

Gal 9 Kc
M. TULLII CICERONIS
LIBRI DE
DIVINATIONE
ET DE
F A T O.

Recensuit, & suis ANIMADVERSIONIBUS
ILLUSTRAVIT AC EMENDAVIT
JOANNES DAVISIUS
COLL. REGIN. CANTAB. PRÆSIDENS:

ACCEDUNT INTEGRÆ NOTÆ
PAULLI MANUCII,
PETRI VICTORII,
JOACHIMI CAMERARII,
DIONYS. LAMBINI,
ET FULV. URSINI,
Una cum HADRIANI TURNEBI
COMMENTARIO in LIBRUM de
F A T O.

CANTABRIGIÆ:
TYPIS ACADEMICIS.

Sumptibus CORNELII CROWNFIELD,
Celeberrimæ Academiæ Typographi. Prostant
apud Jacobum Knapton, Rob. Knaplock, & Paullum
Vaillant, Bibliopolas LONDINENSES. MDCCXXI.

M. TULLII CICERONIS
LIBRI DE
DIVINATIONE
ET DE
FATO

Recevit in suis Antiquariis
Instituit ad Remanum
JOHANNES DAVIS
Carm. Regim. Cantab. President

Acceptus in
PAB
PE
IOAC
ARIE
BIO
ET FATO
Us cum HADRIANO TURNELL
Commissario in Libris de
FATO

CANTABRIGIA
Typis Academicis
Imprimis Cornelii GROWSTER
Clericum Academicum Typographum Prolocum
apud Thomam Ainslie, Reg. Typogr. & Librariu
Lond. Bibliopoli Lond. 1800. MDCCC.

HONORATISSIMO
ILLUSTRISSIMOQUE VIRO
THOMÆ PARKERO,
MACCLESFIELDIÆ BARONI,
ET
SUMMO MAGNÆ BRITANNIÆ
CANCELLARIO,

non ut maxima, quibus or-
natus est, eruditionis & in-
genii lumina memoraret,
nam sua luce sunt fulgentif-
sima; nec ut ea, quæ multos
per annos in toga præclare
geffit, laudibus celebraret,
quippe, cum cunctis inno-
tescant,

DEDICATIO.

tescant, prædicatione non indigent, &, summa cum sint, digne prædicari vix possunt; sed ut animum gratum qualicumque monumento testatum faceret, seque declararet ejus observantissimum,

CURAS HASCE CICE-
RONIANAS L. M. DATAS,
DICATAS, CONSECRATAS
VOLUIT

JOANNES DAVISIUS.

LECTORI

S.

IN manus tibi, *Leſtor*, CICERONIS
libros DE DIVINATIONE & DE FA-
TO, meis observationibus illustratos
& emendatos trado. Iis recensendis tres
precipue MSSos adhibuimus, BALIO-
LENSEM, REGIUM, & CANTABRI-
ENSEM.

*Eorum primum amico cuidam meo con-
ferendum dedit JOANNES BARONIUS,
dignissimus Collegii BALIOLENSIS apud
OXONIENSES Magister; cui propterea
gratias ingentes habeo atque ago. Ut
autem ipse Codicem REGIUM prae oculis
haberem, singularis eximii Viri RICHAR-
DI BENTLEII fecit benevolentia. Ter-
tium*

P R Æ F A T I O.

tiun vero suppeditavit publica CANTABRIGIÆ nostræ Bibliotheca.

Hic accessit editio VENETA A. D. MCCCCLXXI. quam ex ditissimo suo librorum penu comiter, ut solet, utendam dedit vir Nobilissimus THOMAS HARLEIUS, Illustrissimi COMITIS OXONIENSIS heres, ob morum facilitatem, pietatem. & ceteras omne genus virtutes summa laude perquam dignus.

Quantum his aliisque subsidiis instructi, de CICERONE meruerimus, aliorum sit judicium. Pro virili certe contendimus, ut usibus tuis accommodata horum Opusculorum prodiret Editio. Vale.

Cantabrigiæ a. d. X. Kal. Mart.

MDCCXXI.

PRÆFATIO.

Non enim appropinquat sublimi Cantabrigiæ
 sed in hunc locum adhibetur.

Hic tractatus est Verborum A. D.
 quodammodo antiquus et doctus pro
 hoc loco non tantum in se, sed etiam
 deinde et Notissimus THOMAS HAR-
 LEY. Huiusmodi COMITIS OXO-
 NIENSIS hunc de huiusmodi facilitatem,
 huiusmodi. Et huiusmodi huiusmodi huiusmodi
 huiusmodi huiusmodi huiusmodi huiusmodi.

ERRATA.

PAG. 3. lin. penult. leg. *quid cuique*. Pag. 10. lin. 2. *in*
reliquis rebus faciamus. Pag. 14. lin. penult. vox *Carnes*
ades à commate debet excipi, non à colo. Pag. 294. lin. 11.
 post *dicenti* deleatur comma. Pag. 318. lin. 8. leg. *enunciatum*.

Quæ notis addenda, vel in iis emendanda sunt, habes ad libri
 calcem.

M. TULLII CICERONIS

DE

DIVINATIONE

LIBER PRIMUS.

I. **V**ETUS opinio est, jam usque
ab heroicis ducta temporibus,
eaeque & populi Romani &
omnium gentium firmata con-
sensu, versari quandam inter homines divi-
nationem, quam Græci *μαντικὴν* appellant,
id est, præsentionem, & scientiam rerum
futurarum. ¹ Magnifica quidem res, & sa-
lutaris, si modo est ulla: ² quaque proxime
ad

¹ Magnifica quidem res]
Vulgg. *quadam*, non malè:
sed melior videtur ea lectio,
quam nos fide MSSorum
Pal. pr. & Wower. recepimus.
Davies.

² Quaque proximè ad Deo-
rum vim] Sic restituit hunc
locum *Adr. Turnebus* *Advers.*
l. v. c. 10. nam vulgè legitur,
quaque proxima ad Deorum
vim natura mortali &c. Planè
mendosè. *Lambinus.*

lb. Quaque proxime ad
Deorum vim natura mortalis

possit accedere] Sic ferè MS.
Eliens. nec aliter edidit *Pet.*
Marsus, antequam *Turnebus*
sua publico dederat *Adversaria.*
Pacuvius apud *Agellium* N. A.
lib. xiv. c. 1.

Si qui, quæ eventura sunt,
provideant, aequiparent fovi.
Sic legendum, ut versus sit
Trochaicus, qui in editis malè
discerpitur. Vulgg. ferunt,
quaque proxima ad Deorum
vim natura mortali possit acce-
dere; quod commodum non
parit sensum. *Davies.*

A

I Huic

ad Deorum vim natura mortalis possit accedere. Itaque ut alia nos melius multa, quam Græci: sic ¹ huic præstantissimæ rei nomen nostri à divīs; Græci, ut Plato interpretatur, a furore duxerunt. Gentem quidem nullam video neque tam humanam, atque doctam, neque tam inmanem, ² atque barbaram, quæ non significari futura, & à quibusdam intelligi, prædicique posse censeat. ³ Principio Assyrii, ⁴ ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter

¹ Huic præstantissimæ rei &c.] Hunc locum laudat Servius in Virgilii Æn. III, 443. ubi μέν- τις etiam ἀπὸ μανίας dici testatur. Platonis verò ῥῆσις, ad quam respexit noster, exstat in Phædro p. 343. G. Τῶν, inquit ille, παλαιῶν οἱ τὰ ὀνόματα πιδί- ρμει, ὥτα αἰχρὸν ἡγῶντο οὐδὲ ὄνειδος, MANIAN· ἔ γὰρ ἂν τῇ καλλίστῃ τέχνῃ, ἥ τὸ μέλλον κέ- νεται, αὐτὸ τῶν τῶν νομῶν ἐμ- πλέκοις, MANIKHN ἐκέλε- σταν· ἀλλ' ὡς καλοῦ ὄντος, ὅταν θεία μοῖρα γίγνεται, οὕτω νομί- σταις ἔστιν· οἱ δὲ νῦν ἀπιροκά- λως τὸ Τ ἐπιμυθολόντες, MAN- TIKHN ἐκέλεσαν. Falsus igitur est Scholiastes in Euripidis Hecubam vs. 676. qui notat, Φροῖ Πλάτων ἐν ΓΟΡΓΙΑΙ, ὡς ἡ μανικὴ μανικὴ οὐσα πρῶτον, ἀποσιδήσιος ἔ T, μανικὴ γέγονεν. Nam, memorie vitio, Gorgiam pro Phædro laudavit. Antiquo autem more locutus est Ari-

stides Hymn. in Jovem pag. 5. Δότε μοι MANIKON γανῶν τ' λόγον. Hinc etiam Tertullianus de Animâ cap. XXI. AMEN- TIAM vocat spiritalem vim, qua constat prophetia. Vide sis & ejusdem libri cap. XLV. & Suidam in μανία ἢ πᾶσιν ὁ- μοίαι. Nimirum τοῦτο μάντις ἵδιον τὸ ἐξεσηκῆναι, ut ait Joannes Chrysostomus Hom. XIX. in I. Epist. ad Corinth. Davies.

² Atque barbaram] Sic Eliens. & Ven. 1471. Rectè; siquidem iam humanam AT- QUE doctam supra dixerat. Vulgg. tamque. Idem.

³ Principio Assyrii] His Pro- metheus Astrologiam indica- vit, si fides Servio in Virgilii Eclog. VI, 42. Adi sis & Æf- chylum Prom. Vinct. vs. 456, 483. At Babylonii (qui sub Assyriorum nomine continen- tur) hanc artem ἐφύεον Διὶ Ζωρεάρεν, μετ' ἃν ἔ 'Οστάνης' ἔσ

pter planitiem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, quum cælum ex omni parte patens, atque apertum intuerentur, trajectiones, ⁵ motusque stellarum observitaverunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoriæ prodiderunt. ⁶ Qua in natione Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, qui cuique evenituum, & quo quisque fato natus esset.

Ean-

δι' ἐπίτησιν τῇ ἑρμηνείᾳ κινήσῃ τὰ
ἀπὸ τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν συμβαίνοντων.
(Lego, δὲ ΗΠΙΣΤΑΝΤΟ τῇ
ἑρμηνείᾳ κινήσῃ τὰ ἀπὸ τῶν περὶ
τοῦ οὐρανοῦ συμβαίνοντων ΜΕΛΛΟΝΤΑ)
ἀπὸ ὧν Αἰγύπτιοι καὶ Ἕλληνες ἐδύ-
ξαντο, ut ait Suidas in Ἀστρονομίᾳ.
Vide Nonnum in Gregorii Nazianzeni Stelit. I. p. 156.
Julianum apud Cyrillum lib. v. p. 178. B. & Cosmam Indo-
pleustem lib. III. p. 159. Idem.

4 Ut ab ultimis auctoritatem repetam] Ultimos, antiquissimos passim denotare, vel iis notum, qui nondum are lavantur; adeo ut plusquam pueriliter lapsus sit Aldus nepos, qui ultimos interpretatur barbaros, quia Cicero nationem barbaram ultimo loco recensuit. Sed hunc missum facere par est, ut aliud videamus. Cum Pithæanus Codex haberet, ut ab ultimis auctoritate repetam, ea lectio Jano Gulielmo place-

bat. At illa loquendi ratio ne Latina quidem est; nam qui repetit, retrorsum petit, adeoque casus Accusativus planè flagitatur. Virgilius Georg. IV, 286.

— Prima repetens ab origine famam.

Scriptor ad Herennium lib. I. cap. 9. Rem breviter narrare poterimus — si non ab ultimo initio repetere volumus. Vide & Justinum lib. II. c. 1. Idem.

5 Motusque stellarum observitaverunt] Vulgg. observaverunt, at cum verbum frequentativum in nostris & aliorum MSSis compareret, cur id repudiarem, non erat. Id.

6 Qua in gente Chaldæi, non ex artis sed ex gentis vocabulo nominati] Ita loquitur, quod omnes Genethliacos, quæcunque demum iis patria contigerat, Chaldæos nominabant. Adi modo Agellium I, 9. XIV. 1.

¹ Eandem artem etiam Ægyptii longinquitate temporum innumerabilibus pæne sæculis consecuti putantur. Cilicum autem, & Pisidarum gens, & his finitima Pamphylia, quibus nationibus præsumimus ipsi, volatibus avium, cantibusque, ² ut certissimis signis, declarari res futuras putant. Quam verò Græcia coloniam ³ misit in Æoliam, Joniam, Asiam, Siciliam, Italiam, sine Pythio, aut Dodonæo, aut Hammonis oraculo? aut quod bellum susceptum ab ea sine consilio deorum est?

II. NEC unum genus est divinationis publice, privatimque celebratum. Nam, ut omittam ceteros populos, noster quam multa

ac *Sextum Empiricum* adv. Mathem. lib. v. pagg. 110, 111, seqq. *Davies*.

1 *Eandem artem Ægyptii*] *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. I. p. 361. & ex eo *Eusebius* Præp. Evang. lib. x. c. 6. Αἰγύπτῳ γοῦν πρῶτοι Ἀστρολογίαν εἰς ἀνδράπας ἐξηνεγκαν, ὁμοίως δὲ καὶ Χαλδαῖαι. *Iamblichus* vit. Pythag. §. 158. Ταῦτα οὐράνια θεωρημαὶ κατὰ κοινὸν πῶς Αἰγυπτίους καὶ Χαλδαίους ἀναφύουσιν. Ut eos verò præteream, qui Magos fraudis hujusce faciunt Architectos; inter se discrepant Auctores, Ægyptiine, an Chaldaei, primi πῶς τὴν γινεθλιακὴν invenerint. *Theodoretus* Therap. I. p. 6. Ἀστρολογία δὲ, καὶ γινεθλια-

γία, Χαλδαίων εὔρημα λέγεται. Auctor de rerum repertoribus apud *Coselerium* PP. Apost. Tom. I. pag. 545. Χαλδαῖοι (ἰφιῦρον) Ἀστρολογίαν καὶ Γινεθλιαγίαν. Pro Chaldaeis etiam testimonium dicit *Iosephus* Ant. Jud. lib. I. cap. viii. 2. At superpositicius iste *Clemens* Hom. x. c. 16. & *Recogn.* lib. v. c. 20. hæc Ægyptiis attribuit. Vide sis & *Lactantium* Div. Inst. lib. II. cap. xiii. 10. *Arnobius* lib. II. p. 116, Ed. Herald. Quando siderum motus aut ratio cæpta est Genethliaca sciri? Non post Theutatem Ægyptium, aut post Atlantem? qui Libycus erat. Adeatur & *Eusebius* P. E. lib. ix. c. 17. Sane secundum *Plinium* H. N. vii. 56.

ta genera complexus est? Principio, hujus urbis parens Rómulus, non solum auspicato urbem condidisse, sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Deinde auguribus & reliqui Reges usi: &, exactis Regibus, + nihil publice sine auspiciis nec domi, nec militiæ gerebatur. Quumque magna vis videretur esse & in inpetrandis, consulendisque rebus, & in monstris interpretandis, ac procurandis, in haruspicum disciplina; omnem hanc ex Etruria scientiam adhibebant, ne genus esset ullum divinationis, quod neglectum ab iis videretur. Et quum duobus modis animi, sine ratione & scientia, motu ipsi suo soluto, & libero incitarentur; uno, furente;

§6. *Astrologiam* (invenit) *Atlas*, *Libya* filius; ut alii, *Ægyptii*; ut alii, *Assyrii*. At pro *Luciani* mente Tom. I. p. 848, seqq. *Æthiopes* primi, dein *Ægyptii*, tum verò *Babylonii* hanc artem calluerunt. *Idem*.

2 Ut certissimis signis] Vulgg. primam vocem prætermittunt, quam nos ex vet. Editis revocavimus; eaque videtur orationi necessaria. *Idem*.

3 *Misit in Æoliā*] Sic emendavit *Adr. Turnebus* & hunc locum eodem libro & eodem capite; nam vulgò legitur in *Ætoliā*. *Lambinus*.

4 *Nihil publice sine auspiciis*] Postquam *Accius Navius* cotem novacula discidisset, *auguriis sacerdotioque augurum*

tantus honos accessit, ut nihil belli domive postea, nisi auspicato, gereretur, ut ait *Livius* I, 36. *Idem* lib. vi. c. 41. *Auspiciis bello ac pace, domi militiaque omnia geri, quis est qui ignoret?* Vide *Valerium Maximum* lib. II. cap. I, 1. & *Servium* ad *Virgilii* *Æn.* I, 350. *Davies*.

5 *Et in inpetrandis — & in monstris interpretandis*] *Pal.* sec. ac *Eliens.* habent, & in patrandis. Primus verò & *Cantab.* dant, & inpetrandis. Totum igitur locum sic refinge: cumque magna vis videretur esse & inpetrandis consulendisque rebus, & monstris interpretandis ac procurandis in haruspicum disciplina. Vix opus est

furēte; altero, somniantē; ¹ furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos ex civitate esse voluerunt. Ex quo genere sæpe hariolorum etiam & vatū furibundas prædictiones, ut Octaviano bello Cornelii Culleoli, audiendas putaverunt. Nec vero somnia graviora, ² si qua ad rempublicam pertinere visa sunt, à summo consilio neglecta sunt. Quinetiam memoria nostra templum Junonis Sospiræ L. Julius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententia refecit ³ ex Cæciliæ, Balearici filia, somnio.

III. AT-

est, ut moneam in omnibus nostris esse, *sine haruspicum disciplina*; quippe ea lectio menti Ciceronis adversatur. At, nisi fallor, negari non potest, quin *præpositiones* illæ, quas delendas censeo, Latinitatis elegantiam turbent ac destruant. *Davies.*

¹ *Furoris divinationem*] Postquam locum protulerat *Servius* in *Æn.* III. 443. cujus supra meminimus ad cap. I. ita pergit: prorsus furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati. Legendum rursus: furoris divinationem &c. primaque vox Grammatici illius, non Ciceronis est habenda. *Idem.*

² *Si qua ad Remp. pertinere*

visa sunt] Vulgg. *si qua*; sed *Bal.* noster optimè dat *si qua*, nimirū ratione; nec aliter *Lambinus* olim representavit. *Idem.*

³ *Ex Cæcilia Balearici filia somnio*] Hanc historiam tangit iterum noster hujusce libri cap. XLIV. sed eam fuscè narrat *Fulius Obsequens* de *Prod.* cap. 115. Graviter verò lapsus est *Metaphrastes Gallicus*, cum locum sic reddat: *sur le rapport d'un songe, qu'a voit fait une certaine Cecilie fille d'un homme des Isles Baleares*: nam Cæcilia Metella, filia fuit Metelli, qui, devictis insulis Balearibus, Balearicus vocabatur. Vide *Florum* & ejus interpretes lib. III. c. 8. Sed ex pede *Herculem.* *Idem.*

III. ATQUE hæc, ut ego arbitror, veteres rerum magis eventis moniti, quam ratione docti, probaverunt. Philosophorum vero exquisita quædam argumenta, cur esset vera divination, conlecta sunt: ex quibus, ut de antiquissimis loquar, 4 Colophonius Xenophanes, unus, qui deos esse diceret, divinationem funditus sustulit. Reliqui vero omnes, præter Epicurum balbutientem de natura Deorum, divinationem probaverunt, sed non uno modo. Nam quum Socrates, omnesque Socratici, Zenoque, & ii, qui ab eo essent profecti, manerent in antiquorum philosophorum sententia, 5 vetere Academia,

4 Colophonius Xenophanes—
—divinationem funditus sustulit. Reliqui vero omnes præter Epicurum &c.] Vide infra cap. 39. Similiter Plutarchus de Placit. Phil. l. v. cap. 1. *Εἰσοφάνης καὶ Ἐπίκουρος ἀναί-
σχουσι τὴν μαντικὴν*. Laertius de Epicuro lib. x. §. 135. *Μαντι-
κὴν δὲ ἀπίστου ἐν ἁλλοῖς ἀναί-
σχῶν, ὡς καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ἐπι-
μῇ καὶ φησι, μαντικὴ ὡς ἀνό-
ταρξι*. Nec hoc ulla ratione mirum potest videri; quum, si Deos non sustulerit, ut multi statuunt; certè, quod omnes concedunt, Providentiam negarit. *Idem*.

5 Vetere Academia & Peri-
pateticis consentientibus] Sic omnes quidem nostri & alio-

rum MSSti; nullus tamen dubito, quin locus sit mendosus; nam *vetus Academia* nihil aliud est quam *Socratici*, quorum supra meminit Tullius; & infra cap. 39. *veterem Academiam*, Peripateticos, Stoicos memorare satis habuit. Vide & lib. I. de Legg. c. 13. Repono *veteri Academia Peripateticis consentientibus*; quæ sanè minima est mutatio, sensumque rei congruum. Ceterum Aristotelici cunctique Cynici divinationem quodammodo labefactarunt, siquidem τῶν μαντικῶν κατηύδατον, uti quidem testantur Origenes in Cellsum lib. vii. p. 333. & Eusebius P. E. lib. iv. capp. 2, 3. Huc adprime facit egregia Diogenis

demia, & Peripateticis consentientibus; quumque ¹ huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam ante tribuisset, ² qui etiam ipse augur vellet esse; plurimisque locis gravis auctor ³ Democritus præsensionem rerum futurarum comprobarer: Dicæarchus Peripateticus cetera divinationis genera sustulit, somniorum, & furoris reliquit. ⁴ Cratippus quoque familiaris noster, quem ego parem summis Peripateticis judico, iisdem rebus fidem tribuit, reliqua divinationis genera rejecit. Sed quum Stoici omnia fere illa defenderent, quod & Zeno in suis commen-

tariis

Diogenis sententia, qui dixit, ὡς ὅταν μὲν ἰδῇ κυβερνήτης ἐν τῷ βίῳ καὶ ἰατρὸς καὶ φιλοσόφος, συνετάων τῷ ζῶντι εἶναι τὸ ἀνθρώπου· ὅταν δὲ πάλιν ὀνειροκρίτας καὶ μάντις καὶ τὰς ἀποσέχοντες τέσεις εἶδῃ ματαιόπρην νομίζειν ἀνθρώπου. Exstat apud Laertium l. vi. §. 24. Dav.

1 Huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam ante tribuisset] Præcipiebat ille μαντικὴν πᾶσαι τιμᾶν, ut tradit Diogenes Laertius viii, 24. & ex eo Suidas Tom. III. p. 234. Excipienda tamen est, ut plerisque videtur, ἡ θοτική seu aruspicina, cum animalia non esse trucidanda censuerit. Vide Plutarchum Plac. Phil. lib. v. cap. 1. & Iamblichum vit. Pythag. §. 147. Idem.

2 Qui etiam ipse augur vel-

let esse] MSS. Pall. sec. tert. Wower. Bal. & Ven. 1471. habent quinetiam; sed, ut videtur, perperam. Pythagoras autem μαντικῇ ἐχρᾶτο τῇ Ἀφ. τῶν — οἰωνῶν, uti docent Laertius & Suidas. Iamblichus vit. Pythag. §. 62. Αἰτεῖν π. ὑπερπλάμινον Ὀλυμπίᾳσι, προσμυιλοῦντες αὐτῷ τοῖς γνωρίμοις ἀπὸ τύχης πρὸς τὰ οἰωνῶν καὶ συμβόλων ἐδοσημίαν, ὅπ. παρὰ θεῶν εἰσὶν ἀγγελία τινὲς καὶ ΑΥΤΟΙ τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλίστι τῷ ἀνθρώπων, μεταγαγῶν λόγια καὶ καταψήσαντες πάλιν ἀφῶναι. Hac desumpta sunt ex Porphyrio vit. Pyth. §. 25. apud quem leguntur ἀγγελίαι τινὲς καὶ ΑΥΤΑΙ. Utrobique rescribendum videtur ΑΥΔΑΙ. Eandem verò fabulam referunt alii, eumque cum aquilâ subinde colloquen-

tem

tariis quasi semina quædam sparsisset, & ea Cleanthes paullo uberiora fecisset; accessit acerrimo vir ingenio Chrysippus, qui totam de divinatione duobus libris explicavit sententiam, uno præterea de oraculis, uno de somniis: quem subsequens, unum librum Babylonius Diogenes edidit, ejus auditor; duo Antipater; quinque noster Posidonius. Sed à Stoicis, vel princeps ejus disciplinæ, Posidonii doctor, discipulus Antipatri, degeneravit Panætius: nec tamen ausus est negare vim esse divinandi, sed dubitare se dixit. Quod illi in aliqua re, invitissimis Stoicis,

rem visum fuisse tradit Ammianus Marcellinus lib. xxii. c. 16. Idem.

3 Democritus præfensionem rerum futurarum comprobaret] Nec mirum, cum ipse multa feratur prædixisse. Vide Menagium in Laertii I. x. 39. Idem.

4 Cratippus quoque] Vulgg. Cratippusque. Nos autem, sensu postulante, MSS. Stos. Eliens. Reg. & Cantab. sequuti sumus. Quod autem de Dicæarcho Cratippoque refert noster, id iterum repetit lib. II. c. 48. Plutarchus Plac. Phil. lib. v. c. 1. Ἀεισιτέλης καὶ Δικαίμωχος τὸ κατ' ἐξουσίαν μὲν πνευματικῶν καὶ τῶν ὁνείρων. Aded ut hî Peripatetici non abierint à Magistro sup. diversi. Idem.

5 A Stoicis vel princeps

ejus disciplina — degeneravit Panætius] Vulgg. principibus ejus disciplina. Nos verò Pal. secundi lectionem sumus amplexi, quam clariorem verioreque meritò judicavit Gruterus; ego sanè eam certissimè veram propuncio. Noster infra lib. II. c. 47. Quæ PRINCEPS Stoicorum Panætius dixerit. Acad. Quæst. lib. II. c. 33. Cum Panætius PRINCEPS propè, meo quidem judicio, Stoicorum, eâ de re dubitare se dicat, quam omnes præter eum Stoici certissimam putant, vera esse haruspicum auspicia (Leg. haruspicium, auspicia,) oracula, somnia, vaticinationes, seque ab assensu sustineat. Hanc autem Panætii fuisse mentem confirmat etiam Diogenes Laertius lib. vii. §. 149. Idem.

Stoicis, Stoico facere licuit, ¹ id nos ut in reliquis faciamus, à Stoicis non concedetur? præsertim cum id, de quo Panætio non liquet, reliquis ejusdem disciplinæ folis luce videatur clarius. Sed hæc quidem laus Academicæ, præstantissimi philosophi judicio & testimonio comprobata est.

IV. ETENIM nobismet ipsis quærentibus, quid sit de divinatione judicandum, quod à Carneade multa acute, & copiose contra Stoicos disputata sint; verentibusque, ne temere vel falsæ rei, vel non satis cognitæ, adsentiamur, faciendum videtur, ut diligenter etiam atque etiam argumenta cum argumentis comparemus, ut fecimus in iis tribus libris, ² quos de natura deorum scribimus. ³ Nam quum omnibus in rebus temeritas in adsentiendo, errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo judicandum est, quantum auspiciis, rebusque divinis

¹ Id nos ut in reliquis rebus] Bal. noster, id nobis, in reliquis rebus faciamus, à Stoicis non concedetur? quod mihi placet: & ita Lambinus, sola conjectura ductus, rescribi voluit. Davies.

² Quos de natura Deorum scribimus] S. Victoris Codex, præscripsimus, unde Gulielmus malebat perscripsimus; sed ex

unico exemplari, eoque non optimæ monetæ, reliquos omnes libros emendare, temerarium videtur; nisi id vel res ipsa, vel sermonis elegantia flagitet; quarum rationum neutra locum hic habet. Idem.

³ Nam cum omnibus in rebus temeritas in assentiendo, errorque turpis est &c.] Hic locus confirmat emendationem illam

nis, religionique tribuamus: est enim periculum, ne aut, neglectis iis, inopia fraude; aut, susceptis, anili superstitione obligemur.

V. QUIBUS de rebus & alias sæpe, & paullo accuratius nuper, cum essem cum Q. fratre in Tusculano, disputatum est. Nam quum ambulandi causa in Lyceum venissemus: (id enim superiori Gymnasio nomen est) Perlegi, ille inquit, tuum paullo ante tertium de natura Deorum: in quo disputatio Cottæ, quamquam labefactavit sententiam meam, non funditus tamen sustulit. Optime vero, inquam: etenim ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum magis argumenta confuter, quam hominum debeat religionem. Tum Quintus, Dicitur quidem istuc, inquit, à Cotta, & vero sæpius: credo, * ne communia jura migrare videatur: sed studio contra Stoicos differendi, Deos mihi videtur funditus tollere. Ejus orationi non sane desidero

illam meam in principio libri I. de natura Deorum: *Quid est enim temeritate turpius? ubi vulgo legitur fortius.* Lambinus.

4 *Ne communia jura migrare videatur*] Sic habet Codex MStus & ita legendum. Sic loquitur Offic. lib. I. c. 10. *Quæque pertinent ad veritatem & fidem, ea migrare inter-*

dum, & non servare sit justum. Et III. de Fin. c. 20. *Quoniamque ea natura esset hominis, ut cum genere humano quasi civile jus intercederet; qui id conservaret, eum justum: qui migraret, injustum fore.* Idem.

Ibid. *Ne communia jura migrare videatur*] Sic primus emendavit Hadr. Turnebus Advcrs.

desidero, quid respondeam: satis enim defensa religio est in secundo libro à Lucilio; cujus disputatio tibi ipsi, ut in extremo tertio scribis, ad veritatem est visa propensior. Sed quod prætermisum est in illis libris, credo quia commodius arbitratus es separatim id quæri, deque eo differi, id est, de divinatione, quæ est earum rerum, quæ fortuitæ putantur, prædictio, atque præfensio; id, si placet, videamus, quam habeat vim, & quale sit. ¹ Ego enim sic existimo: si sint ea genera divinandi vera, de quibus accepimus, quæque colimus, esse Deos: vicissimque, si Dii sint, esse qui divinent.

VI. ² ARCEM tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte, defendis, si quidem ista sic recipro-

vers. lib. v. c. 20. ejusque conjecturam firmant Pall. tres, S. Victoris liber, nostri quatuor & Ven. 1471. Passim ferebatur communi jure, ipsumque Victorium traxit ea contagio. Dav.

¹ Ego enim sic existimo] Singularis est Eliens. MSti lectio, qui dat, est enim sic existimandum. Sed vulgata nullam poscit mutationem. Idem.

² Arcem tu quidem Stoicorum — defendis] Argumentum profers, quo præcipuè nituntur Stoici. Eadem Metaphora usus est Augustinus con-

tra Acad. lib. I. cap. ix. 24. Ubi enim arcem locaverunt Academici, quorum tueris sententiam, nisi in erroris definitione? Idem de vita Beata n. 10. Ipsam prorsus, maser, arcem philosophia tenuisti. Hanc verò rationem ex Stoicis ita tradit Sextus Empiricus adv. Mathem. pag. 332. Εἰ μὴ σὺ θεοὶ, εἰδὲ μάταια ὑπάρχει ἐπιστήμη εἶσα ἡγενητικὴ καὶ ἐξηγητικὴ τῶν πρὸς τοῦ ἀνθρώπου διδασκῶν σημείων, οὐδὲ μὲν ἡγελητικὴ καὶ ἀπομαντικὴ, ἢ λογικὴ, (foran ἔστι λογικὴ) οὔτε ἔστι δὲ

reciprocantur; ut &, si divinatio sit, Dii sint, &, si Dii sint, sit divinatio: quorum neutrum tam facile, quam tu arbitraris, conceditur. Nam & natura significasti futura sine Deo possunt: ³ &, ut sint Dii, potest fieri, ut nulla ab iis divinatio generi humano tributa sit. Atque ille, Mihi vero, inquit, satis est argumenti, & esse deos, & eos consulere rebus humanis, quòd esse clara, & perspicua divinationis genera judico. De quibus quid ipse sentiam, si placet, exponam; ita tamen, si vacas animo, neque habes aliquid, quod huic sermoni prævertendum putes. Ego vero, inquam, philosophiæ, Quinte, semper vaco: hoc autem tempore, cum sit nihil aliud, quod libenter agere possim, multo magis aveo audire, de divinatione quid sentias. ⁴ Nihil, inquit, equi-

δι' ὁτιέων ἀνθρώποις ἄτοπον δι
γα τοῦτο πλεονεξία πρὸς μάλιστα
ἀναίρεσιν πιστευμένων ἢ καὶ πρὸς
πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσὶν ἄρα θεοί.
Cum Stoicis facit Iamblichus
vit. Pythag. §. 138. Ἀπὸ τῆς
ἢ πρὸς μάλιστα (τὸ ἀπὸ μαντι-
κῆς σπουδάζειν) ἀξία τὰ δέξασθαι
εἶναι τὸ εἰσὶν ὁτιέων θεῶν εἶναι οἷς δ'
εὐήθεια δάσκειν τέχνην, καὶ ἀμ-
φότερα. Sic enim corruptissimum
hunc locum sanandum
putamus, partim nostra, partim
Lud. Kusteri conjectura
freti. Vide porò nostrum infra
cap. 38. & lib. II. de Legg.

cap. 13. *Idem.*

³ Et, ut sint Dii, potest fieri] Locus quidem, uti nunc legitur, satis est apertus; at omnes nostri, *Eliens. Bal. Reg. Cantab. & Ven.* dant, & ut ita sint Dii, potest fieri. Nihil equidem melius possum comminisci, quam si, transposita illa vocula, reponatur, &, ut sint Dii, ita potest fieri. Sed parum refert, cum unus idemque nascatur sensus. *Idem.*

⁴ Nihil, inquit, equidem novi, nec quod præter ceteros ipse sentiam] Duas ultimas voces,

equidem novi, nec quod præter ceteros ipse sentiam: nam cum antiquissimam sententiam, tum omnium populorum, & gentium consensu comprobata sequor. Duo sunt enim divinandi genera; quorum alterum artis est, alterum naturæ. Quæ est autem gens, aut quæ civitas, ¹ quæ non aut extis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium, (ea enim fere artis sunt) aut somniorum, aut vaticinationum (hæc enim duo naturalia putantur) prædictione moveatur? Quarum quidem rerum eventa magis arbitror, quam causas quæri oportere: est enim vis, & natura quædam, quæ cum observatis longo tempore significationibus, tum aliquo instinctu, inflatuque divino futura prænuntiat.

VII. QUARE OMITTAT URGERE CARNEADES: quod faciebat etiam Panætius, requirens,

Juppi-

ces, ut mihi videtur, ex superioribus malè repetièrunt Librarii; nam Latinitas postulat, ipse sentio: Ciceroni verò mos est, hujusmodi verba Lectoribus supplenda relinquere. Davies.

¹ *Qua non aut extis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium*] Vir Cl. Fos. Mercurius acutissime legendum vidit extispicum. Ejus con-

jecturam unicè firmat noster lib. II. cap. XI. *Artificiosa*, inquit, *divinationis illa ferdè genera ponebas, EXTISPICUM, eorumque, qui ex fulguribus ostentisque prædicerent.* Restat tamen, nisi fallor, vitium, minutum quidem, tamen absterfu non indignum. Repono enim *qua non aut extispicum, & monstra aut fulgura interpretantium.* Ratio est, quod muneri-

Juppiterne ² cornicem à læva, corvum à dextra canere jussisset. Observata sunt hæc tempore inmenſo. & in ſignificatione eventus animadverſa, & notata. Nihil eſt autem, ³ quod longinquitas temporum, excipiente memoria, prodendiſque monumentis, efficere, atque adſequi non poſſit. Mirari licet, quæ ſint animadverſa à Medicis herbarum genera, quæ radicum ad morſus beſtiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera: quorum vim, atque naturam ratio numquam explicavit; utilitate & ars eſt, & inventor probatus. Age, ea, quæ, quamquam ex alio genere ſunt, tamen divinationi ſunt ſimiliora, videamus.

Atque etiam ventos præmonſtrat ſæpe futuros

Inflatum mare, cum ſubito, penitusque tumefcit,

Saxaque cana, ſalis niveo ſpumata liquore,

Tri-

muneribus hiſce deſtinati non erant variorum generum divini, ſed nugaciſſimas iſtas nugæ ſoli curabant haruſpices. Vide infra capp. 18, 41, 42. *Idem.*

² Cornicem à læva, corvum à dextera canere jussisset] Hoc modo rata fiebant auguria. *Plautus Aſin. Act. II. Sc. I. 11.*

Impetritum, inauguratum eſt; quovis admittunt aves.

Picus & cornix eſt ab læva; corvus porro ab dextera.

Noſter infra cap. 39. *Quid* (habet) *augur, cur à dextera corvus, à ſiniſtra cornix faciat ratum.* Plura ſuppeditat *J. C. Bulengerus de Augur. & Auſp. lib. III. cap. 2. Idem.*

³ *Quod longinquitas temporum — aſſequi non poſſit*] *Vulgg. quod non longinquitas temporum — aſſequi poſſit.*

Noſ

*Tristificas certant Neptuno reddere
voces:*

*Aut densus stridor cum celsò è ver-
tice montis*

*Ortus, 1 adaugefcit scopulorum sæpe
repulſu.*

VIII. ATQUE his rerum præſenſionibus
prognostica tua referta sunt. Quis igitur
elicere cauſſas præſenſionum poteſt? etſi vi-
deo Boethum Stoicum eſſe conatum; qui
hactenus aliquid egit, ut earum rationem re-
rum

Nos verò particulæ negantis
ſedem fide MSSorum *Bal. &
Reg. 1.* mutavimus, eoque mo-
do lenior fit oratio. *Davies.*

1 *Adaugefcit scopulorum sæ-
pe repulſu*] Vulgg. *repulſus*;
quomodo *Victorius* ac *Grute-
rus* in ſuis, & nos in noſtris
reperimus MSSis. Sed, præ-
terquam quod oratio parum
fit Latina, ſenſui cedant oportet
Codices; quapropter ve-
terum edit. lectionem revo-
cavimus. Noſter autem hos
Arati verſus in linguam La-
tinam tranſtulit:

Σῆμα δὲ τοὶ ἀνέμιοι καὶ οἱ
δάρυται θάλασσα

Γυγνίδω· καὶ μακρὸν ἐπ' αἰ-
μαλοὶ βοῶντες,

Ἀκταὶ τ' εἰς ἅλιοι ἐπὶ εὐδαί-
η χλῆσται

Γίγνοι', κορυφαὶ πὶ βοῶνται
οὐρεὶς ἄκραι.

Exſtant *Διομητρίαν* pag. 115.
ed. Oxon. Pariter *Virgilius*
Georg. I. 356.

*Continuò ventis ſurgentibus,
aut freta ponti*

*Incipiunt agitata tumefcere,
& aridus altis*

*Montibus audiri fragor, aut
reſonantia longè*

*Littora miſceri, & nemorum
increbeſcere murmur.*

Theophrastus de ſignis vento-
rum p. 420. Θάλασσα οἰδῶσαι,
καὶ ἀκταὶ βοῶσαι, καὶ αἰμαλὸς
ἤχων, εὐεμῶδες. Vide *Plinium*
H. N. lib. xviii. cap. xxxv.
p. 523, 524. & *Cassiani Baſſi*
Geop. lib. I. cap. xi. *Idem.*

2 *RANA fluxit idem*] Cum
non dubium eſſet, quin falſo
hoc legeretur, nos conjectura
aliquando emendavimus, *Rana*
fulix *isidem*. Sed in *Venetis*
cana ſcribitur. *Virgilius* autem
fulicas

rum explicaret, quæ in mari, cælove fierent. Illa vero cur eveniant, quis probabiliter dixerit?

² *Rava fulix itidem fugiens è gurgite ponti,*

³ *Clamans nuntiat horribilis instare procellas,*

Haud modicos tremulo fundens è gutture cantus.

⁴ *Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen,*

⁴ *Et matutinis acredula vocibus instat,*
Vocibus

fulicas fecit à recto fulica,
Georg. I, 362.

Marina

In sicco ludunt fulica —
Camerarius.

Ibid. *Rava fulix* &c.] Sic nunc edidimus. Codices MSSStos secuti. Quid sit *ravum* docuimus in Commentariis Horatianis ad lib. III. Od. 27. Et supra in Academicis Cicero dixit *ravum* mare. Lambinus.

Ibid. *Rava fulix*] Vulgg. *cana*; sed hariolationem *Camerarianam* sequor à *Lambinianis* MSSStis nostroque *Eliensi* firmatam. *Aratus* Διοσημ. pag. 116.

Καὶ δ' ἐν ἐπὶ ξερὸν ὄτ' ἰσθμὸς
ἔ κατὰ ῥέσμον
Ἐξ αἰλὸς ἔρχεται, φωνὴν δὲ
πολλὰ λεληκώς,
Κινυμένῃ καὶ θάλασσαν ὑπερ-
φείλοισ' ἀνέμοιο.

Theophrastus de sign. Vent. p. 420. Ἐρωδὸς ἀπὸ θαλάσσης πτόμας καὶ βοῶν, πτόμας σημαίνει καὶ ὅλως βοῶν μίτρα, ἀνεμώδης. Vide & pag. 418. At, secundum *Ælianum*, πτόμας ἰσθμὸς καὶ θαλάσσης εὐδὸν, ὅδωρ ἐξ ἡραυῶ παγήσοις αἰνέται. Hist. An. lib. vii. cap. 7. *Davies*.

³ *Clamans nunciat horribiles*] Vulgg. *nunciat horribiles clamans*; qui quidem ordo verbum reddit suaviorem, sed sensui non bene convenit, nec MSSStorum fide nititur. Omnes certè nostri, cum *Ven.* 1471. quam recepimus, verborum iturcturam servant. *Idem*.

⁴ *Et matutinis acredula vocibus instat*] *Isidorus Orig.* lib. xii. c. 7. *acredulam* cum *luscinia* confundit, & hunc versum ita laudat :

Vocibus instat, & assiduas jacet ore querelas,

Quum primum gelidos rores aurora remittit.

Fuscaque nonnunquam cursans per litora cornix

Demersit caput, & fluctum cervice recepit.

IX. Vi-

Et matutinos exercet acridula cantus.

Mibi quidem utrobique lapsus videtur, & *Isidoriana* lectioni *G. I. Vossium* favisse miror; à scriptis enim *Tullii* Codicibus tantum recedit, ut soli memoriz vitio, non discrepantibus exemplaribus, tribui possit. Adi sis ejus *Etymologicon* in *acredula*. *Aratus* Διοσημ. p. 120.

Ἡ τρυζὴν ὁρᾷ δὲν ἐρημικὴν ὀλολυγόν.

Theophrastus p. 438. Ὀλολυγὸν εἶδος μὲν ἐστὶ ἀκρωρείας, χαίμας. *Cassianus Bassus* Geop. lib. I. cap. 3. Ὀλολυγὸν τρυζῶσα ἰσθμὸν, χαίμας δὲ λαοῖ. Ὀλολυγὸν *Avieno* est ulula, quam sententiam probat *Cl. Saimasius* Exerc. *Plin.* pag. 1318. Ed. *Paris. Davies.*

1 Demersit caput, & fluctum cervice recepit] Sic *MSSSti.* *Janus* tamen *Gulielmus* malebat, demersat caput, & fluctum cervicis recepat. Causa fuit, ut opinor, quod noster

verba presentis temporis superius adhibuerit. Sed *Aratum* suum Διοσημ. pag. 120. imitatus est *Cicero*:

Ἦεν καὶ λακίονα παρ' ἡμῶν πρὸς χύσῃ
Χιμαῖος ἈΡΧΟΜΕΝΟΥ χίρ-
σα ὕΠΕΚΥΨΕ καὶ ὤνῃ
Ἦεν καὶ πρὸς τοῦ ἘΒΑΨΑΤΟ
μύχαι παρ' ἡμῶν
Ὁμοῖος ἐν κεφαλῇς —

In secundo versu forsitan legendum χίμας] ἘΡΧΟΜΕΝΟΥ, hæc enim sunt prognostica, *Ælianus* H. A. lib. vi. cap. 7. Ἀπὸ τῶν δὲ καὶ πρὸς τοῦ λαοῦ μινύτῃς ὄρνιθες, καὶ ἀνέμοι πύλας ἐμβολὰς ὑποφάνησι. Vide sis & *Geop.* lib. I. c. 3. *Idem.* 2 Nunquam fere ementientia] *Bal. Victor.* & *Ven.* habent nonnunquam. Debuerunt non unquam, quod eodem redit ac vulgata lectio, quam servant *Reg. Cantab.* aliique *MSSSti.* *Idem.*

3 Aquæ dulcis alutima] *Ranas* intelligit. *Aratus* Διοσημ. pag. 120.

IX. Videmus hæc signa * numquam fere
ementientia: nec tamen, cur ita fiat, vi-
demus.

*Vox quoque signa videtis, 3 aquai dul-
cis alumnae,*

*Quum clamore paratis inanis fundere
voces,*

Absurdoque sono fontis, & stagna cietis.

* Quis est, qui ranunculos hoc videre suspi-
cari

Αὐτόθεν ἐξ ὕδατος πατίει
βέβαιον γυρίων.

Inter tempestatis signa Rana
ultra solitum vocales ponuntur
à Plinio H. N. lib. xviii. cap.
xxxv. p. 524. Prævit Theo-
phrastus pag. 418. Βάτραχοι
μᾶλλον ἀδυνάτους σημαίνουσιν ὕδωρ.
Vide Virgilium Georg. I, 378.
Idem.

4 Quis est qui ranunculos
hoc videre suspicari possit? sed
inest mire & ranunculis natura
quadam &c.] Antiquiora ex-
emplaria discrepant ab hac
lectione; sunt tamen & ipsa
non parum inquinata. Nam
in pervulgatis quoque vereor,
ne sit mendum; præter enim
quam quod valde diversam
habent lectionem ab antiqua,
quod semper mihi suspectum
est, quia sine causa hoc acci-
dere non arbitror; eam etiam
quam habent per se parum
sinceram judico. Quid enim
mire ibi faciat, & quam vim
habeat hoc loco id adverbium,

non video: omnino neque
plana, neque elegans mihi
structura videtur. Cum quid
dubitem potius, quam quid
sentiam exposuerim, volo nunc
veterem scripturam notam fa-
cere; quæ est hæc, sed inest
in rivis & ranunculis; ut pos-
sint eruditiores, an merito su-
spectum hunc locum habeam,
videre, & unde tanta orta sit
de hoc loco inter antiquos &
novos Codices dissensio, cogi-
tare. Diligentius igitur consi-
derandum, an & ex antiquis
vestigiiis, & ex Græco versu
Arati recte possit in gyrynis
emendari; nam gyrynos & Græ-
ci & Latini appellant ranarum
partus. Plinius H. N. lib. ix.
cap. 21. Pariunt minimas car-
nes nigras, quas gyrynos vo-
cant, oculis tantum & cauda
insignes: mox pedes figuran-
tur, cauda findente se in po-
steriores. Et Aratus in Phæ-
nomenis:

Ἡ μᾶλλον διπλαῖ γυναι, ὁ-
δρῶσιν ὕδατος,

Αὐτόθεν

cari possit? Sed inest in rivis & ranunculis natura quædam significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum obscurior.

Mollipedesque boves spectantes lumina cæli,

Naribus humiferum duxere ex aëre succum.

Non

Αὐτὸν δὲ ὕδατος πατίεις
βοώσι μελινον.

Cujus etiam interpres de illis sic loquitur: Γυρίνοι δὲ λίαν εἰ ἀδιάντασι βάρεαχοι, τὰ πῶτα γὰρ μελινον τῶν βατράχων ἀδιάνταστα γὰρ πῶλοντι & ἀποδὸν ὡς ἐπὶ τὸ ἀρτυν. Receptam lectionem conservavi: ortam autem mihi suspensionem quamvis levem, & fortasse inanem, aperire non malum duxi; causas etiam, quæ me ad hoc impulerint, supra exposui. *Victorinus.*

1 Sed inest mire & ranunculis] Turnebus legendum censet, sed inest in re vis, & ranunculis &c. à quo dissentio, neque quidquam mutandum censeo, nisi forte, ut conjecit *Victorinus*, sed inest in gyrinis & ranunculis. De gyrinis *Plinius* lib. ix. c. 51. *Lambinus.*

Ibid. Cum in veteri libro scriptum sit in rivis, facile adducor, ut credam vocem mire ab aliquo repositam fuisse, cui suspectum esset verbum in rivis, quod Librariorum imperitia factum erat ex gyrinis.

Hanc autem veram esse hujus loci lectionem admonuit etiam *Victorinus*, adducto *Arateo* versu ἐν τῷ Φαινόμενον.

Αὐτὸν δὲ ὕδατος πατίεις
βοώσι μελινον. *Ursinus.*

Ib. Sed inest in rivis & ranunculis] Sic edidit *Gronovius*. *Is.* autem *Vossius* ad *Mela* lib. I. cap. ix. p. 68. quasi novum quid & inauditum eruiisset, ex melioribus, ut ait, Codicibus legit, inest gerinis & ranunculis; sed quum γίρνοι sint ranunculi, puræ putæ πῶλοντιας reus esset noster; quare γελινος huc non convenire recte statuit *Jac. Gronovius*. Quod autem vulgatam lectionem tuetur vir ille doctus, in eo quidem vehementer errat; nihil enim huc omnino faciunt rivis, planeque ridiculus fuisset *Cicero*, si naturam significantem aliquid rivis inesse dixerat, quod eam ranis, aquas ut plurimum colentibus, competere statueret. *Pall.* pr. sec. inest in renis. Reg. verò est inest mire & ranunculis. *Eliens.* denique inest mire etiam ranunculis.

Non quæro, cur; quoniam, quid eveniat, intelligo.

13 Jam vero semper viridis, semperque gravata

Lentiscus triplici solita grandescere fetu,

4 Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Nec

nunculis. Lego inest & ranunculis, deleta voce, quæ prout arbitror, librorum margini primitus adscripta, tandem, ut fit, Tullii verbis adhæsit. Quin & reponi possit inest in istis etiam ranunculis. Quomodocunque verò se res habeat, perplacet judicium, quod de hujusmodi σημείοις tulit Epicurus. Αἱ ἐπισημασίαι, inquit, αἱ γινόμεναι ἐπὶ ποτὶ ζωοῖς, κατὰ συκύρημα γίνονται. Ἐκ τούτου καὶ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκη τινα προσφύειν. Ἐκ τούτου γινώσκονται χιμῶνα, ἔδω κάθηται τις θύα φύσις παρατηρεῖται πρὸς τὴν ζῶον τέτατον ἐξ ὧν, καὶ πρὸς τὴν ἐπισημασίαν τούτου, ἀπὸ τῆς. Vide Diogenem Laertium lib. x. §. 115. Davies.

2 Mollipedesque boves] Aratus Διοσημ. pag. 122.

Καὶ βόες ἥδη τοὶ πάρος ὕδατος ἐσθίου

Οὐρανὸν εἰσενδέντες, ἀπ' αἰθέρος ἀσφράσσονται.

Theophrastus pag. 418. Bū — ἴαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνακύναντο φράσσονται, ὕδαρ σημαίνε. Similiter Virgilius Georg. I, 375. (in quem locum Servius etiam

verba Varronis huc facientia suppeditat) & Plinius H. N. lib. xviii. cap. xxxv. p. 525. Idem.

3 Jam vero semper viridis] Aratus Διοσημ. pag. 135.

Τετραπλόα δὲ ἔχεις καὶ τριπλοῖ δὲ γε αὐτὰς

Γίνονται καρποῖο. Φύει δὲ πρήμαθ' ἐκάστη

Ἐξείης ἀρότρων. Ἐ γὰρ τ' ἀροτῆσιον ἀρεῖν

Τετραπλόα μείζονται, μέσσην καὶ ἐπ' ἀμφοτέρ' ἄκροι.

Pari modo Cassianus Bassus Geop. lib. xi. cap. 12. ubi vide sis amicissimum Pet. Needhamum, quem non fugerunt Ciceronis & Arati loca. Hosce verò Tullii versus laudat Plinius H. N. lib. xviii. cap. 25. Idem.

4 Ter fruges fundens] Inanis est Joan. Harduini suspicio, pro qua rescribit, ter flores fundens; nam recepta lectio à cunctis Ciceronis & Plinii præstat exemplaribus; quin & Aratus & Geoponicorum scriptor hac in re καρπὸν & καρπὸς adhibent. Idem.

Nec hoc quidem quæro, cur hæc arbor una ter floreat, aut ¹ cur arandi maturitatem ad signum floris adcommode. Hoc sum contentus, quod, etiam si ² quo modo quidque fiat ignorem, quid fiat intelligo. Pro omni igitur divinatione idem, quod pro iis rebus

¹ Cur arandi maturitatem ad signum floris adcommode] Ab hac lectione non abeunt aut editi Codices aut MSSi. Mihi tamen, *propositione* transposita, rescribendum videtur, cur ad arandi maturitatem signum floris adcommode; fruges enim fundens Lentiscus, arandi tempus monstrare censebatur. Davies.

² Quomodo quidque fiat] Vulgg. quo quidque fiat, & ita plerique Codices. Nec mirum, nam quod pro *quomodo* scribere solebant Librarii; proinde facilis erat error. Lectionis, quam recepimus, auctores sunt Reg. 1. & veteres editi. Idem.

³ Quid Aristolochia ad morsus serpentium possit] Lambino placet *Aristolochia*, nimirum radix. Et vere quidem; nam omnia ejus genera radice tantum valere monet Plinius H. N. lib. xxv. cap. 8. Nisi forsitan potius legendum sit, quid scammonæ radix ad purgandum, quod aristolochia ad morsus serpentium possit. Sic enim loquitur postea infra lib. II. cap. 20. Prognostica nostra pronuntiabas, & genera herba-

rum, scammonæ Aristolochiamque radicem. Sed ibi quoque scammonæ Aristolochiaque radicem scribit idem vir doctissimus. Aristolochiam vero serpentum moribus curandis utilem esse docent Theophrastus Hist. Plant. lib. IX. cap. 22. & Plinius xxv. 8. xxvi. 8. Vide Gul. Canterum Nov. Lect. lib. I. cap. 14. & Joan. Brodaum Misc. lib. II. cap. 2. Idem.

⁴ Qua nomen ex inventa re reperis] Sic restitui, certissima conjectura ductus. Nam nullo modo lectio vulgata, ex inventore, ferri poterat, ut rectissime judicat Petr. Victorius, & immerito reprehenditur hic à quibusdam. Nunc & sententia aperta est, & verba sententiæ congruunt, neque discrepant ab iis, quæ ceteri scriptores de Aristolochia tradiderunt: hoc enim dicit Cicero, Aristolochiam, nomen, quo ad partus fit utilissima atque optima; inventorem rem ipsam, id est, herbam & ejus vim atque usum reperisse ex somnio. Dicta autem est Aristolochia ex eo, quod sit *ἀείων ἀγρίαις*, id

rebus, quas commemoravi, respondebo.

X. QUID scammonæ radix ad purgandum, ³ quid aristolochia ad morsus serpentium possit, ⁴ quæ nomen ex inventore reperit, rem ipsam inventor ex somnio, ⁵ video; quod

id est, optima partibus. Sed de hoc loco plura in Commentariis ad *Cornelium Nepotem*. Lambinus.

Ibid. *Qua nomen ex inventore reperit, rem ipsam inventor ex somnio*] Locum mendicum suspectum habuit *Pet. Victorius* Var. Lect. lib. vi. cap. 3. At suam conjecturam usque adeo certam putavit *D. Lambinus*, ut, si fides ei sit habenda, hanc esse veram & germanam scripturam nemo nisi vel improbissimus vel tardissimus sit negaturus. Verba sunt hominis ad *Corn. Nepotem* pag. 254. Ita pro lana caprina, quasi pro aris & focis, contenditur! Sed, hoc misso, num scopum tetigerit vir eruditus, videamus. Emendationis fundus est, quod *Aristolochiam*, quasi *πῦς λοχίας ἀείων*, dictam tradant non modo *Plinius* xxv, 8. sed & *Dioscorides* lib. III. cap. 4. De veriverbiis autem inter omnes raro convenit, aliamque procul dubio famam sequitur *Tullius*; nam manifeste statuit, quod vidit etiam *Turnebus* *Advers.* v, 20. *Aristolochiam* ab *Aristolochio* quodam nominatam, qui hanc

herbam ad serpentum posse morsus ex somnio didicit. Ejus sane, tanquam *πῦς λοχίας ἀείων* *βονθόνης*, mentio, supervacua prorsus hic esset & importuna. Historiæ, fateor, ad quam respexit *Cicero*, nulla jam supersunt vestigia; nec mirum, quum tam multos Auctores nobis inviderit edax vetustas. At vero *Aristolochus* nomen est Græcum; sic enim e. g. vocabatur *συνδριον*; quidam *Olymp. CIX*. Inventæ quidem *Aristolochiæ* gloriam feminae tribuit *Nicandri* Scholiastes; illam tamen *Aristolochiam* vocatam fuisse non tradit. Ejus opinionem verisimilem reddit herbæ virtus insita, si modo vulgata, quod arbitror, Etymologiam in animo habuit; sed tum demum nihil ad *Ciceronem* facit. *Davies*.

5 *Video, quod satis est*] Apertus est sensus, si modo Codices addicerent. Sed quum *Victoriani*, *Gruteriani* nostrique MSSti summo consensu dent, posse video quod satis est, aliquid subesse reor. Forſan ita rescribi possit locus: *Quæ Scammonæ radix ad purgandum, qui Aristolochia ad morsus*

quod satis est: cur possit, nescio. Sic ventorum, & imbrium signa, quæ dixi, rationem quam habeant, non satis perspicio: vim, & eventum agnosco, scio, adprobo. Similiter, quid fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum quidem plena vita est: ² extis enim omnes fere utimur. Quid? de fulgurum vi dubitare num possumus? Nonne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis: ³ quum Summanus in fastigio Jovis optumi maximi, qui tum erat fictilis, ⁴ è cælo ictus esset, nec usquam ejus simulacri caput inveniretur, haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt, idque inventum est

co

sus serpentum possit? — Possive video, quod satis est; cur possit, nescio. Videant sagaciores. Davies.

¹ *Quid fissum in extis, quid fibra valeat*] De fisso jecoris, fibraque, vide *Barn. Brissonium* Form. lib. I. pagg. 20. 21. *Idem.*

² *Extis enim omnes fere utuntur*] Nescio quomodo magis placet, ut est in *MSto*, utimur. *Ursinus.*

Ibid. *Extis enim omnes fere utimur*] *Vulg.* utuntur. At nos *MStorum Ursin. & Bal.* fidem secuti sumus: Q. enim *Cicero*, *Stoicus* erat, adeoque non mirum est, si semet inter eos numeret, qui extis utuntur. *Davies.*

³ *Cum Summanus in fastigio*] De Summano Deo, quia satis multa dicturi sumus in *Commentariis Plautinis*, cum præsertim non sit nostri instituti, voces aut locos difficiles explicare, nihil hic dicimus. *Lambinus.*

Ib. *Quum Summanus in fastigio Jovis optumi maximi*] In *MStis* fere cunctis *summa manus* pro *Summano* perperam legitur. Hanc autem historiam nonnihil immutatam, & ad alienum tempus relattam narrat vetus Scholiastes ad *Ciceronis Catil.* III. cap. VIII. pag. 706. *Jovis*, inquit, *statua sic turbine depulsa est. ut caput perderet, & mergeretur in medio Tiberi. Tunc haruspex quidam*

eo loco, qui est ab haruspibus demonstratus?

XI. SED quo potius utar aut auctore, aut teste, quam te? cujus edidici etiam versus, & libenter quidem, quos in secundo consulatu Urania musa pronuntiat:

Principio ætherio flammatus Juppiter igni

Vertitur, & totum conlustrat lumine mundum,

Menteque divina cælum, terrasque petessit,

Quæ penitus sensus hominum vitasque retentat,

Æthe-

quidam, cum sacerdotes seque-
rentur vestigia fulminis & ca-
put dejectum quarerent, nec in-
venirent, hasta pulsum locum
(forfan hasta pulso loco, vel
pellens locum) invenit & dixit:
Ecce caput; & levavit de
hasta. Quis vero fuerit Sum-
manus, Ovidio Fast. vi, 731.
non satis constitit. Constat
tantum, huic nocturna, Jovi
vero diurna fulmina tribui.
Vide Plinium H. N. II, 52. &
Augustinum C. D. lib. iv. c. 23.
At tum aliis, tum Arnobio lib.
v. pag. 230. idem cum Plu-
tone nomen censetur. Adi-
Gyraldum Hist. Deor. Syntagm.
vi. pag. 189. Davies.

3 E calo ictus esset] Pri-
mam voculam non agnoscunt

nostri Codices. Latine vero,
plerumque saltem, dicitur de
calo ictus, quemadmodum Lam-
binus edidit. Idem.

4 In secundo consulatu]
Puto corrigendum, in secundo
de consulatu, ut subaudiatur
libro. P. Manucius.

Ibid. In secundo consulatu]
Paullum Manucium, reponen-
tem in secundo de consulatu
sequitur etiam D. Lambinus;
nec aliter conjecit Hadr. Tur-
nebus Advers. v, 20. At mihi
cum Gulielmio placet in secun-
do consulatus; hæc enim lectio
vulgatæ propius accedit. Hie-
ronymus adv. Jovin. lib. I. p.
345. Anaxilides in secundo li-
bro philosophia. Sic Agrippam
in secundo vita sua laudat Phi-
laryrius

*Aetheris aeterni septa, atque inclusa
cavernis.*

*Et, si stellarum motus, cursusque va-
gantis*

*Nosse velis, ¹ quæ sint signorum in sede
locata,*

*Quæ verbo, & falsis Graiorum vocibus
errant,*

Re vera certo lapsu, spatioque feruntur:

Omnia jam cernes divina mente notata.

*Nam primum astrorum volucris te con-
sule motus,*

*Concursusque ² gravis stellarum ardore
micantis*

*Tu quoque, ³ quum tumulos Albano in
monte nivalis*

*Lustrasti, & lato mactasti lacte La-
tinas,*

Vidisti,

larynius ad Virgili Georg. II, 182. Laetantius Div. Inst. lib. III. cap. XVII, 14. Cicero in libris consulatus sui eadem dixit, quæ Lucretius. Denique Tullium consulatus sui libro III profert Nonius in eventus. Davies.

¹ Quæ sint signorum in sede locata.] Pato quæ sint signorum in sede locata, hoc est, in qua Zodiaci parte. Idem.

² Gravis stellarum ardore.] Rescribi debere gravi stellarum ardore coniecit Hadr. Turubus Adv. lib. v. cap. 20.

Passim certe fit, ut litteræ perperam repetantur; ea tamen emendatio mihi non videtur necessaria. Idem.

³ Cum tumulos Albano in monte nivalis.] Quum Coss. ceterique Magistratus Romani ferias Latinas celebrarent, in Albano monte fiebant sacrificia. Vide Varronem lib. v. L. L. §. 3. & Dionysium Halicarnasæum lib. iv. cap. 49. Idem.

4 Cecidère Latina.] Vulgg. cecinere; quæ quidem lectio, si commodus inde proveniret sensus,

*Vidisti, & claro tremulos ardore cometas,
Multaque misceri nocturna strage pu-
tasti:*

*Quod ferme dirum in tempus ⁴ cecidere
Latinae,*

*Quum claram speciem concreto lumine
Luna*

*Abdidit, & subito stellanti nocte per-
empta est.*

*⁵ Quid vero Phæbi fax, tristis nuntia
belli,*

*Quæ ⁶ magnum ad columen flammato
ardore volabat,*

*⁷ Præcipitis cæli partis, obitusque pe-
tessit.*

*Aut quum terribili perculsus fulmine
civis,*

*Luce serenanti ⁸ vitalia lumina liquit :
Aut*

senfus, loco movenda mihi non videretur. Cum vero ex ea sani nihil exsculpere queam, Codicis Eliensis fidem sum secutus. Sed & Aldus Nepos eodem modo jampridem edidit. *Idem.*

⁵ Quid vero Phæbi fax] Lambinus ex conjectura recepit, quum vero. Melius, ut opinor, repones, quin vero; easque voces pro transitionis formula capies. *Idem.*

⁶ Magnum ad columen] Instar columnæ, seu ad columnæ magnitudinē, prout

explicat Turnebus Adv. v, 20. *Idem.*

⁷ Præcipitis cæli partis obitusque petessit] Contra λαμπράς ἀννάς ἐς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπὸ τῆς δορυφωρίας, ut tradit Dion. Cassius lib. xxxvii. pag. 41. B. Julius Obsequens de Prodig. cap. 122. Trābis ardens ab occasu ad calum extenta. At visas nocturno tempore ab occidente faces memorat ipse Cicero Catil. III. c. 8. *Idem.*

⁸ Vitæ lumina liquit] Sic legendum; non, ut habent libri

Aut quum se gravido tremefecit corpore tellus.

*Jam vero varia nocturno tempore visa
Terribiles formæ, bellum motusque monebant:*

Multaque per terras vates oracula fuerenti

Pectore fundebant tristis minitancia casus:

Atque ea, quæ lapsu tandem cecidere vetusto,

Hæc fore, perpetuis signis, clarisque frequentans

Ipse Deum genitor cælo, terrisque canebat.

XII.

bri vulgati & nonnulli MSS*ti* *vitalia*. Et ita edendum curavi apud *Lucretium* lib. v, 224.

— *Indigus omni*

Vitai auxilio —

ubi libri vulgati & plerique scripti habent *vitali*. *Lambinus*.

Ibid. *Vitalia lumina liquis*] Hæc est omnium nostrorum, credo & reliquorum, Codicum lectio; nec erat, cur eam sollicitaret *D. Lambinus*; nam pari modo dixit *Ovidius Metam.* xiv, 175.

— *Ut lumen jam nunc vitale relinquam.*

Similiter vitalem lectum pro eo, quo vivus utebatur, habet *Petronius Satir.* c. xlii. *Davies*,

1 *Qua lapsu tandem cecidere vetusto*] Non intelligo,

qui lapsus dici possit *vetustus*, quum duobus circiter annis *Tullii* consulatum præcesserit. Forsan igitur reponendum *vetusta*; qua ratione noster ad eorum, quæ ceciderunt, ætatem respiciet. *Idem*.

2 *Ipse suos quondam tumultus ac templa petivit*] *Lactantius Div. Inst.* lib. III. c. 17. habet

Ipse suas arces atque incluta templa petivit.

Hæc vero diversitates ex alla causa sunt natæ, quam quod memorie suæ nimium tribuerit scriptor elegantissimus; hunc enim verum noster eodem modo repetit lib. II. c. 20. nec in hoc vel illo loco variant MSS*ti*. De re ipsa vide *Isidorum Pelusiotam* lib. I.

Ep.

XII. Nunc ea, Torquato, quæ quondam,
 & consule Cotta,
 Lydius ediderat Tyrrhenæ gentis ha-
 ruspex,
 Omnia fixa tuus glomerans determinat
 annus.
 Nam pater altitonans stellanti nixus
 Olympo
² Ipse suos quondam tumulos, ac tem-
 pla petivit,
 Et Capitolinis injecit sedibus ignis,
 Tum species ex ære vetus, ³ generata-
 que Nattæ,
 Concidit, ⁴ elapsæque vetusto numine
 leges, Et

Ep. 73. Idem.

3 Generataque Natta] Ge-
 neroſaque legit Muretus; &
 paullo infra.

Omnes civili generosa ſtirpe
 proſectam. P. Manucius.

Ibid. Generosaque Natta]

Sic legendum; non, ut vulgo,
 generataque Natta. Neque me
 movet Adr. Turnebus, qui le-
 ctionem hanc tutans, ſic eam
 interpretatur, ſpeciem Nattæ
 effictam, & ſimulatam, non
 veram. Nam primum non
 loquuntur ita Latini. Deinde
 ſatis hoc à Cicerone dictum eſt,
 cum dixit *ex ære*. Dicitur au-
 tem generosa, quia Pinarii Nat-
 ta erant nobiles: à nobilitate
 igitur periculum. Lambinus.

Ibid. Generataque Natta]

Satis mirari nequeo, cur Fa-

nus Gulielmus conjecerit, ve-
 nerataque Natta, vel gener
 Attaque Natta; quaſi vel cul-
 tu divino Nattæ ſtatuum pro-
 ſecuti ſint Romani; vel ſpe-
 cies, quam memorat Cicero,
 non Nattæ, ſed Attæ, fuerit;
 quod falſi convincitur ex lib.
 II. cap. 20. Felicior eſt Lam-
 bini, vel Mureti potius, hario-
 latio, cui placet generosaque.
 Forte tamen reponi poſſit ve-
 nerandaque Natta; rebus enim
 honorem plerumque conciliat
 vetuſtas. Sed nihil præſens ad-
 firmo, nec intercedo, quin
 palma melius quiddam com-
 minifcenti tribuatur. Davies.

4 Elapsæque vetusto numine
 leges] Fanus Gulielmus repo-
 nebat vetusto arumine, quod
 infra lib. II. cap. 21. *Æra le-*
gum

*Et Divam simulacra peremit fulminis
ardor.*

*Hic silvestris erat Romani nominis
altrix*

*Martia, quæ parvos Mavortis semi-
ne natos*

*Uteribus gravidis vitali rore riga-
bat :*

*Quæ tum cum pueris flammato fulmi-
nis ictu*

*Concidit, atque avulsa pedum vestigia
liquit.*

*Tum quis non artis scripta, ac monu-
menta volutans,*

Voces

quæ de calo iacta memoret
Cicero. Sed, ut puto, *aramen*,
non *arumen*, Latine dicitur.
Ipsam vero rem multi fir-
mant scriptores. *Julius Ob-*
sequens de Prodig. cap. 122.
Tabula legum ænæ litteris li-
quofactis; quem locum frustra
solicitant. *Dion Cassius* lib.
xxxvii. pag. 33. *Τὴν ῥοῦμ-*
ωνίδα τῶν ἡλῶν, ἐς ἧς οἱ ῥῶμοι
ἐκτελέσαντο, συνέχοντο καὶ ἀμυ-
δρὰ ἔχοντο. Vide & *Catil.* III.
cap. 8. MSS. *Victor*. exhibe-
bant, *vetusta numine leges.*
Mihi nunc placet, *elapsæque ve-*
rusto à limine leges; seu sede
sua exciderunt. Hoc tamen
ad eum duntaxat finem teneo,
dum præstantius & opportu-
nius aliquid excogitent eruditi.
Davies.

1. *Martia* J. *Lupa*, quæ Ro-
mulum Remumque nutriisse
fertur. *Manilius* IV. 26.

*Aut Lupa projectos nutrifset
Martia fratres.*

Livius lib. x. cap. 27. *Hinc vi-*
ctor Martius Lupus, integer
& intactus. Ratio nominis
est, quod ea fera sit Marti sa-
cra. Auctor de Orig. gentis
Romanæ, quem *Aurelium Victo-*
rem vocant, c. xx. Inde videlicet
LUPUM picumque *Martia tu-*
tela esse. Idem tradunt *Plu-*
tarchus in *Romulo* pag. 19.
& *Servius* ad *Æn.* II. 355. *Jul.*
Obsequens de Prodig. c. 122.
Relatum — *Lupam Remi &*
Romuli fulmine ictam. Adi sis
& *Dionem* lib. xxxvii. p. 33.
& *Ciceronem* *Catil.* III. c. 8.
Idem.

*Voces tristificas chartis promebat E-
truscis?*

*Omnes civili generosa stirpe profe-
ctam*

*Vitare ingentem cladem, pestemque
monebant,*

*Vel legum exitium constanti voce fere-
bant,*

*Templa Deumque adeo flammis, & urbis-
que jubebant*

*Eripere, & stragem horribilem, ca-
demque vereri:*

*Atque hac fixa gravi fato, ac fundata
teneri;*

Ni

² Omnes civili generosa stirpe
profectos.] Ita scriptus est hic
versus in antiquo, cum in
vulgatis sit, omnes civili gene-
rosam stirpe profectam. Ursinus.

Ibid. Omnes civili generosa
stirpe profectam.] Vulgg. gene-
rasam, quod absurdum est;
qui enim, quæso, clades dici
possit generosa, quæ à nefaria
parricidarum manu fuit per-
petranda. Aldin. Ursin. Reg.
Cantab. habent, civili generosa
stirpe profectos. Perperam; re-
sponsum enim est, res savas
tristissimasque portendi — ma-
xime ab DOMESTICIS hostibus,
ut ait Arnobius lib. VII. p. 307.
& Catilinam ejusque socios
nobiles fuisse, nemini latet.
Veram igitur esse lectionem,
quam recepimus, & quæ Mu-

reto placuit, abunde liquet;
eamque stabilit Bal. noster,
præterquam quod ille prophe-
tam, non profectam, manifesto
Librarii lapsu representet.
Davies.

³ Vitare ingentem cladem.]
In Victorianis Gruterianisque
libris hujus & sequentis ver-
sus immutatur ordo. Quin &
omnes nostri dant

*Vel legum exitium constanti
voce ferebant*

*Vel diram ingentem cladem
pestemque monebant.*

Quamvis hoc perperam fa-
ctum videatur, tamen in tan-
to MSSorum consensu rem
Lectori celatam nolimus.
Idem.

⁴ Urbisque jubebant.] Op-
time, quemadmodum puto,
Bal.

*Ni post excelsum ad columen formata
decore*

*Sancta Jovis species claros spectaret
in ortus.*

*Tum fore, ut occultos populus, sanctus-
que senatus*

*Cernere conatus posset, si Solis ad or-
tum*

*Conversa, inde patrum sedis, populi-
que videret.*

*Hæc tardata diu species, multumque
morata,*

*Consule te tandem celsa est in sede lo-
cata;*

*Atque una fixi, ac signati temporis
hora*

*Juppiter excelsa clarabat sceptrâ co-
lumna:*

*At clades patriæ flamma, ferroque pa-
rata,*

*Vocibus Allobrogum patribus, populo-
que patebat.*

XIII.

Bal. exhibet, urbemque jube-
bant, ut de Roma xxi. i. 2. 2. 2.
intelligatur. Davies.

[Ni post excelsum ad colu-
men] Vulgg. excisum. Quod
vero nonnulli Codices darent,
neps excisum vel excessum,
Gulielmus legendum conjecit,
ni prius. At frustra fuit vir eru-
ditus. Multi MSS. excessum.

Oxon. unus excelsum, prout
olim dedit Lambinus; & in
eam lectionem quadrat histo-
ria: nam, quod paullo post ait
noster,

Juppiter excelsa clarabat
sceptrâ columna.

Arnobius lib. vii. pag. 307.
Responsum — aliter publicari
scelerata non posse consilia, nisi
Juppi-

XIII. Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,

Qui populos, urbisque modo, ac virtute regebant:

Rite etiam vestri, quorum pietasque, fidesque

Præstitit, & longe vicit sapientia cunctos,

Præcipue coluere vigenti numine divos.

Hæc adeo penitus cura videre sagaci

Otia qui studiis læti tenuere decoris,

Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo

Fuderunt claras secundi pectoris artes.

E quibus ereptum, primo jam a flore juventæ,

Te patria in media virtutum mole locavit.

Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,

² Quod patriæ vocis studiis nobisque sacraſti.

Tu

Juppiter rursus ALTIORE in culmine ſigeretur, orientalem converſus ad cardinem, radiisque oppoſitus ſolis. Cicero Catil. III. c. 8. Haruſpices jufferunt, ſimulacrum Jovis ſacere MAJUS, & in EXCELſO collocare, & contra atque ante fuerat, ad orientem convertere. Non diſpar eſt, quod de Horatii Coelitis

ſtatua de cælo tacta memorat Agellius N. A. lib. iv. cap. 5. Idem.

² Quod patriæ vocis ſtudiis nobisque ſacraſti] Hujusce verſiculi mentem non capio, quapropter mihi mendæ ſuſpectus eſt. Nonnulli MSS. voces; alii votis; Pal. ſec. vota hiis. Forſan reponendum

C

Quod

Tu igitur animum poteris inducere ¹ contra ea, quæ à me disputantur de divinatione, dicere, qui & gesseris ea, quæ gessisti, & ea, quæ pronuntiavi, accuratissime scripseris? Quid? Quæris, Carneades, cur hæc ita fiant, aut qua arte perspicui possint? Nescire me fateor: evenire autem, te ipsum dico videre. Casu, inquis. Itane vero? Quidquam potest casu esse factum, quod omnes habet in se numeros veritatis? Quatuor tali jacti, ² casu Venereum efficiunt. Num etiam centum Venereos, si ³ cccc talos jeceris, casu futuros putas? Adpersa temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere possunt. Num etiam ⁴ Veneris Coæ pulcritudinem effingi posse adpersione fortuita putas? Sus rostro si humi A litteram inpresserit, num propterea suspicari poteris, Andromacham Ennii ab ea posse deferibi?

Quod patria vacat, his studiis nobisque sacrasse.

Vide lib. II. de Divin. cap. 2. Davios.

¹ Contra ea, quæ à me disputantur de divinatione, dicere] Vulgg. quæ à me disputantur, & de divinatione dicere, nec aliter omnes nostri. Conjectura tamen, quam loci sensus veram probat, illis Codicibus præferenda videbatur. Aldus etiam Manutius & D.

Lambinus particulam copulantes prætermittunt; at distinctionem prorsus alieno ponunt in loco. Idem.

² Casu Venereum efficiunt] De jactu Venereo vide Joan. Meursium de ludis Græc. pagg. 7, 36. aut Dan. Souterii Palamedem lib. I. capp. 26, 27. Idem.

³ cccc talos jeceris] Vulgg. ejeceris. Nos vero Reg. Cantab. & veteres editos sequimur, quum talos jacere, non ejicere, dicant

describi? Fingebat Carneades, in Chiorum lapicidinis saxo diffisso caput exstitisse Panisci. Credo, aliquam non dissimilem figuram, sed certe non talem, ut eam factam à Scopa diceret: sic enim se profecto res habet, ut numquam perfecte veritatem casus imitetur.

XIV. At nonnumquam ea, quæ prædicta sunt, minus eveniunt. Quæ tandem id ars non habet? earum dico artium, quæ conjectura continentur, & sunt opinabiles. An medicina, ars non putanda est: quam tamen multa fallunt? Quid? Gubernatores nonne falluntur? An Achivorum exercitus, & tot navium rectores non ita profecti sunt ab Ilio,

Ut profectioe læti piscium lasciviam

Intue-

dicant Latini. *Idem.*

4 *Veneris Coa*] Vulgg. *Veneris Cnidia Coaque*. Mediam vero vocem prætermittunt MSSi. Et recte quidem; hic enim de pictura agitur, cum Cnidia Venus, statua fuerit à Praxitele facta. Vide *Plinium* H. N. xxxvi, 5. Quin & importunam istam copulationem rejecimus, *Reg.* & *Victor.* si dem secuti; nam *σφῶν φάπμαχον*, quod attulit *Jac. Gronovius*, haud equidem moror;

is enim scriptori politissimo nimis quam duras loquendi formulas affingere nullus dubitat. Acumen porro *Jani Gulielmii* prorsus est mirandum; qui, cum *Pal.* primus dederit *Veneris eoque*, Codicis illius lectionem veram esse pronunciavit. Quasi *Eo, τῆς ἡῆς, Aurora*, competeret potestas. Sic se ridendos propinant, qui patrocinandis suorum librorum lectionibus intemperanter sunt addicti! *Idem.*

*Intuerentur, ut ait Pacuvius, nec tu-
endi ¹ satias capere possiet?*

*Interea prope jam occidente sole ² in-
horrescit mare,*

*Tenebræ conduplicantur, noctisque &
nimbū occæcat nigror.*

Num igitur tot clarissimorum ducum, re-
gumque naufragium sustulit artem gubernan-
di? aut num ³ Imperatorum scientia nihil
est, quia summus Imperator nuper fugit,
amisso exercitu? aut num propterea nulla
est reipublicæ gerendæ ratio, atque prudentia,
quia multa Cn. Pompeium, quædam M. Ca-
tonem, nonnulla etiam te ipsum fefellerunt?
⁴ Similis est haruspicum responsio, omni-
que opinabilis divinatio: conjectura enim
nititur, ultra quam progredi non potest.
Ea fallit fortasse nonnumquam; sed tamen
ad veritatem sæpissime dirigit: est enim ab
omni æternitate repetita; in qua quum
pæne

¹ *Satias capere possiet*] Vulgg.
satietas capere possit; sed cum
ea scriptura metrum prorsus
vitiaret, nos elegantem Cl.
Gruteri conjecturam recepi-
mus. *Satias* pro *satieta*te pas-
sim veteribus usurpatur. Vide
modo Nonium cap. 2. Davies.

² *Inhorrescit mare*] Hos &
qui sequebantur apud Pacu-
vium versus adducit noster lib.
III. de Orat. cap. 39. Idem.

³ *Imperatorum scientia nihil
est*] Forte nulla est. Lambinus.

Ibid. *Imperatorum scientia
nihil est*] Sic Lactantius Div.
Inst. lib. vi. cap. ix. 20. *Si
virtus, inquit, dissoluto cor-
pore, nihil futura est. Ut fru-
stra sit Lambinus, cui, scientia
nulla est, placuit. Davies.*

⁴ *Similis est haruspicum re-
sponsio, omni-que opinabilis di-
vinatio*] Vox penultima sen-
tui

⁴ pane innumerabiliter res eodem modo evenirent, iisdem signis antegressis; ars est effecta, eadem sæpe animadvertendo, ac notando.

XV. AUSPICIA vero vestra quam constant? quæ quidem nunc à Romanis Auguribus ignorantur: (bona hoc tua venia dixerim) à Cilicibus, Pamphyliis, Pisidis, Lyciis tenentur. Nam quid ego hospitem nostrum, clarissimum, atque optimum virum, Dejotarum regem commemorem? qui nihil umquam nisi auspicato gerit: qui, quum ex itinere quodam proposito, & constituto revertisset, ⁶ aquilæ admonitus volatu, conclave illud, ubi erat mansurus, si ire perrexisset, proxima nocte corruit. Itaque, ut ex ipso audiebam, persæpe revertit ex itinere, quum jam progressus esset multorum dierum viam. Cujus quidem hoc præclarissimum

sui videtur officere; quum enim Medicorum, Gubernatorum & Imperatorum scientiam opinabilem esse comprobasset, addit similem esse haruspici-
nam, omnemque divinationem; adeo ut vix dubitem, quin vox *opinabilis*, à mala manu provenerit & pro Glossemate sit habenda. *Idem.*

⁵ Pane innumerabiliter res, Vulgg. pane innumerabiles res,

at renituntur MSSi. nec ulla est causâ sat idonea, cur eorum fidem hoc in loco deferamus; quippe mirum non est, si, infinito tempore, prout arbitrati sunt, antegresso, res eodem modo *pane innumerabiliter* evenerint. *Idem.*

⁶ *Aquila admonitus volatu*] Hoc memorat *Valerius Maximus* lib. I. cap. 19, 2. extern. & noster infra lib. II. c. 9. *Id.*

rissimum est, quod, postea quam à Cæsare
 tetrarchiæ regno, pecuniaque multatus est,
 negat se tamen eorum auspiciorum, quæ
 sibi ad Pompeium proficiscenti secunda eve-
 nerint, poenitere: senatus enim auctorita-
 tem, & populi Romani libertatem, atque
 imperii dignitatem, suis armis esse defen-
 sam; sibi que eas aves, quibus auctoribus
 officium, & fidem secutus esset, bene con-
 sultuisse: antiquiorem enim sibi fuisse posses-
 sionibus suis gloriam. Ille mihi videtur
 igitur vere augurari. Nam nostri quidem
 magistratus auspiciis utuntur coactis: ne-
 cesse

1 Tetrarchiæ regno] Re-
 scribendum videtur, *Tetrarchia*
 & regno: Deiotarus enim Troc-
 manorum tetrarchiam, Arme-
 niæ vero minoris amisit reg-
 num. Noster infra lib. II.
 cap. 37. Cæsar enim Deiotaro
Trocmānorum tetrarchiam eri-
 puisset — eidemque detraxisset
Armeniam à Senatu datam.
 Auctor de Bell. Alex. c. LXVII.
*Deiotarus Tetrarches Gallogra-
 ciæ — Rex Armenia minoris*.
 Vide & cap. XXXIV. Frequentes
 sunt in veterum monumentis
 huiusmodi menda. Sic apud
 nostrum de Fin. lib. I. cap. 8.
*Dissentientium inter se repre-
 hensiones non sunt vituperan-
 dæ: maledicta, contumelia, tum*
*iracundia, contentiones, con-
 certationesque in disputando per-
 sinaces, indigna mihi philoso-*

phia videri solent. Leg. tum
iracundia, & contentiones con-
certationesque in disputando per-
sinaces; quam conjecturam
probant sequentia. Pariter a-
pud Lactantium Div. Inst. lib.
III. cap. XII, 18. Immortali-
tas — non potest cuiquam sine
scientiæ virtute (Leg. scientia
& virtute) id est, sine Dei
cognitione & iustitia provenire.
 Vide §. 28, 29. Idem Epit. cap.
 IV. de Trismegisto. *Qui &*
doctrinæ vetustate philosophos
anteceffit. Reponendum, qui
& doctrina & vetustate, prout
olim monuimus. Adde Justini
um M. Cohort. ad Græc. cap.
XLII. & Cyrillum in Julian.
 lib. I. pag. 30. Davies.

2 Hinc tripudium ficti]
 Vulgg. aut tripudium, unde
 Turnebus Advers. lib. V. c. 20.

cesse enim est, ossa objecta, cadere frustum ex puli ore, quum pascitur. Quod autem scriptum habetis, ² hinc tripudium fieri, si ex ea quid ³ in solum ceciderit; hoc quoque, quod dixi coactum, tripudium solistimum dicitis. Itaque multa auguria, multa auspicia, quod Cato ille sapiens queritur, negligentia collegii amissa plane, & deserta sunt.

XVI. NIHIL fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur: ⁴ quod etiam nunc nuptiarum auspices decla-

& Lambinus rescribendum putarunt *avi tripudium*. At nos auctoritati MSSorum Reg. & Cantab. parvimus, cum voculam sensui convenientem suppeditarint. Abit nonnihil Bal. qui hac representat. Idem.

³ In solum ceciderit] Sic edidere Manucius & Lambinus, cum quibus facit Eliens. noster. Vulgg. in solidum; quam quidem lectionem defendit Barn. Brissonus Form. I. pagg. 124, 125. eo quod solum pro solido dixerint Osci, quemadmodum testatur Festus in solistaurilia; quapropter non solistimum, sed solistimum, tripudium dici vult eruditissimus ille Jctus. At omnino fallitur; nam solistimi veriverbium à solo, quod terram significat, est deducendum. Vide

nostrum infra lib. II. cap. 13. Idem.

⁴ Quod etiam nunc nuptiarum auspices] Adrian. Turnebus lib. v. Advers. c. 20. scribit hic ita esse legendum, ut habent omnes editiones, quæ prodierunt ante annos quadraginta, & ut ego edidi, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant &c. Scilicet usus est ille libris mendosissimis, & regnante Saturno impressis, in quibus impressum est *nuptiarum auspiciis* &c. Hinc factum est, ut homo ille multis se locis mederi existimaret, quæ non egerent medicina. Lambinus.

Ibid. Nuptiarum auspices] Hunc locum in animo habuit Valerius Maximus lib. II. c. 1. Apud antiquos, inquit, non solum

declarent, qui, re omiſſa, nomen tantum tenent. Nam ut nunc extis, (quamquam id ipſum aliquanto minus, quam olim) ¹ ſic tunc avibus magnæ res impetrari ſolebant. Itaque, ſiniſtra dum non exquirimus, in dira, & in vitioſa incurrimus. Ut ² P. Claudius Appii Cæci filius, ejuſque collega, L. Junius, claſſes maximas perdiderunt, quum vitio navigaſſent. Quod eodem modo evenit Agamemnoni: qui, quum Achivi cœpiſſent

*Inter ſe ſtrepere, aperteque artem
obterere extiſpicum,*

Sol-

lum publicæ, ſed etiam privatum, nihil gerebatur, niſi auſpicio prius ſumto; quo ex more nuptiis etiamrum auſpices interponuntur. Qui quamvis auſpicia petere deſerint, ipſo tamen nomine veteris conſuetudinis veſtigia uſurpant. Vide Servium ad Virgilii *Æn.* I, 350. IV, 45. & J. C. Bulengerum de Aug. & Auſp. lib. III. c. 13. Davies.

¹ Sic tum avibus magna res impetrari ſolebant.] Ita ſine dubio legendum eſt. non ut antea, impetrari. Eſt autem impetrari vetus augurale verbum, quod idem Cicero uſurpat lib. II. de Div. cap. 15. Qui evenit, inquit, ut is, qui impetrare velis, convenientem hoſtiam rebus ſuis immolet? Et Plautus in *Aſin. Aët.* II.

Sc. I, 11.

Impetritū, inauguratum eſt: quovis admittunt aves.

Reſtituendus eſt etiam locus ille apud Valerium lib. I. c. 1. Priſco etiam inſtituto rebus divinis opera datur, cum aliquid commendandum eſt, precatone; cum expoſcendum, voto; — cum inquirendum vel extis vel ſortibus, impetrato: non, ut vulgo legitur, impetrato. Quod autem hoc ipſo in libro legitur impetrandis conſulendiſque rebus; malim legere, impetrandis quam impetrandis. Diverſa enim ſunt impetrare & impetrare; non enim Feſtus, ſed opinor Paullus illud ſcripſit, Impetratum, impetratum. P. Manucius.

Ibid. Omnes quidem libri habent impetrari; ſed legendum

*Solvere imperat + secundo rumore, ad-
versa que avi.*

Sed quid vetera? ⁵ M. Crasso quid accide-
rit, videmus, dirarum obnuntiatione neg-
lecta. In quo Appius, collega tuus, bonus
augur, ut ex te audire soleo, non satis sci-
enter virum bonum, & civem egregium
censor ⁶ C. Ateium notavit, quod emen-
titum auspicia subscripserit. Esto; fuerit
hoc censoris, si judicabat ementitum: at
illud minime auguris, quod adscripsit, ob
eam causam populum Romanum calamita-
tem maxumam cepisse. Si enim ea causa
cala-

dum censeo impetriri. *Impe-
triri* autem antiquum verbum,
quo veteres utebantur in au-
spiciis, valet impetrari. *Lam-
binus*. Vide doctissimum *J. C. tum*
Fr. Hotomannum *Observ.* lib. IV.
c. 3. & lib. VI. cap. 11.

² *P. Claudius — L. Junius*] Bello Punico primo. Rem me-
morant scriptores bene multi.
Præter Historicos vide no-
strum *N. D.* lib. II. cap. 2.
Valerium Maximum lib. I. cap.
15. 3. & *Minucium Felicem*
capp. 7, 26. *Davies*.

³ *Inter se strepere*] *Leg.*
inter sese strepere; quod ni
fiat, metri Trochaici viola-
buntur *Leges*. *Idem*.

⁴ *Secundo rumore, aver-
sa que avi*] Legendum puto
adversa que avi. *Lambinus*.
Recte; sed præverat *Pet. Vi-*

etorius, qui sic edidit; nec ali-
ter exhibent *Bal.* alique no-
stri MSSi. *Davies*.

⁵ *M. Crasso quid acciderit*] *Crassus*, ut notum, à Parthis
est interfectus, ejusque copiae
miserabili clade deletæ. *Idem*.

⁶ *C. Ateium*] Ita sine dubio
legendum est, non, ut antea,
Ætheium; cum de *Ateio Plu-
tarchus* in *Crasso* mentionem
faciat, & *Dio* lib. XXXIX. *C.*
Ateium Capitonem nominet.
Facile autem crediderim eum
esse, quem *Cicero* appellat lib.
XIII. *Fam. Epist.* 29. his ver-
bis: *C. Ateio Capitone famili-
arissimè* *utor*. *Ætheiorum* gen-
tem inter Romanas nondum
inveni. *P. Manucius*.

Ibid. *C. Ateium notavit*,
*quod ementitum auspicia sub-
scripserit*] *Dion Cassius* de *Cras-
so*

calamitatis fuit; non in eo est culpa, qui obnuntiavit, sed in eo, qui non paruit: veram enim fuisse obnuntiationem, ut ait idem augur, & censor, exitus adprobavit: quæ si falsa fuisset, nullam adferre potuisset causam calamitatis. Etenim diræ, sicut cetera auspicia, ut omina, ut signa, non causas adferunt, cur quid eveniat, sed nuntiant eventura, nisi provideris. Non igitur obnuntiatio Ateii causam finxit calamitatis; sed signo objecto monuit Crassum, quid eventurum esset, nisi cavisset. Ita aut illa

so lib. xxxix. pag. 109. Τὸ μὲν, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τὰς σύχας αὐτοῦ τὰς νομιζομένας ἐπὶ τῇ στρατείᾳ ποιούμενον, καὶ διοσημίας πᾶς καὶ πρᾶπτε διδρύν, τὴν δὲ, ἑορμωμένην εἰς πύλλαν καὶ διὰ τὴν ἱερὰν. At, ut auctor est Appianus Bell. Parth. pag. 221. Ateius τοῦ Κράσων γενομένου καὶ αὐτὴν (ἐγερσίαν) ἐπισημίων καὶ καθ' ὅσον δυνάμει ἐπηρεᾶτο δυνάμει μὲν αὐτοῦ καὶ φρεσίν, δυνάμει δὲ πᾶς δυνάμει καὶ ἀλλοκότους ἐπ' αὐταῖς καλῶν καὶ ὀνομάζων. Ταύτας φασὶ Παμφίλῳ πᾶς ἀρᾶς, ἀπὸ δέ τινος οὐσίας καὶ πύλλαν, τοῖς αὐτοῦ ἔχον δυνάμει, ὡς ἀπὸ φρεσίν μνηστὴν τῶν ἐνδεχόντων αὐταῖς — Τότε οὖν ἐμύμφαντο τὸ Ἀθήναιον, εἰ δὲ ἢ ἐχάλεπται τὸ Κράσων πόλιν, εἰς αὐτὴν ἀρᾶς ἀφ' ἧς καὶ διοσημίας ποιεῖται. Hæc mutuo sumit iste scriptor ex Plutarchi Crasso

pag. 553. eaque si vera sunt, sequentis apud Tullium ratio-cinii cadit omnino vis & potestas; nam tum demum diræ causas adferunt, cur quid eveniat. Porro qui Floro lib. III. cap. xi. Metellus est, eum alii nominant Ateium. Sed hic, ut & alibi non raro, memoria lapsus est ille. Davies.

1 Quæ si falsa fuisset, nullam adferre potuisset causam calamitatis] Vulgg. fuissent & potuissent, quo modo solæ fit oratio; ad obnuntiationem enim illa referuntur verba. Quod igitur vel invitis Codicibus fecissem, id, volentibus Reg. & Cantab. nostris, jam nunc facio, Ciceronemque fœdis illis libero maculis. Idem.

2 Etenim diræ] Ἀγῶ. Vulgg. diræ; nos autem, jubente re ipsa

obnuntiatio nihil valuit: aut si, ut Appius judicat, valuit, id valuit, ut peccatum hæreat non in eo, qui monuerit; sed in eo, qui non obtemperarit.

XVII. QUID? Lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, unde vobis est traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit tum quum urbem condidit. ³ Qui quidem Romuli lituus (id est, incurvum, & leviter à summo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, similitudine nomen

ipfa, conjecturam recepimus Turnebianam. Vide lib. v. Advers. c. 20. Paulo post *Eliens.* & *Bal.* habent *monita*, non *omina*; *Ven.* autem 1471. ut in *omina*, ut in *signa*. Sed quæ bene se habent, loco non sunt movenda. *Idem.*

³ Qui quidem Romuli lituus, cum situs esset &c.] Sic se habent omnes libri vulgati atque adeo MSSi: Qui quidem Romuli lituus, id est, incurvum & leviter à summo inflexum bacillum, quod ab ejus litui quo canitur similitudine nomen invenit, cum situs esset &c. Ego vero hæc verba id est, incurvum — invenit, jam olim cum primam editionem molirer, *Joan. Aurato* dixeram, mihi videri esse aliena, non *Ciceronis*: quod ille mihi assensus erat, ob eamque causam jusseram de-

leri. Sed quia pluribus cogitationibus districtus, non satis id plane ostenderam, sed obscurius indicaram, Operæ non satis id, quod notaram, animadvertentes, & sententiam meam parum intelligentes, vulgatam lectionem, me insciente & invito, secuti sunt. Nunc igitur aliquando tandem deleta sunt. *Lambinus.*

Ibid. Id est, incurvum — nomen invenit] Hæc verba primus Glossæmatis damnavit *Just.* *Lipsius* Var. Lect. lib. I. cap. 20. quoniam non modo *Cicero*, sed vulgus, & pæne pueri, quid esset lituus, tum temporis probe noverant. Mihi tamen haud ita firma claraque videtur hæc ratio, ut rem in aperta luce collocet. Nam, ne memorem de solo Romuli lituo hic agi, licet *M. Cicero-nem*, augurem lituo frequen-

ter

men invenit) ¹ quum situs esset in curia Saliorum, quæ est in Palatio, eaque deflagravisset, inventus est integer. Quid? Multis annis post Romulum, Prisco regnante Tarquinio, quis veterum scriptorum non loquitur, quæ sit ab Artio Navio per lituum regionum facta descriptio? qui quum propter paupertatem suæ puer pasceret, una ex his amissa, vovisse dicitur, si recuperasset, uvam se deo daturum, quæ maxima esset in vinea: itaque suæ inventa, ad meridiem spectans in vinea media dicitur constituisse, quumque in quattuor partes vineam divisisset, triisque partis aves abdixissent, quarta parte, quæ erat reliqua, ² in regiones distributa, mirabili magnitudine uvam, ut

ter usum, Q. frater adloquitur, ea miscere, quæ Tullium non fugerunt, haud erat importunum, siquidem liber in Lectorum gratiam fuit editus. Nec forte litui forma cunctis innotuit, cum enim Livius etiam describendum putavit. *Augur*, inquit ille lib. I. cap. 18. — baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellaverunt. Præterea Latinitas est elegantior, quam ferre solet Librariorum captus; quapropter ab ipsius Ciceronis manu fuisse præfractæ non negarim. Quod si sit, inclusis Parenthesi vocibus, legerim; is est incurvum — nomen invenit,

Utcunque se res habeat, huc facit Macrobius locus Saturn. lib. VI. c. 8. *Posse quari animadvertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba, à lituo augurum lituus dicta sit; utrumque enim paræ forma et pariter in capite incurvum est. Sed si, ut quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est — necesse est, ut virga auguralis à tuba similitudine lituus vocetur.* Id quod aperte statuit five noster, five Glossographus. Davies.

¹ Cum situs esset in curia Saliorum] Valerius Maximus lib. I. cap. VIII, 11. *Deusto sacraria Saliorum, nihil in eo præter*

ut scriptum videmus, invenit. Qua re celebrata, quum vicini & omnes ad eum de rebus suis referrent, erat in magno nomine, & gloria: * ex quo factum est, ut eum ad se rex Priscus arcesceret. Cujus quum tentaret scientiam auguratus, dixit ei cogitare se quiddam; id possetne fieri, consuluit. Ille, & augurio acto, posse respondit. Tarquinius autem dixit, se cogitasse, cotem novacula posse præcidi. Tum Attium iussisse experiri: ita cotem in comitium allatam, inspectante & rege & populo, novacula esse discissam. Ex eo evenit, ut Tarquinius augure Attio Navio uteretur, & populus de suis rebus ad eum referret. Cotem autem illam, & novaculam defossam in comitio,

præter lituum Romuli integrum repertum est. Rem fuse narrat Plutarchus in Camillo p. 145. Idem.

2 In regiones distributa] Vulgg. regione. Sed veterem Lambini Codicem sequimur, id quod postulat res ipsa; nam regiones erant cæli spatia, quæ lituo designabat augur. Vide Servium ad Virgilii Eclog. ix, 15. & ad Æn. vii, 187. De ipsa historia diximus ad lib. II. N. D. c. 3. Idem.

3 Omnes ad eum] Vulgg. omnes ad unum. Verum non erat cur illa scriptura, renitentibus MSSis, locum suum diutius teneret. Idem.

4 Ex quo factum est, ut eum ad se Rex Priscus arcesceret] Revera quum Tarquinius equitum centuriis, quas Romulus scripserat, alias adicere vellet, & id Attius Navius, augur, nisi aves addixissent, fieri prohiberet, ira regi mota est, eludensque artem interrogavit, possetne fieri, quod ipse mente conceperat? Hinc Ciceronem memoria lapsum patet. Vide Livium I, 36. Dionysium Halicarnasensem III, 71. Valerium Maximum I, 4. & Lactantium Div. Inst. II, 7. Idem.

5 Augurio acto] Sic MSSi frustra fuit D. Lambinus, qui

mitio, ¹ supraque impositum puteal accepimus. Negemus omnia: comburamus annales: ficta hæc esse dicamus: quidvis denique potius, quam deos res humanas curare, fateamur. Quid? quod ² apud te scriptum est de Ti. Graccho, nonne & augurum, & haruspicum comprobat disciplinam? qui quum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod inauspicato pomerium transgressus esset, comitia consulibus rogandis habuit. Nota res est, & à te ipso mandata monumentis. Sed & ipse augur Ti. Gracchus auspiciorum auctoritatem confessione errati sui comprobavit, & haruspicum disciplinæ magna accessit auctoritas, qui recentibus comitiis in senatum introducti, negaverunt justum comitiorum rogatorem fuisse.

XVIII. Iis igitur adsentior, qui duo genera divinationum esse dixerunt: unum, quod particeps esset artis; alterum, quod arte

qui dedit *augurio capto*; nam loquendi ratio, quam præ se ferunt Codices, idoneorum scriptorum fide nititur. Vide *Ob. Gifanii Observ. L. L. pag. 24. Davies.*

¹ *Supraque impositum puteal accepimus*] *Adi Cl. Salmasium Exercit. Plin. p. 1138. ed. Paris. Idem.*

² *Apud te scriptum est de Tiberio Graccho*] *Lib. II. N. D. cap. 4. Idem.*

³ *Ut Bacis Bæotius*] *Clementis Alexandrinus in I. Στρωμ. p. 398. Χρησμολόγοι παρ' Ἑλλήσι συχνοὶ γινώσκαι φέρονται, ὡς οἱ Βάκιδες, ὁ μὲν Βοιωτός, ὁ δὲ Ἀρκάς, πολλὰ πολλοῖς προμαρτυροῦντες. Τῶ δὲ τῷ Ἀθηναίῳ Ἀμφιλότῳ*

συμμ.

arte careret. Est enim ars in iis, qui novas res conjectura persequuntur, veteres observatione didicerunt. Carent autem arte ii, qui non ratione, aut conjectura, observatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto, liberoque motu futura praesentiunt, (quod & somniantibus saepe contingit, & nonnumquam vaticinantibus per furorem) ³ ut Bacis Boeotius, ut Epimenides Cres, ut Sibylla Erythraea. Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quae aequatis fortibus ducuntur, sed illa, quae instinctu divino, adflatuque funduntur: etsi ipsa fors contemnenda non est, si & auctoritatem habet vetustatis, ut eae sunt sortes, quas è terra editas accepimus: quae tamen ductae ut in rem apte cadant, fieri credo posse divinitus. Quorum omnium interpretes, ⁴ ut Grammatici Poetarum, proxime ad eorum, quos interpretantur, divinationem videntur accedere. Quae est igitur ista calliditas, res vetustate robustas calumniando

συμβολῇ, καὶ Περσέτῳ ἐκείνῳ τῇ περὶ τῆς αἰσῆς, τὴν αἰσῆς τὴν ἐπιτίσιον ἀγλῶντας. Σιγάδῳ ᾧ Κομήτης ὁ Κρῆς, Κινύρας ὁ Κόπρας, Ἀδριανὸς ὁ Θεσσαλός, Ἀριστῆς ὁ Κυρηναῖος, Ἀμφιάρατος ὁ Ἀθηναῖος &c. Ursinus. Vide sis Interpretes ad *Æliani* V. H. XII. 35.

4 Ut Grammatici Poetarum]

Eleganter hac de re Socrates apud *Platonem* *Ion*. p. 145. A. Ἐὰν ᾧ πῶς πῆχῃ μὴν σὺν δὲ παρὰ σοὶ αἰεὶ Ὀμήρου ἢ Ἄλκιου, ἦν δὲ δύναμις, ἢ σὺ κινεῖ, ὥστε σὺ τῇ λίσῃ, ἢ Εὐεργιδῆς μὴν Μαγνήτην ἀνέμεναι, οἱ δὲ πολλοὶ Ἡρακλείαν. Καὶ ᾧ αὐτῇ ἢ λίθος ἢ μένος αὐτοῦ τῆς δυναμίδος ἀγὰρ τῆς σιδήρεως, ἀλλὰ καὶ δύνα-

lumniando velle pervertere? Non reperio
causam: latet fortasse obscuritate involuta
naturæ; non enim me Deus ista scire, sed
his tantummodo uti voluit. Utar igitur,
¹ nec adducar, ut rear aut in extis totam
Etruriam delirare, aut eandem gentem in
fulguribus errare, aut fallaciter portenta in-
terpretari, quum terræ sæpe fremitus, sæpe
mugitus, sæpe motus, multa nostræ reipub-
licæ, multa ceteris civitatibus gravia, &
vera prædixerint. Quid? qui inridetur,
² partus hic mulæ, nonne quia fetus ex-
stitit in sterilitate naturæ, prædictus est ab
haruspi-

μοι ἐνίκησι τοῖς δακτυλοῖς, ὥστ'
δύνασθαι πρὸς τὸ πῶς ποιεῖν, ἢ
ἢ λίθος, ἄλλους ἀγρίν δακτυλοῖς
— Οὕτω δὲ καὶ ἡ Μῆσα ἐνθίου
ἢ ποιεῖ αὐτὴν, Ἀλφ. ἢ ἐνθίου τῶ-
των, ἄλλων ἐνθυσιαζόντων ὁρ-
μαδὸς ἔκασταται. Davies.

¹ Nec abducatur, ut rear]
Lego nec adducar, ut rear.
Lambinus.

— Ibid. Nec adducar, ut rear]
Lambini conjecturam sequor,
quam firmat ipsa res, MSStique
Reg. 1. 2. Bal. & Cantab.
Quod autem Gruterus duas
ultimas voces fide Pall. pr. sec.
deletas voluit, ei non addicunt
Codices nostri, nec tamen, iis
omissis, oratio non est Latina.
Davies.

² Partus hic mulæ — par-
tus malorum] Mulæ partus
semper inter prodigia fuit ha-

bitus, quia res solito rerum
ordine fieri non posse crede-
batur. Hinc Babylonii apud
Herodotum lib. III, 151. Τῆ
κατὰ τοῦ, inquit, ἐνθάδε, αὐ-
πέρου, ἀλλ' οὐκ ἀπαλλάσσεται;
τότε γὰρ αἰρήσεται ἡμῶς, ἰππῶν
ἩΜΙΟΝΟΙ ΤΕΚΝΕΙ. Rario
est Ἀλφ. τὸ ἀσπερμον εἶναι τὸ
ζῶον, ut tradit Artemidorus
Oneir. lib. II. c. 12. Vel id-
circo mulæ non pariunt, quod
è duobus diversis generibus na-
ta non gignunt in omni anima-
malium genere, si Plinio fides
lib. VIII. H. N. c. 44. Plura
vide sis apud Aristotelem de
Gener. Anim. lib. II. cap. 8.
& Ælianum Hist. Anim. lib.
XII. cap. 16. Utcunque sit,
mula pariens, discordiam, bono-
rum interitum, mutationem le-
gum, turpes matronarum par-

haruspibus ³ incredibilis partus malorum? Quid? Ti. Gracchus, P. F., qui bis consul, & censor fuit, idemque & summus augur, & vir sapiens, civilis praeſtans; nonne (ut C. Gracchus, filius ejus, scriptum reliquit) duobus anguibz domi comprehenſis, haruspices convocavit? qui quum reſpondiſſent, ſi marem emiſiſſet, uxori brevi tempore eſſe moriendum; ſi feminam, ipſi: æquius eſſe cenſuit, ⁴ ſe maturam oppetere mortem, quam P. Africani filiam adoleſcentem. Feminam emiſit: ipſe paucis poſt diebus eſt mortuus.

XIX.

tus ſignificare cenſebatur, adeoque ſat uberem MALORUM denotat partum. Adi *Julium Obſequentem* de Prodig. cap. cxxv. Hinc, ut & ex ipſa ſententiæ vi, patet corruptum eſſe *Urſini* Codicem, qui *mularum*, non *malorum*, vocem repræſentat; licet ei lectioni faveat vir ille doctus. *Idem.*

³ *Incredibilis partus malorum*] *Mularum* habet liber manuſcriptus. *Mularum* autem in *malorum* facilis fuit mutatio. *Urſinus.*

⁴ *Se maturam oppetere mortem*] *Maturam* quidem mortem recte dici poſſe ſcio; hic tamen omnino legendum, *se MATURUM oppetere mortem*. Alioqui ſenſus exſurgit incommodus; nam tum deum Ti. Gracchus, ſe, quam

P. Africani filiam adoleſcentem, maturam oppetere mortem, æquius cenſeret. Quafi mors adoleſcentis *matura* dici poſſet! At *adoleſcenti* recte *maturus* opponitur. *Lactantius* Div. Inſt. lib. v. cap. xiii, 3. *Si pueri, ſi adoleſcentes, improvidi ſunt per aetatem; maturi certe ac ſenes habent ſtabile judicium.* Sed haud opus eſt, exempla colligamus, ſiquidem hoc multis oſtendit eruditiffimus & amiciffimus *Ric. Bensleius* ad *Horatii* Art. Poet. vſ. 157. *Plutarchus* in *Gracchis* Tom. I. pag. 824. *Λήγεται δὲ ποτὶ συλλαβῶν αὐτὸν (Τιτίριον Γράκχον) ἐπὶ τῇ κλίσης ζυγος δραχόντων. Τὴς ἥ μάντις σκεψαμένους τὸ πρῶτον ἀμφω μὴν οὐκ εἶναι ἀνελὼν, καὶ ἀφῶναι, πρὸς δὲ θυτίαν διεβῶν, ὡς ὁ μὴν*

XIX. INRIDEAMUS haruspices : vanos, futes esse dicamus : quorumque disciplinam & sapientissimus vir, & eventus, ac res comprobavit, contemnamus : contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui è Caucaso ¹ cæli signa servantes, ² numeris, & motibus, stellarum cursus persequuntur. Condemnemus, inquam, hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ, qui ³ cccclxx millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, & mentiri judicemus, nec sæculorum reliquorum judicium, quod de ipsis futurum sit, pertimescere. Age, Barbari vani, atque fallaces : num

etiam

μὲν ἄρῳ τῷ Τιβερίῳ φίροι θά-
νατον ἀναίρεθαι, ἢ δὲ θάλεια τῇ
Κορινθίᾳ. Τὸν οὖν Τιβερίον καὶ
Φιλῶντα τὴν γυναικα, ἔ μᾶλλον
αὐτῷ ἀποσχεῖν ὄντι ΠΡΕΣΒΥ-
ΤΕΡΩ, πλεονεξίᾳ ἡγούμενον, ἐν
ΝΕΑΣ οὐσῆς καίῃς, τὸν μὲν
ἄρῳα κτεῖναι ἢ δευτέρῳ,
ἀφῶναι δὲ τὴν θάλειαν. Eadem
narrant *Valerius Maximus* lib.
IV. cap. VI, 1. *Plinius* H. N.
lib. VII. cap. 36. & noster in-
fra lib. II. cap. 29. *Davies*.

¹ Cali signa servantes] Ob-
servantes. Vide modo *Ser-
vium* ad *Virgilii* *Georg.* I, 205.
Idem.

² Numeris & motibus stel-
larum cursus persequuntur] Quibus quæso MOTIBUS stella-
rum cursus persequuntur hi
viri? Permultum fallor, aut

reponendum, numeris stellarum
cursus & motus persequuntur.
Geminus germanus est locus
infra lib. II. cap. 6. *Solis de-
fectiones, itemque Luna pradi-
cuntur in multos annos ab iis,*
*qui siderum CURSUS ET MO-
TUS NUMERIS PERSEQUUNTUR.*
Julius Firmicus *Mathes.* lib. I.
cap. 2. Ecce motus & cursus
ejus (Saturni) per dies singulos
horasque colligimus. *Idem*.

³ cclxx millia] Sæpe mihi
in ejusmodi litteris observatus
error facile persuadet, ut le-
gendum potius existimem
ccclxxx & deleatur millia :
nam ccclxxx valet centum
millia. Quo de genere in
nostris in *Epist.* ad *Atticum*
commentariis & satis copiose,
& primi, ut opinor, disputa-
vimus.

etiam Graiorum historia mentita est? Quæ Cræso Pythius Apollo, ut de naturali divinatione dicam, quæ Atheniensibus, quæ Lacedæmoniis, + quæ Tegeatis, quæ Argivis, quæ Corinthiis responderit, quis ignorat? Conlegit innumerabilia oracula Chrysippus, nec ullum sine locuplete auctore, atque teste: quæ quia nota tibi sunt, relinquo. Defendo unum hoc. Numquam illud oraculum Delphis tam celebre, & tam clarum fuisset, neque tantis donis refertum omnium populorum, atque regum, nisi omnis ætas, oraculorum illorum veritatem esset experta. Idem jamdiu non facit. Ut igitur

vimus. P. Manucius.

Ibid. CCCCLXX annorum] In manuscripto est CCID annorum. Puto autem rectum esse, CID. IDDD annorum. Urfinus.

Ibid. CCCCLXX millia annorum] Frustra sunt Paullus Manucius & Fulv. Urfinus, qui mutandos hosce numeros censuere. Quamvis enim futilem prorsus & vanam horum jactantiam esse scimus, recta tamen est lectio recepta; rem enim ita se habere prædicabant Chaldaei. Diodorus Siculus Bibl. lib. II. pag. 118. Χαλδαῖοι ἐπὶ καὶ πενταχίλια μυριάδας καὶ τρεῖς ἐπὶ πνύταις χιλιάδας (Anni sunt 473000) εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου ἀΐσαν γιγνῆναι καὶ ἀριθμῶσιν, ἀφ' οὗ τὸ πάλαιον ἤρξαντο τ' ἄστρον ταῖς

παροτρύνουσι ποιεῖν. Lactantius Div. Inst. lib. VII. c. 14. Secuti fortasse Chaldaos, qui, ut Cicero tradidit in libro de Divinatione primo (ad hunc ipsum locum respicit) QUADRINGENTA SEPTUAGINTA MILLIA annorum monumentis comprehensa se habere delirant. Quin & idem numerus servatur infra lib. II. cap. 46. Davies.

4 Quæ Tegeatis] Sic multis annis, antequam Adr. Turnebus Adversariorum libros ederet, legendum esse videram: atque adeo aliquot mensibus ante jam edendum curaram. Nullos enim Taygetos populos meminera, Tegeatas noveram; & ex Herodoto hic Tegeatis esse legendum didicera. Lambin.

tur nunc minore gloria est, quia minus oraculorum veritas excellit: sic tunc, nisi summa veritate, in tanta gloria non fuisset. Potest autem ¹ vis illa terræ, quæ mentem Pythiæ divino adflatu concitabat, evanuisse vetustate, ² ut quosdam exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos videamus. ³ Sed, ut vis, acciderit: (magna enim quæstio est) modo maneat id, quod negari non potest, nisi omnem historiam perverterimus, multis sæculis verax fuisse id oraculum.

XX. SED omittamus oracula: veniamus ad somnia: de quibus disputans Chrysippus, multis, & minutis somniis conligendis facit idem, quod Antipater, ea conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata, declarant illa quidem acumen interpretis: sed exemplis grandioribus decuit uti. Dionysii mater,

Ib. *Quæ Taygetis*] *Tegeatis* habet antiquus liber, & ita omnino legendum: sive, ut edidit *Lambinus*, *Tegeatis*. Confirmat eam lectionem *Pausanias* in *Laconicis*. *Ursinus*.

¹ *Vis illa terra, quæ mentem Pythiæ divino adflatu concitabat*] Vide nos ad cap. xxxvi. *Davies*.

² *Ut quosdam exaruisse amnes*] Eadem fere *ἡμεῖς* *Plutarchi* obversabatur animo. *Τὴν Βοιωτίαν*, inquit de *Orac. Defect.* pag. 411. οὐκ ἐπιλέ-

λοιπὴ κομιδῇ (χρησιέχεια), καθήπερ νόμαζα, καὶ πολλὰς ἐπίσημα μαντικὰς αὐχμὸς τὴν χώραν. Porro vulgati præ se ferunt, ut quosdam evanuisse & exaruisse amnes; sic &, inverso verborum ordine, *Cantab.* noster. At vero MS. *Regium* veteresque editos sequimur, qui duas illas voces omnino prætermittunt. Et eas quidem è varia lectione natas esse docet *Bal.* qui evanuisse ex-haurisse, ἀπὸ τῆς exaruisse, re-præsentat. *Idem*.

3. Sed,

mater, ejus, qui Syracusiorum tyrannus fuit, ut scriptum apud Philistum est, & doctum hominem, & diligentem, & æqualem temporum illorum, quum prægnaus hunc ipsum Dionysium alvo contineret, somniavit se peperisse Satyriscum. ⁴ Huic interpretes portentorum, qui ⁵ Galeotæ tum in Sicilia nominabantur, responderunt, (ut ait Philistus) eum, quem illa peperisset, clarissimum Græciæ diuturna cum fortuna fore. Num te ad fabulas revoco vel nostrorum vel Græcorum Poetarum? narrat enim & apud Ennium ⁶ Vestalis illa:

Excita cum tremulis anus attulit artubus lumen,

Talia commemorat lacrimans, exterrita somno:

Eurydica prognata, pater quam noster amavit,

Vires,

³ Sed, ut vis, acciderit] In manuscripto est, ut ut vis acciderit. Ursinus.

⁴ Huic interpretes portentorum, qui Galeotæ] Eliens. exhibet interpretes somniorum. Ipsam vero rem modo non-nihil diverso tradit Valerius Maximus lib. I. cap. VII, 7. extern. Mater, inquit, Dionysii, cum eum conceptum utero haberet, parere visa est Satyriscum; consultoque prodigiorum interprete, clarissimum ac potentissimum Graii sanguinis futu-

rum, certo cum eventu cognovit. Nobis autem hi portentorum interpretes, sunt Galeota, prout olim dedit Victorinus, non Galleota, quemadmodum vulgati. Stephanus Byzantinus. Γαλιώται μάντιν ἠδὲ Σικελῶν. Ælianus etiam V. H. l. XII. c. 46. Γαλιωτῶν meminit. Davies.

⁵ Galeota] Galeota vetus Codex, & ita habet Stephanus cō τῆς Γαλιώται. Ursinus.

⁶ Vestalis illa] Probabilis est Hieronymi Columna conjectura, cui placet Vestalis Ilia. Ad

Vires, vitæque corpū meum nunc deserit omne.

Nam me visus homo pulcher per amœna salicta

Et ripas raptare, locosque novos: ita sola

Post illa, germana soror, errare videbar,

Tardaque vestigare, & quærere te, neque posse

Corde capessere: semita nulla pedem stabilibat.

Exin compellare pater me voce videtur His verbis: 'O gnata, tibi sunt ante gerendæ

Ærumnæ: post ex fluvio fortuna resistet.

Hac effatū pater, germana, repente recessit,

Nec

illam certe stabiliendam conspirant loci circumstantiæ, quemadmodum fusè docet vir ille doctissimus ad fragm. Ennii pag. 123. Davies.

1 O gnata, tibi sunt &c.] Sic legendum, non, ut vulgo, cognata; quamvis Turnebus eam lectionem tueatur, sic interpretans, filia, quod cum aliis liberis nata esset, inquit. Quæ interpretatio, simul & lectio, cujus interpretatio est, ferri non potest, & piget me utramque refellere. Lambin.

Ibid. O gnata] Vulgg. cegnata; sed Lambini conjecturam sua luce fulgentem clare firmat Reginus noster. Davies.

Ib. Tibi sunt ante gerendæ Ærumnæ: post ex fluvio fortuna resistet. Hac effatū pater] Vulgg. tibi sunt ante gerenda. Hac pater effatus, germana, repente recessit. Ærumna post: ex fluvio fortuna resistit. At abunde patet versum secundum alieno loco positum esse; quapropter veteres editos omnino sequendos duximus. In reliquis

Nec sese dedit in conspectum corde cupidus:

*Quamquam ² multa manus ad celi cæ-
rula templa*

*Tendebam lacrimans, & blanda voce
vocabam.*

*Vix egro tum corde meo me somnu
reliquit.*

XXI. HÆC, etiamsi ficta sunt à poeta, non absunt tamen à consuetudine somniorum. Sit sane etiam illud commenticium, quo Priamus est conturbatus.

*Quia mater gravida parere se arden-
tem facem*

*Visa est in somnis Hecuba: quo factò
pater*

*Rex ipse Priamus, somnio ³ mentis
metu*

Per-

reliquis vero mutationibus duces nobis fuere MSSi simul ac meus Auctoris. *Davies.*

² Multa manus] Hic, noto satis Hellenismo, multa valet multum. *Virgilius Georg. III. 226.*

*Multa gemens ignominiam
plagasque superbi
Victoris.*

Idem IV, 320.

*Multa querens, atque hac
adfatus voce parentem.*

Sic & alii Scriptores optimi.

Vide Joan. Vorstium ad Sulpicii Severi Hist. Sacr. lib. I. cap. 4. Idem.

³ Mentis metu Percussus] *Lambinus mentem.* Sed contra MSSos: neque erat necesse; nam *mentis percussus dictum*, ut *Terentio percussus animi.* *Gulielmius.*

Ibid. Pari modo *suspensum animi, dejectum animi, & ag-
rum animi* passim dicunt Latini. *Vide modo Livium VIII, 13. & Lactantium de Mort. Perf. capp. 5, 17. Davies.*

Percussus, ¹ curis sumptus suspirantibus

Exsacrificabat hostiis balantibus.

Tum conjectorem postulat, pacem petens,

Ut se edoceret obsecrans Apollinem,

Quo sese vertant tantæ sortes somnium.

Ibi ² ex oraclo voce divina edidit

Apollo; puerum, primus Priamo qui foret

Post illa natus, temperaret tollere:

Eum esse exitium Trojæ, pestem Pergamo.

Sint hæc, ut dixi, somnia fabularum: hisque adjungatur etiam Æneæ somnium, quod in

¹ *Curis sumptis suspirantibus*] *Sumptus* est in manuscripto, hoc est, corruptus, vel, quod melius puto, consumptus; ut simplex sit pro composito. *Ursinus*.

Ibid. *Curis sumptus suspirantibus*] Edebatur antea *sumptis*; sed mutavi secutus *Guilielmi* mentem, & librum *Fulvii Ursini*, item MSS. *Pal.* pr. tert. & librum *S. Victoris*, in quibus hærebat alterum. *Sumptus*, consumptus, maceratusque. *Terentius*: *Cura sumitur, Dum tibi sit quod placeat.* *Gruterus*. *Sumptus* etiam est in *Bal. Reg. Cantab. & Ven.* 1471. Ac bene quidem. Locus vero, quem perperam laudat *Gruterus*, exstat *Phorm.*

Act. II. Sc. II, 26. & ad rem nihil omnino facit. *Davies*.

² *Ex oraclo voce divina edidit*] Legendum videtur, *ex oraclo* vocem divinam *edidit*, quemadmodum diserte representat *Eliensis* noster. *Dav.*

³ *In Numerii Fabii*] Antea mendose, *Innumerum Fabii*. Nos ex antiquis libris restitui-mus; tres enim *Fabii Pictores* fuere, clari omnes antiquitatis notitia, *Quinctus*, *Numerius*, *Servius*; quorum antiquissimus *Quinctus*. Nominantur à *Livio*, *Agellio*, *Macrobio*, *Orosio*, *Nonio*, *Cicerone*. *P. Manucius*.

Ibid. *In Numerii Fabii Pictoris*] Sic restituit hunc locum *Sigonius*, cum antea legeretur

in Numerii Fabii Pictoris Græcis annalibus ejusmodi est, ut omnia, quæ ab Ænea gesta sunt, quæque illi acciderunt, ea fuerint, quæ ei secundum quietem visa sunt.

XXII. SED propiora videamus. Cujusnam modi est Superbi Tarquinii somnium,
 4 de quo in Bruto Accii loquitur ipse?

Quum jam quieti corpus nocturno impetu

Dedi, sopore placans artus languidos;

5 *Visu'st in somnis pastor ad me adpellere*

6 *Pecus lanigerum eximia pulcritudine:*

Duos consanguineos arietes inde eligi,

Præ-

geretur in numerum Fabii Pictoris. Plane mendose. Lambin.

4 De quo in Bruto Accius loquitur ipse] Vera lectio, de quo in Bruto Accii loquitur ipse. Fabulam autem Accii, cui Bruto nomen esset, significat; quam & ludis Apollinaribus, qui M. Bruti absentis nomine facti fuere, actam, intelligi potest de prima Philippica. Camerarius.

5 Visum est in somnis, pastorem ad me appellere Pecus lanigerum eximia pulchritudine, Duos consanguineos arietes inde eligi] Hos versus, qui antea præpostero ordine collocati legebantur, ita digerendos esse, admonuit Muretus in annotationibus, quas in Terentium

edidit. P. Manucius.

Ibid. Visu'st in somnis pastor] Vulgg. visum est in somnis pastor, nec aliter è nostris Reg. & Cantab. Hanc vero lectionem, licet defensorem Janum Gulielmum sit nata, respuit Latini sermonis ratio. Quare cum Bal. Aldin. & Victor. haberent visus est in somnis, nos versui consulentes edidimus visu'st in somnis pastor, quod & Lambinus jamdudum fecerat. Vide G. J. Vossium ad Fragm. Trag. p. 109. Davies.

6 Pecus lanigerum eximia pulchritudine: Duos consanguineos arietes inde eligi] In verbis disponendis M. A. Muretum & D. Lambinum sequor; id quod mens Auctoris
 &

Præclarioremque alterum ¹ immolare me:

Deinde ejus germanum cornibus con-
nitier

In me arietare, eoque ictu me ad ca-
sum dari:

Exin prostratum terra, graviter sau-
cium,

Resupinum, in cælo contueri maxi-
um,

² Ac mirificum facinus; dextrorsum or-
bem flammeum

Radiatum solis ³ liquier cursu novo.

Ejus

& ratio jubet. Eos autem ordine præpostero repræsentant vulgg. à quibus tamen haud abeunt Codices MSSi. Davies.

¹ Immolare me] Quid in mentem fuerit Lambino, cum involare me daret, equidem comminisci non possum. Quacunque vero de causa hoc sit ausus, omnino retinenda est lectio vulgata, quam omnes omnino libri tuentur, ut & ipsa res; quod vidit etiam Gruterus; nam Bruti fratrem natu majorem trucidavit Tarquinus. Livius lib. I. cap. 56. Brutus, quum primores Civitatis, in quibus FRATREM suum ab avunculo (Tarquinio Superbo) interfectum audisset — ex industria factus ad imitationem scultitiae, quum se suaque præda esse Regi sineret, Bruti quo-

que haud abnuvit cognomen. Adi sis & Dionysium Halicarnasæum lib. IV. cap. 68. Idem.

² Ac mirificum facinus] Deleta prima voce legendum Mirificum facinus; dextrorsum orbem flammeum.

Aliter sane non constat metri ratio. Idem.

³ Liquier cursu novo] Sic Bal. at Pall. pr. sec. Vossian. Eliens. Reg. & Cantab. dant linquier, quod Grutero rectius videtur. Ego tamen, ut verum fatear, nec in hac nec in illa lectione sensum video commodum. Forte rescribendum nitier cursu novo, quod valet ire vel incedere. Vide Servium in Virgilii Æn. II, 380, & Nonium v. niti. Possis etiam, ferrier cursu novo, sed id longius abit

Ejus igitur somnii à conjectoribus quæ sit interpretatio facta, videamus:

*Rex, & quæ in vita usurpant homines,
cogitant, curant, vident,
Quæque aiunt vigilantes, agitantque,
ea si cui in somno accidunt,
Minus mirum est: sed in re tanta
haud temere inprovisto offerunt.
Proin vide, ne, quem tu esse hebetem
deputes, æque ac pecus,
Is sapientia munitum pectus egregium
gerat,*

Teque

abit à MSSis. Idem.

4 *Qua in vita usurpant homines*] Julius Celsus de vit. Cæf. pag. 5. Verum sit quod ait Cicero, quodque de Homero scribit; ejus plerumque ea videre dormientes, de quibus sapissime vigilantes sint soliti cogitare & loqui. Ubi legendum, de Homero scribit Ennius, plerumque ea videre. Noster de Somn. Scip. cap. 1. Fit ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissime vigilans solebat cogitare & loqui. Ad hunc enim locum respicit scriptor ille Ψυδάριος, ut inanis plane sit F. G. Gravii conjectura. De re ipsa vide Hieronymum Colummam ad Ennii Fragm. pag. 4. &

Interpretes ad Petronii Satir. cap. civ. Idem.

5 *Minus mirum est*] Hæc tota somnii interpretatio constat è Septenariis. Itaque non intelligo quod spectaverint ii, qui veterem lectionem mutarunt, & pro minus mirum est, legere maluerunt minus mirandum est. P. Manucius.

Ibid. *Minus mirum est; sed in re tanta haud temere inprovisto offerunt*] Hæc est plerorumque MSSorum lectio, nisi quod omnes nostri dent minus mirandum est. Præterea Cantab. habet *inprovisto se offerunt; Eliens.* autem *temere visa afferunt.* Omnino lege

Minus mirum est; sed in re tanta haud temere visa se offerunt.

Et ad hunc fere modum emendavit

*Teque regno expellat. Nam id quod de
sôle ¹ ostentum est tibi,*

*Populo commutationem rerum porten-
dit fore*

*² Perpropinquam. ³ Hæc bene verruncent
populo: ⁴ nam quod ad dexteram*

*Cæpit cursum ab læva signum præpo-
tens; pulcerrime*

*Auguratum est, rem Romanam publi-
cam summam fore.*

XXIII. AGE nunc ad externa redeamus.
Matrem Phalaridis scribit Ponticus Hera-
clides, doctus vir, auditor, & discipulus
Platonis, visam esse ⁵ videre in somnis simu-
lacro Deorum, ⁶ quæ ipsa Phalaris domi
con-

davit G. J. Vossius ad Fragm.
Trag. pag. 109. Davies.

¹ Ostentum est tibi] Pall.
tres ostensum, quod eodem re-
dit; nam utrumque dicitur.
Idem.

² Perpropinquam] Vulgg.
perpropinqua, quam lectionem
pessime tuetur Gulielmus, quasi
Græcismo satis obvio deno-
taret idem quod perpropinque.
Hoc enim dato, Latina non
erit oratio; nam barbarus sit
oportet qui perpropinque fore
rerum commutationem dicat.
Eliens. & Bal. noster propin-
quam; eoque modo luculente
firmatur Turnebi conjectura,
quam Lambinus olim, nosque

jam recepimus. Idem.

³ Hæc bene verruncent po-
pulo] Notat Gruterus in Pal.
pr. & Pithæano legi averrun-
cent, neque se videre, cur ad-
mitti non debeat. At aver-
runcare, prout testatur Nonius,
est avertere, quod significatio-
nem rei contrariam præstaret.
Recte se habet vulgata lectio;
eamque loquendi formulam
multis illustravit J. F. Grono-
vius ad Livii lib. xxix. c. 27.
Idem.

⁴ Nam quod ad dexteram]
Ne pes Creticus in versu sit
Trochaico, G. J. Vossius ad
Fragm. Trag. p. 110. legit,
nam quod dexterum Cæpit cur-
sum;

consecravisset. Ex his Mercurium è patera, quam dextera manu teneret, sanguinem visum esse fundere: qui quum terram adtigisset, refervescere videretur sic, ut tota domus sanguine redundaret. Quod matris somnium inmanis filii crudelitas comprobavit. Quid ego, quæ Magi Cyro illi principi interpretati sunt, ⁷ ex Dinonis Persicis proferam? Nam quum dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustra adpetivisse manibus, quum se convolvens sol elaberetur, & abiret: ei magos dixisse (quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis) ex triplici adpetitione solis, xxx annos Cyrum regnaturum esse, portendi: ⁸ quod ita contigit; nam ad septua-

sum; vel. trajecto præverbio, nam ad quod dexteram. Sed nescius erat vir ille magnus, voces quod ad apud Poetas Dramaticos unius tantum Syllabæ locum crebrò tenere. Multis id exemplis probavit Chr. Wafius de Senar. cap. xiii. pag. 166. seqq. Idem.

⁵ Videre in somnis] Ita Reg. & Cantab. ac ita hic alibique dedit Lambinus. Vulgg. in somniis, contra quam loqui solent Latini. Idem.

⁶ Quæ ipsa Phalaris] In Codice Pithæano Phalaris o. mittitur, mediamque vocem nesciunt Reg. & Cantab. At Bal. habet quæ ipsa Phalaridis,

Leg. credo quæ ipse Phalaris. Idem.

⁷ Ex Dinonis Persicis proferam] Vulgg. Persicis libris proferam. At media vox manifestarium est Glossema, prout ante me viderunt Jan. Gulielmius & Joan. Clericus; quapropter eam duximus expungendam. Certe Dinonis, non βίβλους Περσικὰς, sed τὰ Περσικὰ laudant Athenaus, Diogenes Laertius, & alii. Idem.

⁸ Quod ita contigit; nam ad septuagesimum pervenit] Ita quidem plerique, sed pro Herodoti mente lib. I. c. 214. Cyrus πλὴν τῆ βασιλείας ἰσὺς ἔσται τετράκις ἑπτα. Quin & cum

septuagesimum pervenit, quum XL natus annos regnare coepisset. Est profecto quidam etiam in Barbaris gentibus praesentens, atque divinans: siquidem ad mortem proficiscens Calanus Indus, quum adscenderet in rogam ardentem, O praecclarum discessum, inquit, è vita, quum, ut Herculi contigit, mortali corpore cremato, in lucem animus excesserit! Quumque Alexander eum rogaret, si quid vellet, ut diceret; Optime, inquit: propediem te videbo. Quod ita contigit: nam Babylone paucis post diebus Alexander est mortuus. Discedo parumper à somniis, ad quæ mox revertar. ² Qua nocte templum Ephesiae Dianæ deflagravit, eadem constat ex Olympiade natum esse

Alexan-

tum *ἐκατοντάτη γένεσιν* excessisse vita tradit *Lucianus* Macrobi. Tom. II. pagg. 470, 471. *Davies*.

1 Quumque Alexander eum rogaret] Nostrium sequitur *Valerius Maximus* lib. I. cap. VIII, 10 extern. Paulo aliter *Arrianus* de Exped. Alex. lib. VII. cap. 18. Ὅπῃ, inquit, ἐπὶ τῷ πυρὶ ἦεν (Κάλανος) ἀντιφρόνως, τότε τὸς μὲν ἄλλους ἑταίρους ἀσπάζεσθαι αὐτὸν Ἀλεξάνδρῳ δὲ ἐκ ἰθαλῆσιν προσελθὼν ἀσπασάμενος, ἀλλὰ φάσκει γὰρ ὅτι ἐν Βαβυλῶνι αὐτῷ ἐπιτυχὼν ἀσπάζεται καὶ τῶν ἄλλων ἐν μὲν τῷ τότε ἀμειλιχθῆναι ὑπεροὶ δὲ, ἐπιπρὶ ἐπιπύρῃ

ἐν Βαβυλῶνι Ἀλεξάνδρῳ, ἐς μνημῶνα ἐλθὼν τῷ ἀκροβύτῳ, ὅτι ἐπὶ τῇ πλεοντῇ ἄρῃ τῇ Ἀλεξάνδρῳ ἰθιμάδῃ. Vide sis & *Plutarchum* in Alex. p. 703. C. Idem.

2 Qua nocte templum] *Plutarchus* pag. 665. F. Ἐμνήθη Ἀλεξάνδρῳ ἱερὰ μὲν μνηδὲς Ἐκταμεινῶν — ἐκτῇ, καὶ ἡν ἡμέραν ὅτ' Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐπιπρὸς νύκτος ὡς Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπρὸς νύκτος ἐπιπρὸς νύκτος καὶ σέβας τῷ πυρκαϊῶν οὐκ ἔστιν ὑπὸ ψυχρῆς δυνάμεως εἰς πῦρ γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὴν νύκτα, τὴν Ἀρτέμιδος ἀχολογμένης σέβας τῷ Ἀλεξάνδρῳ μακάριον. Ὅστις ὅτ' Ἐφεσίας ἐν Ἐφεσίᾳ

249

Alexandrum, atque, ubi lucere coepisset, clamitasse magos, pestem, ac perniciem Asiæ proxima nocte natam. Hæc de Indis, & Magis. Redeamus ad somnia.

XXIV. HANNIBALEM Coelius scribit, quum ³ columnam auream, quæ esset in fano Junonis Lacinia, auferre vellet, dubitaretque, utrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebravisse; quumque solidam invenisset, ⁴ statuisse tollere: ei secundum quietem visam esse Junonem prædicere, ne id faceret, minarique, si id fecisset, se curaturam, ut ⁵ eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non esse neglectum; itaque

Ἀγαμέμνωνος ἔνυχον, τὸ ὅτι τὴν ἰανὴν πάρος ἡγυῖατοί τε καὶ ἱερεὺς σημεῖον εἶναι, δις τὸν πᾶν αἰῶνα τοῦ πᾶν ἀνθρώπου, ὅτι βούληται ἀπὸ τοῦ αἵματος ὁ συμφορὰν μεταλλάξαι τῇ Ἀσίᾳ τὴν ἡμετέραν ἐκείνῳ πτοκύναι. De Hegesie dicto, quod ille Timæo tribuit, aliud iudicium tulit Cicero N. D. lib. II. cap. 27. Sed à philosophi Chæronensis partibus me stare jam sum professus. Idem.

³ Columnam auream, quæ esset in fano Junonis Lacinia] Plerique Codices Licia, Lycia, vel Lucia; quapropter Gulielmus reponendum conjecit, quæ esset in fano Junonis Lucina. Præterquam vero quod

in hujusmodi narratione templum Junonis Lucina memorare, loco ubi situm esset omissio, prorsus est absurdum; columnam auream solidam in Junonis LACINIA templo sacram fuisse constat ex Livii lib. xxiv. cap. 3. adeoque vulgata lectio non est tentanda. Idem.

⁴ Statuisse tollere: ei secundum quietem] Vulgg. statuisseque tollere, ei secundum quietem. Nos autem Pall. primum & secundum sequimur. Sic & Eliens. nisi quod, immisso pronomine, statuisse eam tollere repræsentet. Idem.

⁵ Eum quoque oculum, quo bene videret] Malim videbat, ut

que ex eo auro, quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summa columna collocavisse. ¹ Hoc idem in Sileni, quem Coelius sequitur, Græca historia est: is autem diligentissime res Hannibalis persecutus est: ² Hannibalem, quum cepisset Saguntum, visum esse in somnis à Jove in Deorum concilium vocari: quo quum venisset, Jovem imperavisse, ut Italiæ bellum inferret, ducemque ei unum è concilio datum; quo illum utentem, cum exercitu progredi cœpisse: tum ei ducem illum præcepisse, ne respiceret: illum autem id diutius facere non potuisse, elatumque cupiditate respexisse: tum visam beluam vastam, & inmanem, circumplicatam serpentibus, quacumque incederet, omnia arbuta, virgulta, recta pervertere: & eum admiratum quæsisse de Deo, quodnam illud esset tale monstrum: & Deum respondisse, vasti-

tatem

ut habent *Reg. & Cantab.* Hannibalem vero *μωρόφθαλμον* fuisse liquet ex *Polybii* lib. III. cap. 79. *Livii* lib. XXI. c. 2. aliisque quam plurimis. *Davies.*

¹ *Hoc idem in Sileni*] Legendum videtur, *item*, vel *idem*, uti *Lambinus* etiam conjecit: non enim ad superiorem, sed ad proxime sequentem refertur historiam, *Idem.*

² *Hannibalem, quum cepisset Saguntum*] Mutatis quibus-

dam nullius fere momenti circumstantiis, hanc fabulam narrant *Livius* lib. XXI. cap. 22. *Valerius Maximus* lib. I. cap. VII, 1. extern. *Zonaras* *Anal.* lib. VIII. cap. 22. & quem utpote Poetam maxime decet, *Silius Italicus* lib. III. 163. seqq. *Idem.*

³ *Ne laboraret*] *Regius* noster, *nescire laboraret.* Voluit *Librarius*, *ne scire laboraret.* Hoc tamen additamento nihil est

ratem esse Italiae: præcepisseque, ut pergeret protinus: quid retro, atque à tergo fieret, 3 ne laboraret. Apud Agathoclem scriptum in historia est, 4 Hamilcarem Karthaginensem, quum oppugnaret Syracusas, visum esse audire vocem, se postridie coenaturum Syracusis: quum autem is dies inluxisset, magnam seditionem in castris ejus inter Poenos, & Siculos milites esse factam: quod quum sensissent Syracusani, inprovise eos in castra inrupisse, Hamilcaremque ab iis vivum esse sublatum. Ita res somnium comprobavit. Plena exemplorum est historia, tum referta vita communis. At vero P. Decius ille, Q. F. qui primus è Deciis fuit consul, quum esset tribunus militum, M. Valerio, A. Cornelio consulibus, à Samnitibusque premeretur noster exercitus, quum pericula proeliorum iniret audacius, monereturque, ut cautior esset, dixit, quod exstat

est opus, siquidem illa loquendi ratio bonis auctoribus idem denotat, ac ne curaret, seu non esset sollicitus. Idem.

4 Hamilcarem Karthaginensem, cum oppugnaret Syracusas] Hanc historiam narrat Diodorus Siculus, qui tamen à Cicerone diversus abit. Sic igitur ille Bibl. lib. xx. pag. 767. Εὐθύς ὃ καὶ συνετάχθη ἐξ ἐφόδου πύχισι (τῶν Συρακουσῶν) διγινώσκῃ (Ἀμίλκας) ὁ μάλιστα

εὐρηκότες αὐτὰ κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν τῶν ἱερῶν, ὅτι τῇ μετὰ ταῦτα ἡμέρᾳ πάντως ἐν Συρακούσαις διαπύσει. Deinde, postquam Ducem illum captum fuisse tradidisset, ait pag. 769. ἀναμνηστικῶς τῆς μάχης φωνῆς, ὃς ἔφησεν αὐτὸν εἰς τὴν ὀπίσθεν εἰς Συρακούσαις διαπύσειν, ὁ δαιμόνιος παραγρόντος τῶν λατῶν. At nostrum sequitur Valerius Maximus lib. I. cap. vii, 8. extern. Idem.

E

Sibi

exstat in annalibus, ¹ sibi in somnis visum esse, quum in mediis hostibus versaretur, occidere cum maxuma gloria. Et tum quidem incolumis exercitum obsidione liberavit. Post triennium autem, quum consul esset, devovit se, & in aciem Latinorum inrupit armatus: quo ejus facto superati sunt, & deleti Latini. Cujus mors ita gloriosa fuit, ² ut eandem concupisceret filius. Sed veniamus nunc, si placet, ad somnia philosophorum.

XXV. EST apud Platonem Socrates, quum esset in custodia publica, dicens ³ Critoni suo familiari, sibi post tertium diem esse moriendum: ⁴ vidisse enim se in somnis pulcritudine

¹ *Sibi in somnis*] Sic recte *Cantab.* & *Reg.* nam vulgg. *perperam somnus*. Licet autem bello Samnitico fortissime se gesserit *P. Decius*, non tamen tum temporis hoc accidisse somnium memorant Auctores: sed eadem nocte duo consules *P. Decius Mus* & *T. Manlius Torquatus* Latino bello somnium viderunt. Utrique enim quidam per quietis speciem prae-dixit ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum, Diis Manibus Matrique Tetra deberi: utrius autem Dux copias hostium aggrediretur, superque eas sese ipsam devovisset, victoriam habiturum. Quod cum

ita esset, se devovit *Decius*. Vide *Valerium Maximum* lib. I. cap. vii, 3. & *Livium* lib. viii. capp. 6, 9. *Darius*.

² *Ut eandem concupisceret filius*] Quin & nepos se à continententi genere tertiam victimam Reip. prae-buit, ut ait noster *Fin.* lib. II. c. 19. *Adi sis* & *Tusc.* I, 37. *Idem*.

³ *Critoni suo familiari*] Ita quidem se res habet, ut constet ex *Platonis Critone* pag. 370. Ergo memoria lapsus est *Diogenes Laertius*, qui lib. II. §. 35. hoc *Aeschini* dictum tradit. Vide *Chalcidum* pag. 372. *Idem*.

⁴ *Vidisse enim se*] *Mediam* vocem

critudine eximia feminam, quæ se nomine appellans, diceret Homericum quendam ejusmodi versum,

5 Tertia te Phthia tempestas leta locabit.

Quod ut est dictum, sic scribitur contigisse. Xenophon Socraticus, (qui vir & quantus?) in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus est, *6* sua scribit somnia; quorum eventus mirabiles exstiterunt. Mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? Quid? Singulari vir ingenio Aristoteles, & pæne divino, ipse ne errat, an alios vult errare? quum scribit, Eudemum Cyprium, familiarem suum, iter in Macedoniam facientem Pheras venisse; quæ erat urbs in Thessalia

tum

vocem, quæ deest in vulgatis, suppeditarunt Reg. & Cantab. eaque connectendæ orationi videtur necessaria. *Idem.*

5 Tertia te Phthia tempestas &c.] Versus est apud Homerum Il. I, 363. & profertur ab Achille hoc modo

Ἡμᾶτι κιν τελεπτήν Φθίῳ
ἰεῖσθαιλον ἰοῖμην.

Phthia autem urbs in Thessalia, Achillis patria, quæ quid commune habeat cum morte, & qua ratione Socrates hoc versu præmoneatur, se tertio die moriturum, quæsitum est. Qua de re cum ego & Simeo Bosius loqueremur, dixit, quod & mihi venerat in mentem,

per Phthiam mortem & interitum significari, spectatâ vi nominis, quod videtur ortum à verbo φθίω & φθίω, quod valet intereo, consumor, corrumpor. *Lambinus.*

6 Sua scribit somnia Lucianus in Somn. pagg. 11, 12. Μη ονίρων πινὼν ἡμᾶς ἀποκρίπας τινὰς ὑπὸ λήθης; Οὐκ, ὦ Ζεῦ, ἀλλ' ὅτι γὰρ ὁ ΖΕΝΟΦΩΝ ποτὶ διηγούμενος τὸ εὐτύχιον, ὡς ἰδοὺ αὐτὸς ἐν τῇ πατρῷᾳ οἰκίᾳ, καὶ τὰ ἄλλα· ἵτις δ' ἔχ' ἀποκρίπας τινὲς ὄψιν, καὶ ὡς φλυασιῶν ἰγνώσκας αὐτὸν διεξήλθ' ἐν ταῦτα ἐν τῷ πολέμῳ ἐλπίσιν γινώσκει παραμύθων, ἀξιοπύτων πολέμων· ἀλλὰ π καὶ χοῦσι μὲν

tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno ¹ crudeli dominatu tenebatur: in eo igitur oppido ita graviter ægrum Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent: ei visum in quiete egregia facie juvenem dicere, fore ut perbrevis convalesceret; paucisque diebus interiturum Alexandrum tyrannum, ipsum autem Eudemum quinquennio post domum esse rediturum. Atque ita quidem prima statim scribit Aristoteles consecuta, & convaluisse Eudemum, & ² ab uxoris fratribus interfectum tyrannum: quinto autem anno exeunte, quum esset spes ex illo somnio, in Cyprum illum ex Sicilia esse rediturum, proeliantem eum ad Syracusas occidisse: ex quo ita illud somnium esse interpretatum, ut, quum animus

Eudemi

αἰχὴν ἢ δόρυ. Respicit autem Samosatensis ad Xenophonem de Exped. Cyri lib. III. c. I. §. 9. Aliud somnium refert idem scriptor elegantissimus lib. IV. cap. III, 7. Plurimum vero, nisi fallor, in hisce libris non meminit. Davies.

1 Crudeli dominatu premebatur] Liber unus MStus habet tenebatur. Lambin. Eam lectionem ex suis recepit Gruterus, eamque repræsentant omnes nostri. Davies.

2 Ab uxoris fratribus] Diodorus Siculus Bibl. lib. XVI. pag. 417. Ἀλέξανδρος ὁ Φιλῶν τύραννος ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναίκος

Θύβης καὶ τῆς πατρὸς ἀδελφῶν Λυκόφρονος καὶ Τιτιφῶντος ἰδωλοφονήθη. Tertium fratrem, nomine Pytholaum, iis accenset Plutarchus in Pelop. pag. 297. Theben solam memorant noster de Invent. lib. II. cap. 49. ac de Offic. lib. II. cap. 7. Valerius Maximus lib. IX. cap. XIII, 3. ext. & alii. Idem.

3 Tum domum revertisse videatur] Eodem modo loquitur Clemens Alexandrinus Strom. lib. VII. p. 869. Φασι γὰρ τὴν μακάριον Πίττην θανατῶσαν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἀγριώσω τὴν ἐπὶ θάνατον, ἐδόντων μὲν τῆς κλήσεως χάριν, καὶ THE EPS OIKON

Eudemi è corpore exceſſerit, ³ tum domum revertiſſe videatur. Adjungamus philoſophis doctiſſimum hominem, poetam quidem divinum, Sophoclem: qui, quum ex æde Herculis ⁴ patera aurea gravis ſurrepta eſſet, in ſomnis vidit ipſum Deum dicentem, qui id feciſſet. Quod ſemel ille, iterumque neglexit. Ubi idem ſæpius, ⁵ adſcendit in Ariopagum: detulit rem. Ariopagitæ comprehendi jubent eum, qui à Sophocle erat nominatus. Is, ⁶ quæſtione habita, confeſſus eſt, pateramque retulit. Quo facto, ⁷ fanum illud Indicis Herculis nominatum eſt.

XXVI. SED quid ego Græcorum? Neſcio quo modo me magis noſtra delectant.

Omnes

OIKON ANAKOMIDHΣ. Ni-
mirum, ut ait *Æſchines* in
Axiocho cap. 3. τὸ κοινὸν δῆπν
πῦρ καὶ πρὸς ἀπάντων δουλ-
λόμερον, περιποιημῖα τῆς ἐστὶν ὁ-
βίας. Vide ſis Interpretes in
Epist. ad Hebræos cap. xi, 9,
10. quibus adde quæ congeſ-
ſit *Th. Gatakerus* in *Antonini*
lib. II. §. 17. *Idem.*

4 Pateram auream] Non
pateram auream, ſed πρῶτον
χρυσῆν, coronam auream, ex
arce ſublatam tradunt auctor
vitæ *Sophocleæ* & *Tertullianus*
de Animi. cap. XLVI. *Idem.*

5 Ascendis in Ariopagum]
Vix eſt, quin noſter *Arium*

pagum ſcripſerit, ut habent
Bal. & Viſtor. Sic Ἀρειον πά-
γν paſſim dicunt Græci. *Idem.*

6 Quæſtione habita] Sic
MSSti *Reg. & Cantab.* nec
aliter legendum conjecit *D.*
Lambinus. Vulgg. quæſtione ad-
hibita. Mihi vero non liquet,
eo modo locutos eſſe veteres.
Idem.

7 Fanum illud Indicis Her-
culis] *Hefychius:* Μηνυτὴς Ἡρα-
κλῆς ἐν Ἀθήναις. At Anonymo
in vita *Sophoclis* cum *Cicerone*
non convenit; is enim tradit
ipſum *Sophoclem* λαβόντα τὸ
τάλαλον, ἐπὶ τὸν ἱδρύματ' ΜΗΝΥ-
ΤΟΥ ἩΡΑΚΛΕΟΥΣ. Vide *Pet.*

Omnes hoc historici, Fabii, Gellii, sed proxime Coelius. Quum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque, ludis intermissis, instaurativi constituti sunt: qui antequam fierent, quumque jam populus confedisset, servus per circum, quum virgis caderetur, furcam ferens ductus est. Exin ¹ cuidam rustico Romano dormienti visus est venire, qui diceret, ² praesulem sibi non placuisse ludis, idque ab eodem jussum esse cum senatui nuntiare: illum non esse ausum: iterum esse idem visum, & monitum, ne vim suam experiri veller: ne tum quidem esse ausum: exin filium ejus esse mortuum: eandem ³ in somnis admonitionem fuisse tertiam: tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum; quumque senatui

Victorium Var. Lect. l. iv. c. 21. & Joan. Meursium Athen. Attic. lib. II. cap. 10. Davies.

¹ Cuidam rustico Romano] Hujusce viri nomen haud efferunt Arnobius lib. vii. pag. 306. & Minucius Felix Oct. cap. vii. Dionysio quidem Halicarnassensi lib. vii. cap. 68. Plutarcho in Corioiano p. 225. & Augustino C. D. iv. 26. viii. 13. Titus Latinus vel Latinus appellatur: Macrobio vero Saturn. lib. I. c. xi. An-

nus. At cum Tib. Atinium recte, puto, vocant Livius lib. II. cap. 36. Valerius Maximus lib. I. c. vii. 4. & Lactantius Div. Inst. lib. II. c. 7. Idem.

² Praesulem sibi non placuisse ludis] Jupiter hunc servum praesulem, sive praesultorem, nominabat, quia, priusquam committerentur ludi, virgis cæsus *ποφας πατροδανίας* τῷ ὀδῶνι ἐπιφύτο, gestusque saltatoriis similes edebat. Vide Plutarchum in Coriol. p. 225. Dionysium

senatui somnium enarravisset, pedibus suis
 * saluum domum revertisse. Itaque somnio
 comprobato à senatu, ludos illos iterum in-
 stauratos memoriæ prodictum est. C. vero
 Gracchus multis dixit, ut scriptum apud eun-
 dem Coelium est, sibi in somnis quæsturam
 petenti Ti. fratrem visum esse dicere, ' Quam
 vellet cunctaretur, tamen eodem sibi leto,
 quo ipse interisset, esse pereundum. Hoc
 antequam tribunus plebi C. Gracchus factus
 esset, & se audisse scribit Coelius, & dixisse
 multis. Quo somnio quid inveniri potest
 certius?

XXVII. Quis? Illa duo somnia, quæ
 creberrime commemorantur à Stoicis, quis
 tandem potest contemnere? unum de Si-
 monide: qui quum ⁶ ignotum quendam
 projectum mortuum vidisset, eumque huma-
 visset,

nyssum Halicarnassensem lib.
 vii. cap. 69. & *Des. Heraldum*
 ad *Arnobii* pag. 306. *Idem.*

3 *In somnis*] Sic *Bal. Reg.*
 & *Cantab.* At vulgg. in som-
 niis. Male. *Idem.*

4 *Saluum domum rever-*
tisse] Vulgg. mediam vocem
 prætermittunt, nec agnoscunt
 tres ex nostris. Eam tamen
 ex *Victor. Eliens.* & *Vossian.* re-
 cepimus, utpote quæ non vi-
 debatur otiosa. *Idem.*

5 *Quam vellet, cunctare-*

sur] *Plutarchus* in *Gracchis*
 p. 835. Ἰσορῶς δὲ καὶ Κικέρου
 ὁ ρήτωρ, ὡς ἄρα φεύγοντι πύσσαν
 ἀρχὴν τοῦ Γαίου καὶ μετ' ἡσυχίας
 ἡρημένον ζῆν, ὁ ἀδελφὸς ὄντα φα-
 νείν καὶ αὐτοσυρρεῦσαι, Τί δὴ καὶ
 (Φάιν) Γαίῳ, βραδύνει; ὅτι ἐστὶν
 ἀπόδρασις, ἀλλ' εἰς μὲν ἡμῶν
 ἀμφοτέρους βίος, εἰς δὲ θάνατος
 ὑπὲρ τῷ δήμῳ πολιτευομένοις πέ-
 πρσται. *Idem* somnium refert
 etiam *Valerius Maximus* lib. I.
 c. vii, 6. *Davies.*

6 *Ignotum quendam proje-*
ctum]

visset, ¹ haberetque in animo navem conscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura adfecerat: si navigasset, eum naufragio esse periturum: itaque Simonidem redisse; perisse ceteros, qui tum navigassent. Alterum ita traditum, clarum admodum somnium. Quum ² duo quidam Arcades familiares iter una facerent, & Megaram venissent, alterum ad cauponem divertisse; ad hospitem, alterum: qui ut coenati quiescerent, concubia nocte visum esse in somnis ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare, ut subveniret, quod sibi à caupone interitus pararetur: eum primo perterritum somnio surrexisse: dein quum se conlegisset; idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse: tum ei dormienti eundem illum visum esse rogare, ut, quoniam sibi vivo non subvenisset, mortem suam ne inultam esse pateretur: se interfe-

Hum] Hanc rem latius ducit *Valerius Maximus* lib. I. cap. VII. 3. extern. *Davies*.

¹ *Haberesque in animo navem conscendere*] *Bal.* noster *navem* prætermittit. Licet autem *conscendendi* vox absolute nonnunquam sit posita, tamen reliquorum librorum consensu motus, vulgatam lectionem non defero. *Idem*.

² *Duo quidam Arcades familiares*] Hanc historiam non-

nihil variatam scriptor Græcus exponit, cujus verba laudat *Suidas* in *πρωτεύῃ*, ut olim monuit *Pet. Victorius Var. Lect.* lib. XIX. cap. 12. Δίγλ γὰρ, inquit, Χρύσιππος, ἐν Μιζαίροις κατεχθηνά πινω, χρυσία ζῶντο ἱπαγόμενοι πληρωμένοι. ἀπικτινὲς ἄρα αὐτὸν πανδεκὰς, ὁ ὑποδείκνυται. ἱστοφθαλμοὺς τῷ χρυσίῳ εἶπε ἡμελλεν ἀποκρίναι ἐφ' αἰμάξης ἀγῶνις κόπρον, ὑποκρύψας ἐν ταύτῃ

terfectum, in plaustrum à caupone esse conjectum, & supra stercus injectum: petere, ut mane ad portam adesset, priusquam plaustrum ex oppido exiret: hoc vero somnio eum commotum, mane bubulco præsto ad portam fuisse: quæsisse ex eo, quid esset in plaustro: illum perterritum fugisse: mortuum erutum esse: cauponem, re patefacta, poenas dedisse.

XXVIII. Quid hoc somnio ³ dici potest divinius? sed quid aut plura, aut vetera quærimus? Sæpe tibi meum narravi; sæpe ex te audiui tuum somnium: Me, quum Asiæ Proconsul præessem, vidisse in quiete, quum tu equo advectus ad quandam magni fluminis ripam, provectus subito, atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse, timore perterritum: tum ⁴ te repente lætum exstitisse, eodemque equo ad-
versam

πάντη τῷ πικρονύμῳ. Ἡ τῶν
ψυχῶν τῶ πικρονύμῳ ἐφίση. Μα-
χαρεῖ πνι, καὶ λέγει ὅτι πικρονύ-
μῳ, καὶ ὅτι ὅτι, καὶ ὅτι ἐκκομ-
ζοῦ μὲν, καὶ κατὰ πῶς
πύλας. Ὁ δὲ σὺ ἤκουσας ῥα-
μῶς πὶ λεχθέντι κρηφαῖος. Ν
ἀναστὰς καὶ παραφυλάξας τ
ζῶντος ἐπιλάσῃ, καὶ ἀνίστα-
ται πικρῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐτάφη, ὁ
δὲ ἐκολάσθη. Ast à Cicerone
diversus non abit Valerius
Maximus lib. I. cap. VII,

10. extern. Idem.

³ Dicitur potest divinius] Ordo
verborum est à Victor. & Bal.
nam vulgg. dure, dici divi-
nius potest. In vocum collo-
catione mutationes alibi quo-
que fecimus, at nusquam, nisi
bonorum Codicum fide nixi;
nam de talibus minutis semel
Lectores monuisse sufficit.
Davies.

⁴ Te repente lætum existi-
tisse] Reg. & Cantab. habent
exsiliisse;

versam adscendisse ripam, nosque inter nos esse complexos. Facilis conjectura hujus somnii: mihiq; à peritis in Asia prædictum est, fore eos eventus rerum qui acciderunt. Venio nunc ad tuum: audiui equidem ex te ipso, sed mihi sæpius ¹ noster Sallustius narravit: quum in illa fuga, nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamque partem noctis vigilasses, ad lucem denique ² arcte, & graviter dormire coepisse. Itaque, quamquam iter instaret, te tamen silentium fieri jussisse, neque esse passum te excitari: quum autem expectatus esses hora secunda fere, te sibi somnium narravisse: Visum tibi esse, quum in locis solis moestus errares, C. Marium cum fascibus laureatis quærere ex te, quid tristis esses: quumque tu te tua patria vi pulsum esse dixisses,prehendisse eum dextram tuam, & bono animo te jussisse esse, lictoriquè proximo tradidisse, ut te in monumentum

exsilii; sed, renitentibus melioris notæ Codicibus, nihil est mutandum. Auctor de Bell. Afric. cap. vii. *Latent enim in insidiis cum equis inter convallés, & subito existunt*, hoc est, apparent. Illic *Elions*, noster *exiliunt*; sed mihi jam non videtur audiendus. Infra noster cap. 33. *Submersus equus voraginibus non existit*.

Ubi non erat cur vox ultima *Grutero* displiceret. Iterum lib. II. cap. 23. *Tages quidam dicitur — existisse repente, & eum adfatus esse qui arabat*. Agellius Noct. Attic. lib. xvi. cap. 19. *Inter hac eorum verba Arionem cum fidibus & indumentis, cum quibus se in salum ejaculaverat, existisse*. Vide sis & *Cursium* lib. vii. cap,

numentum suum deduceret: & dixisse, in eo tibi salutem fore. Tum & se exclamasse Sallustius narrat, reditum tibi celerem, & gloriosum paratum, & te ipsum visum somnio delectari: nam illud mihi ipsi celeriter nuntiaturum est, ut audivisses, ³ in monumento Marii de tuo reditu magnificentissimum illud senatus consultum esse factum, referente optimo & clarissimo viro consule, idque frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum; dixisse te, nihil illo Atinati somnio fieri posse divinitus.

XXIX. At multa falsa. Immo obscura fortasse nobis: sed sint falsa quædam; contra vera quid dicimus? quæ quidem multo plura evenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo & vino, perturbata & confusa cernimus. Vide, quid Socrates in Platonis Politia loquatur. Dicit enim;

Quum

cap. x, 14. Davies.

1 Noster Sallustius] M. Ciceronis erat libertus. Idem.

2 Arcte & graviter dormire cepisse] Videtur legendum dormire; nam graviter dormire usitatum est, & convenit ita loqui; graviter dormire non item. Verumtamen nihil mutandum censeo. Lambinus.

3 In monumento Marii] Hoc somnium fuscæ refert Valerius Maximus lib. I. cap. vii, §. ubi notat in ade Jovis Mariana S. C. de reditu Ciceronis esse factum. Consules autem fuere P. Lentulus & Q. Metellus, quorum ille nostro fuit præcipuus salutis auctor. Vide sis Orat. ad Quir. post reditum cap. §. seq. & post red.

in

¹ Quum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis sit particeps, sopita langueat: illa autem, in qua feritas quædam sit, atque agrestis inmanitas, quum sit ² inmoderato tumefacta potu, atque pastu, exsultare eam in somno inmoderateque jactari: itaque huic omnia visa obijciuntur, à mente, ac ratione vacua: ut aut cum matre corpus ³ miscere videatur, aut cum quovis alio vel homine, vel Deo, sæpe belua, atque etiam trucidare aliquem, & inpie cruentari, multaque facere impure, atque tætre, cum temeritate & inpudentia. ⁴ At qui salubri, & moderato cultu atque victu quieti se tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & consilii est, ⁵ agitata, & erecta, ⁶ saturataque bonarum cogitationum

in Sen. capp. 3. 4. Davies.

¹ Quum dormientibus ea pars animi] Platonis locus exstat lib. ix. de Rep. pag. 502. eumque, ne Plutarchum memorem Tom. II. pagg. 83, 101. laudat Stobæus Serm. v. pag. 75. & Latine vertit Chalcidius pagg. 370, 371. Idem.

² Immoderato tumefacta potu, atque pastu] Vulgg. obstupescit; sed optime legitur in Eliens. nostro tumefacta, siquidem citu ἢ πῖψος πλῆθος habet Plato. Præterea repugnat, ut quæ obstupescit sit, exsulet & immoderate

jactetur. Artemidorus Oneir.

lib. I. cap. 8. Αἱ γὰρ ἀνιστοῦντες οὐδὲν ὥς αὐτῇ τῇ ἐν παύσει ἰδίῳ τὸ ἀλλόθι. Non aliter quam repræsentat ille Codex, hunc Ciceronis locum olim laudavit H. Stephanus Lexic. Cicæ. pag. xi. Idem.

³ Miscere videatur] Vulgg. videamur; sed MSSorum Victor. & Baliol. auctoritatem sum sequutus, nostramque lectionem firmat Plato, ut & res ipsa. Idem.

⁴ At qui salubri, & moderato cultu] Similiter Moses, ut

tionam epulis; eaque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia eneçta, nec satietate adfluenti, (quorum utrumque præstringere aciem mentis solet, siue deest naturæ quidpiam, siue abundat, atque adfluit) illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata, atque restinçta: tum eveniet, duabus animi temerariis partibus compressis, ut illa tertia pars rationis, & mentis eluceat, & se vegetam ad somniandum, acremque præbeat: tum ei visa quietis occurrent tranquilla atque veracia. Hæc verba ipsa Platonis expressi.

XXX. EPICURUM igitur audiemus potius? namque Carneades, concertationis studio, modo ait hoc, modo illud. At ille quid

ut somniavit Strabo Geogr. lib. xvi. pag. 1104. præcepit ἐγκοιμᾶσθαι καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἄλλως εὐοκίστες καὶ ὡς οὐδὲν αἰεὶ διὰ παρὰ τὸ Θεὸν καὶ δῶρον αἰεὶ τι καὶ σημεῖον τὴν σωφρονίαν ζῶντας καὶ μετὰ δικαιοσύνης, τὴν δ' ἄλλαν μὴ προσδοκᾶν. Philostratus vit. Apollonii lib. II. cap. 37. Καὶ μὴ καὶ τὸ μαυρῶν τὸ ἐξ οὐρανόθεν, ὃ θυόπαιτον ἔσθ' ἀνθρώπων δακτύλῳ, ῥᾶν διορᾶ (ἢ ψυχῇ) μὴ ξυμπρολαμῖναι ὑπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλ' ἀκέραιος διχομῶναι αὐτὸ, καὶ ἀβλαβῶς.

Pari modo differunt Maximus Tyrinus Serm. xxviii, init. & Synesius de Insomn. pag. 152. Idem.

5 Agitata atque erecta] Lambino placet excitata. Et in Platone quidem est, τὸ μὲν λογιστικὸν ἔΓΕΙΡΑΕ ἑαυτοῦ. Attamen contra MSSorum fidem nihil muto, cum liberior soleat esse Ciceronis versio. Idem.

6 Saturataque bonarum cogitationum epulis] Platoni est ἐπὶ ἀσάτοις λόγων καλῶν καὶ σκέψαν. Nec infrequens est ea Philosopho Metaphora, quemadmodum

quid sentit? sentit autem nihil umquam elegans, nihil decorum. Hunc ergo antepones Platoni, & Socrati? qui ut rationem non redderent, auctoritate tamen hos minutos philosophos vincerent. Jabet igitur Plato, sic ad somnum proficisci corporibus adfectis, ut nihil sit, quod errorem animis, perturbationemque adferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, ¹ quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis, ² quærentis vera, contrariam. Quum ergo est somno sevocatus animus à societate, & à contagione corporis, tum meminit præteritorum, præ-

dum docet *Pet. Victorius* Var. Lect. lib. II. cap. 14. Eandem adhibent alii Scriptores. *Plutarchus* de Audit. pag. 42. Ὁ δὲ ἐπὶ λόγων ἀπισμύνης ἐστίν, — ἀκροάδω σιωπῇ δὲ λέγοντες. *Philostatus* vit. Apollonii lib. vi. cap. 10. Εἰς τὴν θυσίᾳ πᾶντις, οἷον ἑστιατορὰ δὲ λόγους. Hinc λόγων κρατῆρας dixit idem lib. iv. cap. 24. & φιάλλω λόγων *Anacreon* Od. LXIV. *Davies*.

¹ Quod habet inflationem magnam] Sic *Artemidorus* Oneir. lib. I. pag. 58. scriptoresque bene multi, quos ibi laudat *Nic. Rigaltius*. Iis addantur *Plutarchus* Sympos. lib. ix. cap. 10. & *Plinius* H. N. lib. xviii. c. 12. Alii causas alias adsignant. Vide *Glemon-*

tem Alexandrinum Strom. lib. III. pag. 521. & *Æg. Menagium* ad *Laertii* VIII, 24, 34. At nullo sapius legumento *Pythagoram* dicit usum quam fabis *Aristoxenus* apud *Agellium* N. A. lib. iv. cap. xi. Idem.

² Quærentis vera] Sic legendum conjecit *D. Lambinus*, ac ita diserte representant *Eliens. Bal. Reg. & Cantab. Vulgg. quærenti vera*; non ita commode prout videtur. *Agellius* autem lib. iv. cap. xi. habet tranquillitatem mentis quærentibus contrariam. Sed aut corruptis *Tullii* Codicibus usus est is scriptor; aut ejus libri vitati sunt, & ex *Cicerone* corrigendi. Idem.

³ Viget autem & vivit animus] *Nemesius* de Nat. Hom.

præsentia cernit, futura prævidet: jacet enim corpus dormientis, ut mortui; ³ viget autem, & vivit animus: quod multo magis faciet post mortem, quum omnino corpore excesserit. Itaque, adpropinquante morte, multo est divinior. Nam & id ipsum vident, qui sunt morbo gravi, & mortifero adfecti, instare mortem. Itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum: tumque vel maxime laudi student: eosque, ⁴ qui secus, quam decuit, vixerunt, ⁵ peccatorum suorum tum maxime poenitet. Divinare autem morientes, illo etiam exemplo confirmat Posidonius, quo adfert, Rhodium quen-

p. 97. ed. Oxon. Ὅτι δὲ ἀσύν-
χου μὲν, ὅλον ἐν τῇ ψυ-
χῇ τρέπει τινα χωριζομένην τῇ
σάρκα· ἐν τῇ ὑπὲρ, καὶ ὅσ-
περ νικρὸν αὐτὸ καὶ ἀκατα-
στατον, μόνον ἢ ἐκείνου αὐτῇ
τῷ ζῶντι, ἵνα μὴ παντελῶς ἀπα-
λείπῃ, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς
ὀνείροις ἡσυχάζουσα τὸ μέλλον, καὶ
τοῖς νοητοῖς πλησιάζουσα. Vide
& pag. 165. Ammianus Mar-
cellinus lib. xiv. cap. xi. So-
lutus enim corporeis nexibus
animus, semper vicens motibus
indefessis, & cogitationibus sub-
jectus (Leg. non subiectus, vel
nec cogitationibus subiectus) &
curis, quæ mortalium sollicitant
mentes, colligit visa nocturna,
quas φαντασίας nos appellamus.
Nam, quod ait noster infra
capp. 49. 51. Vigilantium ani-

mi vita necessitatibus servant,
disjunguntque se à societate
divina, vinclis corporis impe-
diti: viget autem animus in
somnia, liberque est sensibus ac
omni impeditione curarum. Adi-
sis Ælianum & ejus Interpre-
tes lib. III. V. H. cap. xi.
Idem.

⁴ Qui secus, quam decuit]
Quidam legi volunt, quam
debuit, subintell. vivi. Lam-
binus.

⁵ Peccatorum suorum tum
maximè poenitet] Plato de Rep.
lib. I. pag. 411. Εὐ γὰρ εἶσι,
ὅτι ἐπιφάν τις ἐγγὺς ἢ τῇ αἰσθη-
τικῇ πλεονέχειν, εἰσέλκει αὐτῷ νόον
καὶ φροντίς, ὥστε αὐτὸν ἔμπροσθεν
τοῦ εἶναι — καὶ αὐτὸς ἦτοι ὑπὸ
τοῦ γήρεως ἀδινείας, ἢ καὶ
ὅσπερ ἐγγυτέρω ἐν τῇ αἰσθητικῇ
λόγ.

quendam morientem sex æquales nominasse
& dixisse, qui primus eorum, qui secun-
dus, ¹ qui deinde deinceps moriturus esset.
Sed tribus modis censet Deorum adpulsu
homines somnare: uno, quod prævideat
animus ipse per sese, quippe qui Deorum
cognitione teneatur: altero, quod plenus
aër sit immortalium animorum, in quibus
tamquam insignitæ notæ veritatis adpa-
reant: tertio, quod ipsi Dii cum dormien-
tibus conloquantur: ² idque, ut modo dixi,
facilius eveniet, adpropinquante morte, ut
animi futura augurentur. Ex quo & illud
est Calani, ³ de quo ante dixi, & ⁴ Home-
rici

λόν η καθορᾶ αὐτά. Ὑποψίας δ'
οὖν καὶ δι' ἡμέρας μετὰ γίνεται
καὶ ἀναλογίζεται ἤδη καὶ σκοπῇ,
εἰ πνέ η ἡδίκηκεν. Hanc Pla-
tonis ῥῆσιν adfert etiam Justu-
nus Martyr Cohort. ad Græc.
cap. xxvii. pag. 99. Davies.

1 Qui deinde deinceps mo-
riturus esset] Cum Eliens. lego,
qui demum deinceps. Bal. Pith.
Pall. tert. quart. qui deinde,
qui deinceps. Reg. & Cantab.
habent, qui tertius, qui deinceps;
quæ Librariorum redolent audaciam. Idem.

2 Idque — facilius eveniet]
In nostris omnibus est evenit.
Forfan autem legendum, ita-
que vel ideoque, ut modo dixi,
facilius evenit; alioquin enim
haud bene connecti videtur

oratio. Idem.

3 De quo ante dixi] Supra
cap. xxi. Idem.

4 Homericæ Hesloris] Iliad.
X, 358. Diodorus Siculus Bibl.
lib. xvi. pag. 586. Πυθαγό-
ρας ὁ Σάμιος καὶ πῖνες ἔπειροι τῶν
παλαιῶν φυσικῶν ἀπεφάνητο τὰς
ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχειν
ἀθάνατους· ἀκρόβητος ἢ τῷ δέσ-
ματι τέττα εἰ προγγινώσκων αὐ-
τὰς τὰ μέλλοντα, καὶ ὃν ἐν
καιρῶν ἐν τῇ πλειυτῇ τῇ ἀπὸ τῆς
σώματι· χειρισμὸν ποιῶνται.
Τῆτοις ἢ ἵοικε συμφωνεῖν καὶ ὁ
ποιητὴς Ὅμηρος· παρυστέρων τῶν
ἑκπρῶ κατὰ τῶν πλειυτῶν και-
ρῶν προγγινώσκων τῷ Ἀχιλλεῖ τοῖς
μέλλοντα συντόμως αὐτῷ συνα-
κροουθήσειν θάνατον. Sextus Em-
piricus adv. Mathem. p. 312.

rici Hectoris, qui moriens propinquam Achilli mortem denuntiat.

XXXI. NEQUE enim illud verbum temere consuetudo adprobavisset, si ea res nulla esset omnino,

Præfagibat animus, frustra me ire, quum exirem domo.

‘Sagire enim, sentire acute est: ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes. Is igitur, qui ante sagit, quam oblata res est, dicitur præfagire, id est, futura ante sentire. Inest igitur in animis præfagitio extrinsecus injecta, atque inclusa

Ἡ ψυχὴ, φησὶν Ἀεσπίλης, προμαρτυρεῖται καὶ παραγερύει τὰ μέλλοντα — οὐ τῷ κατὰ θάνατον χωρίζεσθαι τῶν συμπτῶν. Ἀποδέχεται γὰρ καὶ τὴν ποιεῖν Ὀμηρον, ὡς τοῦτο παρατηροῦντες πιπτοῖκε γὰρ τῷ μιν Πάτροκλον, ἐν τῷ ἀνακρίδι, προμαρτυροῦντα αὖτὶ τὸν Ἐκτορα ἀνακρίστας. τὸ δὲ Ἐκτορα αὖτὶ τῆς Ἀχιλλεύς πλουτῆς. *Homertum* vero *Virgilius* imitatus est *Æn.* x, 470. ut animadvertit *Servius*. De hac veterum opinione memorabilem *Artemonis* locum ex *Eustathio* protulit *Cl. Barnesius* ad *Iliad.* II, 852. *Idem.*

5 *Præfagibat mi animus*] Versus *Plauti* in *Aulularia*. *Lambinus*.

Ibid. Præfagibat animus] Apud *Plautum* *Aulul.* *Act.* II. *Sc.* II, 1. legitur, *præfagibat mihi animus*, unde sic edendum curavit *Lambinus*. Cum vero pronomen illud nec ad metrum nec ad sermonis elegantiam faciat, omitti potuit à *Cicerone*. Frustra vero prorsus est *Jac. Gronovius*, qui ex *MSto Vossiano* reponendum censuit, *præfagitabat animus*; cum pugnat enim versus ratio, cum producta sit secunda vocis hujusce Syllaba. *Davies*.

6 *Sagire enim sentire acute est*] *Festus*: *Præfagitio dicta, quod præfagire* (videtur ex nostro legendum *sagire*) *est acute sentire, unde sage dicta anus, quæ multa sciunt*; (*Leg. quia multa*

inclusa divinitus: ea si exarsit acrius, furor adpellatur, quum à corpore animus abstractus divino instinctu concitatur.

¹ *Sed quid oculis rabere visa est repente ardentibus?*

² *Ubi illa paullo ante sapiens, ³ virginali modestia?*

⁴ *Mater optuma, tum multo mulier melior mulierum,*

Missa sum ⁵ superstitiosis hariolationibus:

Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

Vir-

multa sciant;) & sagaces canes, quod ferarum cubilia praesentiant. Davies.

¹ *Sed quid oculis rabere visa est*] Sic legendum; rabere inquam, non rapere. Rabere autem dictum à rabie, inquit Nonius. Varro idem Attii, quod Titii: *Quid est? quid blateras? quid rabis? quid vis tibi?* Cacilius Hypobolimxo: *Rastraria rabere se ait.* Lambinus.

² *Ubi illa paullo ante sapiens*] Sic volebat legi hunc versum Joan. Auratus:

Ubi illa paullo ante sapiens, & virginali modestia?

Idem paullo post peperisti reponendum censebat pro vulgato reperisti. Sed errabat. Jam *med* obesse datum pro *me*

obesse. Idem.

³ *Virginali modestia*] H. Turnebus Advers. lib. V. cap. 22. multum hæsitans, tandem reponit *virginis modestia*. Ego vero rescribendum puto *virginea modestia*; versus enim sic in pedes suos digerendus est:

Ubi illa paullo | ante sapiens | virginea mod | estia.

Illa priorem syllabam passim brevem habet. Vide, si nescis, Christ. Wasmum de Senar. cap. III. p. 18. Aurati conjectura, quam refert Lambinus, omnem metri speciem destruit. Davies.

⁴ *Mater optuma, tum multo mulier melior mulierum*] A vetustioribus editis abest vox ultima, quapropter Lambinus fulciendo, prout arbitra-

tus

*Virgines vero aequales patris mei,
meum factum pudet,*

*Optumi viri: mea mater, tui me mi-
seret, mei piget.*

*Optumam progeniem Priamo peperisti
extra me: hoc dolet,*

*Med obesse, illos prodesse, me obstare,
illos obsequi.*

O poema tenerum & moratum, atque mol-
le! sed hoc minus ad rem. Illud, quod
volumus, expressum est, ut vaticinari furor
vera soleat.

*1 Adest, adest fax obvoluta sanguine,
atque incendio:*

Multos

tus est, versui legendum pu-
tabat:

*Mater optuma, tum vero
multo mulier melior.*

Ei tamen hoc in loco pessime
cesserunt conata, quemadmo-
dum quivis, cui non ignota
sit syllabarum quantitas, sta-
tim videbit. Quam igitur
Pall. Gallic. duo & Vossianus
darent eam, quam Gruterus
exhibuit, lectionem, Gulielmus
rescripsit

*Mater optumatam, multo
mulier melior mulierum.*

Mallet ipse

*Mater optumas, tum multo
mulier melior mulierum;*

ἡ ὀψιμὰ, πρὸς αὐτὴν τὴν ποικιλίαν πολ-
λὰ ἔστιν. Nam more Græ-
corum loquitur Poeta. Idem.

5 Superstitiosis hariolationi-

bus] Fatidicis; nam *supersti-*
siosus veteribus haud raro di-
vinum significat. Apud Plau-
tum Amphitr. Act. I. Sc. I.
167. ait Sosia de Mercurio,
qui eum non longe abesse
præsentiebat: *Illic homo super-*
stitiosus est. Iterum Curcul.
Act. III. 27. *Superstitiosus hic*
quidem est: vera predicat. Vi-
de sis Hadr. Turnebum Advers.
lib. v. c. 22. Idem.

6 Peperisti] Ita diserte no-
ster Eliens. & ita legendum
conjecit Joan. Auratus, quem
falsum cum pronuntiat D.
Lambinus, ipse dubio procul
fallitur. Vulgg. *repperisti*, quod
respuat versus. Idem.

7 Adest, adest fax] Tur-
nebo Lambinoque placet, *ah ad-*
est fax. Gruterus autem le-
git,

Multos annos latuit: cives, ¹ ferte opem, & restinguite.

Deus inclusus corpore humano jam, non Cassandra loquitur.

*Jamque mari magno classis cita
Texitur: exitium examen rapit:
Advenit, & fera velivolantibus
Navibu' complevit manu' littora.*

XXXII. TRAGOEDIAS loqui videor, & fabulas. At ex te ipso non commenticiam rem, sed factam, ejusdem generis audivi: ² C. Coponium ad te venisse Dyrrhachio, quum prætorio imperio classi Rhodiæ præesset, ³ cum primis hominem prudentem, atque doctum: eumque dixisse remigem quendam è quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minus xxx diebus Græciam sanguine, rapinas Dyrrhachii, & conscensionem in naves cum fuga; fugientibusque miserabilem respectum incendiorum

git, ades, ades, fax; at tum demum necesse est, ut in versu sequente reponamus, *multos annos latuisti*; quo modo vitabitur metrum. Servata vero vulgata lectione, non erat, cur versui timerent viri docti; siquidem ultima hujusce verbi syllaba non raro pro brevi ponitur. Vide Chr. Wasum de Senario cap. 11. pag. xi. Davies.

¹ *Ferte opem*] Sic Reg. Cantab. & veteres Editi. Gruterus autem è sex MSSis legit *referte opem*. Sed licet ei scripturæ sexcenti faveant Codices, rejicula tamen est habenda; quippe quæ metrum jugulet. Idem.

² *C. Coponium ad te venisse Dyrrhachio, cum Prætorio imperio*] C. COPONIUS PR. S. C. in argenteo denario descriptus est.

diorum fore; sed Rhodiorum classi propinquum reditum, ac ⁴ domum itionem dari: tum neque te ipsum non esse commotum; Marcumque Varronem, & M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer esse perterritos: paucis sane post diebus ex Pharsalica fuga venisse Labienum: qui quum interitum exercitus nuntiavisset, reliqua vaticinationis brevi esse confecta. Nam & ex horreis direptum, effusumque frumentum vias omnes, & angiportusque constraverat; & naves subito perterriti metu conscendistis; & noctu ad oppidum respicientes, flagrant es onerarias, quas incenderant milites, quia sequi noluerant, videbatis: postremo à Rhodia classe deserti, verum vatem fuisse sensistis. Exposui, quam brevissime potui, somnii, & furoris oracula, quæ carere arte dixeram. Quorum amborum generum una ratio est, qua Cratippus noster uti solet; animos hominum quadam

ex

est. *Ursinus.*

3 Cum primis] *Victorius* edidit cum primo, nec aliter *Gruteriani* nostrique *MSSSti.* *Davies.*

4 Domum itionem] *Domuitionem* habet antiquus liber composito vocabulo, & ita legit *Appuleius*: & in lib. III. ad *Herennium* c. 21. Jam domuitionem reges &c. *Ursinus.*

Ibid. Domum isionem] *Ca-*

sar lib. I. B. G. cap. 4. Domum reditionis spe sublata. *Hyginus* Fab. 118. Ut sibi diceret, quando domum repetitionem haberet. Nonnulli libri domuitionem, quod verbum agnoscit *Nonius* cap. 11. De constructione videas licet *G. J. Vossum* Anal. lib. III. cap. 9. *Adi sis* & *Tb. Munckerum* ad *Hygini* Fab. cxxv. *Davies.*

5 Angiportus] Legit *Nonius*

F 3.

angi-

ex parte extrinsecus esse tractos, & haustos. Ex quo intelligitur, esse extra divinum animum, humanus unde ducatur: humani autem animi eam partem, quæ sensum, quæ motum, quæ appetitum habeat, non esse ab actione corporis sejugatam: quæ autem pars animi, rationis atque intelligentiæ sit particeps, eam tum maxime vigere, quum plurimum absit a corpore. Itaque, expositis exemplis verarum vaticinationum & somniorum, Cratippus solet rationem concludere hoc modo: “ Si sine oculis non potest ex-
 “ stare officium, & munus oculorum; pos-
 “ sunt autem aliquando oculi non fungi suo
 “ munere: qui vel semel ita est usus oculis,
 “ ut vera cerneret; is habet sensum oculo-
 “ rum vera cernentium. Item igitur, si sine
 “ divinatione non potest officium, & mu-
 “ nus divinationis exstare; potest autem
 “ quis, quum divinationem habeat, errare
 “ aliquan-

angiporia. P. Manucius.

1 Non potest officium & munus divinationis] Vulgg. & officium & munus; copulam vero nos omisimus MSSci Regii fide nixi; sed nec exstat infra lib. II. c. 52. Davies.

2 Tonitruales libri] Sic recte Pal. sec. Reg. & Cantab. quod Grutero jure placuit. Adludunt etiam Balol. Pall. tert. & quart. qui irituales

exhibent. Vulgg. rituales. Licet autem Hetruscorum fuerint libri rituales, ut constat ex Censorino de die Natali capp. 11, 17. hic tamen eorum mentio prorsus est absõna, cum in iis perscriptum esset, quo ritu condantur urbes, ades sacrentur, qua sanctitate muri, quo jure porta, quo modo tribus, curia, centuria distribu- antur, exercitus constituantur, ordin-

“aliquando, nec vera cernere: satis est ad
 “confirmandam divinationem, semel aliquid
 “esse ita divinatum, ut nihil fortuito ceci-
 “disse videatur. Sunt autem ejus generis
 “innumerabilia: esse igitur divinationem
 “confitendum est.

XXXIII. QUÆ vero aut conjectura explicantur, aut eventis animadversa, & notata sunt, ea genera divinandi, ut supra dixi, non naturalia, sed artificiosa dicuntur: in quo haruspices, augures, conjectoresque numerantur. Hæc improbantur à Peripatericis; à Stoicis defenduntur. Quorum alia sunt posita in monumentis, & disciplina; quod Etruscorum declarant & haruspicini, & fulgurales, & ² tonitruales libri, ³ vestri etiam augurales: alia autem ⁴ subito ex tempore conjectura explicantur, ut ⁵ apud Homerum Calchas, qui ex passerum

ordinentur, ceteraque ejusmodi ad bellum, ad pacem, pertinentia; quemadmodum docet Festus. Adeo ut huc eorum non conveniat argumentum. Idem.

³ Nostri etiam augurales] Vestri est in MSto, & ita scribendum est, ut ad Ciceronis auguratum referatur. Ursinus.

¹⁶ Vestri etiam augurales] Est à Pall. Ursin. Pish. Bal. &

Reg. Inepte vulgg. nostri etiam augurales; nam Q. Tullius Marcum fratrem, qui augur fuit, adloquitur. Davies.

⁴ Subito ex tempore] Eliens. dat subito ut extempore. For- san reponendum subito & ex-tempore. Idem.

⁵ Apud Homerum Calchas] In editis perperam Chalcas. Vide sis infra lib. II. cap. 30. Idem.

rum numero belli Trojani annos auguratus est: & ut in Sullæ scriptum historia videmus, quod te inspectante factum est, ut, quum ille in agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara subito anguis emergeret, quum quidem C. Postumius haruspex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret: id quum Sulla fecisset, tum ante oppidum Nolum florentissima Samnitium castra cepit. Facta conjectura etiam in Dionysio est paullo ante, quam regnare cœpit: qui quum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipse demisisset in flumen, submersus equus voraginibus non exstitit: quem quum maxima contentione non potuisset extrahere, discessit, ut

[In Sullæ scriptum historia videmus] In editis plerisque perperam legitur *Sisenna*; nam L. Corn. Sylla de rebus suis reliquit commentarios. Vide G. J. Vossium de Histor. Latin. lib. I. cap. 9. Prodigium vero, quod hic memorat Tullius, ex eo repetit Valerius Maximus lib. I. cap. vi. 4. Adis & nostrum infra lib. II. cap. 30. Si Joanni quidem Freinshemio credimus ad Flori lib. III. cap. xviii. 13. idem tradunt Obsequens de Prodig. cap. 116. & Plutarchus in Sylla cap. 17. At omnino falsus est vir eruditus; nam Contr. Lycosthenis additamenta pro verbis Obse-

quensis habuit, nec hujus ostenti meminit Plutarchus. Ait sane pag. 457. A. 'Ο δὲ Σύλλας ἄγων ἐκ τῶν μαζῶν τίλεια μεταὶ τοῦ συνάρχου ἀπὸ Νώλης ἐκίνη ——— 'Ο δὲ μάλιστα Πόσειδμος, δύσπειρος αὐτῷ, καταμαδὼν τὰ σημεῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἀμφοτέραις τῷ Σύλλᾳ προπύνας, ἔξῃ δίδωται καὶ φυλάττει μίχεται τῷ μάχῃ, ὡς, εἰ μὴ πάντα ταχὺ καὶ καλῶς συμπλοκίῃ, τὴν ἐχάτην δίκην ὑποχρῶν βουλόμενος. Sed nulla hic est anguis ab ara infima emergentis mentio; nec congruunt tempora; nam Sylla cum primum ad urbem contra Marium castra movisset; adeo lata exila immolanti;

ait Philistus, ægre ferens: quum autem aliquantulum progressus esset, subito exaudivit hinnitum, respexitque, & equum alacrem lætus adspexit, cujus in juba examen apum confederat. Quod ostentum habuit hanc vim, ut Dionysius paucis post diebus regnare coeperit.

XXXIV. Quid? Lacedæmoniis paullo ante Leuctricam calamitatem quæ significatio facta est, quum in Herculis fano arma sonuerunt, Herculisque simulacrum multo sudore manavit? Ar eodem tempore Thebis, ut ait Callisthenes, in templo Herculis valvæ clausæ repagulis, subito se ipsæ aperuerunt; armaque, quæ fixa in parieti-

immolanti fuisse scribit Livius, ut custodiri se Posthumius aruspex voluerit, capitis supplicium subiturus, nisi ea qua in animo Sylla haberet, Diis juvantibus, implevisset. Verba sunt Augustini de C. D. lib. II. cap. 24. *Dat. ss.*

2 Submersus equus voraginibus non exstitit] Ultima vox perperam Grutero suspecta fuit habita, quod apparenti significationem ei convenire nesciebat. Vide quæ notavimus ad hujusce libri cap. xxviii. Historiam vero sic narrat Plinius lib. viii. cap. 42. Philistus à Dionysio relictum (equum prodit) in cæno hærentem; ut sese

evellisset, secutum vestigia Damini, examine apum juba inherente; eoque ostento Tyrannidem à Dionysio occupatam. Eandem refert & Ælianus Var. Hist. lib. xii. cap. 46. ut olim monuit Pet. Victorius Var. Lect. lib. xii. cap. 1. *Idem.*

3 Thebis — in templo Herculis] Audiamus Xenophontem Hellen. lib. vi. cap. iv, 7. Ἀπὸ γὰρ οὗ δὲ οὐ τὸ πόλιος αὐτοῦ (Θηβαίους) ὡς εἴ τι πρὸ πάντων αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν, αἱ τε ἱερεῖς λέγουσιν, ὡς ἴκλω οἱ θεοὶ φαίνονται. Ἐκ δὲ τῶν Ἡρακλείδων τὰ ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀφανῆ εἶναι, ὡς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν μάχην ἐξωρημένους. Οἱ μὲν δὲ πρὸς λέγουσιν,

parietibus fuerant, ea sunt humi inventa. Quumque eodem tempore apud Lebadiam Trophonio res divina fieret, gallos galinaceos in eo loco sic assidue canere coepisse, ut nihil intermitterent: tam augures dixisse Boeotios, Thebanorum esse victoriam, propterea quod avis illa victa ¹ silere solet; canere, si vicisset. Eademque tempestate, multis signis, Lacedæmoniis Leuctricæ pugnae calamitas denuntiabatur. Namque & ² Lyfandri, qui Lacedæmoniorum clarissimus fuerat, statuæ, quæ Delphis stabat, in capite corona subito exstitit ex asperis herbis & agrestibus: stellæque aureæ, quæ Delphis erant à Lacedæmoniis positæ post navalem illam victoriam Lyfandri, qua Athenienses conciderunt, (³ quia in pugna quia Castor & Pollux cum Lacedæmoniorum classe visi esse dicebantur, eorum

γυναι, ὡς ταῦτα πᾶσι TEX-
ΝΑΣΜΑΤΑ ἦΝ ΤΩΝ ΠΡΟ-
ΕΣΤΗΚΟΤΩΝ. Sane Epami-
nondas ὅρῳ τῆς στρατιᾶς δι-
σδαίμονουίαις — ἰφιλοπυῖτο
ἀπὸ τῆς ἰδίας ἱπποῖας καὶ στρα-
τηρίας μεταγῆναι τῆς τοῦ πλῆ-
θους ἐνδοξίας. Διότι πᾶν
πρωτότης πρῶτα γοιστοῦ ἐν
Θεῶν, ἵππων ἱππῶν, ὅτι τὰ κατὰ
τὴν ἰδίαν τοῦ Ἡρακλέους ἀπλά-
πυρῶντος ἀφ᾽ αὐτῆς γίνονται, καὶ
λόγος ἐν ταῖς Θεαῖς ἀφ᾽ αὐτῆς,
ὡς τὸ Ἡρών τὸ ἀρχαῖον ἀνιλη-
φῶν αὐτῆς καὶ βελτίον τῆς

Βοιωτῶν ἀπὸ πηλιδότων &c. Ita loquitur Diodorus Siculus Bibl. lib. xv. pagg. 368, 369. Davies.

¹ Silere solet] Vulgg. solet; sed melior est ea lectio, quam præstant Victor. & Ven. 1471. Vide lib. II, 26. Idem.

² Lyfandri — statuæ — in capite corona subito exstitit — [stellæque aureæ] Plutarchus Tom. II. pag. 397. E. Ὁ δὲ ἀστὴρ ἀφ᾽ αὐτῆς ἦν, ὡς Λόγος ποταμοῦς ναυμαχίας ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ Λυσάνδρου λειψὸν ἀνδρίας ἐκείνου

rum insignia Deorum, stellæ aureæ, quas dixi, Delphis positæ) paullo ante Leuctricam pugnam deciderunt, neque repertæ sunt. Maximum vero illud portentum isdem Spartiatis fuit, quod, quum oraculum ab Jove Dodonæo petivissent, de victoria sciscitantes, legatique illud, in quo inerant sortes, conlocavissent; simia, quam rex Molossorum in deliciis habebat, & sortes ipsas, & cetera, quæ erant ad sortem parata, disturbavit, & aliud alio dissipavit. Tum ea, quæ præposita erat oraculo, sacerdos dixisse dicitur, de salute Lacedæmoniiis esse, non de victoria cogitandum.

XXXV. Quid? Bello Punico secundo, + nonne C. Flaminius consul iterum, neglexit signa rerum futurarum magna cum clade reipublicæ? Qui exercitu instructo, quum
Arre-

ἐξήγησεν ἀγρίαν λόχμην καὶ πᾶσαν πρᾶντὴν τὸ πλῆθος, ὥς κατακρίψαι τὸ πρῶτον. Hæ vero stellæ Delphis à Lysandro videntur positæ, quod fuerunt, ἐπὶ τῆς Διοσκυρέως ἐπὶ τῷ Ἀντάνδρῳ καὶ ἐκατέρωθεν — ἅπαντα τοῖς οἰαζίν ἐπιλάμψαι ἔλεγον, ut narrat idem in *Lysandro* pag. 439. C. Idem.

3 Qua in pugna — Delphis posita] Parenthesi voces has inclusimus, ne sint, qui, cum Grutero, eas à mala manu ir-

repsisse censeant; neve sint, qui, cum Lambino, reponant quas dixi Delphis à Lacedæmoniiis positas fuisse; nam receptam lectionem præstant omnes MSSi, neque raro fit, ut intelligatur verbum substantivum. Idem.

4 Nonne C. Flaminius consul iterum] Sic legendum, non C. Flamininus, ut in prima editione impressum est, me nesciente. Quis enim hunc C. Flaminium ignorat? aut quis nescit

Arretium versus castra movisset, & contra Hannibalem legiones duceret; & ipse, & equus ejus ante signum Jovis Statoris sine causa repente concidit, nec eam rem habuit religioni; objecto signo, ut peritis videbatur, ne committeret proelium. Idem quum tripudio auspicaretur, pullarius diem proelii committendi differebat. Tum Flaminus ex eo quæsit, si ne postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. Quum ille quiescendum respondisset: Flaminus, “Præclara vero auspicia, si esurientibus pullis res geri poterit, saturis nihil geretur:”

nescit hunc fuisse plebeium, & Flaminium ejus esse nomen, cognomen autem esse incognitum atque incertum? Contra, quem prætereat, Flaminium esse Quinctiorum cognomen? & Flaminios esse Quinctiæ gentis? Idem erratum pervasit usque ad duo loca. Tanta est mali amplificandi facilitas ac libido! *Lambinus.*

1 Equus ejus ante signum Jovis Statoris] Quæ hic memorantur prodigia sic narrat *Valerius Maximus* lib. I. cap. vi, 6. C. Flaminus cum inauspicato consul creatus apud lacum *Thrasimenum* cum Hannibale conficturus convelli signa juberet; lapso equo super caput ejus, humi prostratus est: nihilque eo prodigio inhibitus,

signiferis negantibus signa moveri sua sede posse, malum, si ea continuo effodissent, minatus est. Silius Italicus idem Poeticis additamentis exornatum tradit lib. v, 59.

Tunc ales, priscum populis de more Latinis

Auspicium, cum bella parant, mente/que Deorum

Explorant super eventum, ceu præscia luctus,

Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.

Signa etiam affusa certans dum vellere mole,

Teter humo lacera nitentum erupit in ora

Exultans CRUOR. —

Vide *Plutarchum* in Fabio pag. 175. B. *Livium* lib. xxii. c. 3. & *Florum* lib. II. cap. vi, 24. *Davies.*

“geretur”: itaque signa convelli, & se sequi iussit. Quo tempore, quum ² signifer primi hastati signum non posset movere loco, ³ nec quidquam proficeretur, plures quum accederent; Flaminius, re nuntiata, suo more neglexit: itaque ⁴ tribus horis concisus exercitus, atque ipse interfectus est. Magnum illud etiam, quod addidit Coelius, eo tempore ipso, ⁵ quum hoc calamitosum praelium fieret, ⁶ tantos terræ motus in Liguri- bus, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, ut multa oppida conruerint, multis locis labes factæ sint, terræ-

² Signifer primi hastati] Aldus Manucius, cumque secutus Metaphrastes Gallicanus, signiferum primi centurionis ridicule censent intelligendum. Denotatur enim primi manipuli seu ordinis hastati signifer. Vide *Just. Lipsium* Mil. Rom. lib. II. Dial. VIII. p. 88. Idem.

³ Nec quidquam proficere- tur] Lambinus & Aldus nepos exhibent, nec quidquam proficeret; sed multo potior est lectio, quam præstant *Victorius*, *Gruterus*, nostrique MSSi; nisi sine causa fontica legas, nec quidquam proficerent plures, cum accederent. Id

⁴ Tribus horis] Vulgg. tribus his horis; sed media vox omnino supervacanea videtur, nec in Reg. nostro comparet;

quapropter eam delevimus. Tres ferme horas pugnatum esse notat etiam *Livius* lib. XXII. cap. 6. Idem.

⁵ Cum hoc calamitosum praelium fieret] A nostris, non minus ac *Pall.* MSSis abest praelium; propterea tamen has quinque voces, cum *Grutero*, irrepticias esse non arbitrarer, sed omissionis potius damnam rem Librarios. Idem.

⁶ Tantos terra motus in Liguri- bus, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse] Cum tam late se diffuderit, tantasque strages dederit hic terræ motus, absurde dubitat *Florus* lib. II. cap. VI. 14. an non illum horrorem soli, equorum virorumque discursus & mota vehementius arma fecerint. Adi. *Livium* lib.

terraeque defederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque in amnes mare influxerit.

XXXVI. FIUNT certe divinationum conjecturae à peritis. Midæ illi Phrygio, quum puer esset, dormienti formicæ in os tritici grana congesserunt. Divitissimum fore, prædictum est: quod evenit. At Platoni, quum in cunis parvulo dormienti apes in labellis consedisent, responsum est, singulari illum suavitate orationis fore: ita futura eloquentia provisa in infante est. Quid amores, ac deliciae tuæ, Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui quum esset in cunabulis, educareturque in Solonio, qui est campus agri

lib. xxii, cap. 5. *Plutarchum* in Fabio pag. 175. *Plinium* H. N. lib. II. cap. 84. *Orosium* lib. iv. cap. 14. & *Silium Italicum* lib. v, 611, seqq. *Davies*.

1 Midæ illi Phrygio] Hanc historiolum referunt *Valerius Maximus* lib. I. cap. vi, 2, extern. & *Ælianus* V. H. lib. xii. cap. 45. *Idem*.

2 Divitissimum] *Bal.* habet *ditissimum*; sed ad magis usitatam loquendi rationem *Tullius* à *Librario* fuit reformatus. Vide *Corn. Nepotem* *Phocion*. cap. 1. & *Fr. Fabricium* ad *Ciceronis* *Offic.* lib. II. cap.

17. Midæ vero divitias cuncti fere celebrant Scriptores. Ad Scholiasten ad *Aristophanis* *Plutum* vs. 287. & *Diogenianum* viii, 43. *Idem*.

3 Apes in labellis consedisent] *Olympiodorus* in vita *Platonis* pag. 583. Γνωρίτω δὲ Πλάτωνα λαβάντας οἱ γονεῖς, βριφῶν ὄντα πηκίαν σὺ τῷ ὕμνῳ — καὶ, κειμένη αὐτῷ, μέλινται προσελθούσῃ πτελέσθαι αὐτῷ τὸ σῆμα κηλῶν μέλι, ἵνα ἀληθὲς περὶ αὐτῷ γένηται.

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκύνειν αὐδῇ.

Plinius

agri Lanuvini; noctu lumine adposito, ex-
perrecta nutrix animadvertit puerum dor-
mientem circumplicatum serpentis amplexu:
quo adspectu exterrita, clamorem sustulit.
Pater autem Roscii ad haruspices retulit:
qui responderunt, nihil illo puero clarius,
nihil nobilius fore. Atque + hanc speciem
Praxiteles cælavit argento, & noster ex-
pressit Archias versibus. Quid igitur ex-
spectamus? an dum in foro nobiscum Dii
immortales, dum in viis versentur, dum
domi? qui quidem ipsi se nobis non offe-
runt, vim autem suam longe, lateque dif-
fundunt; quam tum terræ cavernis inclu-
dunt, tum hominum naturis implicant.
Nam + terræ vis Pythiam Delphis incitabat;
naturæ Sibyllam. Quid enim? Non vide-
mus,

Plinius H. N. lib. xi. cap. 17.
Apes sedere in ore infantis tum
etiam Platonis, suavitatem il-
lam praeulcis eloquii porren-
dentes. Eadem referunt Vale-
rius Maximus lib. I. cap. vi. 3.
extern. ac Aelianus Var. Hist.
lib. x. cap. 21. & lib. xii.
cap. 45. Idem.

4 Hanc speciem Praxiteles]
Non intelligitur celeberrimus
ille statuarius; at cognominis
cælator, qui Pompeii M. vixit
ætate. Vide Fr. Junium in
Catal. Artif. pag. 175. Idem.

5 Terra vis Pythiam Delphis
incitabat] Audiamus Diodorum

Siculum Bibl. lib. xvi. p. 417.

Ὅστις χάσματι ἐν τῷ τῷ
τόπῳ, καὶ ὅτι ἐν τῷ τῷ
καλέμενον ἄδων, καὶ ἐν τῷ
το γινόμενον αἰγῶν — αἱ τῷ
προσποιῶν τῷ χάσματι καὶ
προσβλήσαν αὐτῷ σαρῶν θυ-
μασι καὶ πρὸς τὸ φωνῇ ἀλφ-
ρον, ἢ πρὸς τὸν νότον φθίνου-
τον δ' ἐπιστῶντα ταῖς αἰ-
θυμάσιν τὸ παρέδδωκεν, καὶ
ἐπεσπλάγξα τῷ χάσματι, καὶ
καλῶντα εἶναι πρὸς τὸ ταυ-
τὸν ταῖς αἰθῆρ' ἐκείνης πρὸς
ὁμοίαν ποιῶν τῷ οὐρανῷ, καὶ
τοῦτον ἐπεσπλάγξαι τὰ μέ-
λη γίνεσθαι — δι' αἱ αἰ-
θῆρας

mus, quam sint varia terrarum genera? ex quibus & mortifera quædam pars est, ut & ¹ Ampsancti in Hirpinis, & in Asia Plutonia, quæ videmus: & sunt partes agrorum aliæ pestilentes, aliæ salubres: aliæ, quæ acuta ingenia gignant, aliæ, quæ retusa: quæ omnia fiunt & ex cæli varietate, & ex disparili adspiratione terrarum. Fit etiam sæpe specie quadam, sæpe vocum gravitate, & cantibus, ut pellantur animi vehementius: sæpe etiam cura, & timore: qualis est illa

Flex.

ἡ δὲ θάλασσα ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἑσπέρου, καὶ τοιοῦτον THE ΓHE εἶναι τὸ χερσίου. Quæ dein sequuntur lectu sunt digna, sed prolixiora, quam ut huc commode transferantur. Totam vero ῥῆσιν, pauculis verbis omissis vel mutatis, laudat Scholiastes ad Aristophanis Plutum vs. 9. *Justinus* lib. xxiv. cap. vi, 9. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planities exigua est, atque in ea profundum terra foramen, quod in oracula patet: ex quo FRIGIDUS SPIRITUS, vi quadam velut vento in sublime impulsus, mentes vatium in vecordiam vertit, impletasque Deo responsa consulentibus dare cogit. Non multum abit & *Plinius* H. N. lib. II. cap. 93. Hinc, oraculis ibi non reddit, videbatur vis illa terra, qua mentem Pythia divino adflatu, concitabat, evanuisse

vetustate. Verba sunt nostri supra cap. xix. Adi sis & cap. 50. ac *Plutarchum* de Orac. defect. pag. 431, seqq. At, *Origene* contra Celsum teste lib. vii. pag. 333. ἰσχυρὰ, ὅτι ἀεὶ καὶ ζομένη τὸ ἑ Κατελίας ὅμιον ἢ ἑ Ἀπὸλλωνος ἀεὶ φησι, δὲ χερσὶ πνῦμα ἀπὸ τῶν γυναικῶν ὑόλων, οὗ παρὰ τὴν ἀνδρῶν ἀποφθίγει πρὸς τοιοῦτον εἶναι σπινθὴ καὶ ἡμεῖς μαντιόμεθα. Idem narraverat supra lib. III. pag. 125. nec dissimilia tradunt alii nonnulli. Vide *Ant. Daleum* de Orac. pag. 153, seqq. *Davies*.

¹ Ampsancti in Hirpinis, & in Asia Plutonia] Hic se turpiter dedit Metaphrastes Gallicus; nam *Plutonia*, quæ & χαρόνια dicuntur, loca sunt pestilentes & lethiferos odores emittentia. Vide sis *Is. Casaubonum* ad *Strabonis* lib. v. pag. 374. Talis erat Ampsancti lacus,

² *Flexanima tamquam lymphata*, ³ *aut Bacchi sacris*

Commota: in tumultis Teucrum commemorans suum.

XXXVII. ATQUE etiam illa concitatio declarat vim in animis esse divinam: ⁴ negat enim, sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato: quem, si placet, adpellet furorem, dummodo is furor ita laudetur, ut ⁵ in Phædro Platonis laudatus est.

Quid

cus, de quo Servius ad Virgilii *Æn.* vii, 563. & *Chr. Cellarius* Georg. *Ant.* lib. II cap. 9. Alia Plutonia sub *Avernorum* nomine recenset *Lucretius* lib. vi. pag. 738, seqq. *Adi* & *Plinius* H. N. l. II. c. 93. *Idem.*

² *Flexa anima*] Scripsi *flexanima*. Hic admonitus à filio meo sum, locum *Varronis* lib. vi. corrigi ex hoc loco posse, & ubi legitur *flexanimat* aquam *lymphata*, legendum, *flexanima tamquam lymphata*. Probavi ejus opinionem. *P. Manucius.*

Ibid. *Flexanima tamquam lymphata*] *Pacuvii* sunt versus, ut patet ex *Varrone* lib. vi. L. L. pag. 79. *Davies.*

³ *Aut Bacchi sacris Commota*] Legendum putat *Auratus*, *aut Bacchi sacris commota*, cum vulgo legatur, ut *Bacchi sacris commota*. Cujus conjecturam, ut probabilem,

secutus sum. *Lambinus.*

⁴ *Negat, sine furore, Democritus, quemquam Poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato*] *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. vi. pag. 827. Περὶ μὲ ποιητικῆς Πλάτων, Κῆρον γὰρ π χερήματα καὶ ἱερὸν ποιητικῆς, γράφει, καὶ ὅτι οὗτος π ποιῶν, πρὶν ἂν ἰσθῇ π καὶ ἔκφρων γίνεσθαι. Καὶ ὁ Δημόκριτος ὁμοίως. Ποιητὴς δὲ ἅπαντα μὲν ἂν γράφῃ μετ' ἐνδοουσιασμοῦ καὶ ἱερῶ πνεύματι, καλὰ κάρτεϊ ἴσιν. *Platonis* locus, quem pariter laudat *Theodoretus* Therap. II. p. 25. exstat in *Ione* p. 145. *C.* Idem docet philosophus ille præstantissimus in *Menone* pag. 24. *D.* in *Phædro* pag. 344. in *Apol. Socratis* p. 360. & alibi. Vide sis *Aristidem* Tom. III. p. 26. Plura dicemus ad *Tusc. l. I. c. 16.* *Davies.*

⁵ *In Phædro Platonis laudatus est*] *Socrates* apud *Pla-*
G *sonem*

Quid vestra oratio in caussis? quid ipsa actio? potest esse vehemens, & gravis, & copiosa, nisi est animus ipse commotior? Equidem etiam in te sæpe vidi, & (ut ad leviora veniamus) in Æsopo familiari tuo tantum ardorem vultuum, atque motuum, ut eum vis quædam abstraxisse à sensu mentis videretur. Objiciuntur etiam sæpe formæ, quæ reapse nullæ sunt; speciem autem offerunt; quod contigisse Brenno dicitur, ejusque Gallicis copiis, quum fano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset: tum enim ferunt, ex oraculo effatam esse Pythiam,

¹ *Ego providebo rem istam, & albæ virgines.*

² Ex quo factum est, ut viderentur virgines ferre arma contra, & nive Gallorum obrueretur exercitus. Aristoteles quidem eos etiam

ionem in Phædro pag. 343. G. Νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν γίγνται. Ἀλλὰ μάλιστα. Θυῖα μὲν τοὶ δόσφι διδομένης· ἥτις γὰρ δὴ ἐν Δελφοῖς προφῆται, αἱ τ' ἐν Δωδώνῃ ἱέρειαι, μανίῳσιν μὲν πολλὰ δὴ & καλὰ ἰδέασι & δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα ἐργάσασθαι σωφρονέσασθαι δὲ, βραχὺ δὲ ἐδίδιν. Reliqua legas apud ipsum scriptorem. Davies.

¹ *Ego providebo rem istam, & albæ virgines*] Græcum carmen vertit, Ἐμοὶ μάλιστα

παῦται, καὶ λευκαῖς κόραις. Ursinus.

^{1b.} *Ego providebo rem istam*] Hanc historiam sic refert Tzetzes Chil. xi. 388. Γαλᾶ] οἱ ἱερεῖοι, οὗτοι δὲ καὶ ἱῶοι, τῷ Βρέννυ βασιλεύσῃ· τῶν τοῖς τότε χρόνοις, Ἀνασκιρτήσασθαι πολλὰι & ῥῆγυς μυριάδες, Ληλατούντες ἰδρυμέναι πᾶσαι θυεῖς Ἑλλάδα. Ὡς δ' ἤδη παρὶντοαλλον & πᾶσι γῆν Δελφίδα, τὸ ἱερὸν Ἀπόλλωνος ἰδίλοισις συλῆσαι, Μαρτυρομένους τοῖς Δελφοῖς &c

etiam, qui valitudinis vitio furerent, & melancholici dicerentur, ³ censebat habere aliquid in animis præfagiens, atque divinum.

XXXVIII. Ego autem haud scio, an nec cardiacis hoc tribuendum sit, nec phreneticis: animi enim integri, non vitiosi corporis est divinatio. Quam quidem esse revera, hac Stoicorum ratione concluditur. “Si sunt Dii, neque ante declarant hominibus quæ futura sunt; aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire quid futurum sit: aut non censent esse suæ majestatis præsignificare hominibus quæ sunt futura: aut ea ne ipsi quidem Dii significare possunt. At neque non diligunt nos; sunt enim benefici, generique hominum

ἐκ φόβου καὶ τῆς ἐνέργειας, χρησμοδὸς ἐκπλήξις μαυρὸς ἐν ἰαμβοῖσι μίτρῳ.

Ἐμοὶ μέλλει ταῦτα ἐ λιν καὶς χάρις, Τὴν Ἀθηνῶν καὶ Ἀρτέμιον λιν καὶς δ' εἰρήνη χάρις &c. Vide *Varietatem* Appendicem Proverborum Cent. I, 62. & *Suidam* in ἐμοὶ μελλήσῃ. *Davies*.

2 Ex quo factum est, ut viderentur] Vulg. ex quo factum, ut & viderentur. At lectionem à nobis receptam

vindicant *Bal. Reg. & Cantab.* De re ipsa vide *Justinum* lib. xxiv. cap. 8. & *Pausaniam* in *Phocicis* cap. xxiii. *Idem*.

3 Censebat habere aliquid in animo præfagiens atque divinum] Respicit noster ad *Aristotelis* *Problem.* Sect. xxx. pag. 471. Ὅσοις λίαν, inquit *Philosophus*, πολλὰ καὶ θέρμῃ (ἢ χαλὴ ἢ μέλαινα) μαυροὶ καὶ εὐφροῖς — Πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ εἶναι τὸ νοεῖν τὸ πᾶν τὴν θέρμην ταύτην, νοσήμασιν ἀλλή-

"num amici: neque ignorant ea, quæ ab
 "ipsis¹ constituta, & designata sunt: neque
 "nostra nihil interest, scire ea, quæ eventura
 "sunt; erimus enim cautiores, si sciemus:
 "neque hoc alienum ducunt majestate sua;
 "nihil est enim beneficentia præstantius: ne-
 "que non possunt futura prænoscere. Non
 "igitur sunt Dii, nec significant futura. Sunt
 "autem Dii: significant ergo.² Et non, si
 "significant, nullas vias dant nobis ad signi-
 "ficationis scientiam; frustra enim significa-
 "rent: nec, si dant vias, non est divinatio:
 "est igitur divinatio.

XXXIX. HAC ratione & Chrysippus,
 & Diogenes, & Antipater utitur. Quid
 est igitur, cur dubitandum sit, quin sint
 ea, quæ disputavi, verissima, si ratio me-
 cum

ἀλλοιοῦνται μανικοῖς, ἢ ἐὼς οὐρα-
 στικοῖς. ὅθεν Σίβυλλαι καὶ Βάκχιδες,
 καὶ οἱ Ἰνδαὶ γίνονται πάντες, ὅταν
 μὴ νοσήματι γίνωνται, ἀλλὰ φυ-
 σικῇ κρείσσει. Vide sis & librum
 de Divin. per somnum cap. 2.
 Davies.

1 Constituta & designata
 sunt] Reg. nolter, destinata
 sunt, quod quidem probi com-
 matis esse verbum monstravit
 J. F. Gronovius Observ. lib.
 II. cap. 8. Reclamantibus ta-
 men optimæ notæ MSSis,
 vulgatam lectionem non ni-
 vco, præcipue cum eam re-

tineat ipse Cicero lib. II. cap.
 49. Idem.

2 Et non, si significat] In
 vulgatis mala fuit interpun-
 ctio; dabant enim, &, non si
 significant. Victorius autem, &
 si non significant; quod sen-
 sum parit Auctoris menti con-
 trarium. Ita tamen & omnes
 Pall. & Bal. Reg. Cantab. At
 nos eam commenti sumus di-
 stinctionem, quam res ipsa
 probat, ut & Tullius infra
 lib. II. cap. 49. Idem.

3 Dirimat tempus] Non
 erat, cur Janus Gulielmus ma-
 luerit

cum facit, si eventa, si populi, si nationes, si Græci, si barbari, si majores etiam nostri, si denique hoc semper ita putatum est, si summi philosophi, si poetæ, si sapientissimi viri, qui respublicas constituerunt, qui urbes condiderunt? An, dum bestię loquantur, exspectamus, hominum consentiente auctoritate contenti non sumus? Nec vero quidquam aliud adfertur, cur ea, quæ dico, divinandi genera, nulla sint, nisi quod difficile dictu videtur, quæ cujusque divinationis ratio, quæ caussa sit. Quid enim habet haruspex, cur pulmo incisus etiam in bonis extris ³ dirimat tempus, & proferat diem? quid augur, cur ⁴ à dextra corvus, à sinistra cornix faciat ratum? quid astrologus, ⁵ cur stella Jovis, aut Veneris conjuncta cum Luna, ad ortus puerorum salutaris

luerit *perimat tempus*, cum Latiniſſima sit locutio, quam præstant omnes omnino MSSi. Noster de Legg. lib. II. cap. 12. *Quid*, inquit, *gravius, quam rem susceptam* DIRIMI, *si unus Augur alium dixerit*. Servius ad Virgilii Eclog. VIII, 30. *Ne quid nova nupta audiat, quo dies nuptiarum* DIRIMATUR. Livius lib. I. cap. 36. *Concilia populi — ubi aves non admisissent, dirimerentur*. Idem lib. VIII. cap. 23. *Nec quemquam mortalium exstare, qui se vidisse aut audisse quid di-*

cat, quod auspiciū DIRIMERET. Ita loquitur & Plinius H. N. lib. II. cap. 57. *Idem*.

⁴ *A dextra corvus, a sinistra cornix*] Vide supra cap. VII. *Idem*.

⁵ *Cur stella Jovis aut Veneris conjuncta cum Luna &c.*] Manetho Apotel. lib. II, 446. Luna

^a *Ἦν μὲν Ζηὶ συνάπλῃ, ἢ ἄερο-
χέμῳ Κυθηρίῳ,*

^b *Ἐδλῇ, καὶ δῶτις αὖ βίς πλε-
πιό τι ποδοῖ*

^c *Ἦν δὲ Κρόνον ἀστυποῦσαι, καὶ
νοὶ δοῖμεν ἱερὰν ἡν,*

taris sit; Saturni, Martisque contraria? cur autem Deus dormientes nos moneat, vigilantes negligat? ¹ quid deinde causæ est, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere non queat? Cur fiat quidque, quæris. Recte omnino; sed non nunc id agitur: fiat, necne fiat, id quæritur. Ut si magnetem lapidem esse dicam, qui ferrum ad se adliat, & adtrahat; ² rationem, cur id fiat, adferre nequeam; fieri omnino neges? Quod idem facis in divinatione, quam & cernimus ipsi, & audimus, & legimus, & à patribus accepimus, neque ante philosophiam patefactam, quæ nuper inventa est, hac de re communis vita dubitavit: &, postea quam philosophia processit, nemo aliter philosophus sensit,

Ἡ δὲ Ἀφ' ματίνας συνάγει,
πύχην κακίαν
— Τύχῃ γὰρ —
Πολλὰς ἀπομένους τε καὶ ἐν
νότῃ δαδύνου.

Vide sis & *Julium Firmicum* Mathes. lib. iv. c. 1. *Davies*.

1 *Quid deinde causæ sit*] Sic vulgg. Lege verò *causæ est*, ut edidit *Victorius*; hæc enim à superioribus non pendent. *Idem*.

2 *Ac rationem, cur id fiat*] Sic & olim & nunc edi malui, quam ut vulgo *at rationem*. Quin, si mihi libere quod sentio dicere liceat, sic potius legendum censeam, de-

leto at vel ac; Ut si magnetem lapidem esse dicam, qui ferrum ad se alliciat & attrahat; rationem, cur id fiat &c. *Lambinus*.

Ibid. At *rationem cur id fiat*] Ita scriptum est in antiquo. cum in impressis desit particula *at*. *Ursinus*.

Ibid. Et *adtrahat; rationem, cur id fiat*] *Victorius*, *Aldus* *Nepos*, & *Gruterus* ediderunt, & trahat; at *rationem, cur id fiat*. Sic & *Ursini* liber, & omnes nostri. Cum vero *Pithæanus* Codex daret, & attrahat; *rationem, cur id fiat*, sic im-

impr-

fenfit, in quo modo esset auctoritas. Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepi de antiquis, præter Xenophanem, neminem: adjunxi veterem Academiam, Peripatericos, Stoicos: unus dissentit Epicurus. ³ Quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam fenfit gratuitam esse virtutem?

XL. Quis est autem, quem non moveat clarissimis monumentis ⁴ testata, consigna-
raque antiquitas? Calchantem augurem scribit Homerus longe optimum, eumque ⁵ ducem classium fuisse ad Ilium; auspiciorum credo scientia, non locorum. Amphilo-
chus, & Mopsus, Argivorum reges fuerunt, sed iidem augures: iique urbes in ora mari-
tima

imprimendum curavi. Quod Lambinus etiam felici conjectura præceperat. Davies.

³ Quid vero hoc turpius, quam quod idem] Lambinus ex conjectura dedit, quid vero hoc turpius, quod idem. Sed scopum non tetigit; nam legendum, qui vero hoc turpius, quam quod idem. Nullam autem censuit Epicurus gratuitam esse virtutem, quia *ἡ ἀρετὴ ἰδὼν καὶ τὰς ἀρετὰς αἰετῶσαι, ὅ δὲ ἀνὴρ* statuit. Vide Menagium ad Laertii x, 138. Idem.

⁴ Testata consignataque an-

tiquitas] Prima vox hic in significatione passiva sumitur, quod olim notavit Agellius N. A. lib. xv. cap. 13. Sic & ad Atticum lib. I. Ep. 16. Neque dixi quidquam pro testimonio, quod non erat ita notum atque testatum, ut non possem præterire. Ita publicis litteris testata omnia dixit pro Murenâ cap. xi. Idem.

⁵ Ducem classium fuisse ad Ilium] Vulgg. ducem classium fuisse; at illum, sensu parum commodo; quare nos egregiam Jani Gulielmii conjecturam recepimus, quam Home-
ria

tima Ciliciæ Græcas condiderunt. Atque etiam ante hos Amphiaræus, & Tiresias, non humiles, & obscuri, neque eorum similes, ut apud Ennium est,

1 Qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias:

sed clari, & præstantes viri, qui avibus, & signis admoniti ² futura dicebant. Quorum de altero etiam apud inferos ³ Homerus ait, *solum sapere, ceteros umbrarum vagari modo*: Amphiaræum autem sic honoravit

rus diserte firmat. Sic enim loquitur Il. A. 69.

Κάλας Θισπείδης εἰαιονόλων
ἔχ' ἄετος.

Ὅς ἤδη πᾶ τ' ἰόντα, πᾶ τ'
ἰστούμενα, πρὸ τ' ἰόντα.

Καὶ νῆος ἡγήσας Ἀχαιῶν

ἸΑΙΩΝ Εἰς

Ἡ δ' ἄρ' ἐμνέσυντο —

Forsan etiam restat aliud vitium; nam *Bal. Pall. tert. quart. Ven. 1471. ducem classicis*; primus *classici* cum linea jacente super extremam litteram, quæ quidem est abbreviationis nota; *S. Victoris liber classicum*. Reponendum videtur *ducem classi* Graia vel *Graiūm*, νῆος Ἀχαιῶν, nam *classium* absolute meminisse scriptorem tam terribile, mihi non videtur probabile. *Davies.*

1 Qui sui quæstus causa] Tale quiddam dixit *Sophocles* in *Oedipo*:

Ὅστις ἐν τῆς κέρδοις

Μόρον Ἰδίδρυε, τὴν τῆς ψυχῆς δ'
ἔφ' ἐν τοφλῶς. *Ursinus.*

2 Futura dicebant] *Lambinus* reponit *futura prædicebant*. At noster cap. 41. pari modo dixit: *partim augurus, partim conjectura quæ essent futura* dicebat. Illic etiam viro erudito placet *prædicebat*. At infra lib. II. cap. 33. *Tullius*, non enim, inquit, sumus is nos *augures*, qui *avium reliquorumque signorum observatione* *FUTURA* DICAMUS. Qui locus ab eo prætermisus est intactus. Et certe nihil opus est, ut *MSS*torum deferatur lectio, nam qui rem quampiam *futura* dicit, omnino rem quampiam prædicat. *Davies.*

3 Homerus ait, solum sapere] *Odyss. K. 494.*

Τὸ καὶ πέντην νόον πᾶσι
Πιστοφόνεια

Ὅν πᾶν ἔδωκε τὸν ὃ σκῆαι
ἄιστευσσι.

Vide

ravit fama Græciæ, Deus ut haberetur, atque ut * ab ejus solo, in quo est humatus, oracula peterentur. Quid? Asiæ rex Priamus, nonne & Helenum filium & Cassandram filiam divinantes habebat, alterum auguriis, alteram mentis incitatione & permotione divina? Quo in genere † Marcios quosdam fratres, nobili loco natos, apud majores nostros fuisse scriptum videmus. Quid? ‡ Polyidum Corinthium, nonne Homerus & alius multa, & filio ad Trojam

pro-

Vide Platonem Menone pag. 24. F. & Tzetzem ad Lycophronis vs. 683. Idem.

4 Ab ejus solo, in quo est humatus, oracula peterentur] Theodoretus Therap. x. p. 136. Ἐν Ὠρωπῷ, Ἀμφιαράου μαντιῶν. Strabo lib. ix. pag. 612. Ὠρωπὸς ἡ τῶν Ὠρωπίων ἐνταῦθα δὲ πᾶσι καὶ τὸ Ἀμφιαράου ἐστὶν, τῆς μαντικῆς ποτὶ μαντιῶν, ὅπως φησὶν ὅτι τὸ Ἀμφιαράου, ὡς φησὶ Σοφοκλῆς,

Ἐνθαυτοῖς ῥαγεῖσσι θεοῖσι πόσις
Αὐτίστῃν ὅπλοισι, καὶ πτερ-
εῖσσι δίφρῳ.

Licet autem de loco, quo Amphiarus, hiantē terra, fuit absorptus, nonnulla sit dissensio, tamen Θεῶν Ἀμφιαράου πρώτοις Ὠρωπίοις κατὰ τὴν νομίξαν, ὅτερον δὲ καὶ οἱ πάντες Ἕλληες ἤγνουν. Vide Pausaniam lib. I. cap. 34. & lib. ix. capp. 8, 19. Idem.

5 Marcios quosdam fratres — fuisse scriptum videmus] Ultima vox Grutero perperam supervacua videbatur; eodem enim modo sexcenties loquitur noster. Marciorum vero fratrum meminit Servius ad Æn. vi, 70, 72. Symmachus lib. iv. Epist. 34. Marciorum quidem vatum divinatio caducis corticibus inculcata est. Plinius lib. vii. H. N. cap. 33. Divinitas & quadam calitum societas fuit — apud Romanos in Marcio. Quinetiam Marcium vatem illustrem fuisse tradit, & ex ejus carminibus duo recenset Livius lib. xxv. cap. 12. Vide nostrum infra cap. 50. ac lib. II. cap. 55. Idem.

6 Polyidum Corinthium] Ita sine dubio legendum est, non, ut antea, Polybium Corinthium, ex Homeri loco, quem Cicero significat, qui est Iliad. N, 663. his verbis:

† Hb

proficiscenti, mortem prædixisse commemorat? Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria renebant: ut enim sapere, sic divinare regale ducebant; ut testis est nostra civitas, in qua & reges, augures, & postea privati eodem sacerdotio præditi, rempublicam religionum auctoritate rexerunt.

XLI. EAQUE divinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus neglecta est: siquidem & in Gallia Druidæ sunt, è quibus ipse Divitiacum Æduum hospitem tuum, laudatoremque cognovi; qui & naturæ ratio-

Ἦν δὲ πρὸς Εὐχάρων, ΠΟΛΥΙ-
ΔΟΥ μάλιστα ἦος

Ἀφνειός τ', ἀγαθός π, Κοριν-
θίοι οἰκία νέων.

Ὅς ῥ' εὖ εἰδὼς κῆρ' ὁλοὺν, ἐπὶ
νῆος ἱστάμενος.

Πολύιδαι γὰρ οἱ εὖ περ γέρον
ἀγαθὸς Πολύιδος

Νέστωρ ἔσθ' ἀρχαλὴν φθιόσθαι οἷς
ἐν μεγάροισιν,

Ἦ μὲν Ἀχαιῶν νηυσὶν ἔσθ' ὅ
Τρώεσσι δαμῆναι.

Sic & lib. II. de Legg. cap. 13. inter vates nominatur. P. Manucius.

Ibid. Polyidum Corinthium] Polyidi mentionem faciunt etiam Clemens Alexandrinus Strom. lib. I. pag. 399. & Lucianus. Vide Hadr. Turnebum in lib. II. de Legg. pag. 124. Davies.

I Natura rationem] Sic solebant Druidæ. Pomp. Mela lib. III. cap. 2. Hi terra mundique magnitudinem, & formam, motus calis ac siderum, ac quid Dii velint scire profitentur. Caesar B. G. lib. VI. cap. 14. Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate disputant. Strabo lib. IV. p. 302. Δρῶνται αὖθις τῇ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ καὶ τὴν ἰδίαν φιλοσοφίαν ἀσκέουσι. Quin & augurandi studio Galli præter ceteros callent, ut ait Jussinus lib. XXIV. c. 4. Vide Diodorum Siculum Bibl. lib. V. pag. 308. Idem.

2 Augurantur & divinant Magi] Loca veterum huc pertinentia

rationem, quam physiologiam Græci appellant, notam esse sibi profitebatur, & partim auguriis, partim conjectura, quæ essent futura dicebat. Et in Persis ² augurantur & divinant Magi, qui congregantur in fano commentandi causa atque inter se colloquendi: quod etiam idem vos quondam facere Nonis solebatis. Nec quisquam ³ rex Persarum potest esse, qui non ante magorum disciplinam, scientiamque perceperit. Licet autem videre & genera quædam, & nationes huic scientiæ deditas. ⁴ Telmessus in Caria est, qua in urbe excellit haruspicum disciplina: itemque Elis in

inentia congescit *Barn. Brissonius de Regn. Pers. lib. II. cap. 63. Idem.*

3 *Rex Persarum potest esse*] Ita Philo Judæus de Spec. Leg. pag. 611. F. Τὴν μὲν οὖν ἀληθῆ μαγικὴν, ὁπλὴν ἐπιστήμην ἔσθαι, ἢ τὰ φύσιν ἔργα τραυτέρειαι φαντασίαις αὐξάζει, σπουδῇ καὶ ἀπειμαχίῃ δεκνύσθαι εἶναι, ὅτε ἰδίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦς, καὶ βασιλείων οἱ μέγιστοι, καὶ μάλιστα οἱ Περσῶν, ἀγαπῶντες οὕτως, ΩΣΤ' ΟΥΔΕΝΑ ΦΑΣΙΝ ΕΠΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ ΠΑΡΑΛΗΦΘΗΝΑΙ ΔΥΝΑΜΙΝ (Leg. δυναμῖς, vel δυνάμει) ΠΑΡ' ΑΥΤΟΙΣ, ΕΙ ΜΗ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΜΑΓΩΝ ΓΕΝΟΥΣ ΚΕΚΟΙΝΩΝΗΚΩΣ ΤΥΓΧΑΝΕΙ. Hinc Persici Regis filius natus maximus, quatuordecim natus an-

nos, Magica Zoroastris disciplina fuit imbutus, ut tradit Plato Alcib. I. pag. 31. & ex eo Apuleius Apol. pag. 447. Idem.

4 *Telmessus in Caria est; qua in urbe excellit haruspicum disciplina*] Diserte tradit Arrianus de Exped. Alex. lib. II. cap. 3. εἶναι τὰς Τελμισσίας σοφῆς τὰ γινῆ ἐξηγῶνται, καὶ σφίσι ἀπὸ γένους διδόναι αὐτοῖς καὶ γυναῖξι καὶ παισὶ τὴν μαντείαν. Et eos quidem haruspiciæ peritos habitos fuisse patet ex Herodoti lib. I. capp. 78, 84. Ast hos τῶν δι' ὁρίων μαγικῇ invenisse dicunt Tatianus cap. 1, Clemens Alexandrinus Strom. I. pag. 361. & Gregorius Nazianzenus Or. III. pag. 100. Hinc Tertul-

in Peloponneso familias duas certas habet,
¹ Iamidarum unam, alteram ² Clutidarum,
 haruspicinæ nobilitate præstantes. ³ In Sy-
 ria Chaldæi cognitione astrorum, sollertia-
 que ingeniorum antecellunt. Etruria au-
 tem de cælo tacta scientissime animadvertit:
 eademque interpretatur, quid quibusque
 ostendatur monstis, atque portentis. Quo-
 circa bene apud maiores nostros senatus
 tum, quum florebat imperium, decrevit,
⁴ ut de principum filiis sex singulis Etruriæ
 populis

Tertullianus de Anima cap. XLVI. Telmessenses nulla somnia evacuunt, imbecillitatem conjectationis incusant. Utrumque conjunxit Nonnus Hist. LXXI. Τελμισσῆς λίγῃ) πρῶτοι τῆς ἀνέρους εὐρεῖν καὶ διακρίνειν τὰ τέρατα (Lego τὰς ὀνείρους εὐρεῖν ἀκρίβειαν, καὶ τὰ τέρατα) λίγῃ γὰρ, εἰ γίγνῃ π παρὰ δόξαν, ὅτι τὸ δι σημάτων, καὶ πάντως, ὡς ἂν ἴπον, συνίστανται ἱερῶδες. Telmessum vel Termesum alii Cariz, alii Pisidiz, alii denique Pamphyliæ tribuunt, nisi forsan variæ sint urbes, eodem vel non longe diverso nomine insignitæ. Vide præstantissimum Virum Ezech. Spanhemium Diss. IX. de usu & præf. Numism. pag. 563. 564. Davies.

1 Iamidarum unam; alteram Clutidarum] De Clytidis vide Pausaniam lib. VI. c. 18. Iamidas autem ex variis scrip-

toribus notos fecit Per. Victorius Var. Lect. lib. XIII. cap. 15. Addatur Philostratus vit. Apoll. lib. V. cap. 25. qui Κλυτιδῶν simul ac Ἰαμιδῶν meminit. Idem.

2 Glutidarum] Clytidarum scribendum est, auctoribus Herodoto & Pausania. Herodoti verba sunt, Καὶ γένος Ἰαμιδῶν καὶ ΚΑΥΤΙΑΔΩΝ &c. Pausaniæ; Ἀρχίδαμου πατρίπρω υἱοῦ καὶ, καὶ Ἐπίρατος ἱστὶν ὁ Θεογένης ὅπλον εἶλεν ἀνυπερβάνον· εἶναι δὲ καὶ μάντις ὁ Ἐπίρατος ἢ ΚΑΥΤΙΑΔΩΝ γένος. Facile autem Librarius labi in eo nomine potuit, cujus primam litteram c in g mutabant antiqui, & u scribebant pro y; ut pro Sylla & Myrrha, Sulla & Murrha: pro Cygnus & Caius, Cygnus & Caius. Urfinus.

3 In Syria Chaldæi] Res vulgatissima. Χαλδαῖους tamen

populis in disciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, atque quæstum. Phryges autem, & Pisidæ, & Cilices, & Arabum natio, avium significationibus plurimum obtemperant: quod idem factitatum in Umbria accepimus.

XLII. Ac mihi quidem videntur è locis quoque ipsis, qui à quibusque incolebantur, divinationum opportunitates esse ductæ:

Ἴδρος Ἠσπονδὸν pro insigni sua peritia dicit Nonnus ad Gregorii Nazianzeni Stelit. I. Hist. 70. Quin & Persidem pro Assyria posuit Isidorus Pelusiota. Vide Conr. Rittershusium ad lib. II. Ep. 74. Davies.

4 De principum filiis sex singulis Etruria populis] Valerius Maximus non sex, sed decem fuisse tradit, qui singulis Etruriæ populis in disciplinam traderentur. P. Manucius.

Ibid Ut de principum filiis sex singulis Etruriæ populis — traderentur] Livius lib. IX. cap. 36. Habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Etruscis litteris erudiri solitos. Rem sic narrat Valerius Maximus lib. I. cap. 1. Tantum autem studium antiquis, non solum observanda sed etiam amplificanda religionis fuit, ut è florentissima tum & opulentissima civitate DECEN

principum filii singulis Etruriæ populis percipiendæ sacrorum disciplina gratia traderentur. In hunc vero locum sic animadvertit Just. Lipsius Elect. lib. II. cap. XI. Etruria populos XII. fuisse didici; quomodo DECEN ergo discipuli singulis attribui posuere? Rescribam duodecim principum filii. Et si in Cicerone senos tantum legas. Fortasse cum errore. Haud sane conveniunt inter se Valerius & Cicero; sed id vitio fit Librariorum; nam scriptor ille nostrum fere ducem sequitur. Apud utrum vero recte se numerus habeat, aliis rem memoriæ non tradentibus, dijudicari vix potest; probabile tamen videtur pro principum filiis x. Librarios repetita littera, aliaque perperam intrusa, sex inculcasse. Sed, ut ut sit, Lipsii manifestus est error; nam Valerius aperte statuit, decem

Etæ : ¹ etenim Ægyptii, & Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes, quum ex terra nihil emineret, quod contemplationi cæli officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt. Etrusci autem, quod religione inbuti, studiosius & crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dediderunt: quodque propter aëris crassitudinem de cælo apud eos multa fiebant, & quod ob eandem causam ² multa inusitata partim è cælo, alia ex terra oriebantur, quædam etiam ex hominum, pecudumve conceptu & satum, ostentorum exercitatissimi interpretes exstiterunt. Quorum quidem vim, ut tu soles dicere, verba ipsa prudenter à maioribus posita declarant: quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, ³ prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Arabes autem, & Phryges, & Cilices, quod pastu pecudum maxime utuntur,

decem principum filios singulis Hetruriz populis, qui XII. erant, fuisse traditos; adeo ut exx. nobilitatis Romanæ liberos in disciplinam receperit Hetruria. Nec aliter Tullius est interpretandus, ut & Græco placuit. Is tamen calculos male posuit; nam, pro receptis numeris, septuaginta, non sexaginta, duos principum filios debuit recensere.

Davies.

¹ Ut enim Ægyptii, ut Babylonii] Ut Ægyptii, ut Babylonii, libentius legerem, vel etenim Ægyptii & Babylonii. P. Manucius.

Ibid. Etenim Ægyptii, & Babylonii] Sic optime Reg. & Cantab. ac ita legendum coniecerat Paull. Manucius. Vulgg. Ut enim Ægyptii, ut Babylonii. Omnino male; nihil enim est, quod

tur, campos & montes hieme & æstate peragrantes, propterea facilius cantus avium, & volatus notaverunt: eademque & Pifidiae caussa fuit, & huic nostræ Umbriæ. Tum Caria tota, præcipueque Telmesses, quos ante dixi, quod agros uberrimos, maximeque fertiles incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi, gignique possunt, in ostentis animadvertendis diligentes fuerunt.

XLII. Quis vero non videt, in optuma quaque republica plurimum auspicia, & reliqua divinandi genera valuisse? Quis rex umquam fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione divina? neque solum in pace, sed in bello multo etiam magis; quo majus erat certamen, & discrimen salutis. Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, & nihil sine auspiciis domi habent. Auspicia externa videamus. Namque & Athenienses

quod illi *similitudinis* particula respondeat. *Davies.*

2 *Multa inusitata*] MS. *Vossianus* à prima manu representabat *invisitata*, quod placeat; ita enim dicuntur ea, quæ raro nec frequenter videntur. Hanc vocem *J. E. Gronovius Livio* sæpius restituit. *Idem.*

3 *Prædicunt*] *Lambinus*, conjectura ductus, edidit pro-

dicunt. At omnes repugnant MSSi. Quin & ipse *Cicero* lib. II. N. D. cap. 3. habet: *Prædictiones vero & præsentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici? Ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur.* Ad hunc locum respicit noster. *Idem.*

4 *Nihil sine auspiciis domi habent.*

nientes omnibus semper publicis consiliis divinos quosdam sacerdotes, quos *μάρτεϊς* vocant, adhibuerunt: & Lacedæmonii regibus suis augurem adfessorem dederunt: itemque senibus (sic enim consilium publicum adpellant) augurem interesse voluerunt: iidemque de rebus maioribus semper aut Delphis oraculum, aut ab Hamone, aut à Dodona petebant. Lycurgus quidem, qui Lacedæmoniorum rempublicam tempe-

habent. *Auspicia externa videamus*] *Is. Vossius* ex suo Codice legit, *nihil sine auspiciis, dum habent auspicia. Externa videamus.* Et ita sane representant *Bal. Reg. & Cantab.* Sed multo melior est ingeniosi doctique viri conjectura, cui placet, *Nihil sine auspiciis domi. Auspicia externa videamus.* Ut *τὸ habent*, inane Librarium sit adfumentum. *Davies.*

1 *Leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmavit*] Ingenue rem narrat *Polyænus Stratag. lib. I. cap. 16.* *Λυκῦργος Λακεδαιμονίους θυοτίεω φόβῳ κατηνάσασεν ὑπακούου τῆς νόμοις. Εἰ πᾶς νόμον ἔξειπαι, καμύτοις εἰς Δελφὸς ἡρώτα τὸν Διόν, εἰ συμφίκοι. Ἡ δὲ θεοφῆτις χρημασίον πεισμένη αὐτὸν συμφίκοι ἔχει· οἱ Λάκωνες δὲ φόβῳ τῆς θεῆς, τοῖς νόμοις ὡς χρησμοῖς ὑπήκουσαν.* Præter innumeros scriptores, quorum bene multos laudarunt *Cragius de Rep. Laced. lib. III. c. 1. & Meur-*

sus in Miscell. Lacon. lib. II, cap. 5. adi Theodoresum The- rap. 1x. pag. 124. & x. pag. 140. Idem.

2 *Cum vellet Lysander commutare*] Ad id, nili fallor, respicit, quod tradit *Corn. Nepos* in *Lysandro cap. 3.* *Dolora incensus iniit consilia, Reges Lacedæmoniorum tollere; sed sentiebat id se sine ope Deorum facere non posse, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repul-* sus, dixit se vota suscepisse, qua *Jovi Ammoni* solveret, existimans se *Afros* facilius corrumpiturum. Vide sis *Diodorum Siculum lib. xiv. pag. 244. & Plutarchum* in *Lysandr. p. 447. Idem.*

3 *In Pasiphæ fano, quod est &c.]* Sic prorsus legendum, non, ut vulgo, in *Pasithæ fano.* Hanc enim vulgatam

temperavit, ¹ leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmavit: quas ² cum vellet Lysander commutare, eadem est prohibitus religione. Arque etiam qui præerant Lacedæmoniis, non contenti vigilantibus curis, ³ in Pasiphæ fano, quod est in agro propter urbem, ⁴ somniandi causa excubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Ad nostra jam redeo. Quoties senatus decemviros ad libros ire iussit? ⁵ Quantis in rebus,

quam-

gatam lectionem historia refellit. *Plutarchus* in *Agide & Cleombr.* pag. 797. Ἰσθὺν ὃ ΠΑΣΙΦΑΗΣ, καὶ μυσταῖον, ἐν Θαλάσσις πρῶτον, &c. *Tertullianus* de *Anima* cap. XLVI. Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut *Amphiarai* apud *Oropum*: *Amphilochi* apud *Mallum*: *Sarpedonis*, in *Troade*: *Trophonii*, in *Bæotia*: *Mopsi*, in *Cilicia*: *Hermiona*, in *Macedonia*: *Pasiphæ* in *Laconica* &c. *LAMBIN.* Vide *Joan. Meursii* *Miscell.* *Lacon.* lib. I. cap. IV.

⁴ Somniandi causa excubabant] Videtur esse legendum incubabant; quo verbo & *Virgilius*, de *Latino Rege* loquens, in simili sententia lib. VII. usus est, cum inquit

Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.

Incubabant enim, ut somnos caperent; at excubare contrarium significat. *P. Manucius.*

Ibid. Somniandi causa excu-

babant] Nonnulli libri habent incubabant, quod malo; & ita *Manucius.* *Lambin.*

Ibid. Somniandi causa excubabant] Veram puto *Paulli Manucii* conjecturam, qui reponit incubabant; licet *Fanus Gulielmus* vulgatam lectionem defendat, quasi vellet noster eos à domo sua foris cubuisse; nam, præterquam quod excubandi verbum semper apud *Ciceronem* vigilare denotet, INCUBARE dicuntur proprie hi, qui dormiunt ad accipienda responsa, quemadmodum docet *Servius* ad *Æn.* VII, 85. adeoque vox est hac in re signata. *Plautus* *Curcul.* *Act.* I. *Sc.* I, 61. *Leno* agrotus INCUBAT In *Æsculapi fano*. Et *Act.* II. *Sc.* II, 16. Namque incubare satius se fuerat *Fovi*. Eodem modo loquitur *Tertullianus* de *Anima* cap. 48. Sic & ἵπκομαι Græcis usurpatur. *Davies.*

⁵ Quantis in rebus, quam-

H

que

quamque sæpe responsis haruspicum paruit? Nam & quum duo visi soles essent, & quum tres lunæ, & quum faces, & quum sol nocte visus esset, & quum è cælo fremitus auditus, & quum cælum discessisse visum est, ¹arque in eo animadversi globi. Delata etiam ad fenatum labes agri Privernatis, quum ad infinitam altitudinem terra descendisset, Apuliaque maxumis terræ motibus conquassata esset; quibus portentis magna populo Romano bella, perniciosæque seditiones denuntiabantur: inque his omnibus responsa haruspicum cum Sibyllæ versibus congruebant. Quid, quum ²Cumis Apollo sudavit, Capuæ Victoria? quid ortus androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit?

que sæpe responsis haruspicum paruit?] Hæc nos addidimus, qua de re vide notata ad cap. XLIV. Davies.

¹ *Atque in eo animadversi globi]* Miror sane memorie non prodidisse nostrum, cuius naturæ colorisque fuerint isti globi. Forte vero defectus hic Librariis est imputandus; nam fieri potest, ut exciderit vocula, scripseritque noster, *atque in eo IGNEI animadversi globi.* Nam sunt *chasmata*, cum aliquando cæli spatium discedit, & FLAMMAM dehiscens velut in abdito ostentat, ut ait Seneca Nat. Quæst. lib. I. cap.

14. Sane cælum visum discedere, (sic enim cum Schoffero legendum, non descendere,) cuius hiatus VERTICES FLAMMÆ apparuerunt, tradit Julius Obsequens de Prodig. cap. 112. Idem.

² *Cumis Apollo sudavit]* Simulacrorum sudorem sæpe memorant Historici. At aliud erat mirabilius, quod de Cumano tradiderunt Apolline; nam quadriduo flevisse nuntiatum est, ut refert Augustinus C. D. lib. IH. cap. XI. Saltem triduum ac tres noctes lacrimavit, si Livio fides lib. XLIII. cap. 15. Idem.

fuit? quid, quod fluvius Atratus sanguine fluxit? quid, quum sæpe lapidum, sanguinis nonnumquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? quid, quum in Capitolio ictus Centaurus è cælo est? in Aventino portæ, & homines? ¹ Tusculi ædes Castoris, & Pollucis, Romæque Pietatis? Nonne & haruspices ea responderunt, quæ evenerunt, & in Sibyllæ libris eadem repertæ prædictiones sunt?

XLIV. [⁴ QUOTIES senatus decemviros ad libros ire iussit? quantis in rebus, quamque sæpe responsis haruspicum paruit?] Cæciliæ, Q. filia, somnio, modo, ⁵ Marsico bello, templum est à senatu Junoni Sospitæ restitutum.

³ *Tusculi ædes Castoris & Pollucis*] Quia Tusculani Castorem & Pollucem in primis colebant, L. Servius Sulpicius Rufus ad celebrandum gentis suæ, quæ obsidione Tusculum exemerat, factum præclarum, in una parte aurei nummi Tusculum ipsum, in altera, signa Castoris & Pollucis pileata impressit. *Ursinus.*

⁴ *Quoties senatus decemviros &c.*] Hæc iterata (nam & hic & paullo ante posita sunt) mihi mendi suspensionem commovent. *Lambin.*

Ibid. *Quoties senatus* — — *paruit*] Omissis quinque

vocibus, MS. *Regius* dat, *quoties senatus, quantis in rebus, quamque sæpe responsis haruspicum paruit.* At ne hac quidem ratione sanatur vitium, quod intulit Librariorum negligentia. Revera horum verborum pars exitat supra cap. 43. isque locus est solus, cui tota *propositio* convenit; hic enim importuna prorsus est & incongrua. Quapropter eam uncinis cinximus, & quod ibi deerat, hinc à nobis est translatum. *Davies.*

⁵ *Marsico bello*] Quod etiam *socialis*, vel *Italicum* dicitur. Vide supra cap. 2. *Idem.*

¹ *Tum*

restitutum: quod quidem somnium Sisenna quum disputavisset mirifice ad verbum cum re convenisse, ¹ tum insolenter, credo ab Epicureo aliquo inductus, disputat, somniis credi non oportere. Idem contra ostenta nihil disputat, exponitque initio belli Marfici & Deorum simulacra sudavisse, & ² sanguinem fluxisse, & discessisse cælum, & ex occulto auditas esse voces, quæ pericula belli nuntiarent, & ³ Lanuvii clypeos, quod haruspibus tristissimum visum esset, à muribus esse derectos. Quid, quod in annalibus habemus, Veienti bello, quum lacus Albanus præter modum crevisset, ⁴ Veientem quendam ad nos hominem nobilem profugisse, eumque dixisse, ex fatiis, quæ Veientes scripta haberent, Veios capi non posse, dum lacus is redundaret: & si lacus emissus, lapsu, & cursu suo ad mare profluxisset.

¹ Tum insolenter] Legendum tamen pro tum, ut habet liber manuscriptus. Ursinus.

² Sanguinem fluxisse] Restituenda videtur hæc *φρῶτος* Obsequenti qui de Prodig. cap. 83. ait: *In Gracostasi & comitio sanguine fluxit*; ubi vix, ac ne vix quidem, se Joan. Schefferus expedit. Lego *sanguen fluxit*. Præter veteres, eadem forma Petronius utitur Satir. cap. 59. Davies.

³ Lanuvii clypeos] Vide nos

ad lib. II. cap. 27. Idem.

⁴ Veientem quendam ad nos, hominem nobilem, profugisse] At, si Livio credimus lib. v. cap. 15. Senior quidam Veiens, qui inter cavillantes in stationibus ac custodiis milites Romanos Etruscoque vaticinantis in modum cecinit. Priusquam ex lacu Albano aqua emissâ foret, nunquam positurum Veis Romanum — Unus ex statione Romana, postquam auditis haruspice esse — caussatus

fluxisset, perniciosum populo Romano; sin autem ita esset eductus, ut ad mare pervenire non posset, tum salutare nostris fore: ex quo illa admirabilis à majoribus Albanæ aquæ facta deductio est. Quum autem Veientes bello fessi legatos ad senatum mississent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam ausum esse senatui dicere: in iisdem enim satis scriptum Veientes habere, *Fore ut brevi à Gallis Roma caperetur*: quod quidem sexennio post Veios captos factum esse videmus.

XLV. SÆPE etiam & in proeliis Fauni auditi; & in rebus turbidis veridicæ voces ex occulto missæ esse dicuntur: cujus generis duo sunt ex multis exempla, sed maxima. Nam non multo ante urbem captam

de privati portenti procuratione consulere velle, ad colloquium vatem elicit. Quumque progressi ambo à suis longius essent inermes sine ullo metu, prævalens juvenis Romanus senem infirmum in conspectu omnium RAPTUM, nequicquam tumultuantibus Etruscis, ad suos transfudit. Qui Romam ad senatum missus, quæ essent Veiorum fata docuit. Et ad eundem fere modum rem narrant Plutarchus in Camillo

pag. 130. & Valerius Maximus lib. I. cap. vi, 3. Idem.

5 Esse videmus] Vulgg. vidimus. Nos vero MSSos Bal. Reg. Cantab. ac veteres editos nostræ lectionis auctores habemus. Supra cap. xvi. M. Crasso quid acciderit videmus, dirarum obnuntiatione neglecta. Et cap. xl. Marcios quosdam fratres — apud majores nostros fuisse scriptum videmus. Ac, ne pluribus exemplis congerendis immorer, noſſet

captam ¹ exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatii radice in novam viam devexus est, “ Ut muri, & portæ reficerentur; futurum esse, nisi provisum esset, ut Roma caperetur”. Quod neglectum quum caveri poterat, post acceptam illam maxumam cladem ² explicatum est: ara enim Aio Loquenti, quam septam videmus, exadversus eum locum consecrata est. Atque etiam scriptum à multis est, quum terræ motus factus esset, *Ut sue plena procuratio fieret*, vocem ab æde Junonis ex arce existisse: quocirca ³ Junonem illam adpellatam Moneram. Hæc igitur & à Diis significata, & à nostris majoribus judicata contemnimus? ⁴ Neque solum Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant

noster *presens tempus* in hisce formalis semper adhibet. Davies.

¹ Audita vox est à luco Vestæ] Livius lib. v. cap. 32. M. Cædicius de plebe nunciavit Tribunis, se in nova via, ubi nunc sacellum est, supra adem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humana, qua Magistratibus dici juberet, Gallos adventare. Ac cap. 50. Expianda vocis nocturna, qua nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque TEMPLUM in nova Via Aio Locutio

fieri. Vide sis & cap. 52. Sic etiam ΝΕΩΝ Φήμης καὶ ἀλφειῶς ædificatum tradit Plutarchus in Camillo pag. 144. Ait aram Aio statutam, qua est infima nova via, cum nostro ponit Varro apud Agellium lib. xvi. cap. 17. Idem.

² Explicatum est] Hanc vocem representant omnes MSSi, & patienter ferunt editores; attamen ad rem nihil omnino facit. Certissima conjectura rescribo, *expiatum est*; nam EXPIANDÆ voci nocturnæ templum Aio factum fuisse vidimus ex Livii lib. v. cap.

vocant omina: quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis, *Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset*, præfabantur: rebusque divinis, quæ publice fierent, ut *faverent linguis*, imperabatur; inque feriis imperandis, *ut litibus & jurgiis se abstinerent*. Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret; & quum imperator exercitum, censor populum lustraret, *bonis nominibus*, qui hostias ducerent, eligebantur; quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine: quæ quidem à te scis & consule, & imperatore summa religione esse servata. *Prærogativam etiam majores omen justorum comitiorum esse voluerunt.*

XLVI.

cap. 50. *Idem.*

3 *Funonem illam adpellatam Monetam*] A monendo. *Ἡραυ Μονήταν* similiter *σύμβουλον* interpretatur *Suidas* in *Μονήτι*; sed nominis causam atque fontem modo longe diverso tradit. *Idem.*

4 *Neque solum Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum*] Hoc, exemplo Pythagoræ, fecerunt; is enim *ἄνθρωποι καὶ θεοὶ, καὶ μαντιῶν, καὶ ἀληθείας, καὶ ὅπως πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις*. Ad *his Diogenem Laertium* lib. viii. §. 20. *Idem.*

5 *Quod bonum — se abstinerent*] De hisce formulis diligenter egit vir eximius *Barn. Brissonus* *Form. lib. I. pagg. 8, 66, 118. Idem.*

6 *Bonis nominibus — esse voluerunt*] Ratio est, quod, ut *Ovidius* *Fast. I. 178.*

Omina principis, inquit, inesse solent.

Vide *B. Brissonium* *Form. lib. I. pag. 91.* & *Interpretes ad Ciceronem* pro *Murena* cap. xviii. *Idem.*

7 *Prærogativam etiam majores omnes justorum comitiorum esse voluerunt*] Non om-

XLVI. ATQUE ego exempla ominum nota proferam. ¹ L. Paullus consul iterum, quum ei, bellum ut cum rege Perse gereret, obtigisset; ut ea ipsa die domum ² ad vesperum rediit, filiulam suam Tertiam, quæ tum erat admodum parva, osculans animadvertit tristiculam: quid est, inquit, mea Tertia? quid tristis es? Mi pater, inquit, Persa periit. Tum ille arctius puellam complexus, Accipio omen, inquit, mea filia; erat autem mortuus catellus eo nomine. L. Flaccum, flaminem Martialem, ego audiui quum diceret, Cæciliam Metelli, quum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, ³ exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa; quod fieri more veterum solebat. Quum virgo staret, & Cæcilia in
IV, IX fella

nes, sed omen veram lectionem esse puto; quomodo etiam legitur infra lib. II. cap. 40. P. Manucius.

¹ L. Paullus, consul iterum]

Hoc narrat Valerius Maximus lib. I. cap. v, 3. Plutarchus in Paulo Emilio pag. 260. Λέγεται δ' αὐτὸν (Αἰμίλιον) ὡς ἀπεργευσθῆ κατὰ τὴν Περσίῳ στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ θύμου παντός, εἰ καὶ ἀσπικμφθέντα λαμπρῶς, εὐρεῖν τὸ θυγάτριον τὴν Τερτίαν διακαρυμίνην, ἐπὶ παιδίον οὖσαν· ἀσπαζόμενον ἐν αὐτῇ, ἱερῶν ἐφ' ὅτῳ λελύπηται τὴν ἡμέραν ἐκλούσαν καὶ καὶ φιλοῦσαν, Οὐ

γὰρ οἶδα, εἶπεν, (Leg. εἰπὼν) ὃ πάτερ, ὅτι ὁ Περσὺς τὴν θύμην λέγουσαν κυνίδιον σύντροφον ἔπεσσεργευσμένον. Καὶ τὸ Αἰμίλιον, Ἀγαθὴ τύχη, φάναι, ὃ θυγάτηρ, καὶ δόχομαι τὸ οἰωνόν. Ταῦτα μὲν ἐν Κικίριον ὁ ῥήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαυλικῆς ἱστορίας. Eandem historiolum ex Cicerone refert etiam Nicephorus Gregoras in Synesum de Insomni. pag. 359. Davies.

² Ad vesperum] Sic omnes nostri. Vulgg. ad vesperam: quod eodem sane redit; sed audiendi sunt MSSri. Idem.

³ Exisse in quoddam sacellum]

sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paullisper, ut in ejus sella requiesceret: illam autem dixisse, ⁴ Vero, mea puella, tibi concedo meas sedes: quod omen res consecuta est: ipsa enim brevi mortua est; virgo autem nupsit cui Cæcilia nupta fuerat. Hæc posse contemni, vel etiam rideri, præclare intelligo: sed idipsum est, Deos non putare, quæ ab iis significantur, contemnere.

XLVII. Quid de auguribus loquar? tuæ partes sunt: tuum, inquam, auspiciorum patrocinium debet esse. ⁵ Tibi App. Claudius augur consuli nuntiavit, ⁶ addubitato Salutis augurio, bellum domesticum triste, ac turbu-

lum] Et nocte quidem concubia, prout auctor est *Valerius Maximus* lib. I. cap. v. 4. *Idem.*

⁴ Vere mea puella] Veneti vero: nam quamvis hæc particula fere alteri verbo soleat subjungi, tamen & initialis reperitur in significatione earum, quæ interjectiones dictæ fuere. *Camerarius.*

⁵ Tibi P. Claudius] Puto legendum *Ap. Claudius*; qui fuit P. Clodii, Ciceronis inimici, frater, augur peritissimus; qui etiam de augurali scientia libros edidit, Cicero-

nique inscripsit, ut ex lib. III. Epist. 9. ad Appium colligitur, & augurales Appii libros nominat *Festus*. P. Manucius.

Ibid. Tibi App. Claudius] Sic recte dedit *Lambinus* ex conjectura *Paulli Manucii*. At MSSi simul ac vulgg. habent, tibi P. Claudius. Male, huic enim auguri nomen fuit *Appium*. Vide lib. I. Divin. cap. 16. lib. II. cap. 35. & lib. II. de Leg. cap. 13. *Davies.*

⁶ Addubitato Salutis augurio] Quale fuerit *Salutis augurium*, docet *Dion* lib. xxxvii. pag. 40. Τὸν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, inquit,

turbulentum fore: ¹ quod paucis post mensibus exortum, paucioribus à te est diebus oppressum. Cui quidem auguri vehementer adsentior: solus enim multorum annorum memoria, non decantandi augurii, sed divinandi tenuit disciplinam: quem inridebant collegæ tui, cumque tum Pisidam, tum Soranum augurem esse dicebant. Quibus nulla videbatur in auguriis, aut auspiciis præfensio, ² aut scientia veritatis futuræ; sapienter aiebant ad opinionem inperitorum esse fictas religiones. Quod longe secus est: neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus præfuit, nec in ipso Romulo hæc calliditas esse potuit, ut ad errorem multitudinis, religionis simulacra fingerent; sed difficultas, laborque discendi disertam negligentiam reddidit: malunt enim differere, nihil esse in auspiciis, quam, quid sit, ediscere.

inquitt, πολέμων ἀνέπαυσιν ἢ
ἔτις χρόνοι ἔχον· ὅτι καὶ τὸ
ΟΙΚΝΙΣΜΑ τὸ ἑ' ὙΓΙΕΙΑΣ
ἀνομασμένον ἀπὸ πάντων πολλῶν
ποιήσιν. Τῆτο ἡ μαστείας τις
τρεῖς ἐπὶ πέντε πινὰ ἔχον, αἱ
ἐπιτρέψιν σφίσι τὸν ὁμιλῶν ὙΓΙΕΙΑΝ
τῷ δήμῳ αἰτῶσιν· ὡς ἔχ' ὅπου
οὐκ αἰτῶσιν αὐτῆς, πρὶν συλχεσθαι.
Σῶμα, γὰρ καὶ. Καὶ ἐπὶ αὐτῷ κατ'
ἑπὶ ἡμέραν, ὅτι ἡ μετὰ τὴν
τάπιδον μὲν ἐπὶ πολέμῳ ἔχεται,
μὲν ἀντιπαρεστήσεται τῇ, μετὰ

ἡμέρῃ. Καὶ ἀπὸ τῆτο ἐν τοῖς
συνεχίστι κινδύνῳ, καὶ μάστιγι
τοῖς ἐμφυλίοις, ὅτι ἐπὶ αὐτῷ —
— Ἀμείλι καὶ πότε ἡδυνήθη μὲν
πῶς τὸ οἰώνισμα αἰεὶ ποιεῖται
καὶ μὲν καὶ ΚΑΘΑΡΟΝ
ἐγίνατο· ἔξωθεν γὰρ πῶς ὁρῶντες
ἐπὶ αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆτο ἀνομα-
στεύεται· καὶ ἄλλα ἡ αὐτοῖς
σημαῖα ὅσα αἰεὶ συνεχίζονται.
Salutis augurium τὸ οἰώνισμα
τὸ ἑ' ὕμνης vocat etiam lib.
L. i. pag. 457. sed τὸ οἰώνισμα
τὸ

scere. Quid est illo auspicio divinius, quod apud te in Mario est? ut utar potissimum auctore te.

Hic Jovis altisoni subito pinnata satelles,

Arboris è trunco, serpentis saucia morfu,

3 Subigit ipsa feris transfigens unguibus anguem

Semianimum, & varia graviter ceruice micantem.

Quem se intorquentem lanians, rostroque cruentans,

Jam satiata animos, jam duros ulta dolores,

Abjicit efflantem, & laceratum adfligit in unda,

Seque obitu à solis nitidos convertit ad ortus.

Hanc

τὸ δ' Ὀμήρου rectius dixerat, ut olim monuit *J. Casaubonus* ad *Suetonii August.* cap. xxxi. Vide sis & *J. C. Bulengerum* de *Aug. & Ausp.* lib. III. cap. 17. *Davies.*

1 *Quod paucis post mensibus exortum*] De Bello Catilinario loquitur, *Idem.*

2 *Aut scientia*] Hasce voces cum edit. *Ven.* 1471. ac *Badian.* prætermittunt *Bal. & Reg.* iis-que rejectis, constat sententia.

Quum tamen eas repræsentent alii bonæ notæ MSSij, suum per me licet obtineant locum. *Idem.*

3 *Subigit ipsa feris*] Metri causâ litteram tertiam duplicabat *Lambinus.* Verum *Tur-nebus & Aldus* nepos, inverso verborum ordine, legunt *ipsa feris subigit.* *Gulielmo* denique placebat, *subjicit ipsa feris.* *Bal.* noster *subigat*, unde forsân non male rescribi possit, *subjugat*

Hanc ubi¹ præpetibus pinnis, lapsa-
que volentem

Conspexit Marius, divini numinis au-
gur;

Fausta que signa suæ laudis, reditusque
notavit;

Partibus intonuit cæli pater ipse sini-
stris.

² Sic aquilæ clarum firmavit Juppiter
omen.

XLVIII. ATQUE ille³ Romuli auguratus,
pastoralis, non urbanus fuit; nec fictus ad
opiniones inperitorum, sed à certis accep-
tus,

jugat ipsa feris &c. Davies.

¹ Præpetibus pinnis] Sic
Virgilius de Dædalo Æn. vi. 15.

Præpetibus pennis ausus se
credere cælo.

Ubi Servius hæc habet: vel
velocibus, vel felicibus. Præ-
petes autem dictæ, vel quod
priora petant; vel summi vo-
latus. — Quidam præpetes
tradunt non tantum aves dici,
qua prosperius prævolant, sed
etiam locos, quos capiunt, quod
idonei felicesque sunt; unde
benè Dædali pennas præpetes,
quia de locis, in quibus peri-
culum metuebat, in loca tutiora
pervenit; præpetes enim sunt
aves boni augurii; quod huic
dat, quia pervenit, quo cupie-
bat. Ob hanc sane locutio-
nem Virgilius olim ab Hygino
fuit reprehensus; sed imme-

rito, prout multis ostendit
Agellius N. A. lib. vi. cap. 6.
qui tamen hujusce loci Cice-
roniani non meminit. Davies.

² Sic aquila clarum firma-
vit Juppiter omen] Apposite
Servius ad Æn. II, 691. Secun-
dum Romanum, inquit, mo-
rem petit, ut visa firmentur:
non enim unum augurium vi-
disse sufficit, nisi confirmetur ex
simili; nam si dissimilia sunt
posteriora, solvantur priora;
unde est (Eclog. ix, 13.)

Quantum Chaonias aquila
veniente columbas;

nam aquila sine dubio colum-
bis plus potest. De aquilæ au-
spicio videri possit J. C. Bu-
lengerus de Aug. & Ausp. lib.
III. cap. 5. Idem.

³ Romuli auguratus, pasto-
ralis, non urbanus fuit] Urba-
nus,

tus, & posteris traditus. Itaque Romulus augur, ut apud Ennium est, cum fratre item augure,

** Curantes magna cum cura, concupientes*

Regni, dant operam simul auspicio, augurioque.

Hinc Remus auspicio se devovet, atque secundam

Solus avem servat. At Romulus pulcher in alto

Quærit Aventino, servans genus altivolantum.

Certa-

mus, inquit Pet. Victorius Var. Lect. lib. xiv. cap. 12. hic valet, nisi fallor, jocularis, & quod alii dixerunt, fabulosus, quique tanquam joco haberi risuve explodi possit. At, quod pace viri doctissimi sit dictum, iste significatus huic voci non competit, nec ad rem quidquam faciunt *urbani competitores*, quos memorat Cicero lib. I. ad Attic. Epist. 1. Aut in errore verfor, aut emendandus est locus, ut inde sensus eliciatur commodus. Legendum videtur, *Romuli auguratus pastoralis, non Vanus fuit, nec fictus ad opiniones imperitorum. Vanus est mendax, futilis, seu cui nihil inerat veri. Idem.*

** Curantes magna cum cura*] Loquendi modus Herc.

Ciofanum male habuit; quapropter ex vetere libro repōnit, *certantes magna cum cura*. Sed alii omnes MSSi vulgata[m] lectionem servant, nec ipsa *φεάνος* haberi vitiosa debet: eodem enim modo *Plautus Menæchm. Act. v. Sc. iv. 7. Magna cum cura ego illum curari volo. Ac iterum vs. 9. Ita ego illum cum magna cura curabo tibi.* Vide Hier. Columnam ad Ennii Fragm. p. g. 19. *Idem.*

** Romulus pulcher in alto Quærit Aventino*] Livius aliter; non enim Romulum, sed Remum in Aventino observasse tradit. *P. Manucius.*

Ib. Quærit Aventino] Nisi menda forte subsit, Ennio cum reliquis scriptoribus non convenit; hi enim Romulo *Pala-*
tinum,

Certabant, urbem Romam, Remoramne vocarent.

Omnibu' cura viris, uter esset induperator.

Exspectant, veluti consul quum mittere signum

Vult, omnes avidi spectant ad carceris oras,

Quam mox emittat pectus ex faucibu' currus:

Sic expectabat populus, atque ore timebat

Rebus, utri magni victoria sit data regni.

Interea sol albu' recessit in infera notis.

Exin

tinum, Remo Aventinum tribuunt montem. Vide Livium lib. I. cap. 7. Dionysium Halicarnassensem lib. I. cap. 86. Florum lib. I. cap. I, 6. & Festum in Remurinus ager. Certe Remum illic auspicatum fuisse tam constabat, ut ea de caussa mons Aventinus extra pomerium fuerit. Vide Senecam de Brev. vitæ cap. IV. & Agellium N. A. lib. XIII. cap. 14. Davies.

1 Urbem Romam Remuramne vocarent] Sic legendum est, non, ut vulgo, Romam Remamne vocarent. Mendose autem hic olim operæ iterarunt ne, & excuderunt Ro-

manne, Remuramne vocarent. Lambinus.

Ibid. Romam, Remoramne vocarent] Alii Remamne; alii Romamne, Remamne; sed recepta præstat lectio. Festus: Remurinus ager dictus, quia possessus est à Remo. Et habitatio Remi, REMORA. Sed & locus in summo Aventino Remoria dicitur, ubi Remus de urbe condenda fuerat auspicatus. Hinc apud Plutarchum in Rom. pag. 22. non *ῥωμαίων*, sed *ῥωμαίων* legendum, licet hunc locum *ῥωμαίων* rectius vocet Dionysius Halicarnassensis lib. I. cap. 85. si modo Codicem Vatic. sequamur. Paullus

*Exin candida se radiis dedit ieta fo-
ras lux:*

*Et simul ex alto longe pulcerrima
præpes*

*Leva volavit avis: simul aureus ex-
oritur sol.*

*Cedunt de cælo 3 ter quatuor corpora
sancta*

*4 Avium, præpetibus sese, pulcrisque
locis dant.*

*Conspicit inde sibi data Romulus esse
priora,*

*Auspicio regni stabilita scamna, so-
lumque.*

XLIX. SED unde huc digressa est, eo- dem

Paullus in Compendio: Ro-
mam Romulus de suo nomine
appellavit; sed ideo Romam,
non Romulam, ut ampliore vo-
cabuli significatu prosperiora
patriæ sua ominaretur. Et Ro-
mam quidem ῥώμης Rom-
muli fuisse quamplurimis tra-
ditur: dissentiunt tamen ali-
qui. Vide sis interpretes ad
Festum voce Roma, Servium
in Æn. I, 277. & Panc. Maaf-
vicium ad Polyani Stratag. lib.
VIII. cap. xxv, 2. Davies.

2 *Atque ora tenebat Re-
bus*] Sic edendum curavi,
Turnebi conjecturam secutus;
nam vulgata lectio ferri non
potest. Lambin.

Ibid. *Atque ore timebat*] *Lambinus* admittit Turnebi con-
jecturam, atque ora tenebat,
nolentibus MSSis, & ratione
ipsa: belle enim tribuit Poeta
spectatoribus eam sollicitudi-
nem, quæ & ipso se vultu
proderet, ut fere solet. Gru-
terus.

3 *Ter quatuor corpora san-
cta*] Sic scripsi, non quat-
tuor, cum vox illa pro disyl-
laba sit habenda. Vide Chr.
Wassum de Senar. cap. ix.
pag. 103. Davies.

4 *Avium, præpetibus sese
pulcrisque locis dant*] Vultures
dicit. Hunc autem versum
paullo aliter effert Agellius N.
A. lib.

dem redeat oratio. Si nihil queam disputare, quamobrem quidque fiat, & tantummodo fieri ea, quæ commemoravi, doceam, parumne Epicuro, Carneade respondeam? Quid, si etiam ratio exstat artificiosæ præfensionis, facilis; divinæ autem, paullo obscurior? quæ enim extis, quæ fulgoribus, quæ portentis, quæ astris præsentuntur, hæc notata sunt observatione diuturna. Adfert autem vetustas omnibus in rebus longinqua observatione incredibilem scientiam: quæ potest esse etiam sine motu, atque impulsu Deorum, quum, quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem significet,

A. lib. vi. c. 6. *Davies.*

1 *Adfert autem vetustas*] Vide quæ de Ægyptiis narrat Herodotus lib. II, 82. Nimirum

Per varios usus, artem experientia fecit

Exemplo monstrante viam — ut canit Manilius l. I, 66. Idem.

2 *Haustos animos & libatos habemus*] Animos nostros ex mente divina decerptos esse docuerunt: Pythagorici, Platonici, Stoicique, quos è veteribus Hæreticis plurimi sunt secuti. Cicero de Senectute cap. XXI. Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque — nunquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus. Idem Tusc. v, 13. *Humanus autem animus, decerptus ex mente divina, cum*

nullo alio nisi cum ipso Deo — comparari potest. Plutarchus Quæst. Plat. pag. 1001. Ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ μεταχούσσει καὶ λογισμῷ καὶ ἀρμονίας, ὅσα ἔργα ἐστὶ τοῦ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέγας, ὅς ἐστι αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐκ αὐτῶ γέγονεν. Vide *Juss. Lipsium* Phys. Stoicæ lib. III. Diss. 8. P. D. *Huetium* Origen. lib. II. Quæst. vi, 3. & *J. B. Cotelerium* ad *Clementis* Hom. xvi. cap. 16. *Idem.*

3 *Cognitione divinorum animorum*] Omnino legendum crediderim contagione, quæ vox contactum passim denotat; cum enim omnia completa & repleta sint aeterno sensu & mente divina, non tam cognitione, quam contactu divinorum animorum commoventur animi humani.

cet, crebra animadversione perspectum est. Altera divinatio, est naturalis, ut ante dixi; quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam Deorum, à qua, ut doctissimis, sapientissimisque placuit, ² haustos animos, & libatos habemus: quumque omnia completa & referta sint æterno sensu, & mente divina, necesse est ³ cognatione divinorum animorum animos humanos commoveri. Sed vigilantes animi vitæ necessitatibus serviunt, dijunguntque se à societate divina, vinclis corporis impediti. Rarum est quoddam genus eorum, ⁴ qui se à corpore avocent, & ad divinarum rerum cogni-

humani. Est autem hoc dogma Stoæ de Pythagoricis & Platonis haustum fontibus. Præter alios bene multos, vide Ciceronem N. D. lib. I. cap. xi. & Origenem contra Celsum l. vi. p. 324, 325. Idem.

4 *Qui se à corpore avocent*] Hoc fit, cum ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν ἐπισκέπτεται π. τ. νοητῶν κ. τ. π. γὰρ, ὡς εἶναι τι, τὸ σώμα. τὸ ἑαυτὴν χωρίζεται καὶ καθ' ἑαυτὴν ζῆται, ἢ οὕτως ἐπιβάλλει τῇ οὐσίᾳ, ut loquitur Nemesius de Nat. Hom. pag. 98. Affectiones enim corporeæ tantum veritatis cognitioni ferunt impedimentum, ut τὸ μισήματα αὐτὸ τῶν τ. ἢ τ. φιλοσόφων λύπει τὸ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. Quæ verba sunt Platonis in Phædon. p. 379. Ad ea

respicit Clément Alexandrinus Strom. lib. iv. pag. 569. Ὁ τοῖνυν τὸ σώματι ἀπὸ τ. ψυχῆς χωρισμὸς (Legendum ὁ τοῖνυν τ. ψυχῆς ἀπὸ τ. σώματος χωρισμὸς) ὁ παρ' ὅλων τ. βίον μελετώμενος τῶν φιλοσόφων, αἰσθημάτων καὶ σκευῶν γινώσκων &c. Vide sis & lib. v. pagg. 686, 712. Plato videlicet, ut ait Macrobius in Somn. Scip. lib. I. cap. 13. duas mortes hominis novit — quarum unam natura, virtutes alteram præstant. Homo enim moritur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras, philosophia docente, contemnit, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes eximitur passionibus. Plura dicemus ad Tusc. lib. I. cap. 31. Davies.

cognitionem cura omni, studioque rapiantur. ² Horum sunt auguria non divini impetus, sed rationis humanæ: nam & natura futura præsentiant, ² ut aquarum fluxiones, & deflagrationem futuram aliquando cæli, atque terrarum: alii autem in republica exercitati, ³ ut de Atheniensî Solone accepimus, orientem tyrannidem multo ante prospiciunt; quos prudentes possumus dicere, id est, providentes, divinos nullo modo possumus, ⁴ non plus, quam Milesium Thalem, qui, ut objurgatores suos convinceret, ostenderetque etiam philosophum, si ei

¹ Horum sunt auguria non divini impetus, sed rationis humanæ] Maximus Tyrius Diss. III. pag. 32. Αὐχμῶς μὲν καὶ ἀνομβρίας, καὶ σισμῶς γῆς, καὶ πυρὸς αἰθέρας, καὶ πνευμάτων ἐμβολίας, καὶ αἰέρων μεταβολάς ὁ θεὸς οἶδεν μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ὅσοι δαιμόνιοι. Suppositicius Clemens Hom. III. cap. XI. Ἄ γὰρ (Leg. καὶ γὰρ) οἱ ἰατροὶ θεωροῦντες τὴν ὑποβεβλημένην ὑλὴν ἔχουσιν τὸ σφυσμὸν, ὃ οἱ μὲν πηνία, οἱ δὲ δύμωια, καὶ ἄλλοι ἄλλας ὕλας πολλὰς ἀγνοοῦντες ὑποβεβλημέναις ἔχουσιν, θεωροῦσι, καὶ θεωροῦνται ὅσα εἰσὶν. Hinc est, quod Chilon Lacedæmonius dixerit θεωροῦσαν περὶ τῆς μάχης λογισμῶν καταληπτήν, εἶναι ἀνδρὸς ἀρετήν. Vide Diogenem Laertium lib. I. §. 68. At ἰατροῖς καὶ συμβούλοις καὶ

κυβερνήταις artificiosam divinationem tribuit Suidas in θεωρημα. Davies.

² Ut aquarum eluviones] Sic legendum censet Turnebus Advers. lib. v. c. 23. & recte, meo judicio: nam vulgati libri habent, ut aquarum fluxiones, quod tamen non damno.

³ Ut de Atheniensî Solone accepimus] Valerius Maximus lib. v. cap. III. 3. extern. Solon Pisistrati Tyrannidem primus vidit orientem, & solus armis opprimi debere palam distitare ausus est. Diogenes Laertius lib. I. §. 49. Ἦξας δὲ (Σόλων) εἰς πρῶτα ἀκκλησίαν μετὰ θώρακος καὶ ἀσπίδος προῖπεν αὐτοῖς τὴν ἐπίστασιν τῆς Πεισιπράτης καὶ ὁ μόνος, ἀλλὰ καὶ βουδὴν ἔπειμος εἶπα· λίγων πάντα, Ἄνδρες Ἀθη-

ei commodum esset, pecuniam facere posse, ⁵ omnem oleam, antequam florere coepisset, in agro Milesio coëmissee dicitur. Animadverterat fortasse quadam scientia, olearum ubertatem fore. Et quidem idem primus defectionem solis, ⁶ quæ Astyage regnante facta est, prædixisse fertur.

L. MULTA medici, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentunt: sed nullam eorum divinationem voco, ne illam quidem, qua ab Anaximandro physico moniti Lacedæmonii sunt, ut urbem, & tecta linque-

Ἀθηναῖοι, ᾧ μὲν σοφώτερος, τῶν ἡνδριόπεσσι μὲν ᾧ τὴν ἀπάτην Πεισιπράτη μὴ συνιέντων ἡνδριόπεσσι ἢ ᾧ ἱππημέων μὲν, Ἀλφὶ δὲ οὗτος δι' οὐκ ἔστιν. Vide sis & §. 65. Similia tradunt Plutarchus in Solone pag. 95. & Ælianus V. H. lib. viii. cap. 16. Davies.

4 Non plus, quam Milesium Thalem] Sumpsit hoc ab Aristotele ex lib. I. c. xi. Polit. Οὗτον ἔστι τὸ Θάλεον τοῦ Μιλησίου· τοῦτο γὰρ ἐστὶ κατανόημά τι χρηματιστὴν ἄλλ' ἐκείνου μὲν Ἀλφὶ τὴν σοφίαν θεωροῦσιν, τυχερὰν ἢ καθόλου τι οὐκ. Οὐκ ἐπιδέχονται γὰρ αὐτῷ Ἀλφὶ τὴν πνίαν, ὡς ἀνωφελούς τ' φιλοσοφίας οὐσίας, κατανόησά τι φασι καὶ αὐτὸν ἐλαίων φερεῖν ἐκ σμίνων ἐκ τῆς ἀπολογίας, ἐπὶ χειμῶν δὲ ὅλιν, ἐν περὶ πνίαν χρημάτων ὀλίγων, ἀρρίσ-

σάνας Ἀλφιδούνας ᾧ ἐλαίουργίαν τῶν ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγους μισθωσάμενον, αὐτὸν ἐκείνος ἐπιβέλλουσι. ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξάρπτης, ἐκμισθῶνται, ὃν τρέπον ἠόελλε, πολλὰ χρημῶτα συλλέξαι, ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ ῥάδιον ἐστὶν πλεονεξίᾳ τοῖς φιλοσόφοις. Urfinus.

5 Omnem oleam] Vide sis Menagium ad Laertii lib. I. §. 26. Davies.

6 Quæ Astyage regnante facta est] Astyage quidem regnante, factum est Solis deliquium, quod prædicere potuit Thales. Sed prior est Eclipsis illa, quam ab hoc philosopho prænunciatam sub Cyaxare Astyagis patre contigisse referunt Scriptores. Clemens Alexandrinus Strom. lib. I. p.

linquerent, armatique in agro excubarent, quod terræ-motus instaret, tum, quum & urbs tota conruit, & ex monte Taygeto extrema montis quasi puppis avulsa est. Ne Pherecydes quidem ille Pythagoræ magister, potius divinus habebitur, quam physicus: qui, quum vidisset haustam aquam de jugi puteo, terræ motum dixit instare. Nec vero umquam animus hominis naturaliter divinat, nisi quum ita solutus est, & vacuus, ut ei plane nihil sit cum corpore: quod aut vatibus contingit, aut dormientibus. Itaque ea duo genera à Dicæarcho probantur, &, ut dixi, à Cratippo nostro.

Si

353. Θάλλω δὲ Εὐδήμος, ἐν ταῖς Ἀπολογικαῖς ἱστορίαις, τὴν γινόμενῳ ἐκλειψῇ τῆς Ἥλης περιπιτῶν φασὶ, καὶ οὗτος χρόνος συνήψαν μάλιστα πρὸς ἀλλήλους Μῆδαι τε & Λυδοὶ, βασιλεύοντες Κναχάρεως μὲν, τοῦ Ἀστυάγου πατρὸς, Μήδων, Ἀλυάττης δὲ τοῦ Κορίστου, Λυδῶν. Idem tradit Herodotus lib. I. capp. 74, 103. De ea diligenter egit D. Petavius Doct. Temp. lib. xi. cap. 1. Adi sis & Th. Stanleium ad Æschyli Persas vs. 767. Davies.

1 Extrema montis quasi puppis avulsa est] In Reg. & Cantab. est extrema pars montis, quasi puppis. Mihi noster scripsisse videtur, ex monte Taygeto quasi puppis avulsa est, ut altera illa pro Glosse-

mate sint habenda. Nempe cum puppim pro montis extrema parte μεταφορικῶς dixerat Cicero, Librarii translationem hanc sibi putarunt explicandam; vix enim est ut terribissimo Scriptori odiosa montis exciderit repetitio. Porro de re ipsa sic Plinius H. N. lib. II. cap. 79. Praclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) divinitas perhibetur Anaximandro Milesio Physico, quem ferunt Lacedæmonius prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent; (nisi diversus abit à Tullio, forsitan reliquit fastidirent;) instare enim motum terra, cum & urbs tota eorum conruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis emi-

Si propterea quod ea proficiscuntur à natura ; sint summa sane, modo ne sola: sin autem nihil esse in observatione putant, multa tollunt, quibus vitæ ratio continetur. Sed quoniam dant aliquid, idque non parvum, vaticinationes cum somniis; nihil est, quod cum his magnopere pugnemus, præsertim quum sint, qui omnino nullam divinationem probent. Ergo & ii, quorum animi, spretis corporibus, evolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profecto, quæ vaticinantes prænuntiant; multisque rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non

nens abrupta. Nisi fallor, ex male intellecta Ciceronis locutione, montis parti, quæ abrupta est, *puppis* formam tribuit vir ille diligentissimus. Idem.

2 Qui cum vidisset *haustam* aquam de jugi puteo, terræ motum dixit instare] Vulgg. *terra motus*, quod fide MSSorum Reg. & *Cantab.* mutavi. Maximus Tyrius Diss. III. p. 32. *Ὁρακλὺς ἀντιπρὸς τῆς γῆς*. Plinius N. H. lib. II. cap. 79. Perhibetur Pherecydes HAUSTU AQUAE EX PUTEO præsensisse & prædixisse ibi *terra motum*. Quod autem Apollonius Hist. Mir. cap. 5. alique nonnulli tradant hoc prædixisse Pherecydem ἀντιπρὸς

τῆς γῆς ἐκ τῆς ἀντιπρὸς τῆς γῆς ΠΛΟΝΤΑ, *Conr. Ritterhusius* ad *Porphyrii* vit. *Pythag.* n. 29. *Th. Aldobrandinus* & *Æg. Menagius* ad *Laertii* I, 116. nostrum scripsisse censent, cum BIBISSET *haustam* aquam de jugi puteo. Sed nihil est mutandum; nam noster infra lib. II. cap. 13. receptam lectionem servat, & quod Librarios omni culpæ suspicione liberat, addit etiamne futurum esse aqua jugis COLORE præsentiant? adeo ut visui, non gustui, rem tribuat *Cicero*; nec in parvi momenti circumstantiis infrequens est auctorum dissensus. Hanc vero prædictionem nonnulli *Pythagoræ* Pherecydis discipulo adscribunt,

non inhærent; ut ii, qui sono quodam vocum, & ¹ Phrygiis cantibus incitantur. Multos nemora, silvæque; multos amnes, aut maria commovent; quorum furibunda mens videt ante multo, quæ sunt futura. Quo de genere illa sunt,

² *Eheu, videte: judicavit inclytum
judicium*

*Inter Deas tris aliquis; quo judicio
Lacedæmonia*

Mulier, furiarum una, adveniet.

Eodem enim modo ³ multa à vaticinantibus sæpe prædicta sunt, neque solum verbis, sed etiam

*Versibu', quos olim Fauni, vatesque
canebant.*

Similiter Marcius, & Publicius vates cecinisse

bunt. *Iamblichus vit. Pythag.* §. 136. *Ἀγῶται δ' ἐπὶ τῆς σιωπῆς ἰσχυροὶ ἐπὶ φρεσίν, οὐ γὰρ οὐκ, ἀπορροήματα.* Sane quod de Pythagora narravit Andron, id Pherecydi dedit Theopompus. Vide *Eusebium Præp. Evang. lib. x. cap. 3. Davies.*

¹ *Phrygiis cantibus*] Hi ἐρῶτες οὐκ ἀπορροήματα putantur, & ad insaniam sæpe

— *Phrygio stimulat numero
cava tibia mentes,*
ut ait *Lucretius lib. II, 620.*
Vide *Joan. Brodæum Miscell. lib. v. cap. 13. Idem.*

² *Eheu videte; judicavit inclytum*] Hi versus erant confusi in omnibus libris. Eos restituit *Adr. Turnebus*, cui assentimur. *Lambinus.*

Ibid. Eheu videte] Suum hisce versibus numerum sic restitui posse putat *Hadr. Turnebus Advers. lib. v. c. 23.*

Eheu videte judicavit inclytum

*Judicium inter Deas tres
aliquis; quo judicio*

*Lacedæmonia mulier furia-
rum una adveniet;*

virumque doctissimum secutus est *D. Lambinus.* Quasi scilicet

nisse dicuntur: quo de genere Apollinis operta prolata sunt. Credo etiam anhelitus quosdam fuisse terrarum, quibus inflatæ mentes oracula funderent.

LI. ATQUE hæc quidem vatum ratio est: nec dissimilis sane somniorum. Nam quæ vigilantibus accidunt vatibus, eadem nobis dormientibus: viget enim animus in somnis, & liberque sensibus ab omni inpeditione curarum, jacente, & mortuo pæne corpore. Qui quia vixit ab omni æternitate, versatusque est cum innumerabilibus animis, omnia, quæ in natura rerum sunt, videt, si modo temperatis escis, modicisque potionibus ita est adfectus, ut sopito corpore ipse vigilet. Hæc somniantis est divinatio.

Hic

scilicet Anapæstico pede concludi possit versus Iambicus! nam voces, *judicio & adveniet*, trisyllabas esse, Musis & Apolline prorsus invitis, statuunt. Eos equidem hoc modo disponendos arbitror:

Eheu videte, judicavit inclutum

Judicium inter Deas tris aliquis,

Quo judicio Lacedæmonia

Mulier, furiarum una, adveniet.

Primus est Iambicus, reliqui vero tres, Anapæstici. Davies.

3 Multa à vaticinantibus

[*sæpe prædicta*] Codex S. Victoris interjicit *vaticinantibus & evantibus*, quod bene mutat in *evantibus* noster Gulielmus. Verum Pall. consentiunt cum vulgatis. Gruterus.

4 *Liberque sensibus ab omni inpeditione curarum*] Omnino legendum *liberque sensibus ac omni inpeditione curarum*. Ne plura memorem, hanc emendationem aperte stabilit noster lib. II. cap. XI. Illud, inquit, *naturale, aut concitatione mentis edi & quasi fundi videbatur, aut animo, per somnum*

SENSIBUS ET CURIS VACUO, pro-

Hic magna quædam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum ¹ Antiphontis interpretatio, eodemque modo & oraculorum, & vaticinationum: ² sunt enim explanatores, ut Grammatici Poëtarum. Nam ut aurum, & argentum, æs, ferrum frustra natura divina genuisset, nisi eadem docuisset, quemadmodum ad eorum venas perveniretur: nec fruges terræ, baccaeve arborum cum utilitate ulla generi humano dedisset, nisi earum cultus, & conditiones tradidisset: ³ materiave quid juvaret, nisi confectionis ejus fabricam haberemus? sic cum omni utilitate, quam Dii hominibus dederunt, ars aliqua conjuncta est, per quam illa utilitas percipi possit. Item igitur somniis, vaticinationibus, oraculis

provideri. De re ipsa egimus supra cap. 30. Davies.

¹ Antiphontis interpretatio] Sic legendum, non Antiphonis, ut vulgg. nec enim Ἀντιφῶντα, sed Ἀντιφῶντα dicunt Græci. De hoc homine videas licet Æg. Menagium ad Diogenis Laertii lib. II. §. 46. Idem.

² Sunt enim explanatores] Aliquid deesse vidit acutissimus Lambinus; quapropter rescribendum conjecit, sunt enim harum rerum explanatores. At cum Reg. & Canab. habeant, sunt enim expla-

natores somniorum; forsitan optime rescripseris, sunt enim explanatores omnium horum; somniorum videlicet, oraculorum & vaticinationum. Idem.

³ Materia deinde quid juvaret, nisi confectionis ejus fabricam haberemus?] Meliores libri confectionis habent; quemadmodum etiam lib. II. de N. D. cap. 60. Arborum autem confectione omni que materia & culta & sylvestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum utimur &c. Est autem

culis, quod erant multa obscura, multa ambigua, explanationes adhibitæ sunt interpretum. Quo modo autem aut vates, aut somniantes ea videant, quæ nusquam etiam tunc sint, magna quæstio est: sed explorata si sint ea, quæ ante quæri debeant, sint hæc, quæ quærimus, faciliora. Continet enim ⁴ totam hanc quæstionem ea ratio, quæ est de natura Deorum, quæ à te secundo libro est explicata dilucide: quam si obtinemus, stabit illud quidem, quod hunc locum continet, de quo agimus, Esse deos, & eorum providentia mundum administrari, eosdemque consulere rebus humanis, nec solum universis, verum etiam singulis. Hæc si tenemus, quæ mihi quidem non videntur posse convelli, profecto

autem varius & multiplex huius verbi usus apud optimos auctores, quemadmodum omnibus notum est. Emendavimus etiam, quod nunc mihi ex proxima allegatione succurrit, eorundem librorum auctoritate moti in secundo libro huius operis cap. 26. *Mitificatio cibo*, ubi antea *modificato* legebatur. Vides enim ex hoc loco etiam *mitigare cibum*, concoquere significare. *Victorius.*

Ibid. Confectionis ejus *fabricam haberemus*] *Pall.* tert.

quart. *Bal. & Reg.* repræsentant *confectionis ejus.* *Cantabr.* aliique MSSi vulgatum servant. Sed nec hæc nec illa lectio, sana videtur & sincera. Rescribendum puto, *confectionibus*, vel *confectionibus*, ejus *fabricam haberemus*; aliter enim sensum nequeo commodum expiscari. *Davies.*

⁴ *Totam hanc quæstionem ea ratio*] *Reg. & Cantab.* inverso ordine dant, *totam hanc rationem ea quæstio.* Sed recepta lectio, quæ suis stat MSSis, loco temere non est movenda. *Idem.*

fecto hominibus ¹ à Diis futura significari
necesse est.

LII. SED distinguendum videtur, quo-
nam modo. ² Nam non placet Stoicis, singulis
jecorum fissis, aut avium cantibus interesse
Deum: neque enim decorum est, nec Diis
dignum, nec fieri ullo pacto potest: sed
ita à principio inchoatum esse mundum, ut
certis rebus certa signa præcurrerent, alia
in extis, alia in avibus, alia in fulgoribus,
alia in ostentis, alia in stellis, alia in somni-
antium visis, alia in furentium vocibus. Ea
quibus bene percepta sunt, ii non sæpe fal-
luntur. Male conjecta, ³ maleque inter-
pretata, falsa sunt, non rerum vitio, sed
interpretum inscientia. Hoc autem posito,
atque

¹ *A Diis significari necesse
est*] Quia, secundum Stoicos,
si Dii sunt, est divinatio. Vide
supra cap. vi. Davies.

² *Nam non placet Stoicis*] *A*
vulgatis abest prima vox,
quam nos ex Bal. Ven. 1471. &
Victor. repræsentamus; & sanc
habet quod hic agat. Idem.

³ *Maleque interpretata*] *A*
gellio in mentem fuit hicce lo-
cus, cum interpretata signifi-
catione passiva dixisse Tullium
in libro primo de Divinatione
memoravit N. A. l. xv. c. 13. Id.

⁴ *Vis quadam sentiens, qua
est toto confusa munda*] Pro

Pythagoreorum aliorumque
philosophorum sententia

— Calum, ac terras, campos-
que liquentes,

Lucentemque globum Luna,
Titaniaque astra

Spiritus intus alit, totamque
infusa per artus

Mens agitat molem, & magno
se corpore miscet,

ut loquitur Virgilius Æn. vi.
724. Vide Lactantium Div.

Inst. lib. vii. cap. 3. & Just.
Lipsium Phys. Stoicæ lib. I.

capp. 7, 8. Ille autem elemen-
torum omnium Spiritus, utpote

perennium corporum, præsen-
endi

arque concessio, esse quandam vim divinam, hominum vitam continentem; non difficile est, quæ fieri certe videmus, ea qua ratione fiant, suspicari. Nam & ad hostiam deligendam potest dux esse & vis quædam sentiens, quæ est toto confusa mundo: & tum, ipsam quum immolare velis, extorum fieri mutatio potest, ut aut absit aliquid, aut supersit: parvis enim momentis multa natura aut adstringit, aut mutat, aut detrahit. Quod ne dubitare possimus, maximo est argumento, quod paullo ante interitum Cæsaris contigit: qui quum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bovis opimi, cor non fuit. Num igitur censes ullum animal, quod sanguinem habeat, sine corde

endi motu semper & ubique vigens, ex his, qua per disciplinas varias adfectamus, participat nobiscum munera divinandæ — Hinc extis pecudum attenti fatidicis, in species converti suetis innumeras, accidentia sciunt. Verba sunt Ammiani Marcellini l. xxi. c. 1. Id.

§ In extis bovis opimi, cor non fuit] Ad hunc locum respicit Plinius H. N. lib. xi. cap. xxxvii. pag. 800. Cæsari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis (cor) defuit. Unde

quaestio magna de Divinatione argumentantibus, potueritne sine ullo viscere (Leg. sine illo viscere) hostia vivere, an ad tempus amiserit. Valerius Maximus lib. I. cap. vi, 13. Accepimus Jul. Cæsarem, mactato opimo bove, cor in extis non reperisse: ac responsum ei à Spurinna haruspice, pertinere id signum ad vitam & consilium ejus, quod utraque hac corde continerentur. Vide Plutarchum in Cæs. p. 737. nostrum infra lib. II. cap. 16. & Ful. Obsequentem de Prodig. cap. 127. Davies.

corde esse posse? ¹ Qua ille rei novitate percussus, quum Spurrinna diceret, timendum esse, ne & consilium, & vita deficeret; carum enim rerum ² utrumque à corde proficisci; postero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret. Quum igitur eæ partes in extis non reperiuntur, sine quibus victima illa vivere nequisset; intelligendum est, in ipso inmolationis tempore eas partes, quæ absint, interisse.

LIII. EADEMQUE ³ efficit in avibus divina mens, ut tum huc, tum illuc volent alites: tum in hac, tum in illa parte se occultent: tum à dextra, tum à sinistra parte canant

¹ Qua ille rei novitate percussus — postero die caput in jecore non fuit] Reg. & Cantab. exhibent, qua ille rei novitate percussus est — postero vero die caput in jecore non fuit. Sed illæ voculæ pro Librariorum additamenti sunt habendæ, nec in optimis MSSis visuntur. Legendum videtur, qua illo rei novitate percussus — postero die caput in jecore non fuit; nisi forte locutionum sit mixtura, qualis in veterum monumentis non est infrequens. Vide doctissimum virum Joan. Clericum Art.

Crit. Part. II. S. I. cap. x, 10. seqq. & Interpretes ad Æliani V. H. lib. II. cap. xi. Davies.

² Utrumque] Badian. & Ven. 1471. utraque. Leg. utramque. Idem.

³ Efficit in avibus divina mens] Xenophon Ἀσπμν. lib. I. cap. I, 3. Ὅσοι μαντικὴν νομίζουσιν, οἰωνοὺς τὰ χερσὶ καὶ φήμασι καὶ συμβόλοις καὶ θυσίαις — προσλαμβάνουσιν οὐ τὰς ἐρινθας, ἢ τὰς ἀπαντᾶσας ἰδύνας τὰ συμφέροντα τοῖς μαντινομένοις, ἀλλὰ τὰς εὐεὶς ἀγὰς τέρας αὐτῶν σημαίνει. Ammianus Marcellinus lib. xxi. c. 1. Auguria

canant oscines. Nam si animal omne, ut vult, ita utitur motu sui corporis, prono, obliquo, supino, membraque quocumque vult flectit, contorquet, porrigit, contrahit; eaque ante efficit pæne, quam cogitat: quanto id Deo est facilius, cujus numini parent omnia? Idemque mittit & signa nobis ejus generis, qualia permulta historia tradidit; quale scriptum illud videmus: si luna paullo ante solis ortum defecisset in signo Leonis, fore, ut armis Darius, & Persæ ab Alexandro, & 4 Macedonibus vincerentur, Dariusque moreretur: &, si puella nata biceps esset, seditionem in populo fore, corruptelam, & adulterium domi: &, si mulier leonem peperisse visa esset, fore, ut ab exteris gentibus vinceretur

ea

Auguria & auspicia non voluntum arbitrio futura nescientium colliguntur, (nec enim hoc vel inspicens quisquam dicit;) sed volatus avium dirigit Deus, ut rostrum sonans aut pratervolans pinna turbido meatu vel leni futura pramonstret. Duplex tamen fuit hac de re sententia, quod patet ex Origene contra Celsum lib. iv. pag. 222. Περὶ τῆς, inquit, παραδξαμάνους εἶναι τὴν δι' ὀρνίθων μαανικὴν, ἢ συμπτωτικήν) ἢ αἰτία τῶν τεράτων τῆς μαντικής ἐπιδήμιον οἱ μὲν ἀπὸ πρῶτον δαιμόνων ἢ θεῶν μαανικῶν φασὶ γενέ-

σθαι τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὅρνοι μὲν εἰς Ἀλφάρεους πτήσεις ἢ εἰς Ἀλφάρεους φωνάς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τεσσάρων κινήσεις ἢ τεσσάρων ἄλλοι δὲ ἡμετέρας αὐτῶν καὶ αὐτῶν τούτων ἐπιτηδίων αὐτῶν (vox αὐτῶν vel hic vel paullo superius abundat) εἶναι τὰς ψυχάς. Eadem legi possint in Philocalia cap. xx. Huc facit elegans historiola, quam ex Hecateo narrat Josephus contra Apion. lib. i. cap. xxii. pag. 1349. Idem.

4 Macedonibus vincerentur] Vulgg. Macedonibus prælio vincuntur: ast, armis paullo ante positis,

ea respublica, in qua id contigisset. Ejusdem generis etiam illud est, quod scribit Herodotus, Croesi filium, ¹ quum esset infans, locutum: quo ostento regnum patris, & domum funditus concidisse. ² Caput arsisse Servio Tullio dormienti, quæ historia non prodidit? Ut igitur, qui ³ se tradet quieti, præparato animo quum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem adcommo- datis, certa & vera cernit in somnis: sic castus animus, purusque vigilantis, & ad astrorum, & ad avium, reliquorumque signorum, & ad extorum veritatem est paratior.

LIV.

positis, vox illa plane fuit super-
vacanea; quapropter eam, fide Codicis *Baliolensis*, dele-
vimus. *Davies.*

1 Cum esset infans] *Infans*
hic est ἄφωνος, mutus, elin-
guis; aliud enim vir doctissi-
mus *D. Lambinus* egit, qui
per κωφὸν interpretatur. Hac
autem de re Delphicum ceci-
nerat oraculum,

Αὐτὸς γένος, πολλῶν βασιλεῶν,
μέγας ἦντι Κροῖστ,

Μὴ βέλει πολυτελεῖν ἡν ἄντα
δάματ' ἀκύνει

Παιδὲς φθιγγομένους. Τὶδ' οἱ
πολυ λῳὸν ἀμφίς

Ἐμμεναι' αὐδῆσθ' γὰρ ἐν ἡ-
μαῖν πρώτοι ἀνάλω.

Vide *Herodotum* lib. I. cap. 85.
& *Agellium* lib. v. cap. 9.
Idem.

2 Caput arsisse Servio Tullio
dormienti] Eum, licet humili
loco natum, clarum fore visa
circa caput flamma promiserat.
Hoc prodigium memorant
permulti Scriptores, quorum
locos indicabit *Joan. Freinshe-*
mius ad *Flori* l. I. c. vi, 1. *Idem.*

3 Se tradet quieti] Vulgg.
se tradet ita quieti; sed vo-
cem illam plane superfluum
prætermittunt *Reg. & Cantab.*
quibus merito paruimus. *Idem.*

4 Numquam impellenti, sepe
revocanti] Ipse Socrates apud
Platonem in *Theage* pag. xi.
Ἐστὶ γὰρ π. Ζεῦ μοῖρα περὶ πᾶ-
ν ἔμμεν εἰμὶ καὶ παῖδες ἀρεάμενοι
δαίμονιον. ἔστι δὲ πῦρ φωνή, ἢ
ὅτι γίνεται, αἰεὶ μοι σημαίνει, ὅ
τι μὲλλον πρότερον, τοῦτ' ἀπο-
τερεῖν, ὡς τελέει δὲ οὐδὲ ποτε.
Ælianus

LIV. Hoc nimirum est illud, quod de Socrate accepimus, quodque ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur, Esse divinum quiddam, quod dæmonion appellat, cui semper ipse paruerit, * numquam inpellenti, sæpe revocanti. Et Socrates quidem (quo quem auctorem meliorem quærimus?) Xenophonti consulenti, sequeretur Cyrus; postea quam exposuit, quæ sibi videbantur, † *Et nostrum quidem, inquit, humanum est consilium; sed de rebus & obscuris, & incertis ad Apollinem censeo referendum: ad quem etiam Athenienses publice de majoribus rebus semper*

Ælianus V. H. lib. VIII. c. I. Ἐλεγε δὲ πρὸς Σωκράτους πρὸς τοῦ δαιμονίου τῷ συνέσιος αὐτοῦ πρὸς Θεάγω καὶ Δημόδοκον καὶ πρὸς ἄλλους πολλούς, Φωτὴν πολλάκις ἔφασκεν ὅτιαι πομπῆς (Legas & distinguas velim, πρὸς ἄλλους πολλούς. Φωτὴν πολλάκις ἔφασκεν ὅς θεία πομπή) ἐγκεικλῆσθαι μὲν αὐτῷ ἡπὶ, ὅταν γίνεταί μοι, φησί, σημαίνῃ, ὃ μῆλλον πρότερον, τέτε δὲ ποτὲ φησὶ, πρὸς τῇ ἡ δόξα. Clemens Alexandrinus Strom. lib. I. pag. 368. Τῷ Σωκράτῃ τὸ δαιμόνιον αἶπον ἦν, ἐχὶ μὴ κωλύον, ἀλλὰ προτρέπει, εἰ καὶ μὴ πρὸς τρεῖσι. Locus est corruptus, quem facile sanes, si modo reponas οὐχὶ MONON κωλύον, argutias enim, ut solet, captat ὁ Στραμματικός. Nota sunt quæ

de Socratis genio scripsere Plutarchus, Maximus Tyrius, & Apuleius. Adi vero præstantissimi viri Joan. Clerici Silv. Philol. cap. III. 7, seqq. licet fortasse non deerunt, qui τὸ Σωκράτους δαιμόνιον ὡς πλάσμα χλιδάστυον. Verba sunt Origenis in Celsum lib. vi. pag. 180. Quin & τὸ δαιμόνιον αὐτῷ σημαίνειν ἔφασκεν, ἡ σπουδαῖον ἢ ἀγαθαῖον, ὡς εἰσι λέγουσιν. Auctor est Josephus in Apionem lib. II. cap. 37. pag. 1387. ed. Hudson. Idem.

† *Et nostrum quidem*] Audiatur ipse Xenophon de Exped. Cyri lib. III. cap. I. §. 5. Ὁ μὲντοι ἔνεφ' ὅν — ἀνακρινῶν Σωκράτῃ τῇ Ἀθηναίων πρὸς τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης ὑποφύσας, μὴ τι πρὸς τῆς πόλεως

per retulerunt. Scriptum est item, quum Critonis, sui familiaris, ¹ oculum adligatum vidisset, quæsiuisse, quid esset: quum autem ille respondisset, in agro ambulanti ramulum adductum, ut remissus esset, ² in oculum suum recidisse: tum Socrates, “Non enim
 “parulisti mihi revocanti, quum uterer, qua
 “solco, præfagitione divina.” Idem etiam Socrates, quum apud Delium male pugnatum esset, Lachete prætore, ³ fugeretque cum ipso Lachete, ut ventum est in trivium, eadem, qua ceteri, fugere noluit: quibus quærentibus, cur non eadem via pergeret, deterreri se à Deo dixit. Tum quidem ii, qui alia via fugerant, in hostium equitatum inciderunt. ⁴ Permulta conlecta sunt ab Antipatro, quæ mirabiliter à Socrate divinata sunt; quæ prætermittam: tibi enim nota sunt, mihi ad commemorandum non necessaria. Illud tamen ejus philosophi magni-

οὐ γὰρ αὖτις ἐν Κέρει φίλον γινώ-
 σκει — συμβουλὴ τῷ Εὐνο-
 φάνῃ, ἐλθόντι εἰς Δελφούς, ἀνα-
 κοινώσας τῷ Διῷ ὡς ἔστι πρῆξις.
 Hunc locum cum narratione
Ciceronis olim contulit *Petr.*
Victorius Var. Lect. lib. viii.
 cap. 22. *Davies.*

¹ Oculum adligatum vidisset] *Lambinus* hic obligatum frustra reponit, cum receptam lectionem præstent MSSi, & proba sit illa, non minus ac

hæc, loquendi ratio. Vide *J. F. Gronovium* ad *Livii* vii, 24. *Idem.*

² In oculum suum recidisse] Vocem penultimam, jubentibus MSSis, revocavimus; nihil enim erat causæ, cur eam prætermitterent editores. *Idem.*

³ Fugeretque cum ipso Lachete] *Antisthenes* quidem *Cynicus* *Socratem* in ista pugna τὰ ἀγίστια λατῶν scripsit; revera tamen ἄμει τοῖς ποδοῖς ἀγῆμος.

magnificum, ac pæne divinum, quod, quum inpiis sententiis damnatus esset, æquissimo animo se dixit mori: 5 neque enim domo egredienti, neque illud suggestum, in quo causam dixerat, adscendenti, signum sibi ullum, quod consueffet, à Deo, quasi mali alicujus inpendentis, datum.

LV. EQUIDEM sic arbitror, etiam si multa fallant eos, qui aut arte, aut conjectura divinare videantur, esse tamen divinationem: homines autem, ut in ceteris artibus, sic in hac posse falli. Potest accidere, ut aliquod signum dubie datum, pro certo sit acceptum: potest aliquod latuisse, aut ipsum, aut quod esset illi contrarium. Mihi autem ad hoc, de quo disputo, probandum satis est, non modo plura, sed etiam pauciora, divine præsensa, & prædicta reperiri. Quin etiam hoc non dubitans dixerim: 6 si unum aliquid ita

ἀρχαίως ἔφωγαν, ut ex Herodico recte tradit *Athenaus* l. v. p. 215. Vide sis, inter alios, *Aristidem* Tom. III. pagg. 120. 324. *Idem*.

4 *Permulta collecta sunt*] Sic optime *Cantab.* & *Reg.* pro varia lectione, quemadmodum primus emendavit *Pet. Victorius* Var. Lect. lib. x. c. 7. Nam *Bal.* noīter, omnesque Codices, quos excussere viri docti, conjecta perperam representant: *Idem*.

5 Neque enim domo egredienti] Socrates apud *Platonem* in *Apolog.* pag. 368. F. Ἐμοὶ οὐτὶ ἐξίοντι ἐλθεῖν οἴκοθεν ἡγαναγωγή τὸ ἔθνος σημαῖον, οὕτε ἵνα ἀνέσταντο ἐνταυτοῖ ἐπὶ τὸ δικαστήριον. Et pag. 369. C. Ἐμοὶ ὅλον ἐστὶ τῆτι, ὅτι ἤδη πθίναται καὶ ἀπῆλλάχθαι πρᾶγματῶν βέλπον ἢ μοι. 243. ταυτὶ καὶ ἐμοὶ οὐδαμῶς ἀπίστευσι τὸ σημαῖον. *Idem*.

6 Si unum aliquid ita sit
K pra-

ita sit prædictum, præsensumque, ut, quum evenierit, ita cadat ut prædictum sit, neque in eo quidquam casu, & fortuito factum esse appareat, esse certe divinationem, idque esse omnibus confitendum. Quocirca primum mihi videtur, ¹ ut Posidonius facit, à Deo, de quo satis dictum est, deinde à fato, deinde à natura, vis omnis divinandi, ratioque repetenda. Fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. Fatum autem id appello, quod Græci εἰσαγγελία, id est, ² ordinem, seriemque caussarum, quum causa causæ nexa rem ex se gignat. Ea est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. Quod quum ita sit, nihil est factum, quod non futurum fuerit: eodemque modo nihil est futurum, cujus non causas id ipsum efficientes natura contineat. Ex quo intelligitur, ut fatum sit non id, quod superstitiose, sed id quod physice dicitur, causa æterna rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. Ita sit, ³ ut observatione norari possit,

prædictum] Hæc Cratippi fuit opinio, cujus argumenta vide supra cap. 32. *Davies.*

¹ *Ut Posidonius facit*] Adique diximus ad lib. II. cap. XI. *Idem.*

² *Ordinem seriemque caussarum*] Hæc erat Stoicorum de

finitio. *Plutarchus* de Plac. Philos. lib. I. c. 28. Οἱ Στωϊκοὶ (εἰσαγγελλίαν λέγουσιν) εἰρηρὰν αἰτιῶν, τούτοις πάλιν καὶ ἐπισυνάδουσαν ἀπελάττειν. *Adi* sis *Juss.* *Lipsium* Phys. Stoicæ lib. I. cap. 12. & *Æg. Menagium* ad *Diogenis Laërtii* lib. VII. §.

possit, quæ res quamque causam plerumque consequatur, etiam si non semper: nam id quidem difficile est affirmare. Easdemque causas & verisimile est rerum futurarum cerni ab iis, qui aut per furorem eas, aut in quiete videant.

LVI. PRÆTEREA quum fato omnia fiant, (id quod alio loco ostenderetur) si quis mortalis possit esse, qui conligationem causarum omnium perspiciat animo, nihil eum profecto fallat: qui enim teneat causas rerum futurarum, idem necesse est omnia teneat, quæ futura sint. Quod quum nemo facere, nisi Deus, possit, relinquendum est homini, ut signis quibusdam, consequentia declarantibus, futura præsentiat: non enim illa quæ futura sunt, subito existunt, sed est, quasi rudentis explicatio, sic tractatio temporis nihil novi efficientis, & primum quidque replicantis. Quod & ii vident, quibus naturalis divinatio data est; & ii, quibus cursus rerum observando notatus est: qui

149. Idem.

3 Ut *observatione*] Vulgg. ut & *observatione*; sed *conjunctionem* illam, hoc in loco prorsus inutilem, recte præmittunt Reg. Cantab. & Ven.

1471. Idem.

4 *Verisimile est*] Ordinem

verborum & sententiam secuti, sic emendavimus, cum antea *verisimiles* legeretur. P. Manucius.

5 Si quis mortalis possit esse] Haud aliter editio Victorii, cui accedit Pithæi liber, & quatuor Pall. & Woxerianus.

K 2

Pub-

qui etsi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum, & notas cernunt: ad quas, adhibita memoria, & diligentia, ex monumentis superiorum efficitur ea divinatio, quæ artificiosa dicitur, extorum, fulgurum, ostentorum, signorumque cælestium. ¹ Non est igitur, ut mirandum sit, ea præsentiri à divinantibus, quæ nusquam sint: sunt enim omnia, sed tempore absunt. Atque ut in feminibus vis inest earum rerum, quæ ex iis progignuntur: sic in causis conditæ sunt res futuræ, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta somno, cernit; aut ratio, aut conjectura præsentit. Atque ut ii, qui solis, & lunæ, reliquorumque siderum ortus, obitus, motusque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum sit, multo ante prædicunt: sic qui cursum rerum, eventorumque consequentiam ² diuturnitate pertractata notaverunt, aut semper, aut, si id difficile est,

Publicati, siquis modo talis possit esse. Gruterus.

¹ Non est igitur, ut mirandum sit] Si hic locus emendatus est, ita dictum à Cicerone, non est ut, ut ab Horatio in Epist. ad Iccium,

— Non est, ut copia major

Ab Jove donari possit tibi —

& à Græcis, *οὐκ ἔστιν, ὅπως*. Quod si aliter à Cicerone scriptum est, ita scriptum est Non est igitur, cur mirandum sit,

seu, non est igitur, quod mirandum sit &c. Lambinus.

² Diuturnitate pertractata]

Quæ sit hujusce *φασίας* mens, ego sane non intelligo, nisi forsitan velit Cicero diuturnitatem fuisse pertractatam, lectis commentariis, in quibus eventorum longam seriem tradiderint varii scriptores. Si mei tamen arbitrii res esset, potius legerem diuturna pertractatione; nam simili modo loqui

est, plerumque; quod si ne id quidem conceditur, nonnumquam certe, quid futurum sit, intelligunt. Atque hæc quidem, & quædam huiusmodi argumenta, cur sit divinatio, ducuntur à fato.

LVII. A natura autem alia quædam ratio est; quæ docet, quanta sit animi vis se-juncta à corporis sensibus: quod maxime contingit aut dormientibus, aut mente per-motis. Ut enim Deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se, quid quisque sentiat; ex quo fit, ut homines, etiam quum taciti optent quid, aut voveant, non dubitent, quin Dii illud ex-audiant: sic animi hominum, quum aut somno soluti vacant corpore, ³ aut mente permoti per se ipsi liberi incitati moventur, cernunt ea, quæ ⁴ permixti cum corpore animi videre non possunt. Atque hanc qui-

qui solet noster. Supra cap. XLIX. *Adferi autem vetustas omnibus in rebus longinqua observatione incredibilem scientiam — cum quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem significet, crebra animadversione perspectum est. Et lib. II. cap. XI. Artificiosum constare partim ex conjectura, partim ex OBSERVATIONE DIV-
TURNA. Adi sis & C. XI I. Dav.*

³ Aut mente permoti] Quid

sint animi hominum mente per-moti, me quidem fugit; saltem loquendi ratio per est incommoda. Rescribendum videtur, aut IN MENTE PERMOTIS per se ipsi libere, incitati moventur. Ita sane sensus exsurgit rei congruus. Idem.

⁴ Permixon cum corpore ani-mi] Nihil muto, neque mutandum censeo: fuit tamen, cum dictionem animi credere-abundare. P. Manucius.

quidem rationem naturæ difficile est fortasse traducere ad id genus divinationis, quod ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur, quantum potest. Posidonius esse censet in natura signa quædam rerum futurarum. Etenim Ceos accepimus ortum Caniculæ diligenter quorannis solere servare, conjecturamque capere, ut scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit: nam si obscurior & quasi caliginosa stella exstiterit, pingue & concretum esse cælum, ut ejus adspiratio gravis & pestilens futura sit: sin inlustris, & perlucida stella apparuerit, significari cælum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, ut hostiarum immolatarum inspicerentur exta, quorum ex habitu atque ex colore tum salubritatis, tum

¹ Id quoque rimatur, quantum potest. Posidonius esse censet] Sic edidit Victorius & Gruterus, nec abeant nostri Codices, nisi quod, ordine verborum mutato, repræsentent, id quoque, quantum potest, rimatur. Mihi tamen persuadere non possum, quin vitio laborent verba. Vetus editt dant, id quoque rimatur, quantum potest, Posidonius, cum esse censet; quod longe melius. At locus, ut opinor, perpurgatus esset, si modo rescribere-

tur, id quoque, quantum potest, conatur Posidonius; cum esse (vel esse enim) censet in natura signa quædam rerum futurarum. Sensus est apertus rei que conveniens. Davies. ² Ut enim Ceos.] Particulæ ut non video quid respondeat. Omnino in Ciceronis scriptis non nulla deprehenduntur, quæ non est quo referantur: sed utrum id scriptoris an librariorum vitio sit assignandum ignoro. Hic quidem

tum pestilentiaë signa percipi; nonnumquam etiam quæ sit vel sterilitas agrorum, vel fertilitas futura. Quæ si à natura profecta, observatio, atque usus agnovit; multa adferre potuit dies, quæ animadvertendo notarentur: ut ille Pacuvianus, qui in Chryse physicus inducitur, minime naturam rerum cognoscere videatur.

—*Nam istis, qui linguam avium intelligunt,*

Plusque ex alieno jecore sapiunt, quam ex suo.

Magis audiendum, quam auscultandum censeo.

Cur quæso? quum ipse, paucis interpositis versibus, dicas fatis luculente:

Quidquid est hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,

Sepelit,

dem unius litteræ mutatione restitui poterit, etenim Ceos. P. Manucius.

Ibid. Etenim Ceos accepimus ortum Canicula] Vulgg. ut enim; sed nos Paulli Manucii conjecturam recepimus, quam res ipsa postulat, & MSS. Stornm Reg. & Cantab. firmat auctoritas. Ceos vero κατ' ἑαυτοῦ μὲν ὅπλων ἐπιτηγῶν τῷ Κυϊός, & δίδειν αὐτῷ tradit Scholiastes Apollonii Rhodii ad lib. II, 500, 528. ubi late narratur historia,

quæ rei dedit originem. Eandem referunt Diodorus Siculus Bibl. lib. IV. pag. 281. Hyginus Poët. Astron. lib. II. cap. 4. aliique. Vide Cl. Salmasium Exercit. Plin. pag. 144. Pari modo κατὰ τὴν τῆς ἑαυτοῦ ἀνατολῆς, σημεῖον μὲν (nos Ægyptii) πᾶν τῶν ἐν τῷ αἰαντῷ μιλόντων τελευτᾷ, ut ait Horus Apollo Hier. 3. Davies.

3 Obscurior & quasi caliginosa] Male vulgg. obscurior quasi

Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater;

¹ Indidemque eademque oriuntur de integro, atque eodem occidunt.

² Quid est igitur, quum domus sit omnium una, eaque communis, quumque animi hominum semper fuerint, futurique sint, cur ii, quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem significet, perspicere non possint?

³ Hæc habui, inquit, de divinatione quæ dicerem.

LVIII. NUNC illa testabor, non me forilegos, neque eos, qui quæstus causa hariolentur, nec psychomantia quidem, quibus Appius amicus tuus uti solebat, agnoscere.

—Non

quasi caliginosa, quod tulisse viros eruditos miror; cum in parte periodi, quæ huic est *ἀντισποφῶς*, sit *illustris* & *perlucida*. Nos tamen non conjecturæ nostræ, sed fidei Codicum Reg. & Cantab. obsecuti sumus. Davies.

¹ *Indidemque eademque*] Vulgg. *indidemque eadem*, quæ oriuntur; sed ita legi debere, prout edidimus, vidit Janus Gulielmus, & ita Bal. ac Reg. diserte repræsentant. Idem.

² *Quid est igitur, cum domus — cur ii*] Vulgg. *quid est igitur cur, cum domus — cur ii*; ubi vocem quartam abun-

dare satis patet. Nos igitur eam, jubentibus MSSis Reg. & Cantab. delevimus; ac ita faciendum putavit Aldus nepos. Mundum vero, *domum esse Deorum hominumque*, non raro docent Auctores. Maximus Tyrius Diss. III. pag. 34. *Οἶκος οὖτος ἔς θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἑκατέρω καὶ γὰρ*. Vide scriptorem vitæ Homericæ inter Opuscula Galeana pag. 339. nostrum de Legg. lib. I. cap. 7. Lactantium Div. Inst. lib. II. cap. v. 37. 41. & Just. Lipsium Phys. Stoicæ lib. II. Diss. 7. Idem.

³ *Hæc habui, inquit*] Ultima

— 4 Non habeo denique nauci Marsum
augurem,

5 Non vicanos haruspices, non de circo
astrologos,

6 Non Isiacos conjectores, non interpre-
tes somnium.

Non enim sunt ii aut scientia, aut
arte divini,

Sed superstitiosi vates, impudentesque
harioli,

Aut inertes, aut insani, aut quibus
egestas inperat:

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri
monstrant viam:

Quibus divitias pollicentur, ab iis
drachmam ipsi petunt.

De

ma vox in *Reg. & Cantab.* non
compareret; &, ut opinor, re-
ctius abest. *Idem.*

4 Non habeo denique nauci]
Gruteriani nostrique MSSi, non
ab eodem sancti vel sancti; qui
faciunt, ut legendum credam
non habeo dein nauci. Eo certe
trahit ductus litterarum. *Idem.*

5 Non vicanos haruspices]
G. 7. Vossius ad fragm. Trag.
pag. 28. hunc versum sic re-
fingit:

Non Astrologos de circo, non
vicanos haruspices.

Potius rescripserim

Non haruspices vicanos, non
de circo Astrologos.

Metrum quidem satis est con-
cinnum (quod in *Vossiana* ra-
tione fit secus) si modo *Astro-*
logus apud veteres secundam
syllabam detur produxisse. Nec
obstat sane, quod *ἀστρολόγοι*
dicunt Græci; pariter enim
iis est *ἀστρολόγοι*, prima tamen
apud *Terentium* perpetuo fit
longa. *Idem.*

6 Non Isiacos conjectores]
Hunc & sequentem versum
sic constituo:

Non Isiacos conjectores, som-
niumve interpretes.

Non enim sunt illi aut arte
divini aut scientia.

Ita fere vult etiam *G. 7. Vos-*
sius

De his divitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.

Atque hæc quidem Ennius, qui paucis ante versibus ! esse Deos censet, sed eos non curare opinatur, qui agat humanum genus. Ego autem, qui & curare arbitror, & monere etiam, ac multa prædicere, levitate, vanitate, ² malitia exclusa, divinationem probo. Quæ quum dixisset Quintus, Præclare tu quidem, inquam, paratus * * *

Desunt pauca quædam.

finis ad Fragm. Trag. pag. 18. Davies.

1. *Esse Deos censet*] Ennii
versus hic se habent

*Ego Deum genus esse semper
dixi & dicam calitum:*

*Sed eos non curare opinor, quid
agat humanum genus;*

*Nam si eurent, bene bonis sit,
male malis; quod nunc abest.*

Hic exstat lib. III. N.D. cap.

32. illi vero lib. II. de Div.

cap. 50. Vide *Laëtantium Div.*

Inst. lib. v. cap. x, 12. &

Manilium lib. IV. 94. seqq. Idem.

2. *Malitia exclusa*] *Pall.*

Bal. & Vissor. habent *malitia*

exclusam divinationem, quod

revocandum censuit *Janus*

Gruterus. Immerito quidem

& præter mentem *Ciceronis.*

Certe vulgatam lectionem

(quam sagaci conjectura pri-

mus eruit *Hadr. Turnebus*

Advers. lib. v. cap. 23.) MSSi

Reg. & Cantab. exhibent,

Davies.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS

DE

DIVINATIONE

LIBER SECUNDUS.

QUÆRENTI mihi, multumque
 & diu cogitanti, quam re pos-
 sem prodesse quam plurimis, ne
 quando intermitterem consulere
 reipublicæ, nulla major occurrebat, quam
 si optumarum artium vias traderem meis ci-
 vibus: quod compluribus jam libris me ar-
 bitror consecutum. Nam & cohortati su-
 mus, ut maxime potuimus, ad philosophiæ
 studium eo libro qui est inscriptus Horten-
 sius: & quod genus philosophandi minime
 adrogans, maximeque & constans, & ele-
 gans arbitratemur, quattuor Academicis li-
 bris ostendimus. Quumque fundamentum
 esset philosophiæ positum in finibus bono-
 rum, & malorum, perpurgatus est is locus
 à nobis quinque libris, ut, quid à quoque,
 &

[Perpurgatus est is locus]
 Nonnullis placet *pertractatus*.
 At vulgatam lectionem ser-

vant Codices MSSi; nec te-
 mere mutari debet ista locu-
 tio Metaphorica: similiter e-
 nim

& quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset. Totidem subsecuti libri Tusculanarum disputationum, res ad beate vivendum maxime necessarias aperuerunt: primus enim est de contemnenda morte; secundus de tolerando dolore; de ægritudine lenienda tertius; quartus de reliquis animi perturbationibus; quintus eum locum complexus est, qui totam philosophiam maxime inlustrat: docet enim, ad beate vivendum virtutem se ipsa esse contentam. Quibus rebus editis, tres libri perfecti sunt de natura Deorum, in quibus omnis ejus loci quæstio continetur: quæ ut plene esset cumulateque perfecta, de divinatione ingressi sumus his libris scribere; quibus (ut est in animo) de fato si adjunxerimus, erit abunde satisfactum toti huic quæstioni. Atque his libris adnumerandi sunt sex de Republica, quos tunc scripsimus, quum gubernacula reipublicæ tenebamus: magnus locus, philosophiæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto,

mutuabatur superius. Quibuslibet tota.

nim locum orationis perpur-
gatum fuisse dixit pro Marena
cap. 26. Davies.

I Ceteris item multum Cum
 superius dixerit, *quæ mihi quid-*
em ipsi sane aliquantum me-
desur, hic omnino legendum,
ceteris autem multum illam

profuturam puto: alioquin e-
nim vitiosa est oratio. Alibi
quoque confusa sunt à Libra-
 riis hæ voculæ. Sic apud no-
 strum de Offic. lib. I. cap. 4.
Principio generi animantium
omni est à natura tributum,
ut se, vitam, corpusque sua-

totaque Peripateticorum familia tractatus uberrime. Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur; ceteris item multum illam profuturam puto. Interjectus est etiam nuper liber is, quem ad nostrum Atticum de Senectute misimus. In primisque, quoniam Philosophia vir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. Quumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes viri quum subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam præcepta conjunxerint, nostri quoque oratorii libri in eundem numerum referendi videntur. Ita tres erunt de Oratore: quartus, Brutus: quintus, Orator.

II. ADHUC hæc erant; ad reliqua alacri tendebamus animo, sic parati, ut, nisi quæ causa gravior obstitisset, nullum philosophiæ locum esse pateremur, qui non Latinis litteris inlustratus pateret. Quod enim munus reipublicæ adferre majus, meliusve possu-

tur — *Commune autem animantium omnium est conjunctionis appetitus. Leg. item; res enim enumerat Cicero, quæ cunctis competunt animalibus. Idem.*

2 Cum subtilitate, tum copia] Copiam vocat id, quod

flumen orationis aureum dixit lib. iv. Acad. Quæst. cap. 38. Sic Oratoris cap. 1. Nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia ceterorum studiis restinxit. Hinc emendari debet Tusc. lib. I. cap. 4. ubi vulgo fertur, *Aristoteles vir summo*

possumus, quam si docemus, atque erudimus juventutem? his præsertim moribus, atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda, ac coercenda sit. Nec vero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adolescentes se ad hæc studia convertant: pauci utinam! quorum tamen in republica latere poterit industria. Equidem ex his etiam fructum capio laboris mei, qui jam ætate proveci in nostris libris adquiescunt: quorum studio legendi meum scribendi studium ² vehementius indies incitatur: quos quidem plures, quam rebar, esse cognovi. Magnificum illud etiam, Romanisque hominibus gloriosum, ut ³ Græcis de philosophia litteris non egeant: quod adsequar profecto, si instituta perfecero. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ causam attulit gravis casus civitatis, quom in armis civili-

summo ingenio, scientiæ copia. Leg. scientia & copia. Vide nos ad lib. I. de Divin. cap. 15. Davies.

¹ Quorum studio — incitatur] In editis Nonii libris, ut & in MSto Harleiano, ad vocem citare sic laudatur hicce locus: quorum studium legendi non scribendi studium vehementius indies citant. Lege meum scribendi studium — citat. Verum scripturam, quam

præ se ferunt Ciceronis Codices. Noniana meliorem censeo. Idem.

² Vehementius indies incitatur] Nonius legit citatur, in verbo citare. Lambinus.

³ Græcis de Philosophia litteris] Littera libros denotant. Noster de Fin. lib. I. cap. 4. Nos autem hanc omnem questionem — fere à nobis explicaram esse his litteris arbitramur. Ibi quidem Eliens. habet

civilibus nec tueri meo more rempublicam, nec nihil agere poteram, nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam potius habebunt, quod, quum esset in unius potestate respublica, neque ego me abdidi, neque deserui, neque adflixī, neque ita gessi, quasi homini aut temporibus iratus; neque porro ita aut adulatus, aut admiratus fortunam sum alterius, ut ⁴ me meæ pœniteret: id enim ipsum ⁵ à Platone, philosophiaque didiceram, naturales esse quasdam conversiones rerum-publicarum, ut eæ tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis. Quod quum accidisset nostræ reipublicæ, tum pristinis orbari muneribus hæc studia renovare cœpimus, ut & animus molestiis hac potissimum re levaretur, & prodesse-mus civibus nostris, qua re cumque posse-mus.

habet *his libris*; at, ut videtur, est Glossēma. *Lactantius*, de nonnullis qui contra Christianos scripserant, lib. v. cap. 4. *Cum, præsentē me ac dolentē, sacrilegas suas litteras explicassent.* Et cap. xix, 15. *Sua illos ac suorum litteræ coarquant.* *Augustinus* *Retract.* lib. I. cap. 4. *Hoc recolendum, ubicunque ista locutio in meis litteris invenitur.* Iterum lib. II. cap. 10. *Honorifice objur-*

gans, quod oppugnarem litteris illam Hæresim. Vide sis etiam capp. 22, 39. ac *J. F. Gronovium* ad *Livii* lib. vi. cap. 1. *Idem.*

⁴ *Me meæ pœniteret*] *Nempe fortunæ. Janus* autem *Gruterus* edidit *me mei*, repugnantiis nostris MSSis, ac veteribus editis. *Idem.*

⁵ *À Platone*] Lib. viii. de *Rep.* pag. 492. Πᾶσι πολιτικῶσι καὶ ἀλλοῖς τε αὐτῶν ἡ ἐχον-
ταις

mus. In libris enim sententiam dicebamus, concionabamur, philosophiam nobis pro reipublicæ procuratione substitutam putabamus. Nunc, quoniam de republica consuli coepti sumus, tribuenda est opera reipublicæ, vel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & munere. Sed hæc alias pluribus: nunc ad institutam disputationem revertamur.

III. NAM quum de divinatione Quintus frater ea disseruisset, quæ superiore libro scripta sunt, satisque ambulatum videretur, tum in bibliotheca, quæ in Lyceo est, adsedimus. Atque ego, Accurate tu quidem, inquam, Quinte, & Stoice Stoicorum sententiam defendisti: quodque me maxime delectat, plurimis nostris exemplis usus es, & iis quidem claris & inlustribus. Dicendum est mihi igitur ad ea, quæ sunt à

re

πὲς ἀρχαίς, ὅταν ἐν αὐτῇ τέττα-
 ραίς ἐγείνηται. ὁμοιοῦντος δὲ, καὶ
 πάντων ὁλίγων ἢ, ἀδυνατῶν κινῆ-
 ναι ———— Ἐπὶ γινωσκίᾳ παντὶ
 φθορὰ ἐστίν, ἐδ' ἡ τοιαύτη ζήτη-
 σις τ' ἀπαιτεῖται μὲν χρόνον,
 ἀλλὰ λυθίσταται. Quæ sequun-
 tur hanc in rem plura, legas
 apud ipsum scriptorem. Davies.

1 Consuli coepimus] Vene-

ti, consuli coepti sumus. Quæ
 figura & alibi reperitur in
 scriptis Ciceronis. Camerarius.

2 Ego ipse divinarem] Quip-
 pe scientia non disputantis, sed
 divinantis est, ut ait Lactan-
 tius Div. Inst. lib. III. cap.
 III. 7. Davies.

3 Carneades quarere sole-
 bat] Sux disputationis ratio-
 nem

te dicta, sed ita, nihil ut affirmem; quarum omnia, dubitans plerumque, & mihi ipse diffidens: si enim aliquid certi haberem, quod dicerem; ² ego ipse divinarem, qui esse divinationem nego. Etenim me movet illud, quod in primis ³ Carneades quærere solebat, quarumnam rerum divinationo esset: earumne, quæ sensibus perciperentur? At eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. Numquid ergo in iis rebus est, quod provisione, ⁴ aut permotione mentis magis, quam natura ipsa sentiamus? ⁵ aut num nescio qui ille divinus, si oculis captus sit, ut Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere? aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere? Ad nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, divinationo adhibetur. Atqui ne in iis quidem rebus, quæ arte tractantur, divinatione opus est. Etenim ad ægros, non vates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere: nec vero, qui

niem hausisse videtur Carneades ex iis, quæ de Rhetorica quaerit Socrates apud Platonem in Gorgia pag. 284. D. seqq. Idem.

4 Aut permotione] Nunquam dubitavi, quin vera scriptura fuisset *pramotione*, de qua illa fluxisset; neque nunc sane mutare sententiam pos-

sum. *Camerarius.*

Ibid. Vulgata lectio non est sollicitanda. Vide supra lib. I. cap. 40. *Davies.*

5 Aut num nescio qui ille divinus] Ita est in MSto, cum in impressis desit particula *num*, alioqui necessaria, ut videtur. *Ursinus.*

Ib. Aut num nescio] Vulgg. *secun-*

qui fidibus, aut tibiis uti volunt, ab haruspibus accipiunt earum tractationem, sed à musicis. Eadem in litteris ratio est, reliquisque rebus, quarum est disciplina. Num censes eos, qui divinare dicuntur, posse respondere, sol majorne, quam terra sit, an tantus, quantus videatur? Luna suo lumine, an solis, utatur? Sol, luna, quem motum habeant? quem quinque stellæ, quæ errare dicuntur? Nec hæc, qui divini habentur, profitentur se esse dicturos; nec eorum, quæ in Geometria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint; sunt enim ea Mathematicorum, non hariolorum.

IV. DE illis vero rebus, quæ in philosophia versantur, numquid est, quod quisquam divinorum aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum, quid neutrum? Sunt enim hæc propria philosophorum. Quid de officio? num quis haruspicem consulit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis vivendum? quemadmodum utendum pecunia?

quem-
secundam vocem prætermittunt, quam præbuerunt *Victor. Ursin. Bal. & Ven. 1471. Davies.*
[Luna suo lumine] Vulgg. *lunaque*; sed encliticam illam vocem fide *MSti Baliol.* expunximus. Porro Lunam suo
uti lumine, statuerunt Anaximander & Antipho: Solem vero *ἡλίου*, *ἡλίου φάνη*, *ἡλίου μέγαν ἢ ἰστέον*, voluit Epicurus. Vide *Plutarchum* de Placit. Philos. lib. II. capp. 21, 23. & *Cleomedem Κυκλικῶς*

quemadmodum honore? quemadmodum imperio? Ad sapientes hæc, non ad divinos referri solent. Quid? quæ à dialecticis aut physicis tractantur, num quis eorum divinare potest, unusne mundus sit, an plures? quæ sint initia rerum, ex quibus nascuntur omnia? Physicorum est ista prudentia. ³ Quomodo autem mentientem, quem *ψευδόμενον* vocant, dissolvas; aut quemadmodum foriti resistas; (quem si necesse sit, Latino verbo liceat acervalem appellare: sed nihil opus est; ut enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic sorites satis Latino sermone tritus est) ergo hæc quoque dialectici dicent, non divini. Quid? quum quæritur, qui sit optimus reipublicæ status, quæ leges, qui mores, aut utiles, aut inutiles, haruspicæne ex Etruria arcescentur, an principes statuent, & delecti viri, periti rerum civilium? Quod si nec earum rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, ulla divinatio est; nec earum, quæ artibus continentur; nec earum, quæ in philosophia differuntur; nec earum, quæ in repub-

Θισυρίας lib. II. p. 190. *Idem.*

2 *Haruspiciem* consulit] Vulgg.
consuluit. Sed lectionem, quam
reperi, suppeditarunt *Victor.*
Bal. Reg. Cantab. & Ven. 1471.
itaque omnino est vera. *Idem.*

3 Quomodo autem menti-

entem] Vulgg. aut mentien-
tem. At cum Pal. primus dederit
aut ementientem; tert. & omnes nostri, quemodo autem
non mentientem, à me recepta est ea, quam tot Codices,
suaſere, lectio. De men-
tiente

lica versantur; quarum rerum sit, nihil prorsus intelligo. Nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua versari possit. Sed nec omnium divinatio est, ut ratio docuit: nec locus, nec materia invenitur, cui divinationem præficere possimus: vide igitur, ne nulla sit divinatio.

V. 'Est quidam Græcus vulgaris in hanc sententiam versus,

Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum.

Num igitur, aut quæ tempestas inpendeat, vates melius conjiciet, quam gubernator; aut morbi naturam acutius, quam medicus; aut belli administrationem prudentius, quam imperator, conjectura adsequetur? Sed animadverti, Quinte, te caute & ab iis conjecturis, quæ haberent artem, atque prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artificiis perciperentur, abducere divinationem; eamque ita definire, Divinationem esse earum rerum prædictionem, & præsen-

tionem, & sorte videas licet
Æg. Menagium ad Diogenis Laertii lib II. §. 108. Davies.

1 *Est quidem Græcus vulgaris*] In MSto est *quidam* pro *quidem*. Urfinus.

2 *Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum*] Alii *perhibeto*, eodem sensu. Græ-

cus autem est versus Euripidis apud Plutarchum: Μάνης ἀει-
ς, ὅς τις εἰκάσει καλῶς. Came-
rarius.

Ibid. *Bene qui conjiciet*] Euripidis erat versiculus,

Μάνης γ' ἀεις, ὅς τις εἰκάσει
καλῶς.

Vide Plutarchum de Orac. De-
fect.

sionem, quæ essent fortuitæ. Primum eodem revolveris: nam & medici, & gubernatoris, & imperatoris præsentio est rerum fortuitarum. Num igitur aut haruspex, aut augur, aut vates quis, aut somnians melius conjecerit, aut è morbo evasurum ægrotum, aut è periculo navem, aut ex insidiis exercitum; quam medicus, quam gubernator, quam imperator? Atqui ne illa quidem divinantis esse dicebas, ventos, aut imbres independentes quibusdam præsentire signis: (in quo nostra quædam Aratea memoriter à te pronuntiata sunt) etsi hæc ipsa fortuita sunt; plerumque enim, non semper eveniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum rerum præsentio, quam divinationem vocas? quæ enim præsentiri aut arte, aut ratione, aut usu, aut conjectura possunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relinquitur, ut ea fortuita divinari possint, quæ nulla nec arte, nec sapientia provideri possunt: ut, si quis ³ M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis

fest. pag. 432. C. Idem de Pythiæ Orac. pag. 399. A. Ὁ μὴν εὐχόμενος καλῶς, ὅτι ἀεί-
σεν μάντιν ἀνηγόρευκεν ἢ παροι-
μία, ἰχθυοσκοπῶντι καὶ πρὸς τοὺς
ἀλφειοὺς εὐλόγων τὸ μέλλον ὁμοίως
εἶναι. Imitatur etiam Menander
in Theophrorumena frag. i.

— Ο πλείων γὰρ ἔχει,

Μάντις τ' ἀεικίς ἐστὶ, σόμω-
λός δ' ἄμα. Davics.

³ M. Marcellum]. Noster de fato cap. xiv. Quid enim spectans Deus ipse diceret Marcellum eum, qui ter consul fuit, in mari esse periturum. Et in Pisonem cap. xix. M. Marcellus, qui ter consul fuit — perit

tis annis ante dixisset naufragio esse periturum; divinasset profecto: nulla enim arte alia id, nec sapientia scire potuisset. Taliū ergo rerum, quæ in fortuna positæ sunt, præsensio, divinatio est.

VI. POTESTNE igitur earum rerum, quæ nihil habent rationis, quare futuræ sint, esse ulla præsensio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid eventus, nisi quum sic aliquid cecidit, sic evenit, ut vel non cadere, atque evenire, vel aliter cadere, atque evenire potuerit? quo modo ergo id, quod temere fit, cæco casu, & volubilitate fortunæ, præsentiri, & prædici potest? Medicus morbum ingravescen-tem ratione providet, insidias imperator, rempestates gubernator: & tamen hi ipsi sæpe falluntur, qui nihil sine certa ratione opinantur: ut agricola, quum florem oleæ videt, baccam quoque sese visurum putat: non sine ratione ille quidem; sed nonnumquam

— perit in mari. Ubi Asconius ait: Fortasse queratis, quem dicat Marcellum. Fuit autem nepos M. Marcelli ejus, qui bello Punico secundo Syracusas vicit, & quinque consulatus adeptus est. Hic autem Marcellus, de quo Cicero dicit, naufragio ad ipsam Africam perit, paullo ante coeptum bel-

lum Punicum tertium. Epitome Liviana lib. 50. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus. Obiit autem A. U. C. DCIV. Davies.

[Vel non cadere atque evenire] Hasce voces præmittunt Pirk. & Pall. prim. sec. qua-

quam tamen fallitur. Quod si falluntur ii, qui nihil sine aliqua probabili conjectura ac ratione dicunt; quid existimandum est de conjectura eorum, qui extis, aut avibus, aut ostentis, aut oraculis, aut somniis futura præsentiunt? Nondum dico, quam hæc signa nulla sint, fissum jecoris, corvi cantus, volatus aquilæ, stellæ trajectory, voces furentium, sortes, somnia, de quibus singulis dicam suo loco: nunc de universis. Qui potest provideri, quidquam futurum esse, quod neque causam habet ullam, neque notam, cur futurum sit? Solis defectiones, itemque lunæ, prædicuntur in multos annos ab iis, qui siderum cursus, & motus numeris persequuntur: ea prædicunt enim, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu lunæ, quando illa è regione solis facta incurrat in umbram terræ, ² quæ est meta noctis, ut eam obscurari necesse sit: quandoque eadem luna subiecta atque opposita soli, nostris oculis ejus lumen

quapropter eas a mala manu fuisse suspicatus est Gruterus. At in reliquis comparent MSSis, & sensui complendo sunt necessariæ, quas ob causas omnino sunt retinendæ. Quid de fortuna statuerint philosophi, videre licet apud Plutarchum de Placit. lib. I. cap. 29. & Theodoretum The-

rap. vi. pag. 87. Idem.

² Qua est meta noctis] Nam nox est *σκότος* & *νύξ*, *ἀσπερσμένης Ἑλίου*, ut loquitur Basiliius Hom. II. p. 26. Plinius H. N. lib. II. cap. 10. Neque aliud esse noctem, quam terra umbram. Vide sis & Leonem Allatum in Eustathii Hexaëm. pag. 13. Idem.

lumen obscurer: quo in signo quæque errantium stellarum, quoque tempore futura sit: qui exortus quoque die signi alicujus, aut qui occasus futurus sit: hæc qui ante dicunt, quam rationem sequantur, vides.

VII. ¹ Qui thesaurum inveniendum, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura inest, id futurum? Quod si hæc eaque quæ sunt ejusdem generis, habent aliquam talem necessitatem; quid est tandem, quod casu fieri, ² aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi, & constantiæ, quam fortuna; ut mihi ³ ne in Deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu, &

[Qui thesaurum inventum iri] Sic legendum esse ratio pervincit. libris omnibus reclamantibus. *Lambinus.*

Ibid. [Qui thesaurum inveniendum] Vulgg. *inventurum*, quod hoc in loco nullum parit sensum, licet id supplementis nescio quibus munire conatus sit *Gulielmus*. Multo melior est *Lambini* conjectura, cui placet *inventum iri*. *Ciceronis* vero manum suppeditarunt *Reg.* & *Cantab.* qui lectionem à nobis receptam diserte repræsentant. *Caesar* lib. I. B. C. cap. 71. *Movebatur e-*

tiam misericordia civium, quos interficiendos videbat. *Lactantius* de Mort. Perf. cap. xi. Cum autem malum (facere decrevisset,) quoniam id reprehendendum sciebat, in consilium multos advocabat, ut aliorum culpa adscriberetur, quicquid ipse deliquerat. *Hieronymus* in vit. *Hilarionis* pag. 90. ed. *Bened.* Jam se ad Dominum migraturum, & de vinculis corporis LIBERANDUM. Ita persæpe loquitur, scriptor elegantissimus, *Sulpicius Severus*. Vis H. S. l. I. capp. 4, 6, 8. *Dav.*

2 Aut forte fortuna putemus]

& fortuito futurum sit. Si enim scit, certe illud eveniet: sin certe eveniet, nulla fortuna est: est autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla præsensio est. Aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate definita dicis esse fataliter; muta definitionem divinationis, quam dicebas præsensioem esse rerum fortuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accidere, nihil evenire, nisi quod ab omni æternitate certum fuerit esse futurum rato tempore; quæ potest esse fortuna? qua sublata, qui locus est divinationi? quæ à te fortuitarum rerum est dicta præsensio: quamquam dicebas, omnia, quæ fierent, futurave essent, fato contineri, 4 Anile sane, & plenum superstitionis fati nomen

mus] Bal. habet *fortuneque*. Sed *Reg. & Cantab.* repræsentant *fortunave*. Supra cap. vi. *Quid* fors, *quid* fortuna, *quid* casus. Sic igitur reponi possit, licet alioqui bene se habeat vulgata lectio. *Idem*.

3 Ne in Deum quidem cadere videatur] Ad hunc locum respicit *Augustinus* C. D. lib. v. cap. 9. *Sextus Empiricus* adv. Mathem. pag. 117. Εἰ δ' ὅτι τῶν τυχρῶν (ποιήσονται τὰς ἀστυγερύσεις,) ἀδύνατον ἢ ἐπαγγιλλόνται· ἀστὲρ δὲ τὰ τυχρῶν γινώσκοντα· ἢ δ' ἀστὲρ τινὲς καὶ ἄλλοι ἄλλως ἐκβαίνον-

των ὅτι ἐστὶν ἐξ ὧν ποιεῖται τὴν ἀστυγερύσιν. Noti sunt, qui eam, quam *Cicero* tuetur, sententiam temporibus hisce nostris aperte defenderunt. *Idem*.

4 Anilis sane plenum superstitionis] Sic legendum putant, anilis sane plenum superstitionis: non, ut vulgo, anile sane & plenum superstitionis, fati nomen ipsum. *Lambinus*.

Ibid. Anile sane, & plenum superstitionis, fati nomen] Hanc lectionem retinent omnes MSSi, nec idoneam sane causam video, cur mutetur; nam anile quidem, vanum & stultum

nomen ipsum, sed tamen apud Stoicos de isto fato multa dicuntur, de quo alias: nunc quod necesse est.

VIII. Si omnia fato; quid mihi divina-
tio prodest? Quod enim is, qui divinat,
prædicit, id vero futurum est: ut ne illud
quidem sciam quale sit, quod Deïotarum,
familiarem nostrum & necessarium, ex iti-
nere aquila revocavit: qui nisi revertisset,
in eo conclavi ei cubandum fuisset, quod
proxima nocte conruit: ruina igitur oppres-
sus esset. At id, neque si fatum fuerat, ef-
fugisset: nec, si non fuerat, in eum casum
incidisset. Quid ergo adjuvat divinatio?
aut quid est, quod me moveant aut fortes,
aut extra, aut ulla prædictio? Si enim fa-
tum

rum fuit, classes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram à Poenis depressam interire; etiam si tripudium solistimum pulli fecissent L. Junio, & P. Clodio consulibus, classes tamen interissent. Sin, quum auspiciis obtemperatum esset, interiturae classes non fuerunt, non interierunt fato: 3 vultis autem omnia fato: nulla igitur est divinatio. Quod si fatum fuit, bello Punico secundo exercitum populi Romani ad lacum Thrasimenum interire; num id vitari potuit, 4 si Flaminius consul iis signis, iisque auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, parvisset? Certe potuit. Aut igitur non fato interiit exercitus; mutari enim fata non possunt: aut, si fato, (quod certe vobis ita dicendum est) etiam si obtempe-

teres, familiarem nostrum; nos vero fugit, cur pleniorē loquendi modum, tum MSSorum fide, tum Ciceronis more suffultum, haberemus rejiculum. Idem.

2 Aut ulla prædictio] In Pal. primo & Pithæano male legitur *dictio*; quamvis aliam sententiam foveat *Janus Guilielmus*: licet enim Cicero varibus futura dicere tribuat, nusquam tamen apud hunc soli *dictionis* voci potestas ea fuit adscripta; nam falsus est *Gruterus*, qui *dicere* sic intellexit infra cap. 52. ut ibi di-

cemus. Interim mihi non latet, *dictionem* pro oraculo veteribus usitatam fuisse. Vide modo *Livium* lib. VIII. cap. 24. Idem.

3 Vultis autem omnia fato] *Lambinus*, interposito verbo, legendum conjecit, *vultis autem evenire omnia fato*; & ita sane loquitur nostra infra c. 9. At cum hujusce capitis initio, *si omnia fato*, ἢ λαμπρῶς dixerit, quid est, cur hic eodem modo loqui nequiverit? Idem.

4 Si Flaminius consul] Sic legendum est, non, *si Flaminius*, quemadmodum olim editum

temperasset auspiciis, idem eventurum fuisset. Ubi est igitur ista divinatio Stoicorum? quæ, si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautiores simus; quoquo enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est: si autem id potest flecti, nullum est fatum: ita ne divinatio quidem, quoniam ea rerum futurarum est: nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua procuratione accidere ne fiat.

IX. ATQUE ego: ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam. Quæ enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis esset habitu-

editum est, me imprudente, scioli alicujus, atque adeo improbi nebulonis opera: qui, me absente, suo arbitratu exemplum meum, quod operariis proposueram ad imitandum, sæpe inquinabat. *Lambinus.*

¹ Ne utilem quidem arbitror] Homines, qui futura se dicturos pollicentur, nullo pacto adeundos esse consulendosque, his argumentis concludebat *Favorinus* apud *Agellium* N. A. lib. xiv. cap. i. Aut adversa, inquit, eventura dicunt aut prospera. Si dicunt prospera & fallunt, miser fiet frustra expectando. Si adversa dicunt & mentiuntur, miser

fiet frustra timendo. Sin vera respondent, eaque sunt non prospera, jam inde ex animo miser fiet, antequam de fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda: & expectatio te spe suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi jam prefloraverit. *Diogenianus* apud *Eusebium* Præp. Evang. lib. iv. cap. 3. Τί γάρ ἐφίλῳ ἡμῶν ἢ προμανθάνειν τὴν πάντως ἐσόμενα δυσχερῆ, ἢ ἐδὲ τετραφάλακτα δύναται εἶναι ἢ τὴν γὰρ καὶ εὐμαρτυρίαν γινώσκαι μίλλοντα, πῶς αὖτε τετραφάλακτος δύναται; ὥς' αὖδ' ἐφίλῳ ἡμῶν ἢ μανικῆς, μᾶλλον ἢ ἐ σῶς κακοῦ πρὸς ἐγίγνετο αὐτῇ, τὸ πῶς λυ-

habiturus? Abeamus à fabulis: propiora videamus. Clarissimorum hominum nostræ civitatis gravissimos exitus in Consolatione conlegimus. Quid igitur? Ut omittamus superiores, Marcone Crasso putas utile fuisse, tum, quum maxumis opibus, fortunisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercituque deleto, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium censes, tribus suis consularibus, tribus triumphis, maxumarum rerum gloria, lætaturum fuisse, si scisset se ² in solitudine Ægyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem vero ea consecutura, quæ sine lacrimis non possu-

Θεστυνίδης μάρτυς παρίχουσι τοῖς ἀνδράσι, &c. Quin & magnus Dicaarchi liber est, nescire ea melius esse quam scire, prout ait noster infra cap. 51. Davies.

2 In solitudine Ægyptiorum trucidatum iri] Rem sic narrat Caesar lib. III. B. C. cap. 104. Amici regis Ptolemæi clam consilio invito Achillam præfectum regium, singulari hominem audacia, & L. Septimium, tribunum militum, ad interficiendum Pompeium miserunt. Ab his liberaliter ipse appellatus, & quadam notitia Septimii productus, quod bello prædonum apud eum ordinem duxerat, NAVICULAM parv-

lam descendit cum paucis suis, & ibi ab Achilla & Septimio interficitur. Sic & Plutarchus, Appianus, ac Dio, ne ipsum Tullium Tusc. lib. III. cap. 27. aut Lucanum lib. VIII. 358 seqq. memorem. Huc igitur inrepsit menda; non enim Pompeius in solitudine Ægyptiorum fuit trucidatus. Tan. quidem Faber lib. I. Epist. 4. legit à satellite Ægyptio contrucidatum iri. Nobis placet, in celoce Ægyptia tandem trucidatum iri. Quid sit celox, docebunt Nonius cap. XIII. & Isidorus Orig. lib. XIX. cap. I. Non tamen obnitar, si legas, à spadone Ægyptio demum trucidatum iri; nam à SPADONIBUS ÆGYPTIIS detruncatus,

possumus dicere? ¹ Quid vero Cæsarem putamus, si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeia, ante ipsius Pompeii simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, à nobilissimis civibus, partim etiam à se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus non modo amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet, quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? Certe igitur ignoratio futurorum maiorum, utilior est, quam scientia. Nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: ² Non isset ad arma Pompeius: Non transisset Crassus Euphratem: Non suscepisset bellum civile Cæsar. Non igitur fatales exitus habuerunt: vultis autem evenire

catus, insepultus abjectus est, ut ait Lactantius Div. Inst. lib. vi. cap. vi. 17. Julius Firmicus Mathes. lib. I. cap. 3. Pompeii — cervices — SEMIVIRI hominis gladius, nefario genere mortis, incidit. Davies.

¹ Quid vero Cæsarem putamus — quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? Quo deest in Reg. & Cantab. sed male; nam hoc orationis genere, licet quodammodo perplexum videri possit, alibi quoque utitur Cicero. Sic Offic. lib. II. cap. 7. Quid enim censurus superiores illum Diony.

sum, quo cruciatu timoris angis solitum? Hujusmodi plura congescit vir eruditissimus Franc. Hotomannus Observ. lib. I. cap. 18. Si fert animus, Historiam videas licet apud Dionem lib. XLIV. pag. 249. Plutarchum in Cæs. pag. 739. & Suetonium in Julio cap. 82. Adi sis & Senecam de Ira lib. III. cap. 30. Idem.

² Non isset ad arma] Melior est ordo, quem Reg. & Cantab. exhibent: non transisset Crassus Euphratem: non isset ad arma Pompeius: non suscepisset bellum civile Cæsar; nam

evenire omnia fato: nihil ergo illis profuisset divinare; atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent: quid enim posset iis esse lætum, exitus suos cogitantibus? Ita, quoquo se verterint Stoici, jaceat necesse est omnis eorum sollertia. Si enim id, quod eventurum est, vel hoc, vel illo modo potest evenire; fortuna valet plurimum: quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. Sin autem certum est, quid quaque de re, quoque tempore futurum sit; quid est quod me adjuvent haruspices, quum res tristissimas portendi dixerint?

X. ADDUNT ad extremum, omnia levius casura, rebus divinis procuratis. ³ Si enim nihil fit extra fatum, ⁴ nihil levare re divina

nam tum demum res eadem, qua prius, serie recensentur. *Idem.*

³ Si vero nihil fit extra fatum] Sic legendum existimo; nam vulgata lectio, si enim, ferri non potest. Quod autem olim, ante hæc verba, edita sunt hæc, *sed hoc eadem ratione refellitur*; fuerat amici cujusdam mei conjectura, quam adscripseram, ut considerarem, non ut eam operæ sequerentur, quemadmodum fecerunt: cujus eorum facti nonnullam videri possum culpam sustinere, quod illos non

præmonuerim, ut ea verba negligerent ac præterirent. Infra autem non longe sic habent tres vett. Codd. ut edidi, *nihil levare divinatio potest.* Lambinus.

Ibid. Si enim nihil fit extra fatum] Vel delenda est vocula secunda; vel legendum, si autem nihil fit extra fatum. Certe vulgata lectio ferri non potest, siquidem Tullius argumenti Stoici non confirmationem, sed confutationem jam nunc adgreditur. Davies.

⁴ Nihil levare re divina potest] Lambino Codicem Pithæanum

vina potest. ¹ Hoc sentit Homerus, quum querentem Jovem inducit, quod Sarpedonem filium à morte contra fatum eripere non posset. Hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus,

Quod fore paratum est, id summum exsuperat Jovem.

Totum omnino fatum etiam Atellanio versu jure mihi esse inrisum videtur; sed in rebus tam severis non est jocandi locus. Concludatur igitur ratio: si enim provideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt, quia esse certa non possunt; divinatio nulla est: sin autem idcirco possunt provi-

abædnum aliosque duos secuto placuit, *nihil levare divinatio potest.* Quin & ita dat Ven. 1471. Ast, ut opinor, aliud egit vir doctissimus, cum hanc probarit lectionem: non enim de divinatione, seu futurorum præsentendorum arte jam tractatur, sed tum de reliquo Deorum cultu, tum de sacrificiis, quæ *rei divina* vel *rerum divinarum* nomen præcipue complectitur. Davies.

¹ Hoc sentit Homerus, cum querentem &c.] Pet. Victorius lib. xxxiv. Var. Lect. cap. 24. scribit, M^o Tullium hoc loco memoria vacillasse; non enim Jovem induci ab Homero cum dolore dicentem, inquit, se non posse interitu filium liberare, cum cuperet; sed dubi-

tantem, an hoc ipsum facere oporteat contra fatum. Ego vero puto Victorium, cum hæc scriberet, dormitasse, aut etiam somniasse, aut certe operam lusisse: nam Jupiter duo facit apud Homerus. Primum queritur, fatale esse Sarpedonem filium à Patroclo interfici. Deinde dubitat & consultat apud se, utrum Sarpedonem è periculo eripiat, an à Patroclo interimi finat. Queritur his verbis Iliad. II, 433. Οἷός ποί ἔσαν &c. Dubitat & consultat his, vs. 435. Διχόη δὲ ποί ἡρώδης &c. Lambinus.

Ibid. Hoc sentit Homerus, quum querentem] Doctissimum Victorium bene refellit Cl. Lambinus. Minucius Felix Oct. cap. xxi. Homerus Jovem

provideri, quia certa sunt, & fatalia; rursus divinatio nulla est: eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit nobis, tamquam levis armaturæ, prima orationis excursio: nunc comminus agamus, experiamurque, si possimus cornua commovere disputationis tuæ.

XI. Duo enim genera divinandi esse dicebas, 3 unum artificiosum, alterum naturale: artificiosum constare partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde omnes animos

narrat — Sarpedonem filium, quoniam mortis non poterat eripere, cruentis imbris flevisse. Huc respicit *Josephus* contra Apionem lib. II. cap. 34. Ὁ γαναιόπιος, inquit, καὶ παῖς αὐτοῦ ὁ πατήρ — τὸς ἐξ αὐτοῦ γανόπιος οὐτε ὁρῶν δύναιτο, κρατέμεν ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης, οὐτ' ἀδακρυτὶ τὸς θανάτους αὐτῶν ὑπομένειν. Vide *Platonem* de Rep. lib. III. pag. 433. B. *Davies*.

2 Quod fore paratum est] In eandem mentem de Jove dixit *Æschylus* in excerptis *Grotianis* pag. 13.

Οὐκ οὐκ ἂν ἐκφύγοι γὰρ πλὴν περὶ μιν.

Herodotus lib. I. cap. 91. Τὴν Πυθίαν ἀγῶνται εἰπὺν ταῦτα. Τὴν περὶ μιν μῶϊον ἀδύναται εἶναι

ἀποφυγῆναι καὶ θάνατον. *Philemon* apud *Stobæum* Serm. LX. pag. 383.

Ἄλλοι βασιλῶν εἰσὶν ὃς βασιλεὺς θεῶν.

Ὁ θεὸς ἀνέστης.

Impias hujusmodi sententias colligere, prorsus esset infinitum. Vide *Platonem* de Legg. lib. v. pag. 610. & lib. vii. pag. 639. *Livium* lib. ix. c. 4. *Lucianum* *Jovē conf.* pag. 128. seqq. *Lactantium* lib. I. cap. xi. 13. denique *Zenobium* Cent. I. 85. III. 9. *Idem*.

3 Unum artificiosum, alterum naturale] Ita solebant *Stoici*. Auctor vitæ *Homericæ* inter *Opusc. Galeana* p. 397. Τῆς μαθητικῆς τὸ μὲν πηχικόν φασι εἶναι αἱ Στωϊκοί· εἶναι ἱεροσκοπίαν καὶ οἰωνὺς καὶ τὸ πᾶν φύσις.

animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiose divinationis illa fere genera ponebas, extispicum, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut ominibus uterentur, omneque genus conjecturale in hoc fere genere ponebas. Illud autem naturale, aut concitatione mentis edi, & quasi fundi videbatur, aut animo per somnum sensibus & cutis vacuo provideri. Duxisti autem divinationem omnem à tribus rebus, ¹ à Deo, à fato, à natura. Sed ramen quum explicare nihil posses, pugnasti commenticiorum exemplorum mirifica copia. De quo primum hoc libet dicere: hoc ego philosophi ² non esse arbitror, testibus uti, qui aut casu veri, aut malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non eventis, iis præsertim, quibus mihi liceat non credere.

XII.

μῆτις καὶ κληδόνες καὶ σύμβολα, ἀπὲρ συλλήδων τεχνικὰ ποσειδωνίου. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ καὶ ἀδιδάκτον, ταῦτα ἐν ἐνότητι καὶ ἐν ζουδιωμένοις. Vide supra lib. I. cap. 6. Davies.

¹ A Deo, à fato, à natura] Mibi videtur, inquit Quintus lib. I. cap. 55. ut Posidonius facit, à Deo, deinde à fato, deinde à natura vis omnis di-

vinandi ratioque repetenda. Plutarchus de Plac. Philos. lib. I. cap. 28. Statuit ἡμεαρμῆτιν Ποσειδώνιος τέλειον ἀπὸ Διὸς: πρῶτον μὲν ὅς ἐστιν ἡ Δία, διούτερον, τὴν φύσιν, τρίτον δὲ, τὴν ἡμεαρμῆτιν. Ubi alius est harum causarum ordo. Idem.

² Non esse arbitror] Ex Victor. Bäl. Reg. Cantab. & Ven. 1471. mediam vocem restituiamus; quia

XII. UT ordiar ab haruspicina, quam ego reipublicæ causâ, communisque religionis, colendam censeo. Sed soli sumus: licet verum exquirere sine invidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti. ³ Inspiciamus, si placet, exta primum. Persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspicibus observatione diuturna? Quam diuturna ista fuit? aut quam longinquo tempore observari potuit, aut ⁴ quo modo est collata inter ipsos, ⁵ quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset; quod fissum, periculum; quod commodum aliquod ostenderet? An hæc inter se haruspices Etrusci, Elii, Ægyptii, Pœni contulerunt? At id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest: alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse unam omnium disciplinam. Et certe, si est in extis aliqua vis, quæ declararet futura, necesse est, eam

quia MSStis, nisi vetet ratio, semper est parendum. *Idem.*

³ Inspiciamus, si placet, exta primum] Reg. noster, inspiciamus ergo, si placet, exta primum, quod rectum puto; siquidem, interrupta per Parenthesin oratione, Cicero tales particulas solet immittere. *Idem.*

⁴ Quo modo est collata]

M 2

Ita quidem MSStis; sed *crusæ*, ut videtur, haud est ulla, nisi collatum cum Lambino reponamus. *Idem.*

⁵ Qua pars inimici, qua pars familiaris esset] Livius lib. VIII. cap. 9. Decio caput jecinoris à familiari parte casum dicitur ostendisse. Lucanus lib. I, 621.

———— Venasque minaces Hostili

eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut ¹ conformari quodam modo numini Deorum. ² Atqui divina cum rerum natura tanta, tamque præclara, in omnes partes morusque diffusa, quid habere potest commune, non dicam Gallinaceum fel, (sunt enim, qui vel argutissima hæc extra esse dicant) sed tauri opimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, ³ quo declarari possit, quid futurum sit?

XIII. DEMOCRITUS tamen non inscite nugatur

Hostili de parte videt.

De his & aliis huc spectantibus vide *Barn. Briffonium* Form. lib. I. pagg. 20, 21. aut *J. C. Bulengerum* de Sort. lib. II. cap. VII. p. 327, seqq. *Davies*.

¹ Conformari quodam modo numini Deorum] *Bal. Reg. Cant. & Ven. 1471*, habent nomine Deorum. Omnino legerim numine Deorum, (nec aliter *Aldum* nepotem edidisse video) vult enim noster, extra nutu & voluntate Deorum in hanc vel illam formam, aut speciem, fuisse redacta. *Idem*.

² Atqui divina cum rerum natura] Legendum videtur vel libris omnibus reclamantibus, atqui divinatío cum rerum natura: nam vulgata lectio, atqui divina cum rerum natura, inexplicabilis est; nisi forte dicamus sic explicari posse, atqui divina natura cum

rerum natura; vel sic, atqui vis divina cum rerum natura, ut repetatur vocula vis è superioribus illis: & certe si est in extis aliqua vis &c. *Lambinus*.

Ibid. Atqui divina cum rerum natura] Hujusce loci nec emendatio, nec explicatio *Lambino* cessit feliciter. *Aldus* nepos edidit, numine deorum, vique divina. Cum rerum natura. At hoc non librorum, sed aberrantis conjecturæ, ductu videtur fecisse. *Reg. & Cantab.* repræsentant, utique mente divina cum rerum natura; unde non difficulter intelligi potest, quid de mente divina sit statuendum. Nimirum sunt *Glossæ*, quo Librarii declarandum putarunt Deorum numen. Itaque, nisi fallor, deleta voce divina, rescribendum: Atqui cum rerum

nugatur ut phycus, quo genere nihil adrogantius.

⁴ *Quod est ante pedes, nemo spectat:
cæli scrutantur plagas.*

Verum is tamen habitu extorum, & colore ⁵ declarari censet hoc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, vel ubertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum!

⁶ cui certo scio ludum numquam defuisse. Huncine hominem tantis delectatum esse nugis,

rum natura tanta tamque praelara, in omnes partes motusque diffusa, quid habere potest commune non dicam gallinaceum fel: sunt enim qui vel argutissima hæc exta esse dicant: sed tauri optimi jecur aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quo declarari possit, quid futurum sit? In libris vulgatis perperam distinguebatur oratio. Davies.

³ Quo declarari possit] Vulgg. quod declarare: Reg. & Cantab. autem quo declarare; sed lectionem à nobis receptam firmanant Pet. Victorii Codices. Idem.

⁴ *Quod est ante pedes*] Versus est Trochaicus; nam vox secunda pro brevi syllaba passim numeratur. Vide Chr. Waffii Senar. cap. 2. Idem.

⁵ Declarari censet, hoc duntaxat] Libri Victoriani repræ-

sentant hæc duntaxat. Bene. Sed mirum quantum fallor, nisi particula negans exciderit, quam flagitare videtur oratio. Legendum ergo crediderim, declarari censet, non hæc duntaxat; nam sequitur, salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. Harum vocum tres ultimas à librariis manasse censet Gruterus, quod in suis MSSis erat, significari puto. Sed emendatio nostra, prorsus inanem esse illam suspicionem, abunde docet. Idem.

⁶ Cui certo scio iudicium nunquam defuisse] Quid iudicium hoc loco significare possit, non facile dictum est. Veneti pro hoc ludum habent; id quod rectius videtur esse: certe convenientius esse apparet. Camerarius.

Ibid. Ludum nunquam defuisse]

nugis, ut non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, coloremque converterent? Sed si eadem hora ¹ alia pecudis jecur nitidum, atque plenum est, alia horridum, & exile; quid est quod declarari possit habitu extorum, & colore? An hoc ejusdem modi est, ² quale Pherecydeum illud, quod est à te dictum? qui quum aquam ex puteo vidisset haustam, terræ motum dixit futurum. Parum, credo, impudenter, quod, quum factus esset motus, dicere audent, quæ vis id effecerit: etiamne futurum esse, aquæ jugis colore præsentunt? Multa istiusmodi dicuntur in scholis; sed credere omnia vide ne non sit necesse. Verum sint sane ista Democritea vera: quando ea nos extis exquirimus? aut quando aliquid ejusmodi ab haruspice, inspectis extis, audivimus? Ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna

fuisse] Omnes nostri *judicium* nunquam defuisse. Cicero, nisi fallor, reliquit *ludicrum* nunquam defuisse. Eo certe ducunt MSSi. Davies.

¹ Alia pecudis] Genitivus est ἀρχαῖος, si modo debet id ἀρχαῖος dici, quod adhibent optimi Scriptores. Vide G. J. Vossium Anal. lib. iv. cap. 6. Idem.

² Quale Pherecydeum illud] Vide lib. I. cap. 50. Idem.

³ Qui omne, quod esset, unum esse dixerunt] Horum princeps fuit Xenophanes. Cicero Acad. Quæst. lib. iv. cap. 37. Xenophanes dixit unum esse omnia, neque id esse mutabile. & id esse Deum. Sextus Empiricus Pyrr. Hypot. lib. I. cap. 33. Ἐδύπαντες ὁ Ζεὺς πάντας

damna denuntiant: fissum familiare, & vitale tractant: caput jecoris ex omni parte diligentissime considerant: si vero id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristius.

XIV. HÆC observari certe non poterunt, ut supra docui: sunt igitur artis inventa, non vetustatis, si est ars ulla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ ut uno consensu juncta sit, & continens, quod video placuisse physicis, eisque maxime, ³ qui omne, quod esset, unum esse dixerunt; quid habere mundus potest cum thesauri inventionem conjunctum? si enim extis pecuniæ mihi amplificatio ostenditur, idque fit natura; primum extra sunt conjuncta mundo: deinde meum lucrum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos hæc dicere? ⁴ Ut enim jam sit aliqua in natura rerum

φάνης, πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπελήψεις, ἐν αὐτῇ τὸ πᾶν. De hac sententia vide quæ disputat Rad. Cudworthus System. Intell. cap. iv. §. 31. licet iis potius accefferim, qui Atheismi hunc instigant philosophum. Idem.

⁴ Ut enim jam sit aliqua in natura rerum cognatio] Libri veteres habent *contagio*. Ego tamen nihil muto; nam paul-

lo ante *cognitionis* nomine usus est in eandem sententiam: ibi, cum rerum autem natura, quam cognationem habet? Et infra non longe semel atque iterum, *qua ex cognatione natura & quasi conceptu atque consensu* &c. ubi mendose operæ fecerunt olim *cogitatione*. Nisi quis dicat ubique *contagionis* nomen esse reponendum, sic enim loquitur

dem modi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc; nihil enim huic disputationi adversatur) num etiam, si fissum cujusdammodi fuerit in jecore, lucrum ostenditur? Qua ex conjunctione naturæ, & quasi concentu, atque consensu, quam *συμπάθεια* Græci appellant, convenire potest aut fissum jecoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus cum cælo, terra, rerumque natura?

XV. CONCEDAM hoc ipsum, si vis; etsi magnam jacturam causæ fecero, si ullam esse convenientiam naturæ cum extis concessero. Sed tamen, eo concessio, quæ evenit, 7 ut is, qui impetrare velit, convenientem

contra Luna, defunct. Plinius H. N. lib. II. cap. 41. *Fam quidem Lunari potestate, ostrearum, conchyliorumque, & concharum omnium corpora augeri ac rursus minui. Vide sis Ælianum H. A. lib. IX. c. 6. & Leonem Allatium in Eustathii Hexaem. pag. 17. Idem.*

4 Cum Luna simul senescentes] Vide sis, inter alios, Plinium H. N. lib. XVI. cap. 39. Hinc ligna, qua Luna vel jam plena, vel adhuc crescente dejecta sunt, inepta fabricis esse, quasi emollita per humoris conceptionem, statuit Macrobius Saturn. lib. VII. cap. 16. Idem.

5 Luna motu gubernantur]

Hac de re veterum loca collegimus ad lib. II. N. D. c. 7. Hinc Oceanus quasi Luna comes cum ea simul senescit adolescitque, prout ait Favorinus apud Agellium N. A. lib. XIV. cap. 1. Idem.

6 Sexcenta licet ejusdemmodi proferri] Ita quidem MSSi simul ac editi libri. Sed proferre mavult vir doctissimus Joan. Clericus; cui adsentior. Idem.

7 Ut is qui impetrare velit] Sic legendum, non impetire, ut est in libris vulgatis; neque impetrare, ut operæ hic olim mendose fecerunt. Est autem impetrare, antiquum verbum, quod

nientem hostiam rebus suis inolet? Hoc erat, quod ego non rebar posse dissolvi. At quam festive dissolvitur! Pudet me non tui quidem, cujus etiam memoriam admiror, sed Chryssippi, Antipatri, Posidonii, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, ad hostiam deligendam ¹ ducem esse vim quandam sentientem, atque divinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud vero multo etiam melius, quod & à te usurpatum est, & dicitur ab illis, quum inmolare quispiam velit, tum fieri extorum mutationem, ² ut aut absit aliquid, aut supersit; Deorum enim numini parere omnia. ³ Hæc jam, mihi crede, ne aniculæ quidem existimant. An censes, eundem virulum si alius delegerit, ⁴ sine capite jecur inventurum; si alius, cum capite? Hæc decessio capitis, aut accessio, subitane fieri potest, ut se exta ad inmolatoris fortunam accommodent? Non perspicitis, aleam quandam esse in hostiis deligen-

quod significat *impetrare*, ut supra diximus. *Festus*: *Impetratum, impetratum*. Cum superiora illa olim scripsissem, hoc est, cum admonuissem Lectorem mendose olim operas fecisse *impetrare* pro *impetrare*, tamen homo *βάνανος*; & *ἀνάνδης* ausus est scribere, me edidisse *impetrare*; multa-que talia fecit, neque hoc se-

mel commisit, neque uno loco. *Lambinus*.

¹ *Ducem esse vim quandam sentientem*] Mundi dicit animam, quam *δι' ἑλκ' ἔ' ἡγομεν δύναν* censebant Stoici. Vide ad lib. I. cap. 52. *Davies*.

² *Hæc jam, mihi crede, ne anicula quidem*] Vulgg. *hæc, mihi jam crede*. Sed ille verborum ordo, quem suppedi-
tarunt

deligendis, præsertim quum res ipsa doceat? quum enim tristissima extra sine capite fuerint, quibus nihil videtur esse dirius; proxima hostia litatur sæpe pulcerrime. * Ubi igitur illæ minæ superiorum extorum? aut quæ tam subito facta est Deorum tanta placatio?

XVI. SED adfers, in tauri opimi extis, inmolante Cæsare, cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde victima illa viveret, judicandum esse tum interisse cor, quum inmolaretur. Quis fit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bovem vivere; alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quo avolare? Ego enim possum vel nescire quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis, exile & exiguum & victum, cor, & dissimile cordis fuisse. Tu vero quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit

tarunt *Bal. Reg. & ViHor.* efficaciore reddidit orationem; docet enim, vel ipsas tum temporis aniculas veteribus illis Stoicis minus fuisse credulas. *Idem.*

3 *Sine capite jecur inventurum*] Pronomen *eum* subaudi non deerunt qui contendunt. Quum tamen hæc curant haruspices, *inventum iri*

reposuerim. *Idem.*

4 *Ubi igitur illa mina superiorum extorum? aut quæ tam subito*] In vulgatis deest vox secunda, quam obtulerunt *Reg. & Bal.* eaque recepta, melius, ut opinor, connectitur oratio. Deinde legerim, *aut qui tam subito facta est Deorum tanta placatio?* ut rationem quærat, ob quam Dii tam

fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interisse? An, ¹ quod adspexerit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde privatus est? Urbem philosophiæ, mihi crede, proditis, dum castella defenditis: nam, dum haruspicinam veram esse vultis, physiologiam totam pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis: jam abscedet, ² simul ac molam, & vinum insperferis: Deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus, atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc physicus dixit umquam? haruspices dicunt. His igitur, quam physicis, credendum potius existimas?

XVII. Quid? quum pluribus Diis immolatur, quî tandem evenit, ut litetur aliis, aliis

tam subito placabantur. *Davies.*

¹ Quod adspexerit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde privatus est] Hoc ait, quia tum primum Cæsar cum purpurea veste processit, ut observarat lib. I. cap. 52. & taurum color rubicundus excitat, & furibundum reddit. Vide Senecam de Ira lib. III. cap. 30. Memoratu vero digna videtur hac de re ipsius Julii responsio, qui eo arrogantia progressus est, ut haruspice tri-

stia & sine corde extra sacro quodam nunciante, futura diceret lætiora, cum vellet; nec pro ostento ducendum; si pecudi cor defuisset. Verba sunt Suetonii in Julio cap. LXXVI. Polyanius Stratag. lib. VIII. cap. XXIII, 32, 33. Καὶ τὰ τοῦ τῆς (Leg. τῆς θύρας, nam τοῦ ἱερῆος, vel ἑμάντιος, infelliciter reponit Is. Casaubonus) λέγοντες ἀπάντα τὰ ἱερὰ καὶ μὴ ἀμείνω ἵφα γνήσιον, ἐπειδὴ αὐτὸς θύλας — Ἀκαρ-
δίου

aliis non litetur? Quæ autem inconstantia Deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? Quid est tam perspicuum, quam, quum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obrigerit hostia? At enim id ipsum habet aliquid divini, quæ cuique hostia obtingat, ³ tamquam in fortibus, quæ cui ducatur. Mox de fortibus; quamquam tu quidem non hostiarum casum confirmas fortium similitudine, sed infirmas fortes conlatione hostiarum. An, quum in Æquimelum misimus qui adferat agnum, quem inmolemus, is mihi agnus adfertur, qui habet exta rebus accommodata, & ad eum agnum non casu, sed duce Deo servus deducitur? ⁴nam si casum in eo quoque esse dicis,

δὲ δούνατο ἐπεδίδωκε, καὶ τὴν παράδωκε, ἥφη, εἰ ἀλογον ζῶον καρδίαν οὐκ ἔχει. In eo lufit, quod cor passim sapientiam denotet. *Idem.*

2 Simul ac molam & vinum insperferis] MSSus habet, simul ac molam, immo jam ut vinum insperferis. *Ursinus.*

Ibid. Simul ac molam ac vinum insperferis] His adnectunt *Reg. & Cantab. nostri, immo jam ut vinum insperferis. Porro molam solam & vinum*

explorandis victimis, antequam percuterentur, inspergebant veteres. Vide *Joan. Saubertum* de Sacr. cap. xviii. pagg. 429, 433. *Davies.*

3 Tanquam in fortibus, quæ cui ducatur] Sic omnes editi. Rescribendum tamen, quæ cui ducantur, ut *Bal. noster* diserte repræsentat. *Idem.*

4 Nam si casum] *Vulg.* casus; sed hoc recte se non habet, cum superioribus haud respondeat. Nos igitur editio-

num

dicis, quasi sortem quandam cum Deorum voluntate conjunctam; doleo tantam ¹Stoicos vestros Epicureis inridendi sui facultatem dedisse: non enim ignoras, quam ista derideant. Et quidem illi facilius facere possunt: Deos enim ipsos jocandi causa induxit Epicurus perlucidos, & perslabiles, & habitantes, tamquam inter duos lucos, sic ²inter duos mundos, propter metum ruinarum; ³eosque habere putat eadem membra, quæ nos, nec usum ullum habere mem-

num vetustiorum fidem secuti sumus; faventque *Reg. & Cantab.* in quibus est *casu.* Davies.

¹ Stoicos vestros] Vulgg. *Stoicos nostros.* Absurde; nam fratrem suum Quintum Marcus adloquitur; is autem superiore libro partes Stoicorum defenderat. Quin & noster paullo post sic ait: *Sed non, ut hic (Epicurus) sibi constas, item Stoici; illius enim Deus — non potest hominibus divinationem impertiri; VESTER autem Deus potest non impertiri.* Cum res igitur esset manifesta, conjecturam meam, licet Codicum auctoritate destituam, recipere non sum veritus. *Idem.*

² Inter duos mundos] De hac Epicuri sententia, quæ intermundia Deorum sedes esse statuit, egimus ad lib. I. N. D. cap. 8. *Idem.*

³ Eosque putat eadem membra] Epicurus Deos ἀνθρώπων μορφῶν esse contendit, omnem tamen ademit usum membrorum. Vide *Plutarchum* de Plac. Philos. lib. I. cap. 7. & *Ciceronem* N. D. lib. I. cap. 27, 33. Davies.

⁴ Recte non dubitas] Cum doctissimo *Clerico* legendum resta; nisi forsitan utraque vox eandem significationem recipit, uti quidem censet *Henr. Valesius* ad *Ammiani Marcellini* lib. xv. cap. 7. Utcunque sit, Epicurus iste, qui verbis reliquit Deos, re sustulit, πομπῆς ἀπὸ τοῦ λόγου verbis disertis ἀνέσθ. Inter alios vide *Diogenem Laertium* lib. x. §. 135. *Idem.*

⁵ Nihil habens nec sui, nec alieni negotii] Κενὸν Epicuri δόξαν hæc erat prima: Τὸ παλαιόν καὶ ἀφθαρτὸν οὐδὲ αὐτὸ ἐκείνου πομπῆς ἔχει, οὐδὲ ἀλλὰ πομπῆς.

membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, * recte non dubitat divinationem tollere. Sed non, ut hic sibi constar, item Stoici: illius enim Deus * nihil habens nec sui, nec alieni negotii, non potest hominibus divinationem inpertiri; vester autem Deus potest non inpertiri, ut nihilominus mundum regat, & hominibus consulat. ⁶ Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas numquam explicetis? Ita enim, quum magis properant, concludere solent:

Si

xl. Hoc ejus decretum memorant plures, e quibus adi Laertium x, 139. & Ciceronem N. D. lib. I. capp. 7, 30. Idem.

6 Cur igitur vos inducitis] Duo verba quæ sequuntur, *captiones*, & *explicetis*, facile me adducunt, ut legendum putem *inducitis*; qua ratione item in Verrem dixit, *induere se in laqueos*. Et Lucretius lib. IV, 815.

Ac nos in fraudem induimus frustra nimis ipsi.

P. Manucius.

Ibid. Cur vos inducitis in eas *captiones*] Sic omnino legendum est, ut recte judicavit Manucius, eique jam olim assensus sum. Quod autem quidam ἀλαζων tuetur lectionem vulgatam, *vos inducitis in captiones*, nihil aliud hoc facto assequitur, quam ut suam confidentiam atque impudentiam,

cum pari Linguae Latinae inscientia conjunctam, prodat ac declaret. Quod autem Manucius Lucretii versum ex lib. IV. profert, ut suam emendationem Lucretii auctoritate confirmet, admonendus est Lector, mendose ab eo proferri. Sic enim ille,

Ac nos in fraudem induimus frustra nimis ipsi.

Legendum est autem, ut nos ex auctoritate librorum MSS. torum bis jam edidimus,

Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.

Lambinus.

Ibid. Vos inducitis in eas *captiones*] P. Manucii conjecturam firmant Pall. pr. sec. & liber S. Victoris. Pari modo sæpe peccarunt Librarii. Ciceronis assecla Lactantius Div. Inst. lib. III. cap. I, 8. *Ipsi se in plagas & errores maximos induxerunt.* Leg. *induerunt.*

Idem

Si Dii sunt, est divinatio; sunt autem Dii: est ergo divinatio. Multo est probabilius: non est autem divinatio: non sunt ergo Dii. Vide, quam temere committant, ut, si nulla sit divinatio, nulli sint Dii: divinatio enim perspicue tollitur; Deos esse, retinendum est.

XVIII. ATQUE hac extispicum divinatione sublata, omnis haruspicina sublata est. Ostenta enim sequuntur, & fulgura: valet autem in fulguribus observatio diuturna; in ostentis ratio plerumque conjecturaque adhibetur. Quid est igitur, quod observatum sit in fulgure? Cælum in XVI partes dividerunt Etrusci: facile id quidem fuit, quatuor,

Idem lib. vi. cap. xxiv, 6. *Il-
lud ipsum maxime cavet, ne
rursus in eosdem laqueos indu-
catur. Scribendum induatur.*
Sic enim illius libri cap. xii,
13. *Prudens ac sciens in hos se
laqueos induit.* Licet ergo
Lambini sententiam lubens am-
plectar, ejus tamen intempe-
riam laudare nequeo, qui prop-
ter titivilitia quædam *J. M.*
Bruto aliisque viris doctis fre-
quenter inequitat. Hujusce
*Φερόστω*s plura nos olim con-
gessimus exempla ad *Cæsaris*
lib. vii. B. G. cap. 73. *Davies.*

1 *Calum in XVI partes di-
viderunt Etrusci*] Idem docet
Plinius H. N. lib. II. cap. 54.

quem vide. *Servius* ad *Æn.*
viii, 427. Dicunt *Physici* de
sexdecim partibus cæli jaci ful-
mina. Forsan legendum *E-
trusci.* Idem.

2 Ex prima admiratione ho-
minum] *Sextus Empiricus* adv.
Mathem. pag. 312. Εἰσὶ δὲ οἱ
ἀπὸ τῆς γνησιότητος κατὰ τὴν ἡρώ-
δου παραδόντων ὑπονοήσεως εἰς
ἡτοιμασμένα ἡμῶς ἐκκλησιαστικὰ θύματα
ἀφ' ἧς φαίνεται εἶναι δόξαι καὶ ὁ
Δημόκριτος ἐξ ὧντος γὰρ, φησὶ,
τὰ αὖ τοῖς μετέωροις παθήματα
οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, καθά-
περ βροτῆς ἔσπραπτες κεραι-
νὰς τῆς ——— ἰδρυμάτων, θύας
οἰόμενοι εὐτύχων αἰτίας εἶναι. Hinc,
ut recte vidit vir eruditissi-
mus

tuor, quas nos habemus, duplicare: post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. Primum id quid interest? deinde quid significat? Nonne perspicuum est, ² ex prima admiratione hominum, quod tonitrua, jactusque fulminum extimuisse, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem? Itaque in nostris commentariis scriptum habemus; ³ *Jove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.* Hoc fortasse reipublicæ causa constitutum est: comitiorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque ⁴ comitiorum solum vitium est fulmen; quod idem omnibus

mus *Joan. Clericus* Silv. Philol. cap. vii. dixit *Petronius* in fragm. pag. 676.

Primus in orbe Deos fecit timor, ardua calo

Fulmina cum caderent —

Quin & in quattuor causis quibus informarentur Deorum notiones, hanc tertiam ponit *Cleanthes*, *qua terret animos* (legendum puto, *quia terrentur homines*) *fulminibus*, ut ait noster lib. II. N. D. cap. 5. *Idem.*

³ *Jove tonante, fulgurante*] Noster tamen, ubi Stoicorum tuetur allegorias, hæc habet lib. II. N. D. cap. 25. *Hunc etiam augures nostri* (nuncu-

pant,) *cum dicunt, Jove fulgente, tonante: dicunt enim, calo fulgente, tonante.* Quod autem hoc in loco tradit *Cicero*, confirmat etiam *Orat.* in *Vatin.* cap. viii. *Augures omnes usque à Romulo decreverunt, JOVE FULGENTE, CUM POPOLO AGI NEFAS ESSE.* Idem *Philipp.* v. cap. 3. *Jove tonante, cum populo agi non esse fas, quis ignorat?* Vide *Plinium* H. N. lib. II. cap. 20. *Idem.*

⁴ *Comitiorum solum vitium est fulmen*] Hoc, ut videtur, apud Romanos obtinuit, quod quum ad exercitum recensendum concionem in campo ad capra paludem *Romulus* haberet, subito

omnibus rebus optimum auspiciū habemus, si sinistrum fuit. Sed de auspiciis alio loco, nunc de fulguribus.

XIX. Quid igitur minus à physicis dici debet, quam quidquam certi significari rebus incertis? Non enim te puto esse eum, qui Jovi fulmen fabricatos esse ¹ Cyclopas in Ætna putes: nam esset mirabile, quomodo id Juppiter toties jaceret, quum unum haberet. Nec vero fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavendum, moneret: placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui frigidi sunt, quum fluere cœperint,

*subito coorta tempestas cum
magno fragore tonitribusque,
tam denso regem operuit nimbo,
ut conspectum ejus concioni
abstulerit, nec deinde in terris
Romulus fuit. Verba sunt Li-
vii lib. I. cap. 16. Davies.*

¹ Cyclopas in Ætna putes]
Vates, ut notum est,

*Illis Cyclopas memorant for-
nacibus usos,*

*Cum super incudem numero-
sa in verbera sortes*

*Horrendum magno quaterent
sub pondere fulmen,*

Armarentque Jovem —

Ita cecinit Corn. Severus in Ætna vs. 37. Quamvis autem his manibus informatum erat fulmen, tamen Juppiter

——— *Plurima calo*

Dejecit in terras ———

ut ex vulgi sententia locutus est Virgilius Æn. viii, 427. Vide his & Georg. iv, 170. Idem.

² Fulgores & tonitrua ex-
sistere] Vulgg. *fulgura*. Sed
lectionem, quam recepi, fir-
mant Reg. *Cantab.* aliique
Codices; & recte quidem, ut
olim monuimus ad Minucii
Felicii cap. xxxii. De hisce
vero rebus Stoicorum senten-
tiam sic effert Diogenes Laer-
tius lib. vii. § 153. Ἀσπα-
ρίδης, ἡξαψὺν νηὲν παταγε-
σώμεναι ἢ πρηγνυμέναι πρὸ πύ-
λων. ἢ βροτῶν δὲ, τὸ τοῦτων
ψόφον ἐκ παταγέψεως ἢ πρη-
γνύσεως. κεραιὸν δὲ, ἡξαψὺν σφο-
δρὰς μετὰ πολλῆς βίας πίπτου-
σαν, νηὲν παταγεσώμεναι ἢ
πρηγνυμέναι. Plutarchus de Plac.
Philos.

tint, ventos esse: quum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem coeperint dividere atque disrumpere, idque crebrius facere & vehementius, tum & ² fulgores, & tonitrua exsistere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. Quod igitur vi naturæ, nulla constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex eo significationem rerum consequentium quærimus? Scilicet, si ista Juppiter significaret, ³ tam multa frustra fulmina emitteret. ⁴ Quid enim proficit, quum in medium mare ⁵ fulmen jacet? quid, quum in altissimos montes, quod ple-

Philos. lib. III. cap. 3. Οἱ Στωικοὶ βροτῶν μὴν, συγκρουσ-
μὸν νεφῶν, ἀσπρῆν δὲ, ἑαψὶν
ἐκ παρὰ τέρψινος, κίττων δὲ,
σφαιροειδῆν ἑλλαμψίν. Seneca
Nat. Quæst. lib. I. cap. 1.
*Nubes mediocriter collisa, ful-
gurationes efficiunt; majore im-
petu pulsa, fulmina.* Vide sis
etiam lib. II. cap. 22, seqq. &
Plinium H. N. lib. II. capp. 43,
48, 49. Idem.

³ *Tam multa frustra fulmina emitteret*] Pall. pr. & sec. probante Grutero, dant, *tum multa frustra fulmina non emitteret.* Iis accedit Cansab. noster; & hæc sane mens est Auctoris. At cum idem sit in vulgatis sensus, modo hæc εἰσωνιὰς dicta statuamus; & particula scilicet; si non sem-

per, ut vult Donatus ad Terentii Andr. Act. I. Sc. II, 14. at crebro saltem, cum εἰσωνιὰς ponatur; receptam lectionem à Cicerone profectam esse mihi persuadeo; altera vero semidoctis Librariis videtur tribuenda. Ceteroquin, interrogationis vel admirationis addita nota, res tota possit confici. Id.

⁴ *Quid enim proficit*] Exstant præclari, ut alii in hanc sententiam, Lucretii versus lib. VI, 403, quos indicabo Lectori duntaxat;

In mare qua porro mittit ratione? quid undas

Arguit, & liquidam molem, camposque natantes?

&c. Lambin.

⁵ *Fulmen jacet*] Vulgg. jecit; at ob temporum rationem

plerumque fit? quid, quum in desertas solitudines? quid, quum in earum gentium oras, in quibus hæc ne observantur quidem?

XX. ¹ At inventum est caput in Tiberi. Quasi ego artem aliquam istorum esse negem! divinationem nego: cæli enim distributio, quam ante dixi, & certarum rerum notatio docet, unde fulmen venerit, quo concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed urges me meis versibus:

² *Nam pater altitonans stellanti nixus
olympo,*

*Ipse suos quondam tumulos, ac templa
petivit,*

Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.

Tum statua Nattæ, tum simulacra Deorum,
Romulusque & Remus ³ cum altrice belua,

vi

Reg. & Cantab. ne vetustiores editos memorem, sequendi videbantur. *Davies.*

¹ *At inventum est caput in Tiberi*] Caput erat Summani Dei. Vide lib. I. cap. 10. *Idem.*

² *Nam pater altitonans — in Capitolio collocabatur*] Hæc omnia legi possint supra lib. I. cap. 12. *Idem.*

³ *Cum altrice belua*] Vox belua unico *L.* scribi debet, quamvis reclamet *Festus*, qui

bellum à belluis dictum esse scribit, *quia belluarum sit*, inquit, *perniciosa dissensio*. Sed errat & labitur *Festus*; nam bellum dictum est à duello. ut *bis à duis*. Quin hoc, quod dico, idem *Festus* alibi docet. Tanta est inconstantia! Itaque qui *Festi* auctoritatem hac in re secuti belluam cum duplici *ll* scribunt, una cum *Festo* labuntur. Omnino nostri veteres Codices semper habent hoc nomen

4 vi fulminis icti conciderunt, deque his rebus haruspicum extiterunt responsa verissima. Mirabile autem illud, quod eo ipso tempore, quo fieret indicium conjurationis in senatu, signum Jovis biennio post, quam erat locatum, in Capitolio conlocabatur. Tu igitur animum induces, (sic enim mecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere? 5 Frater es, eo vereor. Verum quid tibi hic tandem nocet? resne, quæ talis est; an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contradico: à te rationem totius haruspicinæ peto. Sed te mirificam in latebram coniecisti. Quod enim intelligeres, 6 fore, ut premerere, quum ex te causas uniuscujusque divinationis exquirerem, multa verba fecisti, te, quum res videres, rationem, causamque non quærere: quid fieret, non cur fieret, ad rem pertinere. Quasi ego aut fieri

nomen scriptum simplici l. Lambinus.

4 Vi fulminis icti] Bal. Reg. Cantab. cum tribus Pall. & Ven. 1471. exhibent ut fulminis ictu; sed rectam puto lectionem vulgatam. Davies.

5 Frater es, non vereor] Veneti, frater es, eo vereor. Et naturalis est certe pudor inter consanguineos, & erga parentes; ut ille reverentia patris prohiberi se ait, quo mi-

nus dicat eum desipere:

Εἰ μὴ πατὴρ ἦν, ἵππον αὖ σὲ γ' ἀφρονεῖν.

Camerarius.

6 Quod enim intelligeres fore, ut premerem te] Magis placet, ut est in antiquo, quod enim intelligeres fore, ut premerere, quum ex te causas &c. Ursinus.

Ibid. Fore ut premerere] Est à Pall. quatuor, mirorque hætenus obtinuisse, premerem

fieri concederem, aut esset philosophi, caus-
sam, cur quidque fieret, non quærere!

XXI. Et eo quidem loco & ¹ prognos-
tica nostra pronuntiabas, & genera herba-
rum, scamnoneam, aristolochiamque radi-
cem, quarum causam ignorares, vim &
effectum videres. Dissimile totum: nam
& prognosticorum causas persecuti sunt &
Boëthius Stoicus, qui est à te nominatus, &
noster etiam Posidonius: &, si causæ non
reperiantur istarum rerum, res tamen ipsæ
observari, ² animadvertique possunt. Nattæ
vero statua, aut æra legum de cælo tacta,
quid habent ³ observatum, ac vetustum?
Pinarii Nattæ nobiles: à nobilitate igitur
⁴ periculum. Hoc tam callide Juppiter cogi-
ravit.

re, lectionem inficetam præ
nostra. Gruterus.

¹ Prognostica nostra — Ari-
stolochiamque radicem] Res, ad
quas hic respicit, existant lib.I.
capp.7,8,9,10. Davies.

² Animadvertique possunt]
Vulg. potuerunt. Sed congru-
entior est lectio, quam nos
fide MSti Reg. damus. Quin
& eam repræsentant editiones
vetustæ. Idem.

³ Observatum ac vetustum]
Locum Gulielmius & Gruterus
hoc modo distinguunt: Nattæ
vero statua, aut æra legum de
celo tacta quid habent? Obser-
vatum ac vetustum. Pinarii

Nattæ nobiles. At hæc inter-
punctio, nec sensui nec Lin-
guæ Latinæ congrua videtur.
Licet autem distinctio recepta
mutari non debeat; est ta-
men, nisi fallor, in verbis la-
tens vitium: nam quid huc
faciat *vetustum*, haud intelligo.
Forte scripsit noster *observa-
tum ac animadversum*, ut ob-
servari animadvertique supra
conjunxit. Sed à MSSorum
lectione longius, quam par
est, recedit hæc emendatio,
nec mihi quidem ipsi plane
satisfacit. Idem.

⁴ Periculum. Hoc tam cal-
lide Juppiter cogitavit] Malim,
hoc

tavit. Romulus lactens fulmine ictus: 'urbi igitur periculum ostenditur, ei, quam ille condidit. Quam scite per notas nos certiores facit Juppiter? At eodem tempore signum Jovis conlocabatur, quo conjuratio indicabatur. Et tu scilicet mavis, numine Deorum id factum, quam casu arbitrari? & redemptor, qui columnam illam de Cotta, & de Torquato conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, sed à Diis immortalibus ad istam horam reservatus est. Non equidem plane despero ista esse vera, sed nescio, & discere à te volo. Nam quum mihi quædam casu viderentur sic evenire, ut prædicta essent à divinantibus; dixisti multa de casu, ut, 'Venereum jaci posse casu, quattuor talis jactis; quadringentis, centum

hoc tandem callide, prout in nonnullis est MSSis; vel hoc quam callide Juppiter cogitavit? ut paullo post, QUAM scite per notas nos certiores facit Juppiter? Porro Gruterus dubitat, an non, interpunctione mutata, locus ita sit legendus: A nobilitate igitur periculum hoc. Tam calide Juppiter cogitavit. Quod vero bene se habet, id æκίστην ἔχει multo præstat; præsertim si tam male res cadat, ut & sensum & Latinitatem vitiet; quod hic viro illi docto contigit. Idem.

5 Urbi igitur periculum o-

*stenditur] Ita solebant argu-
tari. Nam*

— *Malus interpret rerum
metus omne trahebat*

*Augurium pejore via, trun-
cataque membra*

*Nutricemque Lupam Romæ
regnoque minari.*

*Sunt Claudiani de Bell. Get.
vl. 262. Idem.*

6 *Venereum — Panisci]*
*Quæ Marcus hic repetit, Quin-
tus supra lib. I. cap. 13. dixe-
rat. Porro MSS. Bal. Reg.
Ven. 1471. & Victor. dant &
quadringentis. Leg. at, vel sed
quadringentis. Davies.*

N 4

1 Nescio

centum Venercos non posse casu consistere. Primum ¹ nescio, cur non possint: sed non pugno; abundas enim similibus. Habes & resperfectionem pigmentorum, & rostrum suis, & alia permulta. Idem Carneadem fingere dicis de capite Panisci. Quasi non potuerit id evenire casu, & non in omni marmore necesse sit inesse vel Praxitelia capita! illa enim ipsa efficiuntur detracti-
one, nec quidquam illuc adfertur à Praxi-tele: sed quum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris perventum est, tum intel-
ligas, illud, quod jam expolitum sit, intus fuisse. Potest igitur tale aliquid etiam sua sponte in lapicidinis Chiorum exstitisse. Sed sit hoc fictum. Quid? In nubibus numquam animadvertisti leonis formam, aut hippocentauri? Potest igitur, quod modo negabas, veritatem casus imitari.

XXII. SED quoniam de extis, & de fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspicina sit pertractata. ² Mulæ partus

¹ Nescio, cur non possint]
Bal. habet, nescio, an possit.
Si modo reponas possint, for-
san hæc lectio deterior altera
non videbitur, cum Cicero pas-
sim ita loquatur. Davies.

² Mula partus] Vide lib. I.
cap. 18. Idem

³ Si in rebus usitatis est]
Legendum puto *visitatis*, hoc
est, frequenter visis; nam sta-
tim subjicit noster, *quod cre-
bro VIDET, non miratur; —
— quod ante non VIDIT — o-
stentum esse censet.* Pari mo-
do rescribendum crediderim
Tusc.

partus prolatus est à te. Res mirabilis, propterea quia non sæpe fit: sed si fieri non potuisset, facta non esset. Atque hoc contra omnia ostenta valeat; numquam, quod fieri non potuerit, esse factum: sin potuerit, non esse mirandum. Caussarum enim ignoratio in re nova mirationem facit: eadem ignoratio³ si in rebus usitatis est, non miramur: nam qui mulam peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quæ natura partum animantis faciat, ignorat: sed, quod crebro videt, non miratur, etiamsi, cur fiat, nescit: quod ante non vidit, id si evenerit, ostentum esse censer. Utrum igitur, quum concepit mula, an quum peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed partus prope necessarius.

XXIII. SED quid plura? Ortum videamus haruspicinæ: sic facillime, quid habeat auctoritatis, judicabimus. ⁴ Tages quidam dicitur in agro Tarquinienfi, quum
terra

Tusc. lib. I. cap. 27. *Sejuncta ab his VISITATIS potisque naturis; non usitatis, ut vulgg. Idem.*

⁴ Tages quidam dicitur]
Ovidius Metam. lib. xv. 553.
Haud aliter stupuit, quam
cum Tyrrhenus arator

Fatalem glebam mediis ad-
spexit in arvis,
Sponte sua primum, nulloque
agitante, moveri:
Sumere mox hominis terra-
que amittere formam,
Oraque venturis aperire re-
centia fatiis.

Indigena

terra araretur, & sulcus altius esset inpressus, exstitisse repente, & cum adfatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia. Ejus adspectu quum obstupuisset bubulcus, clamoremque majorem cum admiratione edidisset; concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam convenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia verba ejus exceperint, litterisque mandaverint: ¹ omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspicinæ disciplina contineretur: eam postea crevisse rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta conservant: hunc fontem habent disciplinæ. Num ergo opus est ad hæc refellenda Carneade? ² num Epicuro? Estne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum

Indigena dixerunt Tagem: qui primus Etruscum

Edocuit gentem casus aperire futuros.

Hoc idem tradunt plurimi, quorum loca suppeditabit *Henr. Lindenbrogius ad Censorini cap. iv. pag. 23. Davies.*

¹ *Omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspicina disciplina contineretur.] Qua pro qua scriptum est in vetere libro. Ursinus.*

² *Num Epicuro.] Cum Carneades disputator habitus est subtilissimus; acumine vero caruit Epicurus, ut passim dicit Cicero; legendum crediderim, num vel Epicuro? Aliter enim, ut puto, si non vitiosa, saltem debilis est & languida prorsus oratio. Davies.*

³ *Deum dicam, an hominem.] Tages, Genii fuit filius, nepos Jovis, si Festo credimus. Idem.*

rum esse, ³ Deum dicam, an hominem?
⁴ Si Deus, ⁵ cur se contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem adspiceret? Quid? idem nonne poterat Deus hominibus disciplinam superiore è loco tradere? Si autem homo ille Tages fuit, quonam modo potuit terra oppressus vivere? unde porro illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisse? Sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem.

XXIV. VETUS autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, ⁶ quod non rideret haruspex, haruspicem quum vidisset. Quota enim quæque res evenit prædicta ab istis? aut si evenit quidpiam, quid adferri potest, cur non casu id evenerit? ⁷ Rex Prusias, quum Hannibali apud eum exsulanti depugnari placeret, negabat

⁴ Si Deus] Vulgg. *si Deum*; cum vero noster in membro sequente dicat, *si autem* (Leg. *sin autem*) homo ille Tages fuit, Codicis Bal. auctoritati parui-
mus. *Idem.*

⁵ Cur se contra naturam in terram abdiderit] Videtur legendum *abdiderat*. Laminus.

⁶ Quod non rideret haruspex] Nulla Catonis facta mentione, noster idem dictum re-

fert lib. I. N. D. cap. 26. Davies.

⁷ Rex Prusias] Hoc Antiocho Regi tribuit Plutarchus. Ἀντίοχος ὁ Καρχηδόνιος, inquit ille de Exil. Tom. II. p. 606. οὐκ ἔχρητο παρήσσια πρὸς ΑΝΤΙΟΧΟΝ, βασιλέα ὄντα, φευγὰς αὐτὸν ἐπιχειρῶν τοῖς πολέμοις. Ἐδὲ Ἰουστινίνος καὶ τὰ σπλάγχνα καλοῦν φάσκοιτο, ἐπιτημῆσαι, εἰπὼν, Σὺ π κρία λίσσῃ

gabat se audere, quod exta prohiberent.
 "An tu, inquit, carunculæ vitulinæ mavis,
 "quam imperatori veteri credere?" Quid?
 ipse Cæsar, quum à summo haruspice mone-
 neretur, ne in Africam ante brumam trans-
 mitteret, nonne transmisit? quod ni fecis-
 set, uno in loco omnes adversariorum co-
 piæ convenissent. Quid ego haruspicum
 responsa commemorem, (possum equidem
 innumerabilia) quæ aut nullos habuerint
 exitus, aut contrarios? Hoc civili bello,
 Dii immortales! quam multa luserunt? quæ
 nobis in Græciam Roma responsa haruspi-
 cum missa sunt? quæ dicta Pompeio? et-
 enim ille admodum extis, & ostentis mo-
 vebatur. Non lubet commemorare, nec
 vero

ἀντὶ τοῦτο, οὐ πὺν ἔχον ἄν-
 ὁρα; At cum Cicerone fa-
 cit Valerius Maximus lib. II.
 cap. VII, 6. extern. & homo,
 ceteroqui superstitiosus, ani-
 mosum hoc Hannibalis effa-
 tum comprobat. Davies.

1 Cum à summo haruspice]
 Quod immolanti ausugisset ho-
 stia. Vide Suetonium in Jul.
 cap. 59. Minucius Felix Oct.
 cap. xxvi. Caius Cæsar, ne an-
 te brumam in Africam navigia
 transmitteret, auguriis & au-
 spiciis renitentibus, spreuit. Eo
 facilius & navigavit & vicit.
 Non jam monebo, vocem na-
 vigia delendam videri; retinet
 enim Cyprianus de Idol. Van.

cap. 3. ut animi pendeam,
 quid hac de re sit statuendum.
 Licet in eam partem magis
 inclinem, ut tuenda sit recepta
 lectio, cum naves in alteram
 ripam amnis transjicere dixerit
 Livius lib. x. cap. 2. & clas-
 sem in Africam trajicere lib.
 xxii. cap. 37. Sic & alibi
 loquitur præstantissimus ille
 scriptor. At certe labuntur Mi-
 nucius & Cyprianus, cum au-
 guria & auspiciis renisa fuisse
 scribunt. Ceterum menda,
 nisi fallor, hunc Ciceronis lo-
 cum obsidet; vix enim est,
 ut summum haruspicem, homi-
 nis nomine non prolato, dixe-
 rit noster. Legendum puto,

à spu-

vero necesse est, tibi præsertim, qui interfuisti. Vides tamen omnia fere contra, ac dicta sint, evenisse. Sed hæc hæctenus: nunc ad ostenta veniamus.

XXV. ⁴ **MULTA** me consule à me ipso scripta recitasti: multa ante Marficum bellum à Sisenna conlecta adtulisti: multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris à Callisthene commemorata dixisti: de quibus dicam equidem singulis, ⁵ quoad videbitur; sed ⁶ dicendum etiam est de universis. Quæ est enim ista à Diis profecta significatio, & quasi denuntiatio calamitatum? quid autem volunt ea Dii immortales primum significantes, quæ sine interpretibus non

à SPURINNA haruspice. Supra lib. I. cap. 52. Cum Spurinna diceret, rimendum esse, ne & consilium & vita deficeret. Adi Valerium Maximum lib. I. cap. vi, 13. lib. viii. cap. xi, 2. & Suetonium in Jul. cap. LXXXI. Similis quidem ductus est litterarum, nominaque propria crebro temerantur Librarii. Idem.

² Ante brumam] Terentius Phorm. Act. iv. Sc. iv, 28.

Haruspex veruit ante brumam autem quid novi

Negotii incipere.

Ubi Donatus: Arte, inquit, irrisit homines Terentius, qui- bus religio sit aggredi negotium

aliquod, diebus decrepcentibus. Idem.

³ In Graciam Roma] Reg. habet à Roma, quomodo passim loquuntur Caesar & ex optimis alii. Idem.

⁴ Multa me consule — commemorata dixisti] Lib. I. capp. 11, 34, 44. Idem.

⁵ Quoad videbitur] Vulgg. quoad utile videbitur. Quum vero mediam vocem repudiarent tam res ipsa, quam MSSi Voss. Bal. Reg. Cantab. ac editi. Ven. 1471. Badian. & Victor. eam nos expungendam duximus. Idem.

⁶ Dicendum etiam est de universis] Bal. dat, dicendum est

non possimus intelligere: deinde ea, quæ cavere nequeamus? At hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo possint: ut medici, quamquam intelligunt sæpe, tamen numquam ægris dicunt illo morbo eos ² esse morituros. Omnis enim prædictio mali tum probatur, quum ad prædictionem cautio adiungitur. Quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, vel Lacedæmonios olim, vel nuper nostros adjuverunt? quæ si signa Deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum; aperte declarari oportebat: aut ne occulte quidem, si ea sciri volebant.

XXVI.

est primo de universis. Non male, si faverent alii Codices. Davies.

1 Non possimus intelligere] Vulgg. *possimus*; male: addit enim ea, quæ cavere nequeamus. Quapropter nos MStum Bal. secuti sumus, nè *modorum* oriretur confusio. Simili vero ratione contra Genethliacos argumentatur Sextus Empiricus adv. Mathem. pag. 117. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς κατ' ἀνάγκην (ποιήσονται πρὸς σωτηρίους) ἀναφελεῖς εἶδεν γὰρ τῷ βίῳ τὸ ἡ κατὰ ἀνάγκην συμβαίνειν ἐκ τῶν ἐκλήσεων — τότε δ' ἂν χρησιμὴς ἐτύχευεν ἡ ἀστρολογία, εἰ πρὸς τὴν ἐκκλίπιν αὐτοῦ τὴν ἀναφο-

ρὰν ἐλάμβανεν. Idem.

2 *Esse morituros*] Perituros exhibet Bal. quod eodem reddit. Idem.

3 *Sæpe deducitur*] Ita quidem MSSi. Sed D. Lambino & Joan. Clerico, duumviris doctissimis, accedo, quibus legendum placet *deducitur*. Idem.

4 *Nonnunquam etiam errorem creat similitudo*] D. Lambinus, tribus v oculis additis, rescribendum putabat *Et in quibus nonnunquam*; at F. M. Bruto placebat, in his nonnunquam etiam errorem creat similitudo. Verum, nota Parentheses apposita, quod nos primi fecimus, nec hoc nec illud

XXVI. JAM vero conjectura omnis, in qua nititur divinatio, ingeniis hominum in multas, ac diversas, aut etiam contrarias partes ³ sæpe deducitur. Ut enim in causis judicialibus alia conjectura est accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus iis rebus, quæ conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus adfert; (⁴nonnumquam etiam errorem creat similitudo) ⁵ magna stultitia est earum rerum Deos facere effectores, causas rerum non quærere. Tu vates Bœotios credis Lebadia vidisse ex gallorum gallinaeorum cantu, victoriam esse Thebanorum, ⁶ quia galli victi filere solent, canere victores.

illud additamentum esse necessarium patet. *Idem.*

⁵ Magna stultitia est earum rerum] Qui vocem *similitudo* volunt esse sententiæ clausulam, & à voce *magna* novæ sententiæ initium duci; nã illi valde delirant, & simul plane declarant se Latini sermonis esse ignaros atque imperitos. Hic enim ordo, atque hæc sententia verborum est: magna stultitia est, Deos facere effectores earum rerum, neque causas quærere: quas res tum natura, tum casus affert, & in quibus rebus nonnumquam etiam errorem creat similitudo: *Lambinus.*

⁶ Quia galli victi filere solent] Vulgg. *solerent*, nec aliter MS. *Cant.* At *Bal. Reg. & Ven.* 1471. eam, quam quasi postliminio reduximus, præbent lectionem. Ac merito quidem; non enim olim modo, sed etiam nunc *ὁ μάχη ἀλεκτρῶν καὶ τῇ αἰσῇ ἀπὸ ἀγωνίας ὑπὸ τῆς αἰσῆς αὐτῶν τὸ γὰρ τοι φρόνιμα αὐτῶν κατέστυλται καὶ μεμείωται καὶ χαλιδεύει γὰρ ὑπὸ τῆς αἰδοῦς.* Verba sunt *Æliani* lib. 1v. H. A. cap. 29. Ad historiam quod attinet, ita *Plinius* H. N. lib. x. cap. 21. *Habent ostenta & præposteri eorum* (Gallorum) *vespersinique cantus.* Namque totis noctibus canendo,

res. Hoc igitur ¹ per gallinas Juppiter tantæ civitati signum dabat? An illæ aves, nisi quum vicerint, canere non solent? At tum canebant, nec vicerant: id enim est, inquires, ostentum. Magnum vero: quasi pisces, non galli cecinerint. Quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? Quod si victores alacritate, & quasi lætitia, ad canendum excitantur; potuit accidisse alia quoque lætitia, quæ ad can-

canendo, Bæotiis nobilem illam adversus Lacedæmonios præagere victoriam; ita conjecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. Vide sis & nostrum lib. I. cap. 34. Davies.

¹ Per gallinas] Non per gallinas, sed per gallos. Ergo rescribendum videtur per Gallinaceos; nam Gallinæ cantus optimo jure prodigium censebatur. Vide Terentium Phorm. Act. IV. Sc. IV. 27. Idem.

² Optimis verbis] D. Lambinus reponendum conjicit versibus; at non est cur hoc in loco MSSorum fides habeatur suspecta. Pariter enim optimis verbis ab Epicuro de laudibus amicitia dicta memorat lib. II. de Fin. cap. 26. Idem.

³ Ante lucem galli cantant] Reg. noster, canent: Bal. autem cantant. Forsan leg. canent. Sed perinde est. Idem.

⁴ In omne corpus diviso]

Rursus impingit Lambinus, cum, repudiata omnium MSSorum lectione, rescribat didi-
to. Livius lib. II. cap. 32. Reddentem in omnes partes hunc — divisum pariter in venas, maturum confecto cibo, sanguinem. Apuleius de Habit. Doct. Platon. pag. 593. Cum id, quod insertur ad totius corporis conservationem, velut singulatim exequatum, cunctis partibus dividitur. Eundem errorem errat vir ille doctissimus ad lib. II. N. D. cap. 54. ubi vide quæ diximus. Idem.

⁵ Mitificato cibo] Concocto, digesto. Vide Petr. Victorium ad lib. I. c. 51. Omnes nostri, modificato cibo; sic & plerique MSSi nec non typis impressi Codices. Idem.

⁶ Favent faucibus ruffis; cantu, plausuque premunt alas] Sic edidit Colinaus anno MDXLV. neque posteriores ullæ Editiones, quas quidem viderim, aliter habent, paucis admodum

cantum moverentur. Democritus quidem
²optumis verbis causam explicat, cur ³ante
 lucem Galli canant: depulso enim de pe-
 ctore, & ⁴in omne corpus diviso, & ⁵mi-
 nificato cibo, cantus edere, quiete satiatos:
 qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius,
⁶*favent faucibus rursis: cantu, plausuque*
premunt alas. Quum igitur hoc animal tam
 sit canorum sua sponte, quid in mentem
 venit Callistheni dicere, ⁷Deos gallis sig-
 num

dum exceptis, ut Lugdunensi
 quadam, & præterea altera.
 Et tamen noster *ἀλαζων* præ-
 dicat se ita edidisse, Manucii
 & Victorii auctoritatem secu-
 tum. Atqui nonne tibi multi
 anteverterunt, homo omnium,
 qui unquam nati sunt, inju-
 stissime atque impudentissime?
 nonne Ego septem abhinc an-
 nos ita edidi? Cur tu ab aliis
 occupata tibi vindicas? cur,
 quæ ab aliis inventa sunt,
 compilas? cur, quæ ab aliis
 scripta sunt, odiosè iteras, &
 miseræ chartas male perdis,
 & lectorum otio abuteris, ut
 aliquid sapere videaris? Sed
 me reprimam, & integrum
 ad aliud tempus servabo. Est
 autem *russus color*, rubro fini-
 timus. Hinc *russata factio*.
 Lambinus.

Ibid. *Favent faucibus rursis:*
cantu plausuque premunt alas]
 Sic recte distinguit MS. Bal.
 Vulg. *favent faucibus rursis*
cantus; ut favere cantu sit ca-

nere, quemadmodum volunt
 Hadr. Turnebus Advers. v, 19.
 & Janus Gulielmus. Sed hoc;
 quod cum bona doctissimo-
 rum virorum venia sit dictum,
 prorsus experientiæ repugnat;
 nam Gallos intempesta nocte
tacere norunt omnes, & vult
 Ennius. Vide Plinium H. N.
 lib. x. cap. 21. Si vero, sede
 vocis unius mutata, legas,

Favent
Faucibus rursis: cantu plau-
suque alas premunt;
 metrum erit Iambicum. Davies.

⁷Deos gallis signum dedisse
 cantandi] Quid ad rem faciat,
 Deos gallis signum cantandi
 dedisse, nescio. Si Deos gallo-
 rum cantu signum dedisse dixe-
 rat Cicero, non hæreremus,
 nec ullus esset dubitandi locus,
 quin recte dixisset. Modo mi-
 hi meam proferre suspicionem
 liceat, à Librariis intrusa vi-
 detur *cantandi* vox, eaque de-
 leta, legerim Deos Gallis *signum*
dedisse, quod idem valet ac
 O
 per

num dedisse cantandi, quum id vel natura, vel casus efficere potuisset?

XXVII. SANGUINEM pluuisse senatui nuntiatum est; ¹ Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine; Deorum sudasse simulacra. Num censēs his nuntiis Thalen, aut Anaxagoram, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor, nisi ē corpore est: sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena maxime potest ² sanguini similis esse, & humor adlapsus extrinsecus, ut ³ in tectoriis videmus austro, ⁴ sudorem videtur imitari. Atque hæc in bello plura & majora videntur timentibus: eadem

per Gallos; ut ablatus sit instrumenti. Davies.

¹ Atratum etiam fluvium fluxisse [sanguine] Nihil agit Phil. Cluverius, qui Ital. Ant. lib. II. cap. xii. pag. 752. legit Aternum etiam fluvium; nam noster lib. I. cap. 43. ait, quid quod fluvius Atratus sanguine fluxit? Ille certe, quos sententiæ suæ fidei iussores laudat vir doctissimus, negotium haud conficiunt; nam Livius lib. xxiv. cap. 44. tradit flumen Amiterni (non Aternam) cruentum fluxisse. Nec huiusce portenti meminit Julius Obsequens, sed Conr. Lycosthenes in additamentis ad Obsequentem cap. 30. Is autem sua,

prout videtur, hausit ex Orofili lib. iv. cap. 12. Namque, inquit, in Piceno flumine sanguis effluxit. At in Piceno multi erant, præter Aternum, fluvii. Non igitur recepta moveatur lectio; sed Atratus habeatur ignobilis fluvius, qui vel exaruit, vel cuius hodie situm nescimus. Idem.

² Sanguini similis] Vulgg. sanguinis similis, contra quam jubent Gruteriani nostrique MSSi. Idem.

³ In tectoriis videmus Austro] Auster scilicet, humidus est ventus, Notus à πὺρ & ventus appellatus. Idem.

⁴ Sudorem videtur imitari] In Vulgg. deest vox media, quam

nos

eadem non tam animadvertuntur in pace. Accedit illud etiam, ⁵ quod in metu & periculo quum creduntur facilius, tum finguntur impunius. Nos autem ita leves, atque inconsiderati sumus, ut, si mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc unum, monstrum putemus? Ante vero Marsicum bellum, quod clypeos Lanuvii, ⁶ ut à te est dictum, mures rosissent, maxumum id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi vero quidquam intersit, mures, diem noctem aliquid rodentes, ⁷ scuta, an cribra corroserint. Nam si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de republica debui pertimescere: aut, si Epicuri

nos ex Reg. Cantab. Ven. 1471. Badian. & Victor. mutuum sumimus. Idem.

⁵ Quod in metu & periculo] Id animum advertit Claudianus Bell. Get. vs. 227.

Uique est ingenioque loquax,
& plurima fingi

Permittens credique timor;
tum somnia vulgo

Narrari; tum monstra Deum,
monitusque sinistri;

quod late diducit elegantissimus Poëta. Statius de Pavore Thebaid. lib. VII, 112.

— Bonus omnia credi

Auctor, & horrificis lymphæ
incurribus urbes.

Si geminos soles ruituraque
sudeant astra;

Aut nutare solum, aut veteres descendere silvas,

Ah miseri vidiſſe putens —

Idem plus vice simplici monuit Livius, & rem ita se habere quotidiana docet experientia. Idem.

⁶ Ut à te est dictum, mures rosissent] Victorius edidit mures nocte essent. At renituntur MSSSti. Supra lib. I. cap. 44. Lanuvii clypeos, quod haruspibus tristissimum visum est, à muribus esse derosos. Plinius H. N. lib. VIII. cap. 57. Mures, arrosis Lavinii (cum Harduino lege Lanuvii) clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum. Id.

⁷ Scuta an cribra corroserint] Clemens Alexandrinus

curi de Voluptate ¹ liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore.

XXVIII. AN vero illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne sim longior, una ratio est: quidquid enim oritur, quaecumque est, causam habeat à natura necesse est; ut, etiamsi præter consuetudinem exstiterit, præter naturam tamen non possit exsistere. Causam igitur investigato in re nova, atque admirabili, ² si poteris: si nullam reperiēs, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa; ³ eumque terrorem, quem tibi rei novitas adtulerit, ⁴ naturæ ratione depellito. Ita te nec terræ fremitus, nec cæli discessus, nec lapideus aut sanguineus imber, nec trajectio stellæ, nec faces visæ terre-

Strom. lib. vii. pag. 842. Τὸ δὲ καὶ θαυμαστὸν, εἰ ὁ μὲν, φησὶν ὁ Βίων, τὸ θύλακον διέτρεχαν, ἐκ ἑνὸς ὁ, π φάγγ' τοῦτο γὰρ ἦν θαυμαστὸν, εἰ, ὡς περ' Ἀρχεσίλαος πᾶσαν ἐνέχρεις, τὸ μὲν ὁ θύλαξ κατέφαζεν. Adi sis & Theodoretum Therap. vi. pag. 88. Augustinus de Doct. Christ. lib. II. cap. xx. §. 31. Illud eleganter dictum est Catonis, qui, cum esset consultus à quodam, qui sibi à soricibus erosas caligas diceret, respondit, non esse illud monstrum, sed vere mon-

strum habendum fuisse, si sorices à caligis roderentur. Davies.

1 Liber corrosus] Vulgg. rosus, contra MSSorum fidem. Idem.

2 Si poteris] Sic MSSi; non potes, ut vulgg. Idem.

3 Eumque terrorem] Sic legendum esse & duo libri veteres, & ratio pervincunt; non, ut vulgo, errorem. Lambinus.

Ib. Eumque terrorem] Vulgg. nostrique Codices, errorem; sed audiendus est Lambinus, licet Janus Græterus suo more

con-

terrebunt. ⁵ Quorum omnium causas si à Chrysippo quæram, ipse ille divinationis auctor numquam illa dicet facta fortuito, naturalemque rationem omnium reddet: nihil enim fieri sine causa potest; nec quidquam fit, quod fieri non potest; nec, si id factum est, quod potuit fieri, portentum debet videri: nulla igitur portenta sunt. Nam si, quod raro fit, id portentum putandum est, sapientem esse, portentum est: sæpius enim mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse. Illa igitur ratio concluditur, nec id, quod non potuerit fieri, factum umquam esse; nec quod potuerit, id portentum esse; ita omnino nullum esse portentum. Quod etiam conjector quidam & interpretes portentorum non inscite respondisse dicitur ei, ⁶ qui quum ad eum retulisset, quasi ostentum, quod anguis domi ⁷ vectem circum-

contra nitatur. Certe multum abest, ut illam *διέδωκεν impro-
bent* sequentia; clare potius firmant & stabiliunt. Ita te, subjicit noster, *nec terra fremitus — nec trajetio stelle, nec faces visa TERREBUNT.* Et paullo ante: *An vero illa nos TERRENT, si quando aliqua portentosa — dicuntur.* Hæc loca, nisi fallor, terrorem veram esse lectionem demonstrant. Davies.

⁴ *Natura ratione depellito*] Physiologia, quam natura ra-

tionem vocavit lib.I.c.41. Idem.

⁵ Quorum omnium causas] Vulgg. *quarum omnium*, quod tam Latinitate, quam MSto Bal. flagitante, mutavimus. Id.

⁶ Qui quum ad eum] Reg. noster quiddam: Bal. autem quoddam. Forte, qui quondam ad eum retulisset; vel quum, si libet, deleatur. Idem.

⁷ Vectem circumnexus fuisset] Sic habet liber unus MS. Malim tamen *vesti circumnexus* esset; nisi quis dicat esset *ἀνασποφῆν*, &, pro circum-

circumjectus fuisset. *Tum esset*, inquit, *ostentum*, si anguem vectis circumplicavisset. Hoc ille responso satis aperte declaravit, nihil ¹ habendum esse portentum, quod fieri posset.

XXIX. C. Gracchus ad M. Pomponium scripsit, ² duobus anguibz domi comprehensis, haruspices à patre convocatos. Quis magis anguibz, quam lacertis, quam muribus? Quia sunt hæc quotidiana, angues non item. Quasi vero referat, quod fieri potest, quam id sæpe fiat. Ego tamen miror, si emissio feminæ anguis mortem adferebat Ti. Graccho, emissio autem maris anguis erat mortifera Corneliæ, cur alter-

utram

cum vectem nexus fuisset, vectem circumnexus fuisset positum. Vel lege potius, vectem circumnexusisset, cui respondebit verbum circumplicasset, quod sequitur. Lambinus.

Ib. Vectem circumjectus esset] Sic Pall. nostrique MSSi. Lambino tamen placet circumnexus, Gulielmio autem circumplexus. At nullis opus est conjecturis, siquidem vectem circumjectus idem valet ac circa vectem jactus. Acutum vero responsum, quod cuidam interpreti portentorum tribuit noster, Diogeni adscribit Clemens Alexandrinus Strom. lib. vii. pag. 843. Διογένης, inquit, ὡς τ

ἡνυμῶζοντα, ὅτι εὖρον τὸ ὄφιν ἐν τῷ ἱερῷ ἀεὶ μελημένον, Μηδὲ ἡνυμῶζον, ἵφην ἢ γὰρ παραδεδέσποντο καὶ τοῦ, εἰ τὸ ὑπερὸν ἀεὶ ὀρθῶς τῷ ὄφιν κατεμνημένον ἰδύσθω. Idem refert etiam Theodoretus Therap. vi. pag. 88. Davies.

¹ Habendum esse portentum, quod fieri posset] Præter Codices nostros editosque ceteros Pet. Victorius dedit, habendum esse, quod fieri posset, ostentum; quod non sine libris factum videri facit singularis doctissimi viri fides & diligentia. Idem.

² Duobus anguibz domi comprehensis] Vide lib. I. cap. 18. Idem.

utram emisserit: nihil enim scribit respondisse haruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. At ³ mors insecuta Gracchum est. Causa quidem, credo, aliqua morbi gravioris, non emissione serpentis: neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem umquam fiat, quod futurum illi esse dixerint.

XXX. NAM illud mirarer, si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ⁴ ex passerum numero belli Trojani annos auguratum: de cujus conjectura sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, ⁵ loquitur Agamemnon:

Ferte

³ *Mors insecuta Gracchum est*] Hanc lectionem constanter tenent omnes MSSi. Legendum tamen censeo, *mors secuta Gracchi est*; nam inepta videtur mortis προσηγορία, ut ea, tanquam talis armata, fugientem Gracchum à tergo sequeretur. *Idem.*

⁴ *Ex passerum numero belli Trojani annos auguratum*] Huc respicit Petronius Satir. c. 89.

Jam decima mæstos, inter ancipites metus,

Phrygas obsidebat messis, & vatis fides

Calchantis atro dubia pendebat metu.

Philostratus vit. Apoll. lib. I.

cap. 22. Οἱ δὲ δὴ φησὶ, ἴφη ὁ Δάμων, οἱ παρὰ τῷ Ὅμηρῳ πὶ φήσουσιν, ὅς οἱ δοῦσαν μὲν ἐν τῇ Αὐλίδι ἰδιώσας οὐτὰ ὄντας, ἐν νείτω ἐπ' αὐτοῖς τὴν μητέρα ἰλῶν. Κάλχας δ' ἐξηγέμεναι πάντα, ἐνεία συναιτὺς ἀντίππολεμῆσθαι τὴν Τροίαν. Vide sis & Origenem in Cels. lib. iv. pag. 224. Exstat autem locus Il. B, 299. *Idem.*

⁵ *Loquitur Agamemnon*] Immo Ulysses. Ciceronis μνημονικὸν αἰμάρτημα, quod à Politiano priore animadversum esse, cum jam hæc scripsissem, ab amico quodam admonitus sum. Itaque delere volueram; nam fudet, quæ ab aliis dicta sunt,

Ferte viri, & duros animo tolerate labores,
Auguris ut nostri Calchantis fata quæ-
amus
Scire, ratosne habeant, an vanos pectō-
ris orsus.
Namque omnes memori portentum men-
te retentant,
Qui non funestis liquerunt lumina
fatis.
Argolicis primum ut vestita est classi-
bus Aulis,
Quæ Priamo cladem, & Trojæ, pestem-
que ferebant;
Nos circum latices gelidos, fumantibus
aris,
Aurigeris divûm placantes numina
tauris,
Sub platano umbrifera, fons unde ema-
nat aquai, Vidi-

sunt, recantare. Sed propter-
 ea quod numeri jam erant
 utrobique adscripti, non de-
 levi. Lambinus.

1 *Aurigeris* — *tauris*]
 Ita loquitur, quod victimarum
 cornua deaurare soliti sint ve-
 teres. Vide Everh. Feithium
 Ant. Homer. lib. I. cap. 9.
 aut Joann. Saubertium de Sacrif.
 cap. xviii. pag. 438. Davies.

2 *Tortuque draconem Ter-*
ribilem] *Homerus* Il. B, 308.

Ἐν δ' ἱφάνη μίχα σῆμα, δρῶ-
 κων ἐπὶ τῷ ΔΑΦΟΙΝΩ

Σμυρδαλίου —

Philostatus de palustribus dra-
 conibus lib. III. cap. 6. Μίχα-
 νες ὁ ἱκανῶς τὸ τῷ τῶν, καὶ ἡτοι-
 φοιῶντοὶ τὸ ἄλλον, καὶ σφῶπι-
 ζον ἡπταὶ δὲ λόγους περὶ αὐτῶν Ὁ-
 μῆρος, ἢ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ τὸν
 ἦ δὲ δρῶκον τὸ ἐν Αὐλίδι, τὸν
 πρὸς τῇ πηγῇ οἰκῶντι, περὶ τὰ
 τῷ ΔΑΦΟΙΝΩΝ εἰρηκεν. Hoc
 autem ἐπιθήκεν in sua versione
 Cicero prætermisit. Idem.

3 *Jovis ut pulsu* penetrabat
 ab ara] *Vulgg.* penetraret.
 Male. Nos autem MSS Stos Reg.

*Vidimus inmani specie, ⁂ tortuque dra-
conem*

*Terribilem, ⁂ Jovis ut pulsu penetra-
bat ab ara:*

*Qui platani in ramo foliorum tegmine
septos*

*Conripuit pullos: quos quum consume-
ret octo,*

*⁂ Nona super tremulo genitrix clangore
volabat:*

*Cui ferus inmani laniavit viscera
morsu.*

*Hunc, ⁂ ubi tam teneros volucres ma-
tremque peremit,*

*Qui luci ediderat, genitor Saturnius
idem*

*Abdidit, & ⁂ duro formavit tegmina
saxo.*

*Nos autem timidi stantes mirabile
monstrum*

Vidi-

& *Cantab.* cum vetustioribus
editis sequimur. *Idem.*

4 *Nona super tremulo gene-
trix clangore volabat*] *Home-
rus* II. B. 315.

Μήτηρ δ' ἀμφιποτῶτο ὀδυρο-
μένη φίλα τέκνα.

Eleganter *Heliodorus* *Æth.* lib.

II. pag. 97. Ὅπως, ὅπως αὐ-
τῆς τῇ καλίᾳ πορθεῖται, ἢ
ὀφθαλμοῖς τι τὴν γονὴν πορθε-
μένη, ἀσβλητῶν μὲν ὀκνῶν, φεύ-
γων ἢ ἢ φεύγει· πῶτος ἐν αὐτῇ
καὶ πῶτος ἀνταγωνίζεται πτε-
ρυγῶν ἢ ἀσβηποτῶν τὴν πολιορ-

χίαν, εἰς ὧν ἀνήμερα, καὶ εἰς
ἴλιον ὅτε ἐγείρεται ἢ φύσας, ἀνέ-
νυτον ἱεστηλῶν ἢ μητρῶον εἰσ-
άγουσα θνητόν. Ad hunc, ut
opinor, locum respicit scriptor
nitidissimus. *Idem.*

5 *Ubi tam teneros*] *Leg.*
ubi jam teneros, ut mihi qui-
dem videtur. *Idem.*

6 *Duro formavit tegmina
saxo*] *Vett. editt. firmavit;*
Vulgg. formavit tegmine saxi.
Cum vero lectionem magis
commodam suppeditarunt *Bal.*
Reg. & *Cantab.* eam reci-
pere

*Vidimus in mediis divum vorfarier
aris.*

*Tum Calchas hæc est fidenti voce lo-
cutus.*

*Quidnam torpentes subito obstupuistis
Achivi?*

*Nobis hæc portenta Deum dedit ipse
creator*

*Tarda, & sera nimis: sed fama, ac
laude peremni.*

*Nam quot aves tetro matatas dente
videtis,*

*Tot nos ad Trojam belli exanclabimus
annos,*

*Quæ decimo cadet, & pæna satiabit
Achivos.*

*Edidit hæc Calchas: quæ jam ma-
tura videtis.*

³ Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, annorum potius, quam aut mensium, aut dierum? cur autem de passerculis conjecturam facit, in quibus nullum erat monstrum:

pere nullus equidem dubitavi.
Davies.

1 Deum dedit ipse creator]
In Bal. est Deus. Agnoscis, o-
pinor, Monachi stuporem,
Idem.

2 Quæ jam matura vide-
tis] Quæ videtis instare, &
propinqua esse, prout recte

Turnebus Advers. lib. v. cap. 19.
Idem.

3 Quæ tandem ista augu-
ratio] Repono quæ tandem;
ut querat Cicero, cur annos
potius ista auguratione, quam
mensis aut dies, notatos cen-
suerit augur. Idem.

4 Sulla apparuit immolanti]
Vide

strum: de dracone filet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? postremo, quid simile habet passer annis? Nam de angue illo, qui * Sullæ apparuit immolanti, utrumque memini, & Sullam, quum in expeditionem educturus esset, immolavisse, & anguem ab ara exstitisse, eoque die rem præclare esse gestam non haruspiciis consilio, sed imperatoris.

XXXI. Atque hæc ostentorum genera mirabile nihil habent, quæ quum facta sunt, tum ad conjecturam aliqua interpretatione revocantur: ut illa tritici grana in os pueri * Midæ congesta; aut apes, quas dixisti in labris Platonis confedissee pueri, non tam mirabilia sint, quam conjecta belle: quæ tamen vel ipsa falsa esse, vel ea, quæ prædicta sunt, ⁶ fortuito cecidisse potuerunt. De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit angui; sed, ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, in Solonio præsertim, ⁷ ubi ad focum angues

Vide lib. I. cap. 33. *Idem.*

⁵ *Mida — Platonis — Roscio*]

Supra lib. I. cap. 36. *Idem.*

⁶ *Fortuito cecidisse*] *Bal.*

noster accidisse. Sic & Ven. 1471.

aliique veteres editi. Idem.

⁷ *Ubi ad focum angues nundinari solent*]

Nidulari lege-

bat amicus meus; quo verbo

usus est Varro apud Nonium. Urfinus.

Ib. Ubi ad focum angues nundinari solent]

Ita sane Reg.

Cantab. aliique plures MSSi.

Sed qui vim potestatemque

nundinandi probe novit, ille

quidem id verbum huic loco

non convenire statim perspi-

ciet.

gues nundinari solent. Nam quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror, Deos immortales histioni futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano. Atque etiam à re Flaminiana ostenta collecta sunt, quod ipse, & equus ejus repente conciderit: non sane mirabile hoc quidem, quod evelli primi hastati signum non potuerit: timide fortasse signifer evellebat, quod fidenter infixerat. Nam? Dionysii equus quid adtulit admirationis, quod emerfit è flumine? quodque habuit apes in juba? sed quia brevi tempore regnare coepit, quod acciderat casu, vim habuit ostenti. At Lacedæmoniis in Herculis fano arma sonuerunt, ejusdemque Dei Thebis valvæ clausæ, subito se aperuerunt, eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inventa. Horum quum fieri nihil potuerit sine aliquo motu, quid est

ciet. Ea propter D. Lambinus & amicus Ursini reponunt *nidulari*. Siquidem vero *Pall.* tert. quart. & *Bal.* exhibeant *nudari*; haud, opinor, incommode rescribas, *videri solent*. Certe non abfimilis est litterarum ductus. Ad receptam autem lectionem, quæ multis Codd. nititur, quamproxime legi queat, ubi ad focum angues meridiari solent. Nec forsitan hæc displicebit con-

jectura. *Davies.*

[*Flaminiana ostenta*] Per-
versis interpunctionibus ma-
culatur totus hicce locus,
quem sic distinguas velim.
Atque etiam à re Flaminiana
ostenta collecta sunt: quod ipse
& equus repente conciderit;
(vel *conciderint*, ut *Reg. &*
Cantab.) non sane mirabile hoc
quidem: quod evelli primi ha-
stati signum non potuerit; ti-
mide fortasse signifer evellebat,
quod

est cur divinitus ea potius, quam casu facta esse dicamus?

XXXII. AT in Lysandri statuæ capite Delphis exstitit corona ex asperis herbis, ³ & quidem subita. ⁴ Itane censes, ante coronam herbæ exstitisse, quam conceptum esse semen? Herbam autem asperam credo, avium congestu, non humano satū. Jam quicquid in capite est, id coronæ simile videri potest. Nam quod eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis, Delphis positas, decidisse, neque eas usquam reperas esse dixisti, furum id magis factum, quam Deorum videtur. Simiæ vero Dodonææ improbitatem historiis Græcis mandatam esse demiror. Quid minus mirum, quam illam monstruosissimam bestiam urnam evertisse, sortes dissipavisse? Et negant historici Lacedæmoniis ullum ostentum hoc tristius accidisse.

quod fidenter infixerat. Quod semicolo finitur, ipsum miraculum continet, quod autem colo, Tullii responsum. Vide lib. I. cap. 35. *Idem.*

2 Dionysii equus — Lacedæmoniis in Herculis fano] Hæc narravit Cicero supra lib. I. capp. 33, 34. *Idem.*

3 Et quidem subita] Laminus conjicit subito. Necesse vero non est, ut quidquam, renitentibus MSSis, innove-

mus. Nam cum Ovidius Metam. VIII, 180. dixerit,

— *Gemma subitos vertuntur in ignes,*

cur subita corona locutio parum Latina censeatur, non intelligo. Vide nos ad lib. II. N. D. cap. 10. *Idem.*

4 Itane censes] Distingendum, Itane? Censes &c. Quæ vero de Lysandri corona, de stellis aureis, deque Dodonæa simia hic habentur, ea lib. I. cap.

accidisse. Nam illa prædicta Veientium, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; ¹ si repressus esset, Veios: ² ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri suburbanæ, non ad arcem, urbemque retinendam. At paullo post audita vox est monentis, ut providerent ne à Gallis Roma caperetur: ex eo Aio Loquenti aram in nova via consecratam. Quid ergo? ³ Aius iste Loquens, ⁴ quum eum nemo norat, & aiebat, & loquebatur, & ex eo nomen invenit: posteaquam & sedem, & aram, & nomen invenit, obmutuit? Quod idem dici de Moneta potest: à qua, præterquam de sue plena, quid umquam moniti sumus?

XXXIII. SATIS multa de ostentis. Auspicia restant, & sortes eæ, quæ ducuntur,

cap. 34. licet reperire. Davies.

¹ Si repressus esset] Lege sin repressus esset; non aliter enim loqui amat noster. Idem.

² Ita aqua Albana deducta] Videtur hic aliquid deesse, si diligenter attendas. Lambinus.

Ibid. Ita aqua Albana deducta] Ante voces hæc D. Lambinus asteriscum posuit, quem sustulit Gruterus, quod ei sententia belle coherere videretur. At vir ille doctus

memor non fuit eorum, quæ dixerat Quintus lib. I. cap. 44. ex fatiis enim Veientium tradit Veios capi non posse, dum lacus Albanus redundaret; & si lacus emissus, lapsu & cursu suo ad mare profluxisset, perniciosum populo Romano; sin autem ita esset eductus, ut ad mare pervenire non posset, tum salutare nostris fore. EX QUO illa admirabilis à maioribus Albana aqua facta deductio est. Hæc omnia paucis refert Marcus:

cuntur, non illæ, quæ vaticinatione funduntur, quæ oracula verius dicimus; de quibus tum dicemus, quum ad naturalem divinationem venerimus: restat etiam de Chaldæis: sed primum auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contradicendum; Marso fortasse, sed Romano facillimus: non enim sumus ii nos augures, qui avium, reliquorumve signorum observatione futura dicamus. Et tamen credo Romulum, qui urbem auspicato condidit, habuisse opinionem, esse in providendis rebus augurandi scientiam. Errabat enim multis in rebus antiquitas, quam vel usu jam, vel doctrina, vel vetustate inmutatam videmus. Retinetur autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas utilitates reipublicæ, mos, religio, disciplina, jus augurium, collegii auctoritas. Nec vero non omni supplicio digni P. Clodius,

cus: Illa, inquit, prædicta Veientium, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; sin repressus esset, Veios: ITA aqua Albana deducta. Ista quidem rectissime; sed tum manifesto deest aliquid, quo fata illa causam non dedisse, cur aqua deduceretur Albana, contenderat noster. Hunc hiatum, nisi multum fallor, sic optimè supplebis: Ita aqua Albana deducta. AQUA ALBANA DE-

DUCTA ad utilitatem agri suburbanæ, non ad arcem urbemque retinendam. Earundem vocum repetitio multas in veterum monumentis lacunas peperit. Davies.

3 Aius loquens — Moneta] Vide lib. I. cap. 45. Idem.

4 Quum eum nemo norat, & aiebat] Vulgg. quando eum nemo norat, aiebat. Nos autem Victorium & MSSos nostros sequimur. Davies.

1 Aliter

dus, L. Junius, consules, qui contra auspicia navigaverunt: parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Jure igitur ¹ alter populi judicio damnatus est, alter mortem sibi ipse conscivit. ² Flaminius non paruit auspiciis: itaque periit cum exercitu. At anno post Paullus paruit: num minus cecidit in Cannensi pugna cum exercitu? Etenim, ut sint auspicia, quæ nulla sunt; hæc certe, quibus utimur, sive tripudio, sive de cælo, simulacra sunt auspiciorum, auspicia nullo modo.

XXXIV. Q. FABI, TE MIHI IN AUSPICIO ESSE VOLO; respondet, AUDIVI. Hic apud majores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. Peritum autem esse necesse est eum, qui, *silentium* quid sit, intelligat: ³ id enim *silentium* dicimus

¹ Alter populi judicio] Clodius populi judicio damnatus esse; Junius autem sibi ipse mortem conscivisse dicitur. Auctoribus tamen inter se non convenit. Vide Joan Freinsheimii Supplem. Liviana lib. xix. capp. 30. 31. Davies.

² Flaminius ——— Paullus paruit] Minucius Felix Oct. cap. vii. Ut Thrasimenus Romanorum sanguine & major esset & decolor, spreuit auguria Flaminius. Idem cap. xxvi. Pullos edaces habuit & Paullus

apud Cannas, tamen cum majore Reip. parte prostratus est. Sed falsus est elegans ille scriptor; nam Paullus quum ei sua sponte cunctanti pulli quoque auspicio non addixissent, obnunciari jam efferenti porta signa collega jussit, ut ait Livius lib. xxii. cap. 42. ita ut auspiciis quidem paruerit Paullus, eo quod iis renitentibus pugnam illo die non iniecit; sed eum pullos edaces habuisse dicere manifestus est error. Omnino vide nostrum lib.

cimus in auspiciis, quod omni vitio caret. Hoc intelligere, perfecti auguris est. Illi autem, qui in auspicium adhibetur, quum ita imperavit is, qui auspicatur, DICITO, SI SILENTIUM ESSE VIDEBITUR; nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, SILENTIUM ESSE VIDERI. Tum ille, DICITO, SI PASCUNTUR. PASCUNTUR. Quæ aves? aut, ubi? Attulit, inquit, in cavea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæ sunt igitur aves internuntiaæ Jovis, quæ pascuntur, necne, quid refert? Nihil ad auspicia: sed quia, quum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & ⁴ terram pavire, terripodium primo, post ⁵ terripudium dictum est; hoc quidem jam tripudium dicitur. Quum igitur ossa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti ⁶ tripudium solistimum nuntiatur.

XXXV.

lib. II. N. D. cap. 3. & Laetanzium Div. Inst. lib. II. cap. 16. Idem.

3 Id enim silentium dicimus] Festus in silentio surgere: Est proprie silentium omnis vitii in auspiciis vacuitas. Idem in sinistrum: Sinistrum in auspicando significare ait Ateius Capito latum & prosperum auspicium; at silentium, ubi duntaxat vacat vitio. De hoc vero, aliisque, quorum Tullius hic meminit, verbis solennibus, vide B. Brissonium de Form.

lib. I. pagg. 124, 125. Idem.

4 Terram pavire] Pavire, ferire denotat, ut observavit Festus in puls. Idem.

5 Terripudium dictum est: hoc quidem jam] Lego, terripudium dictum est hoc, quod quidem jam tripudium dicitur. Quin & abesse potest vox ultima, quam nesciunt quatuor Gruteriani, Bal. noster & Ven. 1471. Idem.

6 Tripudium solistimum nuntiatur] Vulgg. nunciant, & sic omnes nostri Codices. At auspi-

XXXV. ERGO hoc auspiciū divini quidquam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum? quo antiquissimos augures non esse usos, argumento est, quod decretum collegii vetus habemus, omnem avem tripudium facere posse. Tum igitur esset auspiciū, si modo esset ei liberum se ostendisse; tum avis illa videri posset interpretes, & satellites Jovis: nunc vero inclusa in cavea, & fame enecta, si in offam pulvis invadit, & si aliquid ex ejus ore cecidit, hoc tū auspiciū, aut hoc modo Romulum auspiciari solitum putas? Jam de cælo servare non ipsos censes solitos, qui auspiciabantur? nunc imperant pullario: ille renuntiat. Fulmen sinistrum, auspiciū optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia: quod quidem institutorum reipublicæ causa est, ut comitorum vel in

judiciis

auspicianti unus tantum aderat, quapropter legendum nunciatur, prout editio Victoriana repræsentat. Tripudium vero solissimum, felicissimum videbatur auspiciū. Festus in pulis: Puls potissimum dabatur pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod tripudium faceret, id est, terripavium — Bonum enim augurium esse putabant, si pulli, per quos auspiciabantur, comidissent; præsertim si in eadem

aliquid ab ore decidisset. Quin & tripudium solissimum, auspiciū ad rem ordiendam optimum esse docet Servius ad Virgilii Eclog. viii, 30. Davies.

1 Fulmen sinistrum — præterquam ad comitia] Supra cap. xviii. Comitorum solū vitium est fulmen, quod idem omnibus rebus optimum auspiciū habemus, si sinistrum fuit. Vide Dionysium Halicarnassenum lib. II. cap. 5. & Plinium H. N. lib. II. cap. 54. Idem.

2 Tib.

judiciis populi, vel in jure legum, vel in creandis magistratibus principes civitatis essent interpretes. At ² Ti. Gracchi litteris Scipio & Figulus, quod tum augures judicassent eos vicio creatos esse, magistratu se abdicaverunt. Quis negat augurum disciplinam esse? divinationem nego. At haruspices divini: quos quum Ti. Gracchus propter mortem repentinam ejus, qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, non justum rogatorem fuisse dixerunt. Primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriæ fuisset; is enim erat mortuus: id autem sine divinatione ³ conjectura poterat dicere: deinde fortasse casu; qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. Quid enim scire Etrusci haruspices aut de tabernaculo recte capto, aut de pomœrii jure potuerunt? Equidem adsen-

² Tib. Gracchi litteris] Hanc rem tetigit noster lib. I. de Divin. cap. 17. & fuse narravit lib. II. N. D. cap. 4. Valerius Maximus lib. I. cap. I. 3. A Tiberio Graccho ad collegium augurum littera sunt ex provincia missa, quibus significabatur, se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animadvertisse vicio tabernaculum caput comitiis consularibus, quae ipse fecisset; eaque re ab auguribus ad Senatum relata, jussu

ejus C. Figulus à Gallia, Scipio Nasica à Corsica, Romam redierunt, & se consulatu abdicaverunt. Adisi & Plutarchum in Marcello pag. 300. quem locum tentat B. Briffonius Form. lib. I. pag. 120. Idem.

³ Conjectura poterat dicere] Id, quod ipsorum hominum est, instrumento sæpe tribuunt veteres. Cyrillus contra Julianum lib. II. pag. 41. Ἀποδημάρηκε τὰ λαθρῶς ἢ ἀγίων ἀποφαιτῶν Ὁ ΛΟΓΟΣ ἢ Μωσίου

adsentior C. Marcello potius, quam App. Claudio, (qui ambo mei collegæ fuerunt) existimoque jus augurum, etsi divinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea reipublicæ causâ conservatum, ac retentum.

XXXVI. SED de hoc loco plura in aliis: nunc hætenus. Externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quam superstitionosa, videamus. Omnibus fere avibus utuntur; nos admodum paucis: alia illis sinistra sunt, alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurii disciplinam, ego ex illo sui. Dii immortales! quantum differebat? ut quædam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quam multum iis utimur? Bellicam rem administrari majores nostri nisi auspicato nolu-

συνικὸν ἀδρυμῶν κατ' ἰχθυῶ-
ναι ΔΙΕΣΠΟΥΔΑΚΩΣ; Plu-
tarchus Conf. ad Apollonium
pag. 106. B. Ἐπταῶθα ᾧ ἄν-
τις ἰκνύσται καὶ τὴν ἑ Σωκράτους
ΦΩΝΗΝ ΤΗΝ ΟΙΟΜΕΝΗΝ
δὴν συνεσιγῆκαί μιν εἰς τὸ κα-
τὰ τὰς ἀτυχίας. Similiter ora-
tio, cohortari; artes, fateri;
sententia, judicare dicitur. Vi-
de nos ad lib. III. N. D. cap. 2.
Davies.

1 Nec annes transeunt an-

spicato — ex acuminibus]
Cicero N. D. lib. II. cap. 3.
Nulla peremnia servantur, nul-
la ex acuminibus; ut graviter
hallucinatus sit, qui ex cacu-
minibus rescribendum censuit.
De auspiciis vero peremnibus,
iisque, quæ ex pilorum mili-
tarium capta sunt acumini-
bus, adi. Jof. Scaligerum ad
Festum in peremne, & J. C.
Bulengerum de Sortibus lib. II.
cap. 6. Idem.

2 Nam

noluerunt. Quam multi anni sunt, quum bella à proconsulibus & proprætoribus administrantur, qui auspicia non habent? Itaque ¹ nec amnes transeunt auspicato, nec tripudio auspicantur: ² nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, jam M. Marcellus ille quinquies consul totum omisit, idem imperator, idem augur optumus. Ubi ergo avium divinatio? quæ, quoniam ab iis, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis re-tenta videtur, à bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat, si quando rem agere vellet, ³ ne impediretur auspiciis, lectica operata facere iter se solere. Huic simile est, quod nos augures præcipimus, ne ⁴ jube auspiciam obveniat, ut jumenta jubeant dijungere. Quid est aliud nolle moneri à Jove, nisi efficere, ut aut ne fieri possit auspicium, aut, si fiat, videri?

XXXVII.

² Nam ex acuminibus quidem] Non video, quid impulerit amicum meum, virum doctissimum, ut hoc loco pro acuminibus legeret cacuminibus, cum ita scriptum etiam sit apud Arnobium l. II. p. 114. cum inquit: Aut Martium discrimen obeuntes, spem pralii sumitis, & ex acuminibus auspicatis, Nisi forte Festi illum movit auctoritas, cujus hæc sunt: Supervacanea dicebatur

ab auguribus avis, quæ ex summo cacumine vocem emisisset. Urſinus.

³ Ne impediretur auspiciis, lectica operata facere iter se solere] Nam, pro augurum sententia, nulla ista signa sunt, nisi consensus observantis accedit. Vide Augustinum de Doct. Christ. lib. II. cap. 24. Davies.

⁴ Jube auspiciam] Hoc fit, cum junctum jumentum stercus fecit, quemadmodum testatur

XXXVII. NAM illud admodum ridiculum, quod negas Deiotarum, auspicio-
rum, quæ sibi ad Pompeium proficiscenti
facta sunt, poenitere, quod fidem secutus
amicitiamque populi Romani, functus sit of-
ficio: antiquiorem enim sibi fuisse laudem,
& gloriam, quam regnum, & possessiones
suas. Credo id quidem; sed hoc nihil ad
auspicia: nec enim ei cornix canere potuit,
recte eum facere, quod populi Romani li-
bertatem defendere pararet. Ipse hoc sen-
tiebat, sicuti sensit. Aves eventus signifi-
cant aut adversos, aut secundos. Virtutis
auspiciis video esse usum Deiotarum, quæ
vetat spectare fortunam, dum præsterur
fides: aves vero, si prosperos eventus osten-
derunt, certe fefellerunt. Fugit è prælio
cum Pompeio. Grave tempus. Discessit ab
eo. Luctuosa res. Cæsarem eodem tempore
hostem

Festus. Vide sis & Servium
ad Æn. III, 537. Davies.

1 Quod negas Deiotarum —
— poenitere] Hoc negavit
Quintus supra lib. I. cap. 15.
Victor. autem, Bal. & Ven. 1471.
exhibent, quod negas Deiotarum — non poenitere; nec
dubito quin ita scripserit Ci-
cero, quum eodem modo pas-
sim sit locutus. Idem.

2 Troginorum] Vetus liber
habet Trochamorum; mendose:
est enim scribendum Trochma-
norum, sive Trochmenorum.

Stephano autem Τροχμῶνι ἵππῳ;
Γαλατικῷ. Urfinus.

Ib. Troginorum] Fac. Gronovio
placet Trocmorum. Non male.
Vide Chr. Cellarium Geogr. Ant.
lib. III. c. iv. pagg. 105, 111.
At quum sit in Bal. aliisque
nonnullis MSSis Trachamorum;
in Pall. pr. sec. Voss. & Cantab.
Trochamorum; legerim Troc-
manorum. Stephanus. Τρόχμοι
ἵπποι Γαλατικῶν. Ἐκάλειτο
ἂ καὶ Τροχμῶνι. Trocmadorum
vel Trocnadorum, quos recen-
sent Carolus à S. Paulo Geogr.
Sacr.

hostem, & hospitem vidit. Quid hoc tristius? Is quum ei ² Troginorum tetrarchiam eripuisset, & ³ affecle suo Pergameno nescio cui dedisset, eidemque detraxisset Armeniam à senatu datam, quumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; ⁴ spoliatum reliquit & hospitem, & regem. Sed labor longius: ad propositum revertar. Si eventa quærimus, quæ exquiruntur avibus; nullo modo prospera Deiotaro: sin officia; à virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt.

XXXVIII. OMITTE igitur ⁵ lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi; contemne cotem Attii Navii. Nihil debet esse in philosophia commenticiis fabellis loci. Illud erat philosophi, totius augurii primum naturam ipsam
videre,

Sacr. lib. ix. pag. 249. & Lucas Holstenius, nulla, nisi in Conciliorum quorundam subscriptionibus, sit mentio. *Idem.*

³ Affecle suo Pergameno nescio cui] Mithridati Pergameno, quem regio genere ortum, disciplinis etiam regis educatum scribit Hirtius Bell. Alex. cap. lxxviii. tetrarchiam Gallogræcorum, occupatam & possessam paucis ante annis à Deiotaro, adjudicavit Cæsar. Vide sis Strabonem lib. xiiii. pag. 927. & Dionem lib. xlii. pag. 207. *Idem.*

⁴ Spoliatum reliquit] Cicero nimis infesto fuit in Cæsarem animo, quam ut historica fides ejus gestas exponeret; licet enim Deiotarum Trocmanorum tetrarchia spoliaret Cæsar; tamen amplioribus eum locupletavit ditionibus. Modeste rem narrat auctor de Bell. Alex. cap. lxxviii. At omnino vide Dionem lib. xlii. pag. 183. *Idem.*

⁵ Lituum Romuli — cotem Attii Navii] Vide lib. I. cap. 17. *Idem.*

videre, deinde inventionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucres huc, & illuc passim vagantes efficiat, ut significant aliquid, & tum verent agere, tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis à læva, aliis à dextra datum est avibus, ut ratum auspiciū facere possint? quo modo autem hæc, aut quando, aut à quibus inventa dicemus? Etrusci tamen habent ¹ exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ: nos quem? Attiumne Navium? At aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut accepimus. An Pisidarum, aut Cilicum, aut ² Phrygum ista inventa dicemus? Placet igitur, humanitatis expertes habere divinitatis auctores?

XXXIX. At omnes reges, populi, nationes utuntur auspiciis. Quasi vero quidquam sit tam valde, quam nihil sapere, vul-

¹ Exaratum puerum] Tagem dicit, de quo supra cap. 23. Isidorus Orig. lib. viii. cap. 9. Aruspicinam autem primus Hetruscis tradidisse dicitur quidam Tages; sic enim legendum, non aruspicina — Stages, uti quidem præ se ferunt vulgati. Davies.

² Phrygum ista inventa] Ita quidem statuunt plurimi. Tatianus Orat. ad Græc. cap. i.

Πτήσεις ὀρνίθων (ἔξαυρον) Φρύγας καὶ Ἰταύρων οἱ παλαιότεροι. Clements Alexandrinus Strom. I. pag. 361. Πτήσεις δὲ ὀρνίθων πνευματολάτρων πρῶτοι Φρύγας. Adeantur inter alios Theodoretus Ther. I. pag. 6. Isidorus Orig. lib. viii. cap. 9. scriptor vetus à J. B. Cotelerio editus ad Clementis Recogn. lib. v. cap. 20. & Suidas in ὀρνιθολογίᾳ. Idem.

vulgare: aut quasi tibi ipsi in iudicando placeat multitudo! Quotus quisque est, qui voluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. Num igitur eorum frequentia Stoici de sententia detererentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? Quid mirum igitur, ³ si in auspiciis, & in omni divinatione inbecilli animi superstitiosa ista ⁴ concipiant, verum dispicere non possint? Quæ autem est inter augures conveniens, & conjuncta constantia? Ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

*Quum tonuit levum bene tempestate
serena.*

⁵ At Homericus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum nescio quid, hoc modo nuntiat:

Prospera Juppiter his dextris fulgoribus edit.

Ita

³ Si in auspiciis & in omni divinatione] Sic elegantius multo Cantab. & Victor. exhibent, quam Vulgg. si in omnibus auspiciis & omni divinatione. Illo enim modo præpositiones iterare Tulliani moris est, & vox omnibus, otiosa prorsus & inutilis, recte prætermittitur. Id.

⁴ Concipiant, verum dispicere non possint?] Gruterus ex Palatinis suis edidit concipiant?

Verum dispicere non possunt. Ast altera lectio, quæ Cantab. aliisque nititur MSSis, concinnior videtur & coloris Ciceroniani. Davies.

⁵ At Homericus Ajax] Immo Ulysses, ut jam animadverterunt aliquot viri docti. Sunt enim Ulyssis verba Iliad. l. 236. Lambin.

Ibid. At Homericus Ajax] Sic omnes MSSi; malaque fide

¹ Ita nobis sinistra videntur; ² Graiis, & barbaris dextra, meliora. Quamquam haud ignoro, ³ quæ bona sint, sinistra nos dicere, etiam si dextra sint. Sed certe nostri sinistrum nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc quanta dissensio est? Quid, quod aliis avibus utuntur, aliis signis: aliter observant, alia respondent. Non necesse est fati, ⁴ partim horum, errore susceptum esse, partim superstitione, multa fallendo?

XL. ATQUE his superstitionibus non dubitasti etiam omina adjungere. ⁵ Æmilia Paullo,

fide usus est Aldus nepos, in ejus editione legitur *Ulysses*. Sed ii, quibus Deus erat Cicero, μημωμένοι ἀμάρτημα noblebant agnoscere. Paullo post editi *Trojanorum*, nescio quid hoc modo nuncias. Sed nos perversam distinctionem reformavimus. Davies.

¹ Ita nobis sinistra] Res est sat nota. Vide *Varronem* apud *Festum* in *sinistra aves*, *Plinium* H. N. lib. II. cap. 54. & *Servium* in *Virgilio* *Æn.* II. 693. Rationem reddit *Diapsius Halicarnassensis* lib. II. c. 5. Τῆς γὰρ δὲ Περικλῆος τῆς οὐ τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τὴν δὲ ἀγαθῶν αἰτίας, ἐπὶ τῇ Τυφῆϊ δὲ ἀγαθῶν, ἐπὶ τῇ πατρὶς ἀγαθῶν, ἐπὶ τῇ πατρὶς, ὡς ἐπὶ τῇ πατρὶς, ὡς ἐπὶ τῇ πατρὶς, ὡς ἐπὶ τῇ πατρὶς.

μὴν ἐπὶ τῇ πατρὶς ἀγαθῶν (ὡς οἰοῦντο) μαρτυροῦμαι ἢ βλάπτει. ὡς ἀγαθῶν — τῆς δὲ οὐδὲ ἀγαθῶν βλάπτει ἀγαθῶν μὴ γίνονται πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐπὶ τῇ πατρὶς μίση. Vide sis & *Plutarchum* in *Quæst. Rom.* pag. 282. Plura suppeditabit *J. C. Bulengerus* de *Ausp. & Aug.* lib. III. cap. 2. Idem.

² Graiis & barbaris dextra meliora] Pluribus id exponit *Everh. Festinus* *Antiq. Homer.* lib. I. cap. 16. Cum vero δὲ ἀγαθῶν ὡς οἰοῦντο τὰ ἀγαθῶν, ἀγαθῶν δὲ τὰ ἀγαθῶν, quemadmodum, in *Prolegomenis*, *Pin-dari* monet interpretes, eandem cæli partes faustas statuere tam *Romani*, quam *Græci*; namque si orientem solem respexero, cardo mihi frigoris &

Sepren-

Paullo, Persam perisse; quod pater omen accepit. Cæcilia sororis filiæ sedes suas tradere. Jam illa; *Favete linguis, & prærogativam, omen comitiorum*; hoc est, ipsum esse contra se copiosum, & discretum. Quando enim ista observans, quieto, & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? Itane? Si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem adferet, aut alacritatem? Quum M. Crassus exercitum Brundisii inponeret, quidam

Septentrio sit levis. Verba sunt Arnobii lib. iv. p. 163. Id.

3 *Quæ bona sint, sinistra nos dicere*] Male contra MSS-torum fidem Lambinus edidit, *quæ mala sunt, sinistra nos dicere*; nam licet *sinistrum* quandoque *malum* denotet, id tamen perpetuum non est. Virgilius Georg. iv. 7.

Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

Ubi *læva*, prospera Servius & Philargyrius interpretantur, quibus accedit Nonius cap. iv. §. 268. Abit in diversa quidem Agellius N. A. lib. v. cap. 12. sed, ut censeo, perperam. Certe quandoquidem *auspicium sinistrum, lætum sit & prosperum*, nihil mirum, ea Romanos auspicia, quæ bona

sunt, *sinistra* dixisse; quamvis *auspicia sinistra* pro malis & infelicibus posuerint Valerius Maximus l. iv. c. vii. 2. & alii. Adeatur Festus in *scævam*, quæque Jof. Scaliger ibi notavit, Idem.

4 *Partim horum, errore susceptum esse, partim superstitione, multa fallendo*] A nobis est hæc distinctio; nam Cicero vult, auspicia, de quibus egit, partim errore, partim superstitione, maxime vero fraude fallaciisque suscepta. Idem locutionis genus in aliis locis adhibuit noster; nec eam refugiant alii veteres. Vide sis Agellium & ejus interpretes lib. x. cap. 13. ac Tullium infra cap. 55. Idem.

5 *Ænulia Paullo — omen comitiorum*]

quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, ¹ *Cauneas*, clamitabat. Dicamus, si placer, monitum ab eo Crassum, *caveret, ne iret*: non fuisse periturum, si omini paruisset. Quæ si fuscipiamus, pedis offensio nobis, & ² *abruptio* corrigiæ, & sternutamenta erunt observanda. Sortes restant, & Chaldæi, ut ad vates veniamus, & ad somnia.

XXI. DICENDUM igitur putas de sortibus? Quid enim fors est? idem prope modum, quod ³ *micare*, quod talos jacere, quod tesseras: quibus in rebus temeritas, & casus, non ratio, nec consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque, ut in haruspicina fecimus, sic videamus, clarissimarum sortium quæ tradatur

comitiorum] Horum omnium meminit Quintus supra lib. I. capp. 45, 46. *Idem.*

¹ *Cauneas*] Hanc scripturam omnino damnat *Cassiodorus* ad *Athenaum* III, 3. vel quod aliena ab eo sono vox, vel quod careat analogia, quum à *Kaũny* debeat venire *Kaũnyōs*, ideoque hic scribendum monet *Cauneas*. Quidquid id est, *Cicero* non ab *Caunis* *Æolica* urbe, sed à *Cauno* *Carica* eas arcessit, & dulces caricas in animo habebat, quod vir maximus debuit

attendere. Sonos autem vocum mirifice in illo circulatorum clamore defleæti & mutari in omnibus linguis & urbibus quis non quotidie experitur? *Fac. Gronovius.*

Ibid. Cauneas] Super hanc vocem in *MSto Regio* scribitur, *quasi cave ne eas*. Hoc omen memorat etiam *Plinius* H. N. lib. xv. cap. 19. *Davies.*

² *Abruptio corrigiæ & sternutamenta*] Hæc superstitionum hominum deliria falsè rident *Menander* & *Philemon*, quorum verba suppediabant *Clemens*

tradatur inventio. Numerum Suffucium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem, & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minacibus, quum juberetur certo in loco silicem cedere, perterritum visis, inidentibus suis civibus, id agere coepisse: itaque perfracto saxo sortes erupisse, in robore insculptas prisca- rum litterarum notis. Is est hodie locus septus religiose propter Jovis pueri, qui lactens cum Junone Fortunæ in gremio sedens, * mammam adpetens, castissime colitur à matribus. Eodemque tempore, in eo loco, † ubi Fortunæ nunc sit ædes, mel ex olea fluxisse dicunt, haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam, eaque conditas sortes, quæ hodie ‡ Fortunæ monitu

Clemens Alexandrinus Strom. vii. pagg. 842, 843. & *Theodoretus Therap.* vi. pagg. 87, 88. *Idem.*

3 *Micare*] Vide sis interpretes ad *Petronii Satir.* cap. xlv. *Idem.*

4 *Mammam appetens*] *Pall.* tert. quart. *mammam* notis *ap- petens*: *Bal.* noster, *votis*: *S. Victoris* liber, *nodis*; unde *Janus Gulielmus* legebat, *mammam* *Opis appetens*. Inanis autem est ea conjectura; *Ops* enim nihil habet, quod hic agat, & additamentum illud ex scriba-

rum liberalitate videtur profluxisse. Certe *Gruterianorum* Codicum optimi, mei que *Reg. Cant. & Ven.* 1471. vocem *adscitiam* non agnoscunt. *Idem.*

‡ *Ubi fortuna nunc sit ædes*] Sic *Gruterus* ex quatuor *Palatinis*, & *S. Victoris* libro, quibus accedunt *Bal. Reg. & Cantab.* Editi veteres habent *ubi fortuna nunc sita est ædes*; quod quidem prætulim, si modo suis nititur *MSS*is. *Idem.*

‡ *Fortuna monitu tolluntur*] Capitis nutu vel alio quodam signo

altu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ, Fortunæ monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur? quo modo autem istæ posita in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit? Nihil est, inquit, quod Deus efficere non possit. Utinam sapientes Stoicos effecisset, ne omnia cum superstitiosa sollicitudine, & miseria crederent! Sed hoc quidem genus divinationis vix jam communis explosit. Fani pulcritudo, & vetustas, Prænestinarum etiam nunc retinet sortium nomen, atque id in vulgus: quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? ceteris vero in locis fortes plane refrixerunt. Quod Carneadem Chitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quam Præneste, vidisse Fortunam. Ergo hoc divinationis genus omittamus.

XLII. AD Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus, Platonis auditor, in astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum

signo miscendas atque tollendas esse sortes monuit Fortunæ simulacrum. De Prænestinis aliisque sortibus adiri poterit V. C. *Ant. Daleus* de Divin. Idol. sub V. T. cap. 1v. pag. 449; seqq. *Davies*.

[Quod Carneadem] Legendum videtur quo Carneadem, hoc est, quare, quam ob causam. Vide *Donatum* ad Terentii Andr. Act. II. Sc. v. 18. Rationem continet ea verba, cur fortunam Prænestinam

nam

scriptum reliquit, "Chaldaeis in praedictione,
 " & in notatione cuiusque vitae ex natali die,
 " minime esse credendum." Nominat etiam
 Panætius, qui unus è Stoicis astrologorum
 praedicta rejecit, ² Archelaum, & Cassan-
 drum, summos astrologos illius ætatis, qua
 erat ipse, quum in ceteris astrologiæ parti-
 bus excellerent, hoc praedictionis genere
 non usos. Scylax Halicarnasseus, familia-
 ris Panætii, excellens in astrologia, idemque
 in regenda sua civitate princeps, ³ totum
 hoc Chaldaicum prædicendi genus repudia-
 vit. Sed, ut ratione utamur, omissis testi-
 bus, sic isti disputant, qui hæc Chaldaeorum
 natalicia prædicta defendunt. Vim quan-
 dam esse aiunt signifero in orbe, qui Græce
 Ζωδιακὸς dicitur, talem, ut ejus orbis una-
 quæque pars, alia alio modo, moveat, in-
 muretque cælum, perinde ut quæque stellæ
 in iis, finitimisque partibus sint quoque tem-
 pore; eamque vim varie moveri ab iis fide-
 ribus, quæ vocantur errantia. Quum au-
 tem in eam ipsam partem orbis venerint,
 in qua sit ortus ejus, qui nascatur, aut in
 eam,

nam Carheades fortunatissi-
 mam dixerit. *Idem.*

² Archelaum & Cassan-
 drum] *Victorius* edidit *Anchi-*
alum, quam quidem lectio-
 nem servat etiam *Regius* no-
 ster. Sed perperam. *Idem.*

³ Totum hoc Chaldaicum
 prædicendi genus] Mediam vo-
 cem non habet *Reg.* noster,
 nec ea videtur necessaria, cum
Tullium de Genethliacis agere
 satis constet. Quandoquidem
 vero *οὐκ ὀφείλει* *Cicero* sit stu-
 diosissimus,

eam, quæ conjunctum aliquid habeat, aut consentiens; ea triangula illi & quadrata nominant. Etenim quum tempore anni, tempestatumque, cæli conversiones, commutationesque tantæ fiant accessu stellarum, & recessu; quumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus; non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aër, ita pueros orientes animari, atque formari, ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cujusque eventusque fingi.

XLIII. O delirationem incredibilem! non enim

diosissimus, nec à vulgata lectione recedant ceteri Codices, hanc omissionem Librario malim tribuere, quam reliquos libros Glossæmatis postulare. *Davies.*

Et illi triangula & quadrata nominant. Hæc elucidabit Sextus Empiricus adv. Mathem. pag. 115. Ἐπελέγουσι δὲ λέγουσι ἀλλήλους (οἱ ἀστροί) καὶ συμφωνοῦν ἀλλήλοις, ὡς οἱ κατὰ τεύχεα καὶ πτερόωνται φαινόμενοι. Κατὰ τεύχεα καὶ μὴ οὐκ ἀνωμαλίζον, & ἐπιπρωῶσιν ἀλλήλους ἀστροί, οἱ ἐπὶ τεύχεα ζωδίων ἔχοντες τὸ μιστὸν ἀστρομα: κατὰ πτερόωνται δὲ, οἱ δουῶ. Vide Manilium lib. II. pagg. 37, 38. & Censorinum de die Nat. cap. viii. Idem.

2 Cum tempore anni tem-

pestatumque cæli conversiones commutationesque tanta fiant] Hæc natatore quidem Delio carent; sed, ut opinor, in Librarios à Cicerone culpa est transferendi. MSSi Reg. & Cantab. exhibent; cum tempore anni cæli conversiones tempestatumque commutationes tanta fiant accessu stellarum & recessu. Unde, nili fallor, legendum, cum cæli conversiones tempestatumque commutationes tanta fiant accessu stellarum & recessu; deleto prorsus tempore anni, quod sensum turbat, & margini primitus adscriptum videtur, ne tempestatum nobis lateret potestas. Auctoris sane mens hoc modo plana fit & aperta. Idem.

3 Quali quisque natura] Vulgg.

enim omnis error, stultitia est dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit aliquid, ut prædicere possint duntaxat ³ quali quisque natura, & ad quam quisque maxime rem aptus futurus sit. Cetera, quæ profiteantur, negat ullo modo posse sciri: etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerumque disparem. ⁴ Procles, & Eurysthene, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annos vixerunt; anno enim Procli vita brevior fuit; multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. ⁵ At ego id ipsum, quod vir optumus Diogenes Chal-

Vulgg. *qualis quisque natura*; nec aliter omnes nostri. Ipse tamen loci sensus facit, ut emendationem recipiam, quam præstant editi veteres, quæque mihi in mentem, iis non inspectis, venerat. *Idem.*

4 Proclus & Eurysthene] Cum ab *Herodoto* hic idem nominetur Προκλῆς, à *Strabone* autem Πατροκλῆς; adducor, ut suspicer apud *Herodotum* omissam fuisse lineam à *Librario*, quæ super Πατροκλῆς nomen obducenda fuit, & ex προκλῆς factum esse ut scriberetur Προκλῆς. *Ursinus.*

Ibid. Procles & Eurysthene] Cum primus horum, *Straboni* (cui *Plutarchus* in *Lycurgo* pag. 40. addi potest) Πατροκλῆς nuncupetur; conjicit *Ur-*

sinus, ex compendiaria scribendi ratione natum esse *Procle*m. Sed inanis est ea suspicio; hunc enim *Procle*m appellant non modo noster & *Herodotus*, sed *Pausanias* etiam in *Lacon*. cap. I. *Apollodorus* *Bibl.* lib. II. §. 2, 4. *Porphyrus* de *Abstin.* lib. I. §. 25. alique: ut ex iis emendandos esse *Strabonem* & *Plutarchum* multo sit verisimilius. De *Procle* & *Eurysthene* videas licet *Joan. Meursium* *Regn. Lacon.* capp. 10, 15. *Davies.*

5 At ego id ipsum — nego] *Reg.* habet, ut ego id ipsum — negem. Prorsus male; *Proclis* enim & *Eurysthene* non meminit noster, ut *Diogenem* refutaret; sed exemplum posuit, quo nixus erat ille philosophus.

Chaldæis, quasi quadam prævaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim quum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderetur, eaque animadvertant, & notent fidera natalicia Chaldæi, quæcumque lunæ juncta videantur; oculorum fallacissimo sensu judicant ea, quæ ratione, atque animo videre debebant. Docet enim ratio Mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram pæne contingens, quantum absit à proxima Mercurii stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio intervallo distet à sole, cujus lumine conlustrari putatur. Reliqua vero tria intervalla, infinita, & inmensa, à sole ad Martis, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad cælum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est. Quæ potest igitur contagio ex infinito pæne intervallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram?

XLIV. QUID? quum dicunt id, quod iis

losophus. Ab hisce vero verbis adversus ejus sententiam pugnat Cicero. Davies.

I Illi orbes qui calum quasi medium dividunt] Pari modo Sextus Empiricus adv. Mathem. pag. 122. Εἰ μὲν πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν εἰκουμένην τὰ οὐράνια παρατηροῦσιν ἕκαστοι τὸ Ζωδιακοῦ δι-

δικατημέριον ἰσοκρότως ἐφάπτεται, ὃ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐρανίαν ἐθνεύετο, τάχ' ἴσως ἀν' ἰδυναντοῦ Χαλδαίων παῖδις παρὶς λαβεῖν τὸ πρὸ τ' ἐλέγοντο ἀνέχον ζῳδίων. Νυνὶ δὲ οὐ παρὰ πᾶσιν ἰσοκρότως ἀναφαίνεται, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὁλόκοις, τοῖς δὲ βραχέσι, καὶ ποῖ μὲν πλάγιον, τινὶ δὲ ὀρθόν

iis dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicumque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eosdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu cæli, & stellarum nati sunt, accidere necesse esse; nonne ejusmodi sunt, ut ne cæli quidem naturam interpretes istos cæli nosse appareat? Quum enim ¹ illi orbes, qui cælum quasi medium dividunt, & adspectum nostrum definiunt, qui à Græcis *δείζοντες* nominantur, à nobis *finientes* rectissime nominari possunt, varietatem maxumam habeant, aliique in aliis locis sint; necesse est, ortus, occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi cælum modo hoc, modo illo modo temperatur: quî potest ² eadem vis esse nascentium, quum cæli tanta sit dissimilitudo? In his locis, quæ nos incolimus, post solstitium Canicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, ut scribitur, ante solstitium: ut, si jam concedamus aliquid vim cælestem ad eos, qui in terra gignuntur, pertinere,

θόν — Καὶ ὅτι τῶνδ' οὐτως
ἔχῃ, πρῶτον ἐν τῇ καὶ τῇ
ἀπλανεῖ ἀστέρῃ, καὶ ὁμοίᾳ Ἀρκ-
τούρου ὁ Κύνε, μὴ κατὰ τὸ αὐ-
τὸν χρόνον τοῖς ἐν παντὶ κλιμαῖς
καὶ τοῖς κοῦσι φαίνεται· ἀλλ' ἄλλοις
καὶ ἄλλοις. Vide sis & *Agel-
lium* N. A. lib. xiv. cap. 1.
Idem.

² *Eadem vis esse nascentium]*
Ita quidem MSSSti. Sed legen-
dum videtur *eadem vis esse in
nascentes, vel eadem vita esse
nascentium.* Vide capp. 42. 45.
Aliter quidem sensum com-
modum expiscari nequeo; nisi
forfan, quod haud veri est
dissimile, vox ultima Libra-
riorum,

tinere, confitendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter cæli dissimilitudinem. Quod minime illis placet: volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sint nati, eadem conditione nasci.

XLV. SED quæ tanta dementia est, ut in maxumis motibus, mutationibusque cæli, nihil intersit, qui ventus, qui imber, quæ tempestas ubique sit? quarum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, ut alia Tusculi, alia Romæ eveniat sæpe tempestas. Quod, qui navigant, maxime animadvertunt, quum, in flectendis promontoriis, ventorum mutationes maxumas sæpe sentiant. Hæc igitur quum sit tum serenitas, tum perturbatio cæli, estne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus perti-

riorum censeatur emblemata.
Davies.

1 In dissimiles incidere naturas] Durus videtur loquendi modus, nec eo usum Ciceronem crediderim. Rescribo, in dissimiles incidere genituras, quæ vox thema natalicium passim denotat. *Idem.*

2 Pertinere non dicere, quod non certe pertinet] Reg. & Cantab. dant permanere dicere, quod non certe pertinet. Ast

alieno loco posita est particula negans; nam mens Auctoris reponendum demonstrat pertinere non dicere, quod certe pertinet. Similiter Favorinus apud Agellium N. A. lib. xiv. cap. 1. Quanta partium circulorumque cali ex divergentia & convexionibus mundi varietas sit, quis non videt? Eadem igitur stella, per quas omnia divina humanaque ferri, agi, contendunt, sicuti non usquequa-

² pertinere non dicere, quod non certe pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentire nullo modo, intelligi autem vix potest, quæ à luna, ceterisque sideribus cæli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? Quid? quod non intelligunt, feminum vim, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, mediocris erroris est? quis enim non videt, & formas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos? quod non contingeret, si hæc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunæ, cælique moderatio. Quid? quod uno & eodem temporis puncto nati, dissimiles & naturas, & vitas, & casus habent; ³ parumne declarant, nihil ad agendam vitam nascendi tempus pertinere? nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum, & ⁴ natum, quo Africanum.

quequaque pruinas aut calores cient; sed mutant & variant, tempestatesque eodem in tempore alibi placidas, alibi violentas morient, cur non eventa quoque rerum ac negotiorum alia efficiunt in Chaldeis, alia in Getulis, alia apud Nilum? Per autem, inquit, inconsequens, ipsum quidem corpus & habitum tam profundi aëris sub alio atque alio cæli curvamine non eundem manere; in homi-

num autem negotiis stellas istas opinari idem semper ostendere, si eas ex quacunque terra conspexeris &c. Idem.

³ Parumne declarant] Legendum puto *declaras*, licet in tuenda vulgata consentiant libri. Idem.

⁴ Natum, quo Africanum] Idem in Chaldaeos telum torquet *Sextus Empiricus* adv. Mathem. pag. 123. Οὐδὲν

Ἀλεξάνδρου τοῦ Μυησίου γίγνεται

canum. Num quis igitur talis fuit?

XLVI. Quid? illudne dubium est, quin multi, quum ita nati essent, ut quædam contra naturam depravata haberent, restituerentur, & ¹ corrigerentur à natura, quum se ipsa revocasset, aut arte, atque medicina? aut quorum linguæ sic inhærent, ut loqui non possent, eæ scalpello resectæ liberarentur? Multi etiam naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt; ut Demosthenem scribit Phalereus, ² quum RHO dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissime diceret. Quod si hæc astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? locorum dissimilitudo

ἴσως, πολλῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην συναποπνεύσαντων αὐτοῦ, ἐδὲ Πλάτωνι τῷ φιλοσόφῳ. Favorinus apud Agellium lib. xiv. cap. 1. Quod si quadam, inquit, in hominum morte atque vita etiam diversis temporibus editorum, per stellarum pares quosdam postea conventus, paria nonnulla & consimilia posse dicunt obstringere; cur non aliquando possint omnia quoque paria usu venire, ut existant, per huiusmodi stellarum coneurSIONES & similitudines, Socrata simul & Aristhena & Platonem multi, genere, forma, ingenio, moribus, vita om-

ni & morte pari. Vide sis & nostrum cap. 47. Davies.

1 Corrigerentur à natura — aut arte atque medicina] Vulgg. aut medicina, quasi scilicet ars non esset medicina! Nos igitur MSSos Voss. & Victor. secuti sumus. Sed & rescripserim corrigerentur aut natura, cum se ipsa revocasset, aut arte atque medicina. Nam quædam vitia teneris corporibus insita, cum robustiores & validiores facti sumus, ipsa natura, medicinâ non adhibita, corrigit & emendat. Idem.

2 Cum RHO dicere nequireret] Eleganter Cicero de Orat. lib.

lib.
bu.
ipso
ma
cer
mo
tur
ran
viii
tarc
& e
col.
3
tis d
ex B
adje
Codi
expu

tudo nonne dissimiles hominum procreationes habet? quas quidem percurrere oratione facile est; quid inter Indos, & Persas, ³ & Æthiopas, & Syros differat, corporibus, animis, ut incredibilis varietas, dissimilitudoque sit. Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quam ⁴ lunæ tractus ad nascendum valere. Nam quod aiunt, quadringenta, & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse, ⁵ fallunt: si enim esset factitatum, non esset desitum: neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum sciat.

XLVII. VIDESNE, me non ea dicere,
quæ

lib. I. cap. 16. Cum ita balbus esset Demosthenes, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset accipere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. Inter alios, idem memorant Valerius Maximus lib. VIII. cap. VII. 1. extern. Plutarchus in Demost. pag. 844. & ex eo Photius Cod. CCLXV. col. 1471. Idem.

³ Et Æthiopas] In vulgatis deest prima vox, quam nos ex Bal. Cans. Ven. 1471. & Victor. adjecimus. Alioqui cum plures Codices dent Æthiopas, Syros, expunctis conjunctionibus, le-

gi possit inter Indos, Persas, Æthiopas, Syros. Rem ipsam tetigit Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypot. lib. I. pag. 17. Idem.

⁴ Luna tractus] In S. Victoris libro, Reg. Cantab. & Pall. tribus est Luna tractus; in uno legitur actus. Sed nec vulgata, nec harum lectionum alterutra mihi placet. Cum viro doctissimo Joan. Clerico malim, Luna status, ut supra cap. XLIV. eodem statu cali & stellarum natos dixit. Idem.

⁵ Fallunt] Eadem est Favorini mens apud Agellium N. A. lib. XIV. cap. 1. De annorum

quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, ¹ omnesne, qui Cannensi pugna ceciderunt, ² uno astro fuerint? Exitus quidem omnium unus, & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, ³ num astro quoque uno? Quod enim tempus, quo non innumerabiles nascantur? at certe similis nemo Homeri. Et, si ad rem pertinet, quo modo cælo adfecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur; ⁴ valeat

norum numero, quem suis observationibus adscribunt Chaldaei, diximus ad lib. I. cap. 19. Davies.

¹ Omnesne, qui Cannensi pugna ceciderunt] Favorinus apud Agellium N. A. lib. XIV. cap. I. quid esset, quod adversum hoc dici posset, requirebat, quod homines utriusque sexus, omnium ætatum, diversis stellarum motibus in vitam editi, regionibus, sub quibus geniti erant, longe distantibus, omnes tamen isti aut hiantibus terris, aut labentibus rectis, aut oppidorum expugnationibus aut eadem in navi fluctu obruti, eodem genere mortis, eodemque actu temporis universi simul interirent. Quod scilicet, inquit, nunquam evenires, si momenta nascendi singulis adtributa suas unamquodque leges haberent. Eandem hastam multa vi mittit Sexius Empiricus adv. Ma-

them. pag. 124. Idem.

² Uno astro fuerint] Bal. noster, uno astro orti fuerint; sed Librarii videtur additamentum. Idem.

³ Num astro quoque uno?] Editt. Ven. 1471. & Bad. repræsentant, æque uno, quod Lambino placuit. Sed perinde est, hoc an illo modo legas. In eo vero quod vir ille doctus supra dederit, ingenio atque animo singulares nascuntur, haud addicunt nostri Codices, nec id supplementum flagitat oratio. Idem.

⁴ Valeat id necesse est etiam in rebus inanimis] Victorius & MS. Vossianus exhibent, valeat id necesse est non in hominibus solum, verum in bestiis etiam. Ac ita fere Bal. noster. Illam vero lectionem procudit indocta Librariorum audacia; nam quodque animal bestias non minus ac homines complecti-

tur.

leat id necesse est etiam in rebus inanimis:
quo quid dici potest absurdius? L. quidem
Tarutius Firmanus, familiaris noster, ⁵ in
primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis
etiam nostræ ⁶ natalem diem repetebat ab
iis Parilibus, quibus eam à Romulo con-
ditam accepimus; Romamque, ⁷ in jugo
quum esset luna, natam esse dicebat, nec
ejus fata canere dubitabat. O vim maxu-
mam erroris! Etiamne urbis natalis dies ad
vim stellarum, & lunæ pertinebat? Fac in
puero

tur. *Idem.*

⁵ In primis Chaldaicis lit-
teris eruditus] Veteres libri
Chaldaicis RATIONIBUS habent,
quod recepi. Liber etiam De-
mocriti Physici, Χαλδαϊκὸς λό-
γος inscriptus erat, ut tradit
Diogenes Laertius in vita ipsius.
Victorius.

⁶ Natalem diem repetebat]
Is dies erat undecimus ante
Kalendas Maias, ut narrat
Plutarchus in Romulo, eo-
demque loco hunc Tarutium
commemorat. Lambin.

⁷ In jugo cum esset Luna]
Manilius lib. iv. pag. 103.

Hesperiam sua libra tenet,
qua condita Roma

Et propriis franat pendentem
nutibus orbem,

Orbis & imperium retinet;
discrimina rerum

LANCIBUS, & positas gentes
sollisque premisque.

Videlicet Mathematici πόλιν

τύχην, ὅσπερ ἀνθρώπων, κύριον
ἔχειν οἶον] χρόνον, ἐκ τῆς πρώτης
γνώσεως ὥστε πρὸς τῶν ἀστέρων
ἐποχὰς θεωρεῖσθαι, ut, memo-
rato Tarutii facinore, loquitur
Plutarchus in Romulo pag.
34. D. Symmachus lib. x. Epist.
54. Ut anima nascentibus, ita
populis fatales Genii dividun-
tur. Adeatur etiam Prudentius
in Symm. II, 71. qui ab ejus-
dem libri vs. 372. inanem hanc
refellit sententiam. Vani scilicet
homines

Adscribunt saxis Lachesis
male sortia fila,

Tectorumque trabes fusis pen-
dere rotatis

Credunt, atque ipsis tribuunt
decreta tigillis.

Ceu dislet, cujus stella sit
fraxinus ortu

Eruta, qua summum con-
scenderet ardua culmen;

ut ait idem Poëta vs. 453,
seqq. Davies.

puero referre, ex qua adfectione cæli primum spiritum duxerit: num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus urbs effecta est, potuit valere? Sed quid plura? Quotidie refelluntur. Quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Cæsari à Chaldæis dicta memini, neminem eorum ¹ nisi in senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum! ut mihi per mirum videatur, quemquam exstare, qui etiam nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re, & eventis refelli.

XLVIII. RESTANT duo divinandi genera, quæ habere dicimur à natura, non ab arte; vaticinandi, & somniandi. De quibus, Quinte, inquam, si placet, disseramus. Mihi vero, inquit, placet: his enim, quæ adhuc disputasti, prorsus adsentior; & vere ut loquar, quamquam tua me oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis superstitiosam de divinatione Stoicorum sententiam judicabam; ac me Peripateticorum ratio magis movebat, & veteris ² Dicaarchi, & ejus, qui nunc florer, Cratippi, qui censent esse in mentibus hominum tamquam

¹ Nisi in senectute] Vulgg. nisi senectute, præpositione neglecta, cui nos ex Reg. & Cantab. sedem suam dedi-

mus. Davies.

² Dicaarchi & — Cratippi] His prævit omnium Peripateticorum dux & princeps Aristot.

quam oraculum aliquod, ex quo futura præsentiant, si aut furore divino incitatus animus, aut somno relaxatus, solute moveatur, ac libere. His de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire sane velim.

XLIX. QUÆ quum ille dixisset, tum ego rursus quasi ab alio principio sum exorsus dicere. Non ignoro, inquam, Quinte, te semper ita sensitse, ut de ceteris divinandi generibus dubitares; ista duo, furoris, & somnii, quæ à libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius, Stoicorum conclusio rationis, & Cratippi nostri, quid valeat, videro. Dixisti enim, & Chrysippum, & Diogenem, & Antipatrum concludere hoc modo: “Si sunt Dii, neque ante declarant
“hominibus, quæ futura sint; aut non
“diligunt homines; aut, quid eventu-
“rum sit, ignorant; aut existimant 3 nihil
“interesse, hominem scire, quid sit futu-
“rum; aut non censent esse suæ majesta-
“tis, præsignificare hominibus, quæ sint fu-
tura;

Aristoteles, qui sola naturalia divinationis genera, somniorum & furoris, probavit, ut patet ex iis quæ diximus ad lib. I. cap. 3.
Idem.
3 Nihil interesse, hominem scire] Legendum nihil interesse homi-

"tura; aut ea ne ipsi quidem Dii signifi-
 "care possunt. At neque non diligunt
 "nos; sunt enim benefici, generique homi-
 "num amici: neque ignorant ea, quæ ab
 "ipsis constituta, & designata sunt: neque
 "nostra nihil interest, scire ea, quæ futura
 "sunt; erimus enim cautiores, si sciemus:
 "neque hoc alienum ducunt maiestate sua;
 "nihil est enim beneficentia præstantius:
 "neque non possunt futura prænoscerē. Non
 "igitur Dii sunt, nec significant nobis fu-
 "tura. Sunt autem Dii: significant ergo.
 "Et non, si significant futura, nullas dant
 "vias nobis ² ad significationum scientiam;
 "frustra enim significarent: neque, si dant
 "vias, non est divinatio: est igitur divi-
 "natio." O acutos homines! quam paucis
 verbis negotium confectum putant? Ea su-
 munt ad concludendum, quorum iis nihil
 conceditur. Conclusio autem rationis ea
 probanda

hominum, scire quid sit futu-
 rum, ut habet noster supra
 lib. I. cap. 38. hæc enim vox
 in omni hac ratiocinatione
 pluraliter effertur. Davies.

1 Aut ea ne ipsi quidem Dii
 significare possunt] Mihi hoc
 totum frustra videtur incul-
 catum; quorsum enim itere-
 tur? cum idem significet id
 quod dixit, aut quid eventu-
 rum sit ignorant. P. Manucius.

Ibid. Frustra prorsus est vir
 doctissimus; præterquam e-

nim quod hæc legantur etiam
 lib. I. cap. 38. aliud est ig-
 norare; aliud significare non
 posse. Muli proculdubio sur-
 dique multa sciant, quæ de-
 clarare non possunt; & ab iis
 stat, aut potius ex eorum sen-
 tentia loquitur, Cicero, qui si-
 eri posse negant, ut ulla sit à
 Diis rerum futurarum signifi-
 catio. Davies.

2 Ad significationum scien-
 tiam] Nisi fallor, ad significa-
 tionis scientiam scripsit Cicero;

probanda est, in qua ex rebus non dubiis id, quod dubitatur, efficitur.

L. VIDESNE Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluderit? ³ *Quod finitum est, inquit, habet extremum.* Quis hoc non dederit? ⁴ *Quod autem habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus.* Hoc quoque est concedendum. *At quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus.* Ne hoc quidem negari potest. *Nihil igitur quum habeat extremum, infinitum sit necesse est.* Videsne, ut ad rem dubiam concessis rebus pervenerit? Hoc vos dialectici non facitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quæ ab omnibus concedantur; sed ea sumitis, quibus concessis, nihilo magis efficiatur quod velitis. Primum enim hoc sumitis,

ita enim habet lib. I. cap. 38. & infra cap. 57. Alioqui nihil interest, utro legamus modo. *Id.*

³ *Quod finitum est, inquit*] Sic Epicurus apud Diogenem Laertium lib. x. §. 41. τὸ πᾶν, ἀπὸ τοῦ ἐστὶ τὸ πλεονάζον, ἀπὸ τοῦ ἔχει τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἐπὶ τὸ πλεονάζον, ὥστε τὸ πᾶν ἔχει ἄκρον, πλεονάζον ἔχει πλεονάζον δὲ πᾶν ἔχει, ἀπὸ τοῦ ἔχει καὶ τὸ πλεονάζον. Ex nostro sup-
plendum videtur, τὸ δὲ ἄκρον,

παρ' ἐπὶ τὸ πλεονάζον. ΤΟ ΔΕ ΠΑΝ ΟΥ ΠΑΡ' ΕΤΕΡΟΝ ΤΙ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ. Earundem vocum repetitio, mendam videtur genuisse; cujus generis omissiones in veterum monumentis non raro contigerunt. *Idem.*

⁴ *Quod autem habet extre-
mum*] In vulgg. vox secunda non comparet. Eam fide MSSorum Bal. Reg. Cantab. Ven. 1471. & Victor. nos ad-
jecimus.

sumitis, *Si sunt Dii, benefici in homines sunt.* Quis hoc vobis dabit? Epicurusne, ¹ qui negat, quidquam Deos nec alieni curare, nec sui? an noster Ennius? qui magno plausu loquitur, adsentiente populo,

Ego Deum genus esse semper dixi, & dicam cœlitum:

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

Et quidem, ² cur sic opinetur, rationem subjicit. Sed nihil est necesse dicere, quæ sequuntur: tantum sat est intelligi, id sumere

jecimus, idque postulat Syllogismi ratio. Davies.

¹ Negat quidquam Deos nec alieni curare nec sui] *Fac.* Gronovius vocem fictam, aliquidquam, intruserat, quam nos, jubentibus nostris MSSis ejecimus, veteremque lectionem reduximus. Erat autem Epicuri *οὐκ ἔστι θεοὶ, τὸ μακάριον ἔστι ἀφάρτων οὐκ αὐτὸ πρᾶγμα ἔστιν, οὐκ ἄλλω παρίχθιν, pro illius enim sententia ἡ συνφωνοῦσι πρᾶγμα τῶν καὶ φροντίζουσιν μακαρίων.* Vide Diogenem Laertium lib. x. §. 77. & nostrum lib. I. N. D. capp. 19, 20. Idem.

² Cur sic opinetur rationem subjicit] Ea ratio fuit,

Nam si curent, bene bonis sit, male malis; quod nunc abest. Vide Hieronymum Columnam

ad Ennii Fragm. pagg. 224, 225. & Lucianum Jov. Trag. Tom. II. pag. 139. Idem.

³ Ea, quæ eventura sunt] Prima vox est à MSSis Bal. Reg. & Ven. 1471. Idem.

⁴ Negant enim id esse] Inter hæc verba, & superiora quam scire, deest quiddam tale, Sequitur Deos ea nobis præsignificare. Negant iidem. Deinde legendum, aiunt enim &c. Debet igitur hic notari stellularum, & ita olim jusseram. Lambinus.

Ibid. Negant enim id esse alienum majestatis Deorum, scilicet causas omnium introspicere] Apparet hæc superioribus esse attexenda, locumque ita corrigendum: Negant etiam id esse alienum majestatis Deorum, scilicet causas omnium introspicere.

mere istos pro certo, quod dubium, controversumque sit.

LI. SEQUITUR porro, *Nihil Deos ignorare, quod omnia sint ab iis constituta.* Hic vero quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse hæc à Diis immortalibus constituta? At *nostra interest scire ea, quæ eventura sint.* Magnus Dicæarchi liber est, nescire ea melius esse, quam scire.⁴ *Negant id esse alienum majestate Deorum,* scilicet casus omnium introspicere, ut videant quid cuique conducat.

introspicere. Quo enim ordine Chrysippus, Diogenes, & Antipater, rationes, cur divinatio esset, attulerant; eodem ordine eas ipsas rationes conatur Cicero confutare. *Negant etiam, inquit, id esse alienum majestatis Deorum, casus omnium introspicere.* Εἰσπννῶς quasi dicat; maxime est alienum majestatis Deorum, casus omnium introspicere, ut videant, quid cuique conducat. Et dixit *casus* potius, quam *domos*, ut humilitate verbi major esset ironia: *domos* enim principes viri habitare solent; *casus* non solent, quæ agrestium propriæ sunt. Dictionem autem illam *scilicet* ita accipimus, ut per ironiam posita sit, non ut *id est* significet. Neque *majestate* lego

pro *majestatis*, cum *alienus* etiam generandi casu conjungatur: ut lib. I. Fin. *Quis alienum putet ejus esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit?* Et de Universitate: *Naturam fugientem, & ejus copulationis alienam.* Et Sallustius in Catil. c. 41. *Domus D. Bruti propinqua foro, neque aliena consilii propter Semporniam.* Et Lucretius lib. vi, 68.

— *Alienaque pacis eorum.*

Et ibidem infra vs. 1063.

Nec tamen hac ita sunt aliarum rerum aliena.

P. Manucius.

Ibid. Causas omnium introspicere] *Casus* legendum censeat Manucius, nam omnes libri habent *causas*. Lambin.

Ibid. *Negant id esse alienum majestate Deorum, scilicet casus omnium*

cat. *Neque non possunt futura prænoscere.* Negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Videsne igitur, quæ dubia sint, ea sumi pro certis, atque concessis? Deinde contorquent, & ita concludunt: ¹ *Non igitur sunt Dii, nec significant futura:* id enim jam perfectum arbitrantur. Deinde adsumunt: *Sunt autem Dii:* quod ipsum non ab omnibus conceditur: *Significant ergo.* Ne id quidem sequitur: possunt enim non significare, & tamen esse Dii. ² *Nec, si significant, non dant vias aliquas ad scientiam significationis.* At id quoque potest, ³ ut non dent homini; ipsi habeant: cur enim Tuscis potius, quam Romanis darent? ⁴ *Nec, si dant vias, nulla est divinatio.* Fac dare Deos: quod

omnium introspicere] Paulli Manucii conjecturam, qui causas, non causas, legit, diserte firmat Pal. sec. In reliquis Victorium nostrosque Codices sequimur, licet de constructione, quam propugnat vir doctissimus, dubitari non possit. At Lambinianis additamenti nihil est opus, si modo locum recte capiamus; prior enim pars est Philosophorum, quorum conclusionem rationis exponit noster; posterior, ipsius Ciceronis, eorum sententiam *εἰρωνικῶς* perstringentis. Sic igitur distinguere: *Negant* (Chrysippus, Dio-

genes, Antipater) id esse alienum maiestate Deorum. Scilicet causas omnium introspicere, ut videant, quid cuique conducat. Similiter Epicurei ridebant potius, quam timebant, omnia providentem & cogitantem & animadvertentem, & OMNIA AD SE PERTINERE PUTANTEM, curiosum & plenum negotii Deum. Verba sunt Tullii N. D. lib. I. cap. 20. Vide sis Minucii Felicis Octav. cap. x. & infra cap. LXIII. Davies.

[1 Non igitur sunt Dii] Vulgg. non igitur & sunt Dii: sed fide MStorum Victor. Reg. & Cant.

quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est, ⁵ *Est igitur divinatio*. Sit extremum: effectum tamen non est: ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest: jacet igitur tota conclusio.

LII. VENIAMUS nunc ad optimum virum, familiarem nostrum, Cratippum,
 “ Si sine oculis, inquit, non potest exstare
 “ officium, & munus oculorum, possunt
 “ autem aliquando oculi non fungi suo
 “ munere; qui vel semel ita est usus oculis,
 “ ut vera cerneret, ⁶ is habet sensum
 “ oculorum, vera cernentium. Item igitur,
 “ si sine divinatione non potest officium,
 “ & munus divinationis exstare, per-
 “ test

Cant. copulam illam, planè supervacaneam, delevimus; nec extat sane lib. I. cap. 38. aut supra cap. 49. *Idem*.

² *Nec, si significant, non dant*] Vulgg. *dare*, quod sensum prorsus turbat vitiatque; nam verba sunt Philosophorum, quos statim refellit *Cicero*. Vide cap. 49. Nos igitur veterem Codicem sequuti sumus, quem memorat quidem *Lambinus*; ita tamen, ut ei non obtemperarit. *Idem*.

³ *Ut non dent hominibus*] Vulg. *homini*; nos autem *Reg.* & *Cantab.* sequimur, ob causam, quam diximus ad cap.

XLIX. *Idem*.

⁴ *Nec, si dant vias, nulla est divinatio*] Sic legendum, non, ut olim editum est, *nec, si non dant vias*: est enim ratio Stoicorum, qua concludabant, si Dii dant vias ad significationum scientiam, esse divinationem. *Lambin.*

⁵ *Est igitur divinatio*] Primam vocem, quam male præmittunt editi, nos ex *Reg.* & *Cantab.* mutuati sumus. Ita sane legitur lib. I. cap. 38. & supra cap. 49. *Davies*.

⁶ *Is habet sensum oculorum*] *Reg.* noster, *usum oculorum*; sed præstat recepta lectio, quam

“ test autem, quum quis divinationem ha-
 “ beat, errare aliquando, nec vera cernere;
 “ satis est ad confirmandam divinationem,
 “ semel aliquid ita esse divinatum, nihil ut
 “ fortuito cecidisse videatur: sunt autem
 “ ejus generis innumerabilia: esse igitur di-
 “ vinationem confitendum est.” Festive,
 & breviter: sed quum bis sumpsit quod vo-
 luit; etiam si faciles nos ad concedendum
 habuerit, id tamen, quod adsumit, concedi
 nullo modo potest. “ Si, inquit, aliquando
 “ oculi peccent, tamen, quia recte aliquan-
 “ do viderint, inest in iis vis videndi.
 “ Item, ¹ si quis semel aliquid dixerit, is
 “ etiam quum peccet, tamen existimandus
 “ sit habere vim divinandi.

LIII. VIDE, quæso, Cratippe noster,
 quam sint ista similia: nam mihi non vi-
 dentur. Oculi enim vera cernentes, utun-
 tur natura, atque sensu: animi, si quan-
 do vel vaticinando, vel somniando vera
 vide-

quam tuetur Cicero supra lib. I.
 cap. 31. ubi pariter existat
Cratippeum hoc argumentum.
Davies.

1 Si quis semel aliquid dixe-
 rit] Sic absurdissime dedit
Gruterus ex *Pal.* primo. Ni-
 mirum dicendi verbo pradi-
 cendi vim competere putavit
 vir ille doctus, quod plane fal-

sum est & incongruum. *Bal.*
 & veteres editi repræsentant,
 si quis semel aliquid in divina-
 tione dixerit: *Reg.* autem &
Cantab. habent de divinatione.
 Abundat utraque præpositio.
 legendumque, si quis semel
 aliquid divinatione dixerit.
 Ablativus modum denotat.
Idem.

viderunt, usi sunt fortuna, atque casu. Nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquod somnium verum evaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas sumptiones, ea, quæ λήμματα appellant dialectici; sed nos Latine loqui malumus: ² præsumptio tamen, quam ἀεληψία iidem vocant, non dabitur. Adsumit autem Cratippus hoc modo: *Sunt autem innumera- biles præensiones non fortuitæ.* At ego dico nullam. Vide, quanta sit controversia. Jam adsumptione non concessa, nulla conclusio est. At inpudentes sumus, qui, quum tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid, quod multo plura falsa. Nonne ipsa varietas, quæ est propria fortunæ, ³ fortunam esse causam, non naturam docet? deinde, si tua ista conclusio, Cratippe, vera est, (tecum enim mihi res est) nonne intelligis eadem uti posse & haruspices,

² Præsumptio tamen] In MSSis & Ven. 1471. est *præsen- sio*, quod tantum non receperat Gruterus. At omnino retinenda est lectio vulgata, prout ipsa vox ἀεληψίας satis superque demonstrat. Idem.

³ Fortunam esse causam, non naturam docet] Vulgg. non naturam esse docet; sed

odiosam illam, minime ve necessariam ejusdem voculæ repetitionem nos fide MSSorum Reg. & Cantab. sustulimus. Ad rem ipsam quod spectat; sic optime Diogenianus apud Theodoretum Therap. x. pag. 139. Τὸ ἀληθεύειν ποτὶ τὰς καλυμνίας μάρτυς ἐν ταῖς προσηγορίαις, οὐκ ἐπιστήμης, ἀλλὰ

spices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & fortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera divinandi sunt, quæ tu rectissime improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc duo sint, quæ relinquis. Qua ergo ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis.

LIV. QUID vero habet auctoritatis furor iste, 'quem divinum vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea videat insanus, & is, qui humanos sensus amiserit, divinos adsecutus sit? Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur: ² quorum interpretes nuper falsa quædam hominum fama dicturus

ἀλλὰ τυχεῖς αἰτίας, ἔργον αὖ εἶναι. Οὐ γὰρ τὸ μηδὲν τοῦ ποιεῖν μὲν τυχεῖν, ἀλλὰ τὸ μὴ πάντοτε, μηδ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μηδ' ὡς ἐκ ἐπιστήμης, ὅταν τις ἐποτὶ τυχεῖν, τύχης ἔργον ποιεῖ λαβάρειν. Eodem recidunt quæ disputat acutissimus ille vir apud Eusebium Præp. Evang. lib. iv. cap. 3. Davies.

1 Quem divinum vocatis] Bal. noster, vocas; ut ad Quintum referatur. Vide supra cap. 48. Idem.

2 Quorum interpretes] L. Cotta; de quo Suetonius in

Julio Cæsare his verbis: Percrebuit fama L. Cottam xv. virum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur Parthos nisi à Rege non posse vinci, Cæsar, Rex appellaretur. Ex quo Ciceronis locus illustratur, & simul intelligitur, libris Sibyllinis interpretandis xv. viros præfuisse. P. Manucius.

Ibid. Quorum interpretes] Ad L. Cottam quindecimvirum respicit, quem varia fama percrebuit proximo senatu sententiam dicturum, ut, quoniam libris

dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appellandum quoque esse regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? Callide enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcumque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem accommodari posse viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, quum ipsum poëma declarat (est enim magis artis, & diligentiae, quam incitationis, & motus) tum vero ea, quæ ἀρεστικῆς dicitur, quum deinceps ³ ex primis versus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, [⁴ quæ Ennius fecit.] Id certe magis est adtenti animi, quam furentis.

libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à Rege non posse vinci, Caesar rex appellaretur. Verba sunt Suetonii in Julio cap. LXXIX. Ipsius quoque rei meminere Plutarchus in Cæs. pag. 736. Appianus Bell. Civ. lib. II. pag. 810. & Dion Cassius lib. XLIV. pag. 247. Davies.

3 Ex primis versus litteris] Leg. versuum; ἀρεστικῆς enim hæc est ratio, ut prima versuum littera, totius carminis mentem atque sententiam repræsentet. Augustinus C. D. lib. XVI. cap. 23. Flaccia-

nus — Græcum nobis codicem protulit, carmina esse dicens Sibylla Erythraea, ubi ostendit quodam loco IN CAPITIBUS VERSUUM ORDINEM LITERARUM ITA SE HABENTEM, ut hæc in eo verba legerentur, Ἰνσὺς Χερσὺς Θιὸς ὅς οὐτῆρ. Etiam nunc exstant ii versus in Constantini Orat. ad Sanctorum cœtum cap. XVIII. Simili modo Commodianus aliique omnes, qui nugacis istius diligentiae monumenta reliquerunt. Idem.

4 Quæ Ennius facit] Puto hoc inducendum, ut glossam præce-

rentis. Atque in Sibyllinis ¹ ex primo versu cujusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætexitur. Hoc scriptoris est, non furentis; adhibentis diligentiam, non insani. Quamobrem Sibyllam quidem sepositam, & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à majoribus, injussu senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant; quem Romæ posthæc nec Dii, nec homines esse ² patiantur.

LV. AT multi sæpe vera vaticinati, ut Cassandra,

³ *Jamque mari magno.* —

Eademque paullo post:

⁴ *Eheu videte.* —

Num

præcedentis verbi. P. Manucius.

Ibid. *Q. Ennius fecit*] Sic restituit hunc locum *Auratus*: mendose enim vulgo legitur: *que Ennius fecit*. Lambinus.

Ibid. *Qua Ennius fecit*] *Joan. Aurato* & *D. Lambino* meliores multo conjectores hic se præstiterunt *Paulus Manucius* & *Claud. Puteanus*, hæc verba pro spuris habentes. Forum enim in *Reg.* & *Cantab.* nec vola reperitur nec vestigium, & omnino sunt Glossæmatis damnanda. Quam ob causam uncinis cincta pro-

deunt. Davies.

¹ *Ex primo versu cujusque sententiæ primis litteris*] Idem *Auratus* hic hæc legenda putat ex primis versuum cujusque sententiæ litteris. Malim sic, ex primis cujusque versus litteris. Lambinus. Ibid. In Manuscripto est ex primi versus. Urfinus.

Ibid. *Ex primo versu cujusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætexitur*] *Pal. pr.* & *Cantab.* non agnitis primis litteris illius sententiæ, habent tantum, ex

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant, quantum voles: verbis, sententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commenticiis rebus adjungere. Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec Marciis vatibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim ficta aperte, partim effutita temere, numquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probata sunt. Quid? inquires: 'remex ille de classe Coponii, nonne ea prædixit, quæ facta sunt? Ille vero, & ea quidem, quæ omnes eo tempore ne acciderent timebamus: castra enim in Thessalia castris conlata audiebamus; videbaturque nobis exercitus Cæsar's & audaciæ plus habere, quippe qui patriæ

ex primo versu cujusque sententia carmen omne prætexitur. A vulgatis non recedunt Reg. aut Bal. nisi quod hic *versum* pro *versu* representet. Liber Puteanus dat, *ex primis versuum cujusque sententia litteris.* Optime quidem, ut mihi videtur; & ita conjecit *Auratus.* Totum igitur locum mutatione levissima sic constituerim: *Ex primis versuum cujusque sententia litteris illius sententia carmen omne PER-TEXTITUR.* Hinc ἄρχοι πρὸς ἑμπειρημένους ἐλέγχονται ταῖς

καλυμνίαις ἀπορρηχίσι, quemadmodum ex Varrone tradit Dionysius Halicarnassæus lib. iv. cap. 62. Davies.

2 Patiantur] Ita lego cum MSto Baliol. Vulgg. *patientur.* Male, est enim votum, non prædictio. Idem.

3 Jamque mari magno] Totum carmen videre licet lib. I. cap. 31. Idem.

4 Eben videte] Adi lib. I. cap. 50. Idem.

5 Remex ille de classe Coponii] De quo supra lib. I. cap. 32. Idem.

patriæ bellum intulisset; & roboris, propter vetustatem. Casum autem proelii, nemo nostrum erat, quin timeret: sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. Ille autem Græcus quid mirum si magnitudine timoris, ut plerumque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? qua perturbatione animi, quæ, sanus quum esset, timebat ne evenirent, ea demens eventura esse dicebat. Utrum tandem, per Deos, atque homines! magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi rum eramus, me, Catonem, Varronem, Coponium ipsum, ¹ consilia Deorum immortalium perspicere potuisse?

LVI. SED jam ad te venio,

Sancte

¹ *Consilia Deorum immortalium perspicere potuisse*] Reg. noster, *repicere*; reliqui cum Pall. omnibus, & Ven. 1471. *respicere*; nec, *Grutero* iudice, pejor oritur inde sententia. Ego vero in Hæresi sum contraria; nam mihi videtur illorum Codicum lectio, inepta prorsus & incommoda; quum vulgata sit rei conveniens; nec omnino mutanda, licet Librarii quidam dormitantes ab ea nonnihil aberrarint. *Davies.*

² *Sancte Apollo*] Vulgg. *ô sancte Apollo*. Cum igitur ho-

rum versuum, prout fert recepta lectio, primus sit Iambicus octonarius, alter vero, Trochaicus; D. Lambinus, ut uterque paribus incederet pedibus, in secundo legit, unde hæc *superstitiosa*. Sed scopum tetigit *Gruterus*, qui delendam statuit illam exclamandi particulam; octonarios enim, ut docuit eruditissimus *Bentleius*, haud recipit Tragedia. *Idem.*

³ *Qui umbilicum certum terrarum obsides*] *Obrines* est in manuscripto, & ita scriptum est apud *Varronem* in libris

Sancte Apollo, 3 qui umbilicum cer-
tum terrarum obsides,

Unde superstitiosa primum sæva eva-
sit vox fera.

Tuis enim oraculis Chrysippus totum vo-
lumen inplevit, partim falsis, ut ego opi-
nor, partim casu veris, ut fit in omni ora-
tione sæpissime; 4 partim flexiloquis, &
obscuris, ut interpretes egeat interprete, &
fors ipsa ad sortes referenda sit; partim
ambiguïs, & quæ 5 ad dialecticum deferen-
da sint. Nam quum illa fors edita est opu-
lentissimo regi Asiæ,

Cræsus Halym penetrans, magnam per-
vertet opum vim;

hostium vim sese perversurum putavit, per-
vertit autem suam. Utrum igitur eorum
accidisset, verum oraculum fuisset. Cur au-
tem

bris de lingua Latina. Ursinus.

4 Partim flexiloquis] Λοξοῖς,
unde Λοξίας dictus est Apollo.
Marinus Mercator Subnot. in
script. Juliani c. vi. Rogo si
simpliciter & non dilemmatus,
tanquam ad Cræsum & Pyr-
rhum Loxias, (unus etenim er-
roris spiritus) loqueris. Suidas:
Λοξίας, ὁ Ἀπόλλων, ὁ λοξὸν ἰαν
ἀπαμύμων λοξῶς γὰρ ἱμαν-
τιέτο,

Κροῖσος Ἄλυν ἀλφειῶς, μετὰ-
λῶ ἀρχὴν καὶ τέλος.

Decantatissimum est respon-
sum, quod, post Herodotum

lib. I. capp. 53, 91. memorant
Lucianus Pseudom. Tom. I.
p. 776. & Jov. Trag. Tom. II.
p. 139. Maximus Tyrius Diss.
II. p. 34. Eusebius Præp. Evang.
lib. v. capp. 20, 21. Theodoretus
Therap. x. p. 139. alique tan-
tum non innumeri. Davies.

5 Ad Dialecticum deferenda
sint] Vulgg. referenda, quod
non arridet, quia vox ista
paullo ante fuit posita. Pall.
pr. sec. cum editione Victorii
repræsentant, deferenda sint.
Male; subintelliguntur enim
oracula; quapropter nos S.
Victoris

tem hoc credam umquam editum Cræso?
aut Herodotum cur veraciorem ducam En-
nio? Num minus ille potuit de Cræso,
quam de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim
est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyr-
rho esse responsum,

*Aio te, Æacida, Romanos vincere
posse.*

Primum Latine Apollo numquam locutus
est: deinde ista sors inaudita Græcis est:
præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo
versus facere desierat: postremo, quam-
quam semper fuit, ut apud Ennium est,

— *Stoli.*

Victoris librum secuti sumus.
Infra cap. LXV. Desert ad con-
jectorem. Iterum cap. LXX.
Ad interpretem detulit. Utro-
bique Lambinus, nulla neces-
sitate ductus, referendi ver-
bum repositum voluit. Davies.

*Aio te, Æacida, Romanos
vincere posse*] Huc respicit
Minucius Felix Oct. cap. xxvi.
De Pyrrho Ennius Apollinis Py-
rrhii responsa consinxit, cum jam
Apollo versus facere desisset.
Augustinus C. D. lib. III.
cap. 17. Pyrrho de rerum fu-
turo eventu consulenti, satis ur-
bane Apollo sic ambiguum ora-
culum edidit, ut, è duobus quic-
quid accidisset, ipse divinus ha-
beretur: ait enim, Dico te,
Pyrrhe, vincere posse Roma-
nos: atque ita sive Pyrrhus à

Romanis, sive Romani à Pyr-
rho vincerentur, securus fati-
dicus utrumlibet expectaret
(Leg. spectaret) eventum. Am-
mianus Marcellinus lib. xxiii.
cap. 5. Oracula dubia legi-
mus, quæ non nisi casus discre-
vere postremi; ut fidem vati-
cinii Delphici, quæ, post Halyn
flumen transmissum, maximum
regnum dejecturum prädixerat
Cræsum — sortemque his po-
steriorem, veram quidem, sed
non minus ambiguum:

*Aio te, Æacida, Romanos
vincere posse.*

Eundem versum memorant,
inter alios, Quintilianus lib.
vii. cap. 9. & Aur. Victor de
vir. Illust. cap. 35. Idem.

*2 Stolidum genus Æacida-
rum]*

—² *stolidum genus Æacidarum.*
Bellipotentēs sunt magi, ³ quam sapi-
entipotentēs :

† tamen hanc amphiboliam versus intelli-
gere potuisset, *vincere te Romanos*, nihilo
magis in se, quam in Romanos valere. Nam
illa amphibolia, quæ Cræsum decepit, vel
Chrysippum potuisset fallere: hæc vero, ⁵ ne
Epicurum quidem.

LVII. SED, quod caput est, cur isto
modo jam oracula Delphis non eduntur,
non modo nostra ætate, ⁶ sed jamdiu, ⁷ ut
modo nihil possit esse contemptius? Hoc loco
quum

rum] Huc faciunt illa He-
siodæa :

Ἀλλῆν μὲν ὅς ἴδμεν Ὀλύμ-
πιος Αἰακίδαις

Νῦν δ' Ἀμφιπολίδαις Πλαῦ-
τον δὲ περ Ἀργείδῃσι.

Exstant apud Nicolaum Da-
mascenum in Excerpt, Peiresc.
pag. 445. & Suidam in Ἀλκῆν.
Idem.

³ *Quam sapientiæ potentes]*
Sic plerique libri; sed verum
est *sapientipotentēs*, itaque est
in Venetis. Est enim versus
Heroicus :

Bellipotentēs sunt magi quam
sapientipotentēs.

Camerarius.

⁴ *Tamen hunc amphiboliam*
versus] Vel sic legendum, vel
amphilogiam: nam *amphibolo-*
gia neque Græcum est neque

Latinum. De quo in Rhetori-
cis plura. LAMBIN. *Amphi-*
boliam olim dederat *Victorius*,
ac ita MSSi Reg. & *Cambr.*
Davies.

⁵ *Ne Epicurum quidem]*
Quem hebetem & rudem di-
cere solent Stoici. Vide supra
cap. 50. Idem.

⁶ *Sed jamdiu, ut modo ni-*
hil] Vulgg. *jamdū, jam ut*
nihil. Gruterianorum nostro-
rumque Codicum partim ha-
bent, *jamdū tantummodo, jam*
ut nihil; partim vero, *jamdū*
tantummodo, ut nihil. At ma-
xime concinna videtur lectio,
quam præstat editio *Victoriana*,
quamque nos secuti sumus.
Idem.

⁷ *Jam ut nihil possit esse*
contemptius] MS. habet, *ita*
jam

quum urgentur, ¹ evanuisse aiunt vetustate vim loci ejus, unde anhelitus ille terræ fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De vino, aut fassamento putes loqui, quæ evanescunt vetustate. De vi loci agitur, neque solum naturali, sed etiam divina; quæ quo tandem modo evanuit? Vetustate, inquires. Quæ vetustas est, quæ vim divinam conficere possit? Quid tam divinum autem, quam adflatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo ante, sed etiam numero, versuque pronuntiet? Quando autem ista vis evanuit? an postquam homines minus creduli esse cœperunt? Demosthenes quidem, qui abhinc annos prope ccc fuit, jam tum Φιλιππίζεν Pythiam dicebat, ² id est, quasi cum Philippo facere: hoc autem eo spectabat,

jam ut nihil possit esse contemptius. In alio autem est, tantum jam ut nihil &c. Urfinus.

¹ *Evanuisse aiunt vetustate]* Hoc fieri posse statuerat Quintus lib. I. cap. 19. Nimirum censebant τὰ αὐτοῦν χρησθέντα τὰς ἡρώων εἶναι ἀεὶ ὁδὸν, ut loquitur Julianus apud Cyrellum lib. vi. pag. 198. C. Davies.

² *Id est, quasi cum Philippo facere]* Halce voces è glossa

natas censet Joan. Walkerus ad lib. I. N. D. cap. 30. At ut absurda non est viri doctissimi conjectura, sic haud videtur necessaria, cum Cicero passim voces Græcas explicet. Huc autem respicit Minucius Felix cap. xxvi. Apollinis, inquit, Pythii tantum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & poliores homines & minus creduli esse cœperunt. Et Demosthenes, quod scires responsa simulata, Φιλιππίζεν Pythiam

bat, ut eam à Philippo corruptam diceret: quo licet existimare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quomodo isti philosophi superstitiosi, & pæne fanatici, quidvis malle videntur, quam se non ineptos. Evanuisse mavultis, & extinctum esse id, quod, si umquam fuisset, certe æternum esset, quam ea, quæ non sunt credenda, non credere.

LVIII. SIMILIS est error in somniis: quorum quidem defensio repetita quam longe est! ³ Divinos animos censent esse nostros, eosque esse tractos extrinsecus, animorumque consentientium multitudine completum esse mundum: ⁴ hac igitur mentis & ipsius divinitate, & conjunctione cum externis mentibus, cerni quæ sint futura. Contrahi autem animum Zeno, & quasi

Pythiam querebatur. Oracula quidem Ethnica non inspirationi Dæmonum, sed hominum fallaciis originem debuisse statuerunt viri sagacissimi, quorum testimonia collegit scriptor sane parum comptus & elegans, eruditus tamen & acutus, *Ant. Daleus* de Orac. Diff. I. cap. 2. *Idem.*

³ *Divinos animos]* Vide lib. I. cap. 30. *Idem.*

⁴ *Hac igitur mentis & ipsius divinitate & conjunctione cum*

externis mentibus] Corruptus est locus, quem emendare conati sunt ipsi Librarii. Nam *Reg. & Cantab.* exhibent, *hac igitur mentis & ipsius divinitatis conjunctione cum externis mentibus.* Licet autem non adeo tardi fuerint scribæ, quin vitium quoddam subesse probe viderent, ei tamen tollendo non erant. Mihi rescribendum videtur; *hac igitur mentis divinitate, & ipsius conjunctione cum externis mentibus,*

quasi labi putat, atque concidere, & ¹ ipsum esse dormire. Jam ² Pythagoras & Plato, locupletissimi auctores, quo in somnis certiora videamus, præparatos quodam cultu atque victu proficisci ad dormiendum jubent. Faba quidem ³ Pythagorei utique abstinere: quasi vero eo cibo mens, non venter infletur. Sed nescio quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. Utrum igitur censemus dormientium animos per sese ipsos in somniando moveri, an, ⁴ ut Democritus censet, externa, & adventicia visione pulsari? Sive enim sic est, sive illo modo, videri possunt permulta somniantibus falsa pro veris. Nam & navigantibus moveri viden-

bus, cerni qua sint futura. Ita, levi mutatione, clara perspicuaque fiunt omnia. Davies.

¹ *Ipsum esse dormire*] Stoici, testante Laertio lib. vii. §. 158. τὸν ὕπνον ζήνοδαι statuerunt, καλομένην ἢ αἰδομένην τὴν πρὸ τοῦ ὕπνου. Vide sis & Terullianum de Anim. c. xliii. ac Plutarchum de Plac. Philos. l. v. c. 24. Hinc paullo ante malim animam, non animum, legere. Id.

² *Pythagoras & Plato*] Supra lib. I. capp. 29, 30. Idem.

³ *Pythagorei utique abstinere*] Bal. Reg. & Ven. 1471. habent, abstinere. Nec aliter ediderunt Victorius & Aldus nepos; ut sententia sit, faba quidem Py-

thagorei utique jubent abstinere. Sed præstat recepta lectio; quod patet ex lib. I. c. 30. Idem.

⁴ *Ut Democritus censet*] Democritus τὰς ἐνέργειαις ζήνοδαι κατὰ τὰς ἑὶ εἰδῶν παραστάσεις voluit, ut auctor est Plutarchus de Plac. Phil. lib. v. c. 2. Idem philosophus nullam aliam causam cujuslibet cogitationis nostra opinabatur, nisi cum ab his corporibus, qua cogitamus, veniunt atque intrans imagines in animos nostros. Verba sunt Augustini Epist. lvi. Vide nostrum lib. I. de Fin. cap. 6. & infra cap. 67. Idem.

⁵ *Qui totum diem jaculans non aliquando collineat*] Collin-

videntur ea, quæ stant: & quodam obtutu oculorum duo pro uno lucernæ lumina. Quid dicam insanis, quid ebriis, quam multa falsa videantur? Quod si ejusmodi visis credendum non est, cur somniis credatur, nescio: nam tam licet de his erroribus, si velis, quam de somniis disputare: ut ea, quæ stant, si moveri videantur, terræ motum significare dicas, aut repentinam aliquam fugam; gemino autem lucernæ lumine declarari, dissensionem, ac seditionem moveri.

LIX. JAM ex insanorum, aut ebriorum visis innumerabilia conjectura trahi possunt, quæ futura videantur. Quis est enim, ⁵ qui totum

met scriptum est in veteribus libris, & ita omnino legendum: est enim locus sumtus ex *Aristotelis* libro *περὶ εὐπνίας* cap. 2. in quo scriptum est, ὅσπερ μὲν καὶ λέγεται

ἂν πολλὰ βέλλῃς, ἄλλοι ἄλλωϊον βαλῇς.

Agit autem de Insomniis melancholicorum, in quibus non existimat esse divinationem ullam, tametsi sit nonnunquam, ut quidam eventus somniis eorum respondeant: sed non esse mirandum, cum vitio naturæ plurima ac varia somnient, aliquando existere συμπτώματα, id est, casus, qui forte pariter sic eveniunt, ut

est ab illis somnium. De verbo *collimare* vide quæ scripsimus ad lib. III. de Fin. c. 6. *Ursinus*.

Ibid. Non aliquando collimet] Malim legi *collineet*; ut libro III. de Fin. non longe admodum à principio: *Ut enim si cui sit propositum collimare &c.* nam illic quoque vellem *collineare*. *Lambin.*

Ibid. In nostris *Gruterique* MSSis est *conliniet*, vel *collineet*. Recte. Vide *J. F. Gronovium* ad *Agellii* lib. IX. c. 1. Ego tamen *collimandi* verbum non rejicio, si modo Codices ab eo stent: id enim agnoscunt Veteres Glossæ, & à *limis*

totum diem jaculans, non aliquando confiteer? ¹ Totas noctes dormimus; neque ulla fere est, qua non somniemus: & miramur, aliquando id, quod somniarimus, evadere? Quid est tam incertum, quam talorum jactus? tamen nemo est, quin sæpe jactans, Venereum jaciat aliquando, nonnumquam etiam iterum, ac tertium: num igitur, ut inepti, Veneris id impulsu fieri malumus, quam casu dicere? Quod si, ceteris temporibus, falsis visis credendum non est; non video, quid præcipui somnus habeat, in quo valeant falsa pro veris. Quod si ita natura paratum esset, ut ea dormientes agerent, quæ somniarent; adligandi omnes essent, qui cubitum irent: majores enim, quam ulli insani, efficerent motus somni-

mis oculis deduci cum *Vossio* potest. *Davies.*

¹ *Totas noctes dormimus, neque ulla fere est, qua non somniemus*] Vulgg. *totas noctes somniamus, neque ulla fere est, qua non dormiamus.* Ac ita quidem cuncti, quantum constat, MSSi præter unum *Cantab.* qui dat *totas noctes somniamus, neque ulla fere est, qua non divinamus.* Sed nec hæc nec illa lectio flocci est pendenda, cum utraque menti Scriptoris & rebus ipsius adversetur. Nos igitur,

cum *Lambino*, conjecturam recepimus, quam proposuit *M. A. Muresus* Var. Lect. lib. vi. cap. 16. Certe, si per calami lapsum *Cicero* non eo modo scripsit, ita voluit, ita debuit scribere. *Idem.*

² *An Æsculapius, an Serapis*] In templis ad accipienda responsa dormiebant ægri, quod incubare dicitur. Adeantur interpretes ad *Petronii* Satir. cap. xvii. *Plautus* Curc. Act. I. Sc. I, 61. *Leno agrotus incubat In Æsculapi fano.* *Herodianus* lib. iv. cap. 14. *Antoninus*

somniantes. Quod si insanorum visis fides non est habenda, quia falsa sunt; cur credatur somniantium visis, quæ multo etiam perturbatiora sunt, non intelligo. An quod insani sua visa conjectori non narrant, narrant qui somniaverunt? Quæro etiam, si velim scribere quid, aut legere, aut canere vel voce, vel fidibus, aut Geometricum quiddam, aut Physicum, aut Dialecticum explicare, somniumne expectandum sit, an ars adhibenda, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expediri potest? Atqui ne si navigare quidem velim, ita gubernarem, ut somniaverim: præsens enim poena sit. Quis igitur convenit, ægros à conjectore somniorum potius, quam à medico petere medicinam? ² An Æsculapius, an Serapis potest

ninus Caracalla ἡπεύχθη εἰς Πίρ-
ζα μὲν τ' Ἀσίας, χρηστὰς βου-
λόμην θ' ἡγεμνίας τ' Ἀσκλη-
πιδό· Ἀφικόμενός δ' ἐκ αὐτῆς καὶ
ἔσονται ἡμεῖς τῶν Ὀνειρατῶν
ἐμφορητῆς, ἥκεν εἰς Ἰλίον. Vide
fis & Aristophanem Pluto vf.
621. Strabo Geogr. lib. xvii.
pag. 1152. Κάνωός ἐστι πό-
λις ——— ἔχουσα τὸ ἔ Σερά-
πιδος ἱερὸν πολλῇ ἀγαστίᾳ πμώ-
μενον, καὶ ἡγεμνίας ἐμφέρων, ὥστε
καὶ τὰς ἰσορριμιωπέτους ἀνδρας
πιστεύειν, καὶ ἘΓΚΟΙΜΑΣΘΑΙ
αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἑτέρων. Ac
Serapin quidem Æsculapium

esse, quod medeatur agris cor-
poribus, conjectabant nonnulli.
Utcunque vero se res habeat,
consulas Ælianum Hist. Anim.
lib. xi. cap. 31. & Tacitum
Hist. lib. iv. cap. 18. Sunt
sane, qui hunc Deum Pluto-
nem esse statuunt, cum aliis
Osiris, aliis Apis videatur.
Apis autem Æsculapium me-
dicinam docuisse fertur. Vide
Clementem Strom. lib. I. pag.
362. & ex eo Eusebium P. E.
lib. x. cap. 6. Theodoretum
Ther. I. pag. 7. & Cyrillum
in Julian. lib. I. pag. 13. ac
lib.

potest nobis præscribere per somnium curationem valitudinis; ¹ Neptunus gubernantibus non potest? ² & sine medico medicinam dabit Minerva; Musæ scribendi, legendi, ceterarum artium scientiam somniantibus non dabunt? At si curatio daretur valitudinis, hæc quoque, quæ dixi, darentur: quæ quoniam non dantur, medicina non datur: qua sublata, tollitur omnis auctoritas somniorum.

LX. SED hæc quoque in promptu fuerint: nunc interiora videamus. Aut enim divina vis quædam, consulens nobis, somniorum significationes facit: aut conjectores ex quadam convenientia, & conjunctione naturæ, quam vocant *συμπύκνωσις*, quid cuique rei conveniat, ³ ex somniis, & quid quamque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quædam observatio constans, atque diuturna est, quum quid visum secundum quietem sit, quid evenire, & quid sequi soleat. Primum igitur intel-

ligen-

lib. vi. pag. 200. *Idem.*

¹ Neptunus gubernantibus non potest?] Gubernationis pro gubernantibus est in antiquo, quod magis placet. *Ursinus.*

Ibid. Neptunus gubernantibus non potest?] Lapsus est *Ursinus*, cui, sui Codicis fide, legendum placuit gubernatio-

nis; omnino enim tenenda est lectio recepta, quæ reliquis omnibus libris nititur, multoque elegantior videtur. *Davies.*

² Et sine medico medicinam dabit Minerva] Vulgg. &, si sine medico. Sed illam voculam delendam esse recte vidit

Jonn.

ligendum est, nullam vim esse divinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci à numine Deorum: nostra enim causa Dii id facerent, ut providere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi vero, qui contemnant, eamque superstitionem inbecilli animi, atque anilis putent? Quid est igitur, cur his hominibus consulens Deus, somniis moneat eos, qui illa non modo cura, sed ne memoria quidem digna ducant? nec enim ignorare Deus potest, qua mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid facere, dignum Deo est, quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur; aut nescit hoc Deus, aut frustra somniorum significatione utitur. Sed horum neutrum in Deum cadit: nihil igitur à Deo somniis significari fatendum est.

LXI.

Joan. Walkerus ad lib. I. N. D. c. 9. eamque prætermittit Bal. noster, cui parvum. Ceterum propter medicinam, quam facere censebatur, divinis honoribus affecta fuit Ἀγνὴ Ὑγίεια. Aristides Tom. I. pag. 25. Ἀγνὴς οἱ προστάτης καὶ Ὑγίειας Ἀθηνᾶς βίβλ.

ιδρύσας. Vide & Pausaniam lib. I. capp. 23, 31. Idem.

3 Ex somniis] Licet hæc voces agnoscant libri, tamen eas irrepticias esse puto Glossematisque damnandas, quippe quæ sensum turbant. Idem, nisi fallor, cuius locum perpendenti videbitur. Idem.

LXI. ILLUD etiam requiro, cur, si Deus ista visa nobis providendi causa dat, non vigilantibus potius der, quam dormientibus. Sive enim externus, & adventicius pulsus animos dormientium commoveret, sive per se ipsi animi moventur, sive quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur; eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa Dii secundum quietem facerent, vigilantibus idem facerent; præsertim quum Chrysippus, Academicos refellens, permulto clariora, & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quam quæ somniantibus. Fuit igitur divina beneficentia dignius, ¹ quum consulerent nobis, ² clariora visa dare vigilantibus, quam obscuriora per somnium: quod quoniam non fit, somnia divina putanda non sunt. Jam vero quid opus

I Cum consulerent nobis] Vulgg. consuleret; sed nos Bal. Reg. Cantab. & editt. Ven. 1471. & Victor. sequimur. Ita loquitur, quasi non divinam, sed Deorum beneficentiam supra posuerat; id quod auctoribus est solenne. Lucretius lib. II. pag. 171.

Ne genus occidat humanum, quorum omnia causa constituisse Deos cum fingunt &c. Minucius Felix Octav. cap.

xxiv. Nata Romana superstitio, quorum ritus si percenseas. Clemens Alexandrinus Protr. pag. 7. Αἰκίζεταί τις ἐπὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐμοὶ δοκεῖν, ΒΑΡΒΑΡΙΚΩΣ πρῶτόν ποτε, Οἱ (quasi præcessisset βαρβάρους ὁμοίως) νεκροῖς τῶν αἰχμαλώτων συνδιδῶν λέγονται σάμασι. Theodoretus Therap. III. pag. 54. Τῇ ΠΟΙΗΤΙΚῃ δοσομῖαν ἀνακινῶν, ὅτι τῇ μυθολογίᾳ αἰχυνόμενοι μὴ ἀπακαλεῖται ψευδῶς. Similis loquendi ratio occurrit

opus est circumitione, & amfractu, ut sit utendum interpretibus somniorum, potius quam directo? ³ Deus, si quidem nobis consulebat, *Hoc facito, Hoc ne feceris*, diceret, idque visum vigilanti potius, quam dormienti daret. Jam vero quis dicere audeat, vera omnia esse somnia? *Aliquot somnia vera*, inquit Ennius; *sed omnia non est necesse*.

LXII. QUÆ est tandem ista distinctio? quæ vera, quæ falsa habet? Et si vera à Deo mittuntur, falsa unde nascuntur? nam si ea quoque divina, quid inconstantius Deo? quid inscitius autem est, quam mentes mortalium falsis, & mendacibus visis concitare? sin vera visa, divina sunt; falsa autem, & inania, humana: quæ est ista designandi licentia, ut hoc Deus, hoc natura fecerit

potius,

currit etiam apud Eusebium H. E. init. sed necesse non est, ut plura congeramus exempla. Davies.

² *Clariora visa dare vigilanti*] Vulgg. *vigilantibus*; nos autem MSti Bal. & editt. Ven. 1471. & Victor. fide nitimur. Eandem sane constructionem paullo post adhibet, cum aiatur: *Deus, siquidem nobis consulebat*, hoc facito, hoc ne feceris, diceret, idque visum vigilanti potius, quam dormienti daret. Idem.

³ *Deus — daret*] Totum

hunc locum sic exhibent vulgati: *Deus siquidem nobis consulebat*, hoc facito, hoc ne feceris, diceret? idque visum vigilanti potius, quam dormienti daret? Sed cum scriptoris mentem istæ perverterent interrogationum nota; nos, ut par erat, edidimus. Victorium secuti: nam Lambinum & Aldum nepotem, eadem, quæ Gruterum, maculavit labe. Quinetiam, deleta vocula, malim *somniorum*? Potius *directo Deus* &c. Idem.

potius, ¹ quam ut aut omnia Deus, quod negatis, aut omnia natura? quod, quoniam illud negatis, hoc necessario confitendum est. Naturam autem eam dico, qua numquam animus insistens, agitatione, & motu esse vacuus potest. Is quum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in visa varia, & incerta ex reliquiis, ² ut ait Aristoteles, inhaerentibus earum rerum, quas vigilans gesserit, aut cogitaverit: quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si ³ alia falsa, alia vera, qua nota interno-scantur, scire fane velim. Si nulla est, quid istos interpretes audiamus? sin quæpiam est, aveo audire, quæ sit: sed hærebunt.

LXIII. VENIT enim jam in contentionem,

¹ *Quam ut aut omnia*] In vulgg. deest vox secunda, quæ nos, MSti Bal. auctoritate moti, Ciceronem donamus. Paullo post hoc deleatur, prorsus enim est supervacuum. Davies.

² *Ut ait Aristoteles*] Respicit ad libri *Ἠθικῶν* cap. 3. Elegantissime Petronius in Satir. cap. civ.

*Somnia, qua mentes ludunt
volitantibus umbris,*

*Non delubra Deum, nec ab
æthere numina mittunt,*

*Sed sibi quisque facit. Nam
quum prostrata sopore*

*Urget membra quies, & mens
sine pondere ludit,
Quicquid luce fuit, tenebris
agit* —

Vide sis infra cap. 67. & quæ diximus ad lib. I. cap. 22. Idem.

³ *Alia falsa, alia vera*] Vulgg. *alia vera, alia falsa*; quod nos fide MSSorum Bal. Reg. Cantab. & editionis Victoriana mutavimus. Idem.

⁴ *Concursare omnium mortalium*] Puto verum esse *circumcursare*. Camerarius.

*Ibid. Concursare omnium
mor-*

tionem, utrum sit probabilius, Deosne immortales, rerum omnium præstantia excellentes, * concurrere omnium mortalium, qui ubique sunt, non modo lectos, verum etiam grabatos, &, quum stertentes aliquos viderint, objicere his visa quædam tortuosa, & obscura, quæ illi exterriti somnio ad conjectorem mane deferant; an natura fieri, ut mobiliter animus agitatus, quod vigilans viderit, dormiens videre videatur. Utrum philosophia dignius, sagnarum superstitione ista interpretari, an explicatione naturæ? ut, si jam fieri possit vera conjectura somniorum, tamen isti, qui profitentur, eam facere non possint: ex levissimo enim, & indoctissimo genere constant; Stoici autem tui negant quemquam, nisi sapientem, divinum esse posse. Chrysippus

mortalium — non modo lectos]
 Joach. Camerarius reponit circumcurrere; sed nihil opus est, cum potestas illa verbo, quod MSSi dant, competit. Noster lib. vii. Fam. Epist. i. Ut nostras villas obire, & mecum simul lecticula concurrere possis. Iterum pro Murena cap. xxi. Cum jam hoc novo more omnes fere domos omnium concurrerent. Caesar lib. v. B. G. cap. 33. Titurius, uti qui nihil ante providisset, trepidare & concurrere. Vide sis & cap. 50. Davies.

5 Negant quemquam, nisi sapientem, divinum esse posse]
 Vide Stobæum Eclog. Ethic. lib. II. pag. 170. Idem pag. 183. Stoici dicunt *μανικὸν μέντοι εἶναι τὸ σπασδαῖον, ὡς ἀν' ἐπισήκῳ ἔχοντα ἀγνωστὰν σημεῖον τῷ ὡς θιῶν* (Leg. ἀπὸ θιῶν) ἢ δαιμόνων ὥστε ἀνθρώπων βίον πινόντων διὸ καὶ τὰ εἶδη τῆς μανικῆς εἶναι αὐτὸν, τὸ πῶς κερατικόν, καὶ τὸ οἰωνοσκοπικόν, καὶ ἢ πῶς ἄλλα τῆτοις ἐν παραπλήσια. De hoc παραδόξῳ agit, sed insignem illum locum prætermittit, Just.

sippus quidem divinationem definit his verbis, ¹ Vim cognoscentem, & videntem, & & explicantem signa, quæ à Diis hominibus portendantur: officium autem esse ejus, prænoscere, Dii erga homines mente qua sint, quidque significant, quemadmodumque ea procurentur, atque expientur. Idemque somniorum conjectionem definit hoc modo, Esse vim cernentem, & explanantem, quæ à Diis hominibus significantur in somnis. Quid ergo? ad hæc mediocri opus est prudentia, an & ingenio præstanti, & eruditione perfecta? talem autem cognovimus neminem.

LXIV. VIDE igitur, ne, etiamsi divinationem tibi esse concessero, quod nunquam faciam, neminem tamen divinum reperire

Lipsius Manud. ad Philos. Stoicam lib. III. Diss. 17. *Davies*.

¹ *Vim cognoscentem*] Stoici quidem ἡναι τὴν μεγαλήν φασιν ἐπιστήμην θεωρηματικὴν σημείων ἢ ἀπὸ θεῶν ἢ δαιμόνων πρὸς ἀνθρώπων βίον συντινόντων. *Adi Stobæum* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 170. Longius abit illa definitio, quam tradit *Diogenes Laërtius* lib. VII. §. 149. *Idem*.

² *Neque explanatorem*] Sic *Victorius* ex suis & *Gruterus* ex *Pall.* Codicibus. Alii *explanationem*, quod in *expiationem* temere mutatum voluit *Car.*

Sigonius ad *Livii* lib. xxv. c. 2. *Idem*.

³ *Illi vero. Nimis etiam*] Sic restitui; nam vulgata le-
ctio, ille vero nimis etiam, ferri non potest. Sententia autem hujus, quam reposui, scripturæ, hæc est. Illi vero, scilicet obscuri sæpe sunt. Nimis etiam obscurus est *Euphorio*. *Lambinus*.

Ibid. Ille vero nimis etiam obscurus *Euphorion*] Hinc *Clemens Alexandrinus* *Strom.* lib. v. pag. 676. Εὐφορίων γὰρ ὁ ποιητής, καὶ τὰ Καλλιμάχου αἰ-
πια,

perire possimus. Qualis autem ista mens est Deorum, si neque ea nobis significant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus, neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt Dii, si ea nobis obijciunt, quorum neque scientiam, ² neque explanatorem habeamus, tamquam si Pœni, aut Hispani in senatu nostro loquerentur sine interprete. Jam vero quo pertinent obscuritates, & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis Dii velle debebant ea, quæ nostra caussa nos monerent. Quid? Poeta nemo, nemo Physicus obscurus? ³ Ille vero nimis etiam obscurus Euphorion: at non Homerus. Uter igitur melior? ⁴ Valde Heraclitus obscurus: minime Democritus. Num igitur conferendi? Mea caussa me mones, quod non intelligam? Quid

παι, καὶ ὁ Λυσιφρονος Ἀλέξανδρος, ἔτι τούτοις παραπλήσια, γυμνάσιον εἰς ἐξήγησιν Γραμματικῶν ἔγκειται ἅπασιν. Lege Γραμματικῶν ἔγκειται ΠΑΙΣΙΝ, quæ notissima est locutio. De Euphorione quidem egerunt *Is. Casaubonus* ad *Suetonii* *Tiber.* cap. LXX. & *G. J. Vossius* de Poët. Græc. pag. 218. sed viros illos magnos fugit hic *Clementis* locus. Porro, ne quid dissimulem, me male habet ille, nec, ut opinor *Lambino* placuit; quapropter vir doctus rescripsit, *illi vero.*

Nimis etiam obscurus Euphorio. Forsan, deleto pronomine, scribendum; Vero *nimis etiam obscurus Euphorion.* Ille videtur ab iis additus, qui vocem sequentem orationis initio poni posse nesciverunt. Vide doctissimum *Clericum* *Art. Crit.* P. III. §. I. Cap. XVI, 12. *Davies.*

⁴ *Valde Heraclitus obscurus*] *Is,* ut notum, propter orationis obscuritatem σκοτεινὸς dicebatur. Adi sis *Æg. Menagium* ad *Diogenis Laertii* lib. IX. §. 6. *Idem.*

Quid me igitur mones? Ut si quis medicus
ægroto imperet, ut sumat

¹ *Terrigenam, herbigradam, domi-por-
tam, sanguine cassam,*

potius quam ² hominum more ³ cochleam
dicere. Nam Pacuvianus Amphio,

⁴ *Quadrupes tardigrada, agrestis, hu-
milis, aspera,*

*Capite brevi, cervice anguina, adspe-
ctu truci,*

*Eviscerata, inanima, cum animali
sono,*

quum dixisset obscurius, tum Attici respon-
dent: Non intelligimus, nisi aperte dixeris.
¶ At ille uno verbo, Testudo. Non potueras
hoc igitur a principio, citharista, dicere?

LXV. DEFERT ad conjectorem qui- dam,

¹ *Terrigenam, herbigradam*
&c.] *Athenaeus* lib. II. pag.
63. Ἡσιόδου δὲ τὸν κοχλίαν
ΦΕΡΕΟΙΚΟΝ καλεῖ — Ἀχαιοὺς
— ὡς βιάλλεται καὶ τοῖς συμ-
ποσίοις γέλει πάντες ἔχον ὡς
κοχλίαν οὕτως.

*Υλογῆνης, ἀνάκαιρος, ἀναιμά-
τος, ὑγροκέλευθος.*

Is. quidem *Casaubono* ἀντί τῆς
ὑλογῆνης placet ὑδογῆνης, quod
ei non contigerat, si modo
hunc versiculum suppedita-
set memoria. Vide sis & *Sym-
posii* *Ænigm.* XVIII. *Davies.*

² *Hominum more*] *Uti-*

to, solito, communi. Sic ἁ-
θρωπῶνως λαλεῖν dixit *Strato*
apud *Athenaeum* lib. IX. pag.
383. & humane loqui, *Petro-*
nii *Satir.* cap. 90. Vide *Cl.*
Clericum *Silv. Philol.* cap.
VII, 7. *Idem.*

³ *Cochleam dicere*] *Ulti-*
ma vox mihi, cum *Lambino*,
videtur inducenda. Certe prorsus
est importuna, constru-
ctionemque turbat. *Idem.*

⁴ *Quadrupes tardigrada*
&c.] *Sextus Empiricus* *Pyr-*
rhon. *Hypot.* lib. II. cap. XVI.
pag. 95. Εἰς πᾶσι τοῖς βελό-
μινος

dam, somniasse se, ovum pendere ex fascia lecti sui cubicularis. (Est hoc ⁶ in Chryssippi libro somnium.) Respondit conjector, thesaurum defossum esse sub lecto. Fodit: invenit auri aliquantum, idque circumdatum argento: misit conjectori quantulum visum est de argento. Tum ille, Nihilne, inquit, de vitello? id enim ei ex ovo videbatur aurum declarasse; reliquum, argentum. Nemone igitur umquam alius ovum somniavit? cur ergo hic nescio qui thesaurum solus invenit? Quam multi inopes, digni præsidio Deorum, nullo somnio ad thesaurum reperiendum admonentur? Quam autem ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ovo nasceretur thesauri similitudo potius, quam aperte thesaurum quærere juberetur; sicut aperte Simonides vetitus est navigare?

μινος πυθιάς, εἰ ἀπήνηται αὐ-
τῷ ἀνδρῶν, ἐπὶ ἵππῳ ὀχού-
μεν, καὶ κύνα ἐφιλέμεν, τὴν
ἐρώτησιν οὕτω ποιήσαι, ὡς ζῶον
λογικόν, θνητόν, νῦν καὶ ἐπιστήμης
δικηκόν, ἀπήνηται σοὶ ζῶον γα-
λακικόν, πλατυάνυχον, ἐπιστήμης
πολιτικῆς δικηκόν, ζῶον θνητὸν
χειμῶνικόν (Lege χειμῶνικόν)
τα σφαιρώματα ἰφιδρακός,
ἐφιλέμενοι ζῶον πτερόπουν,
ὕλακικόν, πῶς ἂν εἴη καταγί-
λας; Hujus vero Pacuviani
griphi similes multos ex ve-
teribus Poëtis collegit Ashe-
nais lib. x. pag. 449, seqq.

Vide & *Symposium* Æn. xx.
Idem.

5 At ille] Reg. habet, *tum*
atticille; *Cantab.* autem, *tum*
actius ille. Si modo Codices
essent vetustissimi, reponen-
dum conjicerem, *tum Atticis*
ille; sed illis sane multum non
tribuo, cum libri meliores vul-
gatam lectionem servant; quæ
non est incommoda. *Idem.*

6 In Chryssippi libro] Περὶ
χρησμών. Docet hoc *Suidas* in
ιστορίῳ. Ὅτι δὲ, inquit, τὸ ἀχρὸν
ιστορίῳ ἔστιν, μαρτυρεῖ καὶ Χρύ-
σιππος ἐν τῷ περὶ χρησμών.
ὅτι

vigare? Ergo obscura somnia, minime consentanea sunt majestati Deorum.

LXVI. AD aperta, & clara veniamus, quale est * de illo interfecto à caupone Megaris: quale de Simonide, qui ab eo, quem humarat, vetitus est navigare: quale etiam de Alexandro; quod à te præteritum esse miror: qui, quum * Ptolemæus, familiaris ejus, in proelio telo venenato ictus esset, eoque vulnere summo cum dolore moreretur, Alexander adsidens, somno est consopitus. Tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, & simul dicere, quo illa loci nasceretur, (neque is longe aberat ab eo loco) ejus autem esse vim tantam,

ὅτι γὰρ πινυ φησὶ διασπόμενον
ἐκ τῆς κλίνης αὐτῆς κρέμασθαι ὡς
προσπανιδίαν ὀνειρακρίτην τὸν
δὲ υἱὸν Ὀρέπῳν Ἰσοκράτην ἐν-
ρήσις κατὰ τὸ τόπον ἐκείνον ἐν-
ρόντα δὲ ταμνίον, ἐν ᾧ ἀργύριον
ἦν καὶ χρυσίον, ἐν γὰρ πινυ ἀρ-
γυρίῳ τῷ μάντι· τὸ δὲ μάντιν
εἰπὼν Τὸ δὲ νεοτῆος οὐδὲν μοι
δίδως; Huc etiam pertinet,
quod Græci vitellum, ὡς χρυ-
σῆν appellabant, ut observa-
vit Pet. Victorius Var. Lect. lib.
xxxviii. cap. 4. Davies.

I De interfecto à caupone
Megaris — de Simonide] Vide
supra lib. I. cap. 27. Idem.

2 Ptolemæus familiaris ejus]
Rem sic narrat Strabo lib. xv.
pag. 1052. Ἐν δὲ τοῖς Ὀρεΐταις
τὰ τοξώματα χεῖροισι διασπώ-
μοις φαρμάκοις ἴφασαν, ἐξ ὧν
οἷα καὶ πιπυρακτωμένα· τρω-
θέντα δὲ Πτολεμαῖον κινδυνεύειν
ἐν ὕπνῳ δὲ παρασάντα πινὰ τῷ
Ἀλεξάνδρῳ, διῆλθαι ρίζαν αὐτοῦ
πρεμνον, ἣν κελύσσειν τελέουσι
ἐπιπιδίνας τῷ τρωθέντι· ἐν δὲ τῷ
ὕπνῳ γενόμενος, μεμνημένος τῆς
ὀψείας, ἐνερῶς ζητῶντα τὴν ρίζαν
πολλὴν πιφυκίαν· καὶ χερσὶν αὐτῶν
καὶ αὐτὸν καὶ τὰς ἄλλους ἰδόντας
δὲ τὰς βαρβάρους ἐξηγήσας τὸ
ἀλὲξήματα, ὑπερῶς γενόμενος τῷ
βασιλεῖ

tam, ut Ptolemæum facile sanaret. Quum Alexander experrectus narrasset amicis somnium, emisisse qui illam radiculam quærent: qua inventa, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodem genere reli vulnerati. Multa etiam sunt à te ex historiis prolata somnia, ³ matris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Poeni Hamilcaris, Hannibalis, P. Decii: pervulgatum jam illud de præfule: Gracchi etiam, & recens Cæciliæ, Balearici filix, somnium. Sed hæc externa, ob eamque causam ignota nobis sunt; nonnulla etiam ficta fortasse: quis enim auctor istorum? De nostris somniis quid habemus dicere? tu ⁴ de merso me, & equo ad ripam? ego de Mario cum fascibus laureatis me

βασιλεῖ. Εἰς δὲ, subjicit eruditissimus ille scriptor, τὴν μὲν οὖν ἰδὲται τὸ δὲ μὲν δῶδε ἀποστῆναι καλακίας χάριν. Eandem Historiam refert Diodorus Siculus Bibl. lib. xvii. pag. 570. ut olim monuit Pet. Victorius Var. Lect. lib. vi. cap. 3. Curtius lib. ix. cap. viii, 26. Ex quo (somno Alexander) excisatus per quietem vidisse se exponis speciem draconis oblatam herbam ferentis ore, quam veneni remedium esse monstrasset: colorem quoque herba referebat, agniturum sibi quis reperisset adfir-

mans: inventamque deinde, quippe à multis erat requisita, vulnere imposuit; protinusque dolore finito, intra breve spacium cicatrix quoque obducta est. Adde Justinum lib. xii. cap. x, 3. & Orosium lib. III. cap. 18. Idem.

3 Matris Phalaridis — jubente monumentum] Hæc omnia fuse narrantur lib. I. capp. 20, 23, 24, 26, 28. Idem.

4 De merso me] Victorius edidit demerso me. Lambinus rescribendum conjecit de demerso me. Reg. noster habet, de me merso. Forfan leg. de me

me in suum deduci iubente monumentum?

LXVII. OMNIUM somniorum, Quinte, una ratio est: quæ, per Deos immortales, videamus ne nostra superstitione, & depravatione superetur. Quem enim tu Marium visum à me putas? Speciem, credo, ejus, & imaginem, ut Democrito videretur. Unde profectam imaginem? à corporibus enim solidis, & à certis figuris vult fluere imagines. Quod igitur Marii corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat. Plena sunt imaginum omnia. Ista igitur me imago Marii in campum Atinatem persequabatur; nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu imaginum. Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut, simul atque velimus, accurrant? etiamne earum rerum, quæ nullæ sunt? quæ est enim ¹ forma tam invisitata, tam nulla, quam non sibi ipse ² fingere animus possit? ut, quæ numquam

me emerſo; ut emerſus è flumine dicitur infra cap. LXVIII. Davies.

¹ *Forma tam invisitata*] Vulgg. *invisitata*. Nos vero Pal. primi lectionem recepimus, quam sibi non displicere testatus est Gruterus. Certe vox est probi commatis, eamque passim adulterarunt Librarii. Sic apud Casarem lib. II. B. G. cap. 31. Nova atque

invisitata specie commoti. Leg. invisitata. Valerius Maximus lib. v. cap. iv, 7. Quid enim tam invisitatum, quid tam inauditum, quam matrem nata uberibus alitam? Reponas invisitatum. Apud eundem c. ix, 4. loco nova atque invisitatae rationis, rescribas velim invisitata. Sed hæc hæc hactenus. Idem.

² *Fingere animus possit*] Vulgg.

quam vidimus, ea tamen informata habeamus, oppidorum situs, hominum figuras. Num igitur, quum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur, quæ volumus, nota nobis esse possunt: nihil est enim, de quo cogitare nequeamus. Nullæ ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, ³ nec omnino fluunt illæ, nec cognovi quemquam, qui majore auctoritate nihil diceret. Animorum est ea vis, eaque natura, ut vigeant vigilantes, nullo adventicio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi quum sustinentur membris, ⁴ & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt: quum autem hæc subtracta sunt, ⁵ desertusque est animus languore corporis, tum agitur ipse per sese: itaque in eo & formæ versantur, & actiones; & multa audiri, multa dici videntur. Hæc scilicet ⁶ in imbecillo,

Vulg. *animus possit effingere*; non male quidem, si modo faverent Codices MSSi. Sed, his cum *Victorio* lectionem nostram repræsentantibus, haud erat, cur diutius exularet.

Accedit etiam Ven. 1471. Idem.

³ Nec omnino fluunt illæ] Forſan ulla. Idem.

⁴ Et corpore] Membris ante nominatis, corporis mentionem facere prorsus est supervaca-

neum; corpus enim constituunt & componunt membra. Cum igitur hæ voces in *Reg.* & *Cantab.* non compareant, eas omnino delendas cenſeo. Idem.

⁵ Desertusque est animus] Verbum substantivum est à MSto *Regio*. Idem.

⁶ In imbecillo] Vulgg. *præpositionem* non agnoscunt, quam nos ex *Bal. Reg.* & *Victor.*

cillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquæ rerum earum moventur in animis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Marius versabatur, recordanti, quam ille gravem suum casum magno animo, quam constanti tulisset. Hanc credo causam de illo somnandi fuisse.

LXVIII. TIBI autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum visus emersus è flumine: inerant enim in utriusque nostrum animis, vigilantium cogitationum vestigia. At quædam adjuncta sunt: ut mihi de monumento Marii; tibi, quod equus, in quo ego vehebar, mecum una demersus rursus apparuit. An tu censeres ullam animum tam deliram futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu nonnumquam, forte, temere concurrerent? Alexandro draco loqui visus est. Potest omnino hoc esse falsum, potest verum: sed utrum sit, non esse

Hor. reduximus. Davies.

1 *Non esse mirabile*] Ita quidem MSSi. Sed loquendi modus hiulcum nescio quid præ se fert, nec Cicerone dignum. Legendum credo, non potest esse mirabile; vel non

est mirabile, quemadmodum dant veteres editi. *Idem.*

2 *Nec mihi magis usquam videor*] Melius, ut opinor, *Bal. Reg. & Cantab.* exhibent, *unquam videor*; hoc enim temporis est, illud loci. *Idem.*

2 *Etenim*

esse mirabile: non enim audivit ille draco-
nem loquentem, sed est visus audire; &
quidem, quo majus sit, quum radicem ore
teneret, locutus est. Sed nihil est magnum
somniauti. Quæro autem, cur Alexandro
tam inlustre somnium, tam certum, nec huic
eidem alias, nec multa ceteris. Mihi qui-
dem, præter hoc Marianum, nihil sane,
quod meminerim. Frustra igitur consumptæ
rot noctes tam longa in ætate. Nunc qui-
dem, propter intermissionem forensis operæ;
& lucubrationes detraxi, & meridiationes
addidi, quibus uti antea non solebam: nec
tam multum dormiens, ullo somnio sum
admonitus, tantis præsertim de rebus: nec
mihi magis usquam videor, quam quum aut
in foro magistratus, aut in curia senatum
video, somniare.

LIX. ³ ET ENIM (ex divisione hoc se-
cundum est) quæ est continuatio, con-
junctioque naturæ (quam, ut dixi, vocant
συνάφεια) ejusmodi, ut thesaurus ex ovo
intelligi debeat? Nam medici ex quibusdam
rebus

³ Etenim ex divisione hoc
secundum est] Vel legenda sunt
hæc hoc ordine, qua autem est
continuatio conjunctioque na-
tura, quam, ut dixi, *συνά-
φεια* vocant, (etenim ex divi-
sione hoc secundum est) ejus-

modi, ut &c. vel aliquid deest;
vel est hystorologia, & posita
ratio est ante Propositionem,
quod non est scriptoribus
Græcis ac Latinis inusitatum.
Lambin. Etenim] Transitionis
est hoc in loco particula. Dav.
T

i Non.

rebus & advenientes, & crescentes, morbos intelligunt: ¹ nonnullæ etiam valitudinis significationes, ut hoc ipsum, ² *pleni, enecline simus*, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. Thesaurus vero, & hereditas, & honos, & victoria, & multa generis ejusdem, qua cum somniis naturali cognatione junguntur? Dicitur quidam, quum in somnis complexu Venereo jungeretur, calculos ejecisse. Video sympathiam: visum est enim tale objectum dormienti, ut id, quod evenit, naturæ vis, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis, quod scribitur,

¹ Nonnulla etiam valetudinis &c.] Sic olim editum est, nonnulla sunt etiam valetudinis significationes; ut hoc ipsum, pleni enecline fame simus, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicunt. Cujus lectionis non obscura sententia est, nempe significari valetudinem certis ex somniis: ut hoc ipsum, pleni an fame exhausti simus, medici dicunt intelligi ex quodam genere somniorum. Sed, ne mentiar, vulgatam huic antepono: nonnulla etiam valetudinis significationes, ut hoc ipsum, pleni enecline fame simus, ex quodam genere somniorum intelligi

posse dicuntur; atque ita olim quoque excudi jusseram; sed operæ alteram secutæ sunt meo injussu: tantum adscripseram, è regione hujus loci, hanc scripturæ dissimilitudinem, quam in uno libro vetere repereram plane expressam, nisi quod in eo erat, ut in vulgg. dicuntur: hinc operariis istis errati causa præbita est. Lambin.

Ibid. Nonnullæ etiam valetudinis significationes — intelligi posse dicuntur] Melius, ut mihi quidem videtur, Pet. Victorius edidit, nonnullas etiam valetudinis significationes — intelligi posse dicunt, videlicet Medici;

tur, somnium? qui, paullo ante interitum,
³ visus est in somnis amicæ esse amictus
 amiculo. Is quum esset projectus inhumatus,
 ab omnibusque desertus jaceret, amica
 corpus ejus texit suo pallio. Ergo hoc in-
 erat in rebus futuris, & causas naturales
 habebat? An, & ut videretur, & ut eveni-
 ret, casus effecit?

LXX. QUID? ipsorum interpretum con-
 jecturæ, nonne magis ingenia declarant eo-
 rum, quam vim, consensumque naturæ?
 Cursor ad Olympia proficisci cogitans, vi-
 sus est in somnis curru quadrigarum vehi.
 Mane ad conjectorem. At ille, Vinces,
 inquit: id enim celeritas significat, & vis
 equo-

dici; qua de re videas licet
Hippocratis libellum de insom-
 niis, Operum Sect. IV. pag.
 44. seqq. edit. Foesian. No-
 strorum vero Codicum varie-
 tates hoc in loco memorare
 non possum, siquidem cunctæ
 præterea à voce *somniorum* ad om-
 nium fere animos (quæ legun-
 tur paullo post initium capitis
 72.) in *Bal. Reg. Cant. & Ven.*
 1471. prorsus omittuntur. Dav.

2 Pleni enecline simus] Le-
 gendum puto, pleni enecline
 fame simus: sic enim locutus
 est supra hoc eodem libro, ibi,
 nunc vero inclusa in cava, &
 fame enecla &c. Lambin.

Ibid. Pleni enecline] Vulgg.

enecline, quod ob Latinitatem
 mutavimus. Nec tamen enecli
 vox simpliciter posita mihi
 placet. Legendum crediderim,
 pleni vacuine simus. In hac
 sane re *πλησμονη και* KENΩ-
 EIN adhibet *Hippocrates*. Vide
 de Insomn. pagg. 44. seqq.
 Davies.

3 Visus est in somnis amica
 esse amictus amiculo] *Valerius*
Maximus lib. I. cap. VII, 9.
 extern. *Alcibiades* quoque mi-
 serabilem exitum suum haud
 fallaci nocturna imagine specu-
 latus est; quo enim pallio ami-
 ca sua dormiens opertum se vi-
 derat, eo interfectus & insepul-
 tus jacens, coniectus est. Idem
 somnium

equorum. Post idem ad Antiphontem. Is autem, Vincare, inquit, necesse est; an non intelligis quattuor ante te cucurrisse? Ecce alius cursor (atque horum somniorum, & talium plenus est Chrysippi liber, plenus Antipatri: sed ad cursorem redeo) ad interpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum. At ille, Vicisti: ista enim avi volat nulla vehementius. ¹ Huic equidem Antipho, Baro, inquit, te victum esse non vides? ista enim avis insectans alias aves & agitans, semper ipsa postrema est. Parere quædam matrona cupiens, dubitans essetne prægnans, visa est in quiete ² obsignatam habere naturam: retulit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter, prægnantem esse dixit: nam inane obsignari nihil solere. Quæ est ars conjectoris, eludentis ingenio? An ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habent

somnium memorant *Plutarchus* Tom. I. pag. 213. & *Suidas* in Ἀντιφώνη. *Davies*.

¹ Huic equidem *Antipho*] Non placet equidem cum tertia persona conjungi, & suspicor de mendo. *P. Manucius*.

Ibid. Huic equidem *Antipho*] *Lambinus* edidit, huic eadem *Antiphen*; cum vero *MSS*ti vulgatam lectionem servant, mutatione non est opus; nam particulam equi-

dem tertiæ personæ jungi posse, multis exemplis constat, adeo ut frustra sit *P. Manucius*, qui locum de mendo suspicatur. *Davies*.

² Obsignatam habere naturam] Pars corporis, qua secretior & occultior est, à Græcis φύσις, à nobis dicitur natura, quemadmodum notat Auctor *Epist. ad Therasiam Hieronymo* adscriptæ Tom. IX. pag. 75. *Cicero* N. D. lib. III. cap.

bent Stoici, quidquam significant, nisi acumen hominum, ex similitudine aliqua conjecturam modo huc, modo illuc ducentium? Medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti; 3 multisque ex aliis futura præsentiant. Gubernatores quum 4 exsultantes loligines viderint, aut delphinos se in portum conjicientes, tempestatem significari putant. Hæc ratione explicari, & ad naturam revocari facile possunt: ea vero, quæ paullo ante dixi, nullo modo.

LXXI. At enim observatio diuturna, (hæc enim pars una restat) notandis rebus fecit artem. An tandem somnia observari possunt? quonam modo? sunt enim innumerabiles varietates. Nihil tam præpostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non possimus somniare. Quo modo igitur hæc infinita, & semper nova, aut

cap. 22. Cujus (Mercurii) ob-
scæniæ excitata natura tradi-
tur. Artemidorus Oneir. lib. v.
§. 63. "Εδδξέ τις γυνή ἐν ἑσπέρῳ
αὐτῆς ἐκπιφυκίνας πυρῶν
εἶχουα, καὶ εἰς τὴν ΦΥΣΙΝ αὐ-
τῆς ἐπιελωμίνους πάλιν κατα-
δύσθαι — Ἡ δὲ εἰς τὴν ΦΥΣΙΝ
κατάδυσις (ἐσθήμην) τὴν μύξιν.
Plura congesse-
runt Interpretes
ad Minucii Felicis cap. ix. Idem.
3 Multisque ex aliis futura
præsentiant] Videtur legendum,

multisque ex aliis, quibus fu-
tura præsentiant; ut sit, signa
quædam habent &c. quibus
&c. Lambin. Frustra.

4 Exsultantes loligines]
Ἐξαλλομίνους. Loliginem voli-
tantem tempestatis esse signum
notavit etiam Plinius H. N.
lib. xviii. cap. 35. Quinetiam
ἀπὸ τῆς πυρὸς φαίνεται σημεῖον
ἐν χειμῶνι, quærit Plutar-
chus Quæst. Nat. pag. 916.
τὴν δὲ πυρὶδα ἐξάλλειναι φύ-
σιν

aut memoria complecti, aut observando notare possumus? Astrologi motus errantium stellarum notaverunt: inventus est enim ¹ordo in iis stellis, qui non putabatur. Cedo tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum? quo modo autem distinguere possunt vera somnia à falsis, quum eadem & aliis aliter evadant, & iisdem non semper eodem modo? ut mihi mirum videatur, quum mendaci homini, ne verum quidem dicenti, ²credere soleamus, quo modo illi, si somnium verum evasit aliquod, non ex multis potius ³uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant. Si igitur neque Deus est effectus somniorum, neque naturæ societas ulla cum somniis, neque observatione inveniri potuit scientia; effectum est, ut nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim quum illi ipsi, qui ea vident, nihil divinent; ii, qui interpretantur, conjecturam adhibeant, non naturam: casus autem innumerabilibus pæne sæculis in omnibus plura mirabilia, quam in somniorum visis effecerit: neque conjectura,

quæ

γούστω τὸ ψυχῶν καὶ τὴν ἐν
βάθῃ ταραχῇ τῇ θαλάττῃ
statuit. Davies.

¹ Ordo in iis stellis, qui non
putabatur] Olim vago & in-
certo motu ferri videbantur
eæ stellæ; quapropter *erran-*
tium & *πλανητῶν* sortitæ sunt

nomen: revera tamen nihil
errat, quod in omni æternitate
conservat progressus, & regres-
sus, reliquosque motus constan-
tes & ratos. Verba sunt Tullii
N. D. lib. II. cap. 20. Vide
fis & Tusc. lib. I. cap. 25.
Idem.

quæ * in varias partes duci possit, nonnumquam etiam in contrarias, quidquam sit incertius.

LXXII. EXPLODATUR hæc quoque somniorum divinatio pariter cum ceteris: nam, ut vere loquamur, superstitio fusa per gentes, oppressit omnium fere animos, atque hominum inbecillitatem occupavit: quod & in iis libris dictum est, qui sunt de natura Deorum, & hac disputatione id maxime egimus: multum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissemus. Nec vero (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda religio tollitur. Nam & majorum instituta tueri sacris cæremoniisque retinendis, sapientis est: & esse præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspi-ciendam, admirandamque hominum generi, pulcritudo mundi, ordoque rerum cælestium cogit confiteri. Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est juncta cum cognitione naturæ: sic superstitionis 5 stirpes omnes

2 *Credere soleamus*] Lego credere non soleamus, sensu, prout arbitror, flagitante. Idem.

3 *Uni fidem derogant, quam — confirmant*] Mihi cum Lambino rescribendum videtur, derogent, quam — confirmant.

Id quod exigit, nisi fallor, Latini sermonis ratio. Idem.

4 *In varias partes duci possit*] Vulgg. potest; sed editio Victoriana nostram lectionem repræsentat. Idem.

5 *Stirpes omnes ejiciendæ sunt*] Elidenda non dubito quia

omnes ejiciendæ. Instat enim, & urget, &, ¹ quo te cumque verteris, persequitur; sive tu vatem, sive tu omen audieris; sive inmolares, sive avem adspexeris; si Chal-dæum, si haruspicem videris; si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de cælo, si ostenti simile natum, factumve quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eveniat, ut numquam liceat quieta mente consistere. ² Perfugium videtur omnium laborum, & sollicitudinum esse somnus; at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur; qui quidem ipsi per se minus valerent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent, nec ii qui-

quin corrigendum sit, ut cum verbo *stirpes*, & cum verbo item *propaganda*, quod in superiore membro positum est, in translatione consentiat. Sic etiam locutus est Tusc. Quæst. lib. III. cap. 34. *Stirpes*, inquit, *agritudinis, trunco everso, omnes elidenda*. P. Manucius.

Ibid. Malim legi *elidenda sunt*, ut Manucius censet, nisi quis malit *elicienda sunt*, quod propius ad scripturam vulgaram, eandemque antiquam accedit. *Elicienda* autem, id est, extrahendæ; quamquam factor *elicienda* non satis magnam hoc loco vim habere, neque tam bene convenire, quam *extrahenda*, aut *evollen-*

da, aut aliud simile. Lambin.

Ibid. *Stirpes omnes ejiciendæ sunt*] *Elidenda* liber vetus. *Ursin.*

¹ *Quo te cumque verteris*] Ut Pall. quatuor & S. *Victoris* liber, sic Bal. Reg. Cant. & Ven. 1471. exhibent, *quo te*, *Quinte, verteris*. Ea tamen variatio tanti non erat, ut rem *Gruterus* ad Senatam Criticum referret, quia festinabat; nam sua se, prout videtur, absurditate statim prodit. Ad eam, quæ nunc obtinet, formam restituenda sunt, quæ habet *Anianus* ex *Caio* Inst. lib. II. Tit. x. 6. *Multa præterea* quorumcumque *similia sunt*. Leg. *quæ horum cumque similia sunt*, sensu

quidem contemptissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia videntes, qui prope jam absoluti, & perfecti putantur. Quorum licentiæ nisi Carneades restitisset, haud scio, an soli jam philosophi judicarentur, cum quibus omnis fere nobis disceptatio, contentioque est: non quod eos maxime contemnamus, sed quod videntur acutissime sententias suas, prudentissimeque defendere. Quum autem proprium sit Academiae, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videantur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere; nulla adhibita sua auctoritate, 3 iudicium audientium

sensu postulante. De re ipsa vide *Basilium* in *Esaia* cap. II. pag. 877. B. *Davies*.

2 *Perfugium videtur omnium laborum*] Elegantissime *Plutarchus* Tom. II. pag. 165. Οἱ δοῦλοι, inquit, τῷ διασπῶν, ἐπιλαυνάμενοι καὶ ὑπὸ τοῖς πιδήταις ἐπιλαφύοντι τῷ διασπῶν. ὁ ὑπὸ τοῦ φλεγμαίνοντος ἐπὶ τρυμμάτω, ὁ νομῶν σαρκοῦς θηριωδίας, καὶ ἀπειρωτοσύνης, κειμαιμένον ἀφίστηται.

Ω φίλοι ὕπνῳ θίλγητρον, ἐπικούρεον νόσῳ, Ὡς ἡδὺ μοι ὡσεύλητος ἐστὶν νόσος γὰρ.

Τὴν δὲ δίδωσι εἰπὼν ἢ διιστάμεναι μόνῃ γὰρ ἢ σπινθὶ πρὸς

τῷ ὕπνῳ, ἡδὲ τῇ ψυχῇ ποτὶ γὰρ δίδωσι ἀναπνέουσαν καὶ ἀναπαύουσαν &c. Iterum pag. 166. B.

Ὅρα καμικὸς οὐκ ἀνδρὶς εἰρηκίης ὡς τοὺς καταχευομένους τὰ κλινίδια καὶ καταρρυομένους, ὅτι μένοι ἰδὼσαν ἡμῶν οἱ θεοὶ ὡσεύλα τῷ ὕπνῳ. τί ἐστὶ τὸ πολυπλὲς σκαυτὸ ποιῆς; Ἐπὶ δὲ ὡς τῷ διιστάμενῳ εἰπὼν, ὅτι τῷ ὕπνῳ οἱ θεοὶ λίγην κακῶν ἰδόντες ἡμῶν καὶ ἀναπνέουσιν. τί τὸ πολυπλὲς σκαυτὸ ποιῆς ἐπίμνητον καὶ ὀδυνηρὸν, τὸ ἀθλίας ψυχῆς εἰς ἄλλοις ὕπνῳ ἀποδραμεῖν μὴ δυναμένης; *Adi* sis & *Plinius* H. N. lib. II. cap. 7. *Idem*.

3 *Iudicium audientium relinquere integrum*] Est vir doctissimus,

tium relinquere integrum, ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem à Socrate traditam; eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quam sapissime utemur. Mihi vero, inquit ille, nihil potest esse jucundius, Quæ quum essent dicta, surreximus.

Ætissimus, qui legendum censebat *audientibus*. Æque vero commodum mihi videtur utrumque loquendi ratio; quapropter deferenda non est MSS. *commoda mihi videtur utrumque fides. Davies.*

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS

DE

FATO

LIBER SINGULARIS.

Deest principium.

I. ² **Q**UIA pertinet ad mores, ³ quos
⁴ *ἠδὸς* illi vocant, nos eam par-
 tem philosophiæ de moribus
 appellare solemus: sed decet
 augmentem linguam Latinam, nominare mo-
 ralem:

¹ *De Fato*] Cognovimus ex antiquis exemplaribus hunc librum, quemadmodum multis sui partibus vetustate lacer & mutilus est, ita etiam principio carere; quod ex pervulgatis quoque libris, si diligenter prima ejus verba considerata essent, animadverti potuit: quamvis nonnulli, ut hoc vitium tegerent, pro illi, *Græci* scripserint; quæ vox manifesto docet, de Græcis supra etiam mentionem esse factam. Sed non esse hoc satis idoneum & concinnum libri initium multis modis perspicitur potest. Scripsit etiam *Plutarchus* librum *de ἀποκατάστασις*, qui non dissimilem fortunam

sortitus est: nam & ipse ex majore sui parte periit. *Alexander* autem *Aphrodisiensis* meliore fato librum de fato scripsit; namque integer & incorruptus in vita permansit. In hoc quædam castigavimus ope meliorum Codicum: sed unum non parvi omnino momenti, ut opinamur, *percepta* scilicet multis locis, ubi *præcepta* antea scriptum erat; ita enim *ἡρώδης* *Cicero* interpretatur, docte sane & eleganter: nam *ἡρώδης* quamvis & ipsa protendantur, tamen cognita jam & spectata sunt. Unde solent Mathematici in fine eorum demonstrationis semper dicere, *quod oportuit ostendi*.

ralem: explicandaque vis est, ratioque enun-
tiationum, quæ Græci ἀξιώματα vocant;
quæ de re futura quum aliquid dicunt, de-
que eo, quod possit fieri, aut non possit,
quam vim habeant, obscura quæstio est,
quam *τῆς ἀναγωγῆς* philosophi appellant:
totaque est logice; quam rationem dis-
ferendi voco. Quod autem in aliis libris
feci, qui sunt de natura Deorum, itemque
in iis, quos de divinatione edidi, ut in u-
tramque partem perpetua explicaretur ora-
tio, quo facilius id à quoque probaretur,
quod cuique maxime probabile videretur;
id in hac disputatione de fato, casus qui-
dam, ne facerem, impedit. Nam quum
essem in Puteolano, Hirtiusque noster, con-
sul designatus, iisdem in locis, vir nobis
amicif-

ostendisse; cum Problematicis
explicatis subjiciant, *quod oportuit
fecisse*: & in hoc maxime
differant theoremata à pro-
blematicis, quod in theore-
maticis ratio tantum reddi
debeat, cur ita sit, cum sint
illa jam percepta & spectata;
in illis autem fabricandæ sint
descriptiones. Sed hæc non
sunt hujus temporis quæsti-
ones: qui tamen hæc scire
cupit, *Proclum* Lycium adeat
diligentissimum *Euclidis* inter-
pretem; hæc enim ille copiose
& erudite tractat. Quomodo
autem *præcepta Diaphanæ*
reddi potuerint, nescio: sed

hoc tam multis locis in priscis
exemplaribus nomen est sem-
per recte scriptum, præter-
quam quod egregium signifi-
catum habet, ut vix credi pos-
sit erratum esse Librarii: sed,
ut arbitrör, novitas hujus vo-
cis, & rei rationisque ipsius
ignoratio induxit aliquem re-
centiorum, ut eam deleteret, &
hanc, quæ in omnibus nunc
impressis inoleverat, reponere-
ret. *Victorius.*

2 *Quia pertinet*] In *Reg.*
& *Causab.* sic incipit hoc libri
de fato lacerum fragmentum:
quod à Græcis logos dicitur, à
nobis ratio nominatur; Logice
vero

amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à pueritia viximus, deditus, multum una eramus; maxime nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem, & ad concordiam civium pertinerent. Quum enim omnes³ post interitum Cæsaris novarum perturbationum causæ quæri viderentur, hisque esse occurrendum putaremus; omnis fere nostra in iis deliberationibus consumebatur oratio; idque & sæpe alias, & quodam libe-
riore, quam solebat, & magis vacuo ab interventoribus die, quum ille ad me venisset, primo illa, quæ erant quotidiana, & quasi legitima nobis, de pace, & de otio.

II. 4 QUIBUS actis, Quid ergo, inquit ille,

vero ratio differendi. Quia vero pertinet ad mores &c. Ab ineptiente Librario, non à Cicerone, profluxit additamentum. Davies.

3 Quos ἦθος] Vulgg. quod ἦθος. Alii, quos ἦθη. Nos autem Bal. nostrum aliosque veteres MSSos cum Ven. 1471. sequendos duximus; siquidem ἦθος, non minus ac ἦθη, mores denotat. Idem.

1 Quam ὥς δυνατὸν ἀποκαταστήσαντες] Aristoteles ὥς ἐπιμελείας c. 14. Τάτων δὲ, inquit, διαρρηκτικῶν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἔχουσιν αἱ ἀποφάσεις καὶ κατὰ φάσεις πρὸς ἀλλήλους, αἱ δὲ δυνατὸν εἶναι καὶ

μὴ δυνατόν, καὶ ἐνδεχόμενον, καὶ ὥς ἂν ἀδυνατῇ πρὸς ἀναγκαῖον. ἔχει γὰρ ἀποφάσεις πᾶσι. Urbinus.

2 Totaque est Logice] Omnino legendum videtur, totaque est Logica, vel ad Dialecticam tota pertinet. Davies.

3 Post interitum Cæsaris] Interitum habet Eliensis noster, sensu quidem non diverso; quum tamen id verbum sit rarius, à Ciceronis manu videtur fuisse. Idem.

4 Quibus actis] Finitis, ad exitum perductis. Hadr. enim Turnebus mendosam lectionem secutus est, quæ Reg. & Cantab. nostros obsidet. In editione

ille, quoniam oratorias exercitationes non tu quidem, ut spero, reliquisti, sed certe philosophiam illis anteposuisti, possumne aliquid audire? Tu vero, inquam, vel audire, vel dicere: nec enim (¹ id quod recte existimas) oratoria illa studia deferui, quibus etiam ² te incendi, quamquam flagrantissimum, acceperam; nec ea, quæ nunc tracto, minuunt, ³ sed augent potius illam facultatem: nam cum hoc genere philosophiæ, quod nos sequimur, magnam habet orator societatem: subtilitatem enim ab Academia mutuatur, & ei vicissim reddit ubertatem orationis, & ornamenta dicendi. Quamobrem, inquam, quoniam utriusque studii nostra possessio est, hodie, utro frui malis, optio sit tua. Tum Hirtius, Gratissimum, inquit,

tione sua veram scripturam representavit *Pet. Victorius*, quam tenent *Baliol. & Pal. primus. Davies.*

¹ Id quod recte existimas] Prima vox MSSis *Eliens.* & *Reg.* debetur. *Ven.* autem 1471. dat illud quod recte &c. *Idem.*

² Te incendi — acceperam] Forsan te incendere — occæperam. *Idem.*

³ Sed augent potius illam facultatem] Hinc *M. Tullius* non tantum se debere *Scholis Rhetorum*, quantum *Academia spætiis*, frequenter ipse testatus est, ut tradit *Quintilianus Inst. Orat. lib. xii. cap. 2.*

Vide sis & auctorem de causis *Corr. Eloq. c. xxxii. Idem.*

⁴ Rhetorica mihi vestra] *Vulg. nostra*, quibus accedit MSSorum pars major; vera tamen est ea lectio, quam recepi, quamque præstant *MS. Eliens. & Turnebi, Lambini.* nec non *Aldi* nepotis editiones; in *Rhetoricis* enim *Hirtius Ciceronis* erat discipulus. *Idem.*

⁵ Contra propositum] *Bal.* habet positam. Omnino lege posuit. Sic paullo post: *Ponere aliquid, ad quod audiam, volo.* Et *Tusc. lib. I. cap. 4. Ponere jubebam, de quo quis audire*

inquit, & tuorum omnium simile: nihil enim umquam abnuit meo studio voluntas tua. Sed quoniam ⁴ rhetorica mihi vestra sat nota, teque in iis & audivimus sæpe, & audiemus, atque hanc Academicorum ⁵ contra propositum disputandi consuetudinem indicant te suscepisse Tusculanæ disputationes; ponere aliquid, ⁶ ad quod audiam, si tibi non est molestum, volo. An mihi, inquam, potest quidquam esse molestum, quod tibi gratum futurum sit? Sed ita audies, ut Romanum hominem, ut timide ingredientem ad hoc genus disputandi, ut longo intervallo hæc studia repetentem. Ita, inquit, audiam te disputantem, ut ea lego, quæ scripsisti: proinde ordire.

Multa hic desunt.

III. CON-

audire vellet. Hinc lib. I. de Orat. cap. 6. rescribendum, ut omni de re, quacunque sis posita, ab eo ornate copioseque dicatur; sic enim MSSi duo Gallicani, cum proposita sit in vulgatis. Simile mendum Lætantii Codices videtur obfudere; nam lib. v. cap. xvii, 20. dant, concedamus posse fieri, quod proponit Philosophus. Legerim ponit Philosophus. De huiusce verbi potestate consuli possunt Joann. Schefferus ad Phadri lib. III. Fab. 14. & J. G. Gravius ad Ciceronis Fam. lib. ix. Epist. 26. Idem.

6 Ad quod audiam] Adver-

sus quod te dicentem audiam. Cicero Fin. lib. I. cap. 8. Ad hæc, nisi molestum est, habeo, qua velim. Et lib. II. cap. 1. Ut ad ea, qua ii respondissent, si quid videretur, diceret. Simili modo loquuntur Græci. Xenophon de Exped. Cyri lib. vii. cap. vi, 27. Ἀλλὰ φάσιν αὐτῷ, ἰδὲ τὰ εὐχόμενα τῷ λαβῆναι, ὥς μὴδὲ, εἰ ἴθουσιτο, ἰδμεντο ἱκανοῦται. ΠΡΟΣ ΤΑΥΤΑ δὲ ἀκρόαται, ἃ ἰγὰρ οὐκ αὖ ποτε ἴππον &c. Clemens Hom. iv. cap. 24. ΠΡΟΣ αὐτὰ, ἃ μάλιστα λέγειν, ἄκροαται. Idem Hom. xiv. cap. xi. Ἴνα ΠΡΟΣ αὐτὸν ἀκρόαται, μωδῶς ἐν ἴκῃ. Vide

III. CONSIDERAMUS hic ** quorum in aliis, ut in Antipatro poëta, ut ¹ in brumali die natis, ² ut in simul ægrotantibus fratribus, ut in urina, ut in unguibus, ut in reliquis ejusmodi, naturæ contagio valet, quam ego non tollo: vis est nulla fatalis. In aliis autem fortuita quædam esse possunt, ut in illo naufrago, ut in Icadio, ut in ³ Daphita. Quædam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videtur. ⁴ Sunt, inquam,

nos ad Epitomen Lactantii c. xxix. pag. 57. & Josephum de vita sua cap. 65. Davies.

¹ In brumali die natis] De viris eodem die natis, idemque fatum sortitis egisse Tullium cenſeo. Tales erant, verbi cauſſa, Polyſtratus & Hippocli- des philoſophi, eodem die nati, ejuſdem præceptoris Epicuri ſec- tam ſecuti, patrimonii etiam poſſidendi adeundaque ſchola communi- one conjuncti, eodem- que momento temporis ultima ſenectute extincti. Verba ſunt Valerii Maximi lib. I. cap. viii. 17. extern. Silius Italicus lib. II, 636.

Vos etiam primo gemini cecidiſtis in avo

Eurymedon fratrem, & fra- trem mentite Lycorma,

Cunſta pares; dulciſque la- bor ſua nomina natis

Reddere, & in vultu gene- trici ſtare ſuorum.

Idem.

² Ut in ſimul ægrotantibus

fratribus] Hunc pertinent illa, quæ à Divo Auguſtino addu- cuntur in lib. v. de Civ. Dei cap. 2. Cicero dicit Hippocratem nobiliſſimum medicum ſcriptum reliquiſſe, quosdam fratres, cum ſimul ægroſare cœpiſſent, & eo- rum morbus eodem tempore in- graveſceret, eodem levaretur, geminos ſuſpicatum: quos Poſi- donius Stoicus, multum Aſtro- logia deditus, eadem conſtitu- tione aſtrorum natos, eademque conceptos ſolebat aſſerere. Uſlin.

³ Daphita] Strabo lib. xiv. pag. 958. tradit λέγειν ἐκπιπῶν αὐτῶν (Δαφίτα) λέγαντες, φυλάτ- πιδαι τὸν Θῶρακα, oraculum Daphita datum fuiſſe, ut Tho- racem caveret. Non igitur de proverbio nato locutus eſt do- ctiſſimus Geographus, ut male ſtatuit Hadr. Turnebus. Pari quoque modo, ne Aldum ne- potem memorem, lapſus eſt vir ſummus Deſ. Eraſmus Adag. pag. 207. ed. Hanov. Davies.

⁴ Sunt

quam, quidem absurda. Quid enim si Daphitæ fatum fuit ⁵ ex equo cadere, atque ita perire? ex hocne equo, qui, quum equus non esset, nomen habebat alienum? aut Philippus hæc in capulo ⁶ quadrigulas vitare monebatur? Quasi vero capulo sit occisus. ⁷ Quid autem magnum, & naufragum illum sine nomine in rivo esse lapsus? quamquam huic quidem hic scribit prædictum in aqua esse pereundum. Ne hercule

4 Sunt, inquam, quidem absurda] Penultimam vocem fide MSSorum Bal. Eliens. & Ven. 1471. delere præstat, quam cum Turnebo in quadam mutare. Idem.

5 Ex equo] Res plane diversas miscet eruditissimus Turnebus; nam cum Strabo lib. xiv. pag. 958. ἐπ' ἔρει καλουμένῳ Θωρακὶ συνεραδύνει Δαφίταν τὸ γρυμμάλειον tradiderit; noster, Valerius Maximus lib. I. cap. viii. 8. extern. & Suidas, cum de saxo, cui nomen erat Equi, precipitatum scribunt. Non igitur narrationes, quæ sibi repugnant, in unum fuere confundendæ; nam in monte Thorace saxum, quod Equus vocabatur, fuisse nullo modo constat. Vulgg. de equo. Male. Idem.

6 Quadrigulas] Alit Ælianus V. H. lib. III. cap. 45. ita rem narrat: Φίλιππος φασὶ χρησθένιον ἐκπαιστὴν ἐν Βοιωτοῖς ἐν Τροφαινίῃ, φυλάττειν δὲ τὸ

ἄρμα. Ἐκείνῳ οὖν, Νήϊς χρησμοῦ, λόγος ἔχει μηδὲ ποτε ἀναστῆναι ἄρμα. Διπλοῦς οὖν ἐπὶ τῆς τοῦ ὑποβρίῃ λόγῳ· οἱ μὲν γὰρ φασὶ, τὸ ἔξ Πανστανίης ἑίρος, ὃ τὸν Φίλιππον διαγχεῖσθαι, ἄρμα ἔχειν ἐπὶ τῇ λαῶνς ἀγαλλυμύνοιον ἐλεφάντινον· ὃ δὲ ἐπὶ τὴν Θεσσαλίαν τὴν καλουμένην Ἄρμα περὶ τὴν λίμνην ἐπισφαιγῆται. Hoc vero probabile non videtur, cum non tantum Valerio Maximo lib. I. cap. viii. 9. extern. repugnet; sed & Philippum Ægis, oppido Macedoniæ, trucidatum scribat Diodorus Siculus Bibl. lib. xvi. pag. 479, seqq. De ejus cæde videri possint Clitomachus apud Stobæum Serm. xcvi. pag. 534. & Justinus lib. ix. cap. 6. Idem.

7 Quid autem magnum, & naufragum illum sine nomine, in rivo esse lapsus?] Tollenda stellulæ nota, nescio quo modo è regione posita. Sensus est, quid mirum est, naufragum

cule Icadii quidem prædonis video fatum ullum: nihil enim scribit ei prædictum. Quid mirum igitur, ex spelunca saxum in crura ejus incidisse? puto enim, etiamsi Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse. Nam aut nihil est omnino fortuitum, aut hoc ipsum potuit evenire fortuna. Quæro igitur, (atque hoc late patebit) ' si fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis esset; & forte, temere, casu, aut pleraque fierent, aut omnia; num aliter, ac nunc eveniunt, evenirent? Quid ergo adinet inculcare fatum, quum sine fato ratio omnium rerum ad naturam, fortunamve referatur?

IV. SED Posidonium, sicut æquum est, cum bona gratia dimittamus: ad Chryssippi laqueos revertamur. Cui primum quidem de ipsa contagione rerum respondeamus: reliqua postea persequemur. Inter locorum naturas quantum intersit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes: in aliis esse pitui-

gum quoque illum, in rivo
esse lapsum? Intulit autem,
post vocem *magnum*, particu-
lam *et*, propterea quod ex-
emplum de Daphnia & de
Philippo confutarat: quasi dic-
ceret, præterea. *P. Manucius*.
1 Si fati omnino nullum nomen]
Aristoteles in libro *de animalibus*

cap x. Οὐδὲν ἄλλο οὐπὶ ἔσται, οὐπὶ
 γίνεσθαι, ἢ παρὰ τὴν ἑξῆς ἐκείνου
 ἔσται, οὐδὲ ἔσται, ἢ ἔσται, ἀλλ'
 ἐξ ἀνάγκης ἀπαντα. Ursinus.

2 *Dijunge longius*] Bal. no-
ster, *dijungo longius*. Reg. &
Cantab. habent *dijunge locos*.
Eliens. autem, *distingue locos*.
Codicum vero nostrorum va-
rietates

pituitosos, & quasi redundantes, in aliis exsiccatos, atque aridos: multaque sunt alia, quæ inter locum, & locum plurimum differunt. Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani, & valentes. Tamen neque illud tenue cælum efficiet, ut aut Zenonem quis, aut Arcesilam, aut Theophrastum audiat; neque crassum, ut Nemea potius, quam Isthmo victoriam petat. ² Dijunge longius: quid enim loci natura adferre potest, ut in porticu Pompeii potius, quam in campo ambulemus? tecum, quam cum alio? Idibus potius, quam Kalendis? ³ Ut igitur ad quasdam res natura loci pertinet aliquid, ad quasdam autem nihil: sic adfectio astrorum valeat, si vis, ad quasdam res; ad omnes certe non valebit. At enim quoniam in naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamara delectent; alii libidinosi, alii iracundi, aut crudeles, aut superbi sint; alii talibus vitiis abhorreant: quoniam igitur,

rietates retulimus, ut, quæ vera sit lectio, dispiciant acutiores. Mihi quidem præ cæteris placet scriptura, quam fert MS. *Baliolensis*. Vereor tamen, ne corrupti sint hoc in loco cuncti libri. *Davies*.

³ Ut igitur ad quasdam res naturam loci pertinet.] Post hæc

verba in libris omnibus sequitur deinceps, & operatur aliquid, quod ego funditus sustuli, ut alienum & ex declaratione superiorum natum.

LAMBIN.

Ibid. Plura deleuit Lambinus, quam deleri debuere; nam *Victoriani*, *Gruteriani*, nostri-

tur, inquit, tantum natura à natura distat, quid mirum est, has dissimilitudines ex differentibus causis esse factas?

V. HÆC differens, qua de re agatur, & in quo causa consistat, non videt. Non enim, si alii ad alia propensiores sint propter causas naturales & antecedentes, idcirco etiam nostrarum voluntatum, atque appetitionum sunt causæ naturales, & antecedentes; nam nihil esset in nostra potestate, si res ita se haberet. Nunc vero fatemur, acuti, hebetesne; valentes, inbecilline sumus, non esse id in nobis. ¹ Qui autem ex eo cogi putat, ne ut sedeamus quidem, aut ambulemus, voluntatis esse; is non videt, ² quæ quamque rem res consequatur. Ut enim & ingeniosi, & tardi ita nascantur antecedentibus

que Bal. Reg. Cantab. exhibent, ut igitur ad quasdam res natura loci pertinet aliquid; & ita recte legitur. Davies.

¹ Qui autem ex eo cogi] Alii legunt colligi. Ego nihil muto; nam primum sic habent, ut edidi, omnes libri & MSSi & typis impressi: deinde sic dictum à Cicerone cogi, tit à Græcis οὐράζω. Lambin.

² Quæ quamque rem res consequatur] Vulgg. rem præterminant. Ei vero voci sedem suam, jubentibus MSSis nostris & editt. Victor. & Ven.

1471. dedimus. Davies.

3 Stilponem, Megareum philosophum] Aliter, quam præstans ejus eruditio flagitabat, hic se gessit Hadr. Turnebus; siquidem vitiatis codicibus inhærens, Stilphonem, non Stilponem, scribendum contendit. Prorsus vero nugatur, qui Megareon philosophum legit; nam genitivum pluralem, qualis est Μεγαρίων, in hisce formulis non adhibet Cicero. Necesse est vel Megareum legas, vel Megaricum, prout habent plerique libri. Id.

4 Ebriosum, & mulierosum fuisse]

dentibus caussis, itemque valentes, & inbecilli: non sequitur tamen, ut etiam sedere eos, & ambulare, & rem agere aliquam, principalibus caussis definitum, & constitutum sit. ³ Stilponem, Megareum philosophum, acutum sane hominem, & probatum temporibus illis accepimus. Hunc scribunt ipsius familiares & ⁴ ebriosum, & mulierosum fuisse: neque hæc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem: vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam, & compressam esse doctrina, ut nemo umquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. ⁵ Quid? Socratem, nonne legimus, quemadmodum notarit Zopyrus, physiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse

Socra-

fuisse] Hoc ab iis non est traditum, quorum commentarios habemus. Quin & Origenes contra Celsum lib. I. pag. 50. ait: Παρεὶ μὲν τοῖς Ἕλλησιν αἱ περὶ Φαίδων, καὶ ὅσα εἶδα, εἰ δὲν περὶ, ὅς τις Πολέμων, μεταβαλὼντις ἀπὸ ἀσώτων καὶ μοχληροτάτης βίης, ἐφιλοσόφησαν. Nec alios habuit, quos memoraret lib. III. pag. 152. Vel igitur nostrum, vel Origenem, fefellit memoria. Idem.

⁵ Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus, physiognomon] Vide-

tur hoc Cicero transulisse de Græco scriptore, à quo Alexander Aphrodisiensis exscripsit ea, quæ edidit in libro περὶ εἰμαρμένης p. 164. Εἰπόντος γοῦν Ζωπύρου ὅτι φυσιογνώμονος περὶ Σωκράτους ὁ φιλόσοφος ἀτεπάρηνα καὶ πλείστον ἀφιστάται τὸν ἀνθρώπου αὐτοῦ κατὰ τὸν βίον, καὶ ἐπὶ ταῖς ὑπὸ τῷ περὶ τὸν Σωκράτην καταγεγραμμένῃ, οὐδὲν ἄπιν ὁ Σωκράτης ἐνυῶται τὸν Ζωπύρον ἢν γὰρ ἂν τιούτος, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, εἰ μὴ ἂν τὴν ἐκ φιλοσοφίας ἀσκήσιν ἀμείνων τὴν φύσιν ἐγίνετο. Ursinus.

¹ Socratem dixit, & ² bardum; quod jugula concava non haberet, obstructas eas partes, & obturatas esse dicebat; addidit etiam, ³ mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt: extirpari autem & funditus tolli, ut is ipse, qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitiis avocetur, non est id positum in naturalibus causis, si vis, & natura fati, ex divinationis ratione firmabitur.

VI. ET ENIM si est divinatio, qualibusnam ⁴ à perceptis artis proficiscitur? ⁵ Percepta appello, quæ dicuntur Græce *Γεωγήματα*. Non enim credo nullo percepto aut ceteros artifices versari in suo munere, aut eos,

¹ *Socratem dixit*] Immerito prorsus hæc voces, ut supervacuas, expungendas censuere *Gulielmus* & *Gruterus*, cum sint orationi necessariae. *Davies*.

² *Bardum*] *Zopyrus*, in eo quod *bardum* Socratem dixerit, graviter est lapsus, nam testis est *Porphyrius*, qui contumeliosissima quæque de præclaro illo viro corraserat, *ὡς αὐτὸν ὥς οὐδὲν μὲν ἈΦΥΑ, ἀπ᾿ αὐτοῦ δὲ ὡς πάντα, ὡς ἀπλῶς ἐπιπῶν χεῖρ δὲ οὐδὲ γεγένηται πᾶν π ἐπιστάδα.* Vide *Theodoretum Ther. I.*

pagg. 8, 11. Judicium vero, quod de Socrate tulit ille *Physiognomon*, ex *Alexandro Aphrodisiensi* repetit *Eusebius Præp. Evang. lib. vi. cap. 9. Idem.*

³ *Mulierosum*] Hoc quidem de Socrate sparserunt invidi viri, veræque virtutis hostes, quibus fidem temere dederunt nonnulli Patres. *Porphyrius* apud *Cyrillum* in *Julian. lib. vi. pag. 186.* *γέγραπται Σωκράτη ὥς τὴν τ᾽ Ἀφροδίαν χεῖρ σφοδρότερον μὲν ἔχειν, ἀδελφίαν δὲ μὴ ὁμοιωμένην, ἢ τῇ ταῖς γαμμηταῖς, ἢ ταῖς κοιναῖς χεῖρεσσι.*

eos, qui divinatione utantur, futura prædicere. Sint igitur astrologorum percepta hujusmodi: Si quis, verbi causa, oriente Canicula natus est, is in mari non morietur. Vigila, Chrysippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialectico, magna luctatio est, deseras. Si enim est verum, quod ita connectitur, Si quis oriente Canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque verum est, Si Fabius oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnant igitur hæc inter se, Fabium oriente Canicula natum esse, & Fabium in mari moriturum: & quoniam certum in Fabio ponitur, natum esse eum Canicula oriente; hæc quoque pugnant, & esse Fabium, & in mari esse moriturum. Ergo hæc quoque

μύσις. Ipse Cyrillus lib. vii. pag. 226. Σωκράτης συνήθετο γυναιξί, Μορτώ τι φημί & Ξανθίππῃ συνελήκετο δὲ καὶ ταῖς ἰταρίχομαις, & ἀκάρηλος ἦν εἰς ὁτιδήποτε αἰχρὰς & μυσοφροντίας. Vide sis, inter alios, etiam Theodoretum Therap. xii. pagg. 174, 175. Sed in præstantissimum hunc philosophum plane sunt injurii, cum, ut ipse dixit, quicquid vitii ex prava concro-
tione corpus habuerat, animi bene sibi conscia divinitas temperavit. Verba sunt Julii Firmici Mathes. lib. I. cap. 3. Ad-
sis & nostrum Tusc. lib. iv.

cap. 37. Idem.

4 A perceptis artis] Delendam puto vocem ultimam, quippe quæ prorsus est super-
vacanea, nec in Bal. nostro comparet. Altera vero Lactan-
tio restituenda; nam lib. III. cap. vi, 12. in vulgatis est. qui vero sententia loco pronun-
ciat nihil sciri, tanquam præ-
ceptum proficitur & cognitum. Lege perceptum. Idem.

5 Percepta appello, quæ di-
cuntur Grace διαγνώσεις] Sic
legendum, percepta, non præ-
cepta; & paullo ante, à per-
ceptis artis, non à præceptis ar-
tis

quoque conjunctio est ex repugnantibus, & est Fabius, & in mari Fabius morietur: quod, ¹ ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fabius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Omne igitur, quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest.

VII. AT hoc, Chryssippe, minime vis: maxumeque tibi de hoc ipso cum Diodoro certamen est: ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum:

sis: Διαγών enim valet percipere, cognoscere, contemplari. Hinc Διαγώνισμα, percepta, seu perceptiones, & cognitiones. LAMBIN. Hæc omnia præceperat Victorius ad hujusce libri principium. Davies.

1 *Ut propositum est] Omnino legendum, ut posuitum est, licet vulgatam lectionem seruent omnes nostri. Paullo ante: Quoniam certum in Fabio ponitur, natum esse eum Canicula oriente. Vide quæ diximus ad hujusce libri c. 2. Idem.*

2 *Quicquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse] Aristoteles in libro ἀπὸ ἀπορίας cap. x. Ἀναρτα οὐ τὰ ἐσόμενα ἀναρχαῖον γένεσθαι. Ursinus.*

3 *Cypselum] Ut videtur, frustra sudat & æstuat vir doctissimus Hadr. Turnebus; non enim tradit noster, millesimo ante anno prædictum esse Cyp-*

seli regnum, sed, pro Chryssippi sententia, id necesse non fuisse, licet, tot ante seculis, Apollinis editum fuisset oraculo. Quæ vero redditæ sint Eetioni, Bacchiadis, ipsique Cypselo sortes, docebit Herodotus lib. v. cap. 92. Adi sis & Eusebium Præp. Evang. lib. v. cap. 35. Davies.

4 *At si ista comprobabis divina prædicta: & quæ falsa &c.] Hic locus, ut in vulgatis legitur, non videtur integer: sententia enim non concluditur neque finitur, nascens ab illo principio, at si ista comprobabis &c. nisi dicamus esse Hyperbatum, quod pertineat ad hæc quæ sequuntur, sed tamen, si naturalis est &c. quod non arbitror. Neque quidquam deest & sententia apte clauditur, hoc modo: At si ista comprobabis divina prædicta, tum & ea, quæ falsa*

verum: &, ² quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse, &, quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. Tu, & quæ non sint futura, posse fieri dicis, ut frangi hanc gemmam, etiamsi id numquam futurum sit: neque necesse fuisse ³ Cypselum regnare Corinthi, quamquam id millesimo ante anno Apollinis oraculo editum esset. ⁴ At si ista comprobabis divina prædicta; & quæ falsa in futuris dicuntur, ⁵ in his habemus, ut ea fieri non possint: ⁶ ut, si dicatur,

in futuris dicuntur, in iis habere cogere, quæ fieri non possunt, ut si dicatur Fabium &c. & contra, quod vere dicatur de futuro, quodque ita futurum sit, ut Africanum Karthagine potiturum, dicere cogere esse necessarium. Præterea deest in omnibus libris, uno atque altero excepto, hoc totum: ut si dicatur Fabium in mari periturum; & quod vere dicatur de futuro, dices esse necessarium. Lambinus.

⁵ *In his habebis*] Alii libri habent *habemus*, quod minus probo: hoc enim videtur Cicero sentire; si comprobabis hæc divina prædicta, seu oracula, eaque vera & necessaria putabis, incidas in angustias, quas reformidas: nam tu, qui fatum quidem ponis, sed necessitatem tollis, cogere fateri, & ea, quæ sunt falsa in futuro, fieri non posse, &

quod verum est in futuro, necessario eventurum; quæ est Diodori sententia. Diodorus enim hæc dicebat, si falsa est hæc enuntiatio in futuro, *cras canabis Epicurus*, non potest fieri, ut *cras cænet Epicurus*: & si vera est hæc enuntiatio in futuro, *cras canabis Epicurus*, necessario *cras cænaturus* est Epicurus; quod utrumque negat Chrysippus. Lambin.

⁶ *Ut, si dicatur, Africanum Karthagine potiturum*] Non intelligo, qui hoc inter *falsa in futuris* numerarit Cicero, siquidem Scipio revera Carthaginem potitus est. Forasan verba suum non tenent ordinem, locusque sic constitutus est: *At si ista comprobabis divina prædicta, & quæ falsa in futuris dicuntur, in his habebis, ut ea fieri non possint; & si quid vere dicatur de futuro, (ut, si dicatur, Africanum*

catur, Africanum ¹ Karthagine potiturum: &, si vere dicatur de futuro, idque ita futurum sit, dicas esse necessarium: quæ est tota Diodori vobis inimica sententia. Et enim si illud vere connectitur, Si oriente Canicula natus es, in mari non morieris: primumque, quod in connexo, Natus es oriente Canicula, necessarium est: (omnia enim vera in præteritis, necessaria sunt, ut Chrysippo placet, dissentienti à magistro Cleanthe, quia sunt immutabilia, nec in falsum è vero ² præterita possunt convertere) si igitur quod primum in connexo est, necessarium est; fit etiam quod consequitur necessarium. Quamquam hoc Chrysippo non videtur valere in omnibus. Sed tamen, si naturalis est causa, cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest.

VIII. Hoc loco Chrysippus æstuans falli sperat Chaldaeos, ceterosque divinos, neque eos ufuros esse conjunctionibus, ut ita sua percepta pronuntient: Si quis natus est oriente Canicula, is in mari non morietur: sed potius ita dicant, Non & natus est quis oriente

num Carthagine potiturum) id, quia futurum sit, dicas esse necessarium, ea est tota Diodori vobis inimica sententia. Has ego conjecturas dubitans &

hæsitans propono; nam pñas est perplexa, fierique potest, ut è libris nostris aliquid exciderit. Davies.

1 Karthagine potiturum]
Libri

oriente Canicula, & ³ is in mari morietur. O licentiam joculari! ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldaeos, quo pacto eos exponere percepta oporteat. Quæro enim, si Chaldaei ita loquantur, ut negationes infinitarum conjunctionum potius, quam infinita connexa ponant; cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere non possint? Medicus in primis, quod erit ei perspectum in arte, non ita proponet: Si cui venæ sic moventur, is habet febrem: sed potius illo modo, Non ei venæ sic moventur, & febrem is non habet: itemque geometres non ita dicet, In Sphæra maximi orbes, medii inter se dividuntur; sed potius illo modo: Non & sunt in Sphæra maximi orbes, & hi non medii inter se dividuntur. Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad conjunctionum negationem? Et quidem aliis modis easdem res efferre possumus. Modo dixi, In Sphæra maximi orbes, medii inter se dividuntur: possum dicere, si in Sphæra maximi orbes erunt; possum dicere, Quia in Sphæra maximi orbes erunt. Multa genera sunt

enun-

Libri veteres habent, *Karthaginem potiturum*; & ita legendum. *Lambin.*

2 *Præterita possunt convertere*] Sic legendum ex *Ellensi*

nostro. Vulgg. *converti*. Vide nos ad cap. 9. *Davies.*

3 *Et is in mari morietur*] *Bal. Reg. & Cantab.* addita negandi particula, dant, *is in mari non*

enuntiandi, nec ullum distortius, quam hoc, quo Chrysippus sperat Chaldæos contentos Stoicorum causâ fore. Illorum tamen nemo ita loquitur: majus est enim has contortiones orationis, quam signorum ortus, obitusque perdiscere.

IX. SED ad illam Diodori contentionem, quam *ἡ δυνάμις* appellant, revertamur; in qua quid valeat id, quod fieri possit, anquiritur. Placet igitur Diodoro, id solum fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurum sit. Qui locus adtingit hanc quæstionem, Nihil fieri, quod non necesse fuerit: &, Quidquid fieri possit, id aut esse jam aut futurum esse, nec magis commutari ex veris in falsa ea posse, quæ futura sunt, quam ea, quæ facta sunt: sed in factis inmutabilitatem apparere; in futuris quibusdam, ¹ quia non apparent, ne inesse quidem videri: ut in eo, qui mortifero morbo urgeatur, verum sit, Hic morietur hoc mor-

non morietur. Hoc, consentientibus libris, indicandum putavi; licet mihi præter auctoris mentem esse videatur. *Davies.*

¹ Quia non apparent] Reg. noster, & Ven. 1471. *appareret.* Legendum *apparet*, ut ad inmutabilitatem referatur. *Idem.*

² Ut, quamquam de futuro dicitur] *Dicetur* Lambinus, sed melius *dicatur*, ut est in

MSto. *URSINUS.*

Ibid. *Lambini* sententiam pervertit *Ursinus*; nam vir ille doctus, cum in vulgg. esset *dicetur*, legendum conjecit *dicitur*, uti quidem dudum ediderat *Victorius*. Nos tamen MSSStos *Ursin. Reg. & Cantab.* sequimur. *Davies.*

³ Non possit convertere] Vulgg. *converti*. Sed nos *Eliensem* nostrum sequimur, nec aliter

morbo: at hoc idem si vere dicatur in eo, in quo vis morbi tanta non appareat, nihilo minus futurum sit. Ita fit, ut commutatio ex vero in falsum ne in futuro quidem ulla fieri possit. Nam, Morietur Scipio, talem vim habet, ² ut, quamquam de futuro dicatur, tamen ut id ³ non possit convertere in falsum: de homine enim dicitur, cui necesse est mori. Sic si diceretur, Morietur noctu in cubiculo suo vi oppressus Scipio, vere diceretur; id enim fore diceretur, quod esset futurum: futurum autem fuisse, ex eo, quia factum est, intelligi debet: nec magis erat verum, Morietur Scipio, quam, Morietur illo modo: ⁴ nec minus necesse mori Scipionem, quam illo modo mori: nec magis inmutabile ex vero in falsum, Necatus est Scipio, quam, Necabitur Scipio: nec, quum hæc ita sint, est caussa, cur Epicurus fatum extrimescat, & ab atomis petat præsidium, easque de via deduc-

aliter loqui solent optimi scriptores. *Sallustius* Catil. c. 6. *Regium imperium — in superbiam dominationemque convertit.* *Cæsar* B. G. lib. v. cap. 49. *Percribit in litteris, hostes ab se discessisse, omnemque ad eum multitudinem convertisse.* *Virgilius* Georg. III, 365.

Et tota solidam in glaciem vertere lacuna.

Ita *Livius*, *Horatius* & alii; ut

Ciceronis manum servasse videatur præstantissimus ille *Codex*, præsertim cum noster hunc loquendi modum aliis in locis adhibeat. *Idem.*

4 Nec minus necesse] *Petro* quidem *Ramo* legendum videbatur, nec magis necesse, quod in hoc verborum situ plane flagitat auctoris mens & sententia. At si, vocibus leviter transpositis, reponas nec minus necesse

deducat, & uno tempore suscipiat res duas inenodabiles: unam, ut sine causa fiat aliquid; ex quo existeret, ut ¹ de nihilo quidpiam fiat, quod nec ipsi, nec cuiquam physico placet: alteram, ut, quum duo ² individua ³ per inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet. Licet enim Epicuro, concedenti omne enuntiarum aut verum, aut falsum esse, non vereri, ne omnia fato fieri sit necesse: non enim ⁴ æternis causis naturæ necessitate manantibus verum est id, quod ita enuntiat, Descendit in Academiam Carneades: nec tamen sine causis: sed interest inter causas fortuito antegressas, & inter causas cohibentes in se efficientiam naturalem. Ita & semper verum fuit, Morietur Epicurus, quum duo & septuaginta annos vixerit, Archonte ⁵ Pytharato; neque tamen erant causæ fatales, cur ita accideret: sed quod ita accidisset, certe casurum, sicut cecidit, fuit.

Nec

necesse illo modo mori Scipionem, quam mori, alia mutatione non est opus. Hoc malim; nam quæ Turnebus habet, contorta sunt & coacta. Davies.

¹ De nihilo quippiam fiat] Similiter contra casum disserit Boëtius Conf. Phil. lib. v. Pr. 1. Nam nihil ex nihilo existere, vera sententia est, cui nemo unquam veterum refragatus est — At si nullis ex caus-

sis aliquid oriatur, id de nihilo ortum esse videtur. Vide sis infra cap. xi. Idem.

² Individua] Legendum fortassis est individua corpora: Lambin.

³ Per inanitatem ferantur] Legendum videtur, per inanitatem deorsum ferantur: ponit enim Epicurus etiam motum sursum, qui sit κατὰ πλὴν καὶ κατὰ πάλιν. Qua de re

Nec ii, qui dicunt immutabilia esse, quæ futura sint, ⁶ nec posse verum futurum convertere in falsum, fati necessitatem confirmant, sed verborum vim interpretantur. At, qui introducunt causarum seriem sempiternam, ii mentem hominis voluntate libera spoliata necessitate fati devinciunt.

X. SED hæc hæc hactenus. Alia videamus: concludit enim Chrysippus hoc modo, Si est motus sine causa, non omnis enuntiatio, quod ἀξίωμα dialectici appellant, aut vera, aut falsa erit: causas enim efficientes quod non habebit, id nec verum, nec falsum erit: omnis autem enuntiatio, aut vera aut falsa est: motus ergo sine causa nullus est. Quod si ita est, omnia, quæ fiunt, causis fiunt antegressis: id si ita est, ⁷ omnia fato fiunt; efficitur igitur, fato fieri, quæcunque fiunt. Hic primum si mihi libeat adfentiri Epicuro, & negare omnem enuntiationem aut veram esse,

re nos plura in commentariis Lucretianis. Idem.

4 *Æternis causis*] Bal. & Reg. exhibent, *externis causis*. Legendum puto ex *æternis causis*; sic enim plus vice simplici loquetur Tullius infra cap. 10. Davies.

5 *Pytharato*] Ita scribendum: in argenteo enim Atheniensium Græco numismate ΠΥΘΑΡΑΤΟΣ archon descrip-

tus est. Ursin.

6 *Non posse verum futurum convertere in falsum*] Vulgg. *converti in falsum*, cum quibus faciunt Reg. & Cantab. At Pall. omnes, Pith. Vistor. Eliens. & Bal. eam servant lectionem, quam nos jure merito recepimus. Davies.

7 *Omnia fato fiunt*] Leg. cum Baliolensis nostro, *omnia, quæ fiunt, fato fiunt*; sic enim loqui

esse, aut falsam; eam plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem: illa enim sententia aliquid habet disputationis, hæc vero non est tolerabilis. Itaque contendit omnes nervos Chrysippus, ut persuadeat, omne ἀξίωμα aut verum esse, aut falsum. Ut enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri, quæcumque fiant: (si enim alterutrum ex æternitate verum sit, esse id etiam certum: &, si certum, etiam necessarium: ita & necessitatem, & fatum confirmari putat) sic Chrysippus metuit, ne, si non obtinuerit, omne, quod enuntiatur, aut verum esse, aut falsum, non teneat, omnia fato fieri, & ex causis æternis rerum futurarum. Sed Epicurus declinatione atomi vitari fati necessita-

loqui amat noster. *Idem.*

2 Non teneat omnia fato fieri] Sic nunc edidi: nam olim aliter; nempe hoc modo: aut verum aut falsum, omnia fato fieri non possint. Cum enim libri omnes vulgati sic haberent, aut verum aut falsum, omnia fato possint; ego videns negationis particulam in hac lectione desiderari, ratione flagitante, eam addideram; itaque edideram: Sic Chrysippus metuit, ne, si non obtineat, omne, quod enuntiatur, aut verum esse aut falsum, omnia fato fieri non possint;

plana & Stoicis consentanea sententia. Sed nunc, ut dixi, sicut Pet. Victorius edidit, edendum existimavi: sic Chrysippus metuit, ne, si non obtineat omne, quod enuntiatur, aut verum esse aut falsum, non teneat, id est, non obtineat, omnia fato fieri, & ex causis &c. Nam, ut, quod sentio, libere dicam, hanc sinceram & veram lectionem esse puto; quod ut credam, eo facilius adducor, quod in libris MSSis nullum comparet verbi possint vestigium; sed ita duntaxat scriptum est; sic Chrysippus metuit,

cessitatem putat. Itaque tertius quidam motus oritur extra pondus, & plagam, ² quum declinat atomus intervallo minimo: id appellat ἐλάχιστον. Quam declinationem sine caussa fieri si minus verbis, re cogitur confiteri: non enim atomus ab atomo pulsa declinat; nam quum potest pelli alia ab alia, si gravitate feruntur ad perpendicularum ³ corpora individua rectis lineis, ut Epicuro placet? Sequitur enim, ut, si alia ab alia numquam depellatur, ne contingat quidem alia aliam: ex quo efficitur, ⁴ etiam si sit atomus, eaque declinet, declinare eam sine caussa. Hanc Epicurus rationem induxit ob eam rem, quod veritus est, ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali ac necessaria, nihil liberum nobis esset, quum
ita

metuit, ne, si non obineat, omne, quod enunciatur, aut verum aut falsum esse, omnia fato fieri. Et ex caussis &c. Omisum est scilicet à Scriptoribus Librariis hoc totum, non teneat. Lambin.

Ibid. Non teneat, omnia fato fieri] Vulgg. non teneat, omnia fato fieri possint. Cum autem vox ultima solæcam reddat orationem, nec in Bal. aut Cantab. reperitur, eam delevimus, Victorii Lambinique vestigiis insistentes. Davies.

² Cum declinat Atomus intervallo minimo] Legendum

fortasse est, quo declinat Atomus. Lambin.

³ Corpora individua] Venit in mentem, hæc duo verba intrusa esse ab iis, qui glossis, ut nunc vocant, omnia referferunt. Quis enim non videt subaudiri Atomos, de quibus perspicue Cicero loquitur? P. Manucius.

⁴ Ut jam si sit Atomus] Particula si quid hic habeat loci non intelligo. Quod si tollatur, fortasse nihil desiderabitur. P. Manucius.

Ibid. Etiam si sit Atomus, eaque declinet, declinare eam sine
X

ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur. ¹ Hinc Democritus auctor atomorum accipere maluit, necessitate omnia fieri, quam à corporibus individuís naturales motus avellere.

XI. ACUTIUS Carneades, qui docebat, posse Epicureos suam causam sine hac commenticia declinatione defendere: nam quum doceret esse posse quendam animi motum voluntarium, id fuit defendi melius, quam introducere declinationem, cujus præsertim causam reperire non possunt: quo defenso, facile Chrysippo possent resistere. Quum enim concessissent, motum nullum esse sine causa, non concederent, omnia, quæ fierent, fieri causis antecedentibus: voluntatis enim nostræ non esse causas externas, & antecedentes. ² Communi igitur consuetudine sermonis abutimur, quum ita dicimus, velle aliquid quempiam aut nolle sine causa, ita enim dicimus, *sine causa*, ut dicamus, sine externa, & antecedenti causa, non

sine causa] Vulgg. ut jam si sit Atomus, eaque declinet, declinare sine causa; nec orationem vitio laborare viderunt editores; si unum excipias Paullum Manucium: qui tamen incongrua medicina locum tenuit, licet cum eo faciat Ven. 1471. Nos in illo Regium no-

strum ducem habemus; at eam suppeditarunt Cantab. alique Codices Davies.

I Hinc Democritus auctor Atomorum] Hic vetus liber, à quo abest verbum posse in iis quæ sequuntur: Acutius Carneades, qui docebat posse Epicureos suam causam sine hac com-
men-

non sine aliqua. Ut quum vas inane dicimus, non ita loquimur, ut physici, quibus inane esse nihil placet: sed ita, ut, verbi causa, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, quum sine causa animum dicimus moveri, sine antecedente, & externa causa moveri, non omnino sine causa, dicimus. De ipsa atomo dici potest, quum per inane moveatur gravitate & pondere, sine causa moveri, quia nulla causa accedat extrinsecus. Rursus autem, ne omnes à physicis inrideamur, si dicamus quidquam fieri sine causa, distinguendum est, & ita dicendum, ipsius individui hanc esse naturam, ut pondere & gravitate moveatur, eamque ipsam esse causam, cur ita feratur. Similiter ad animorum motus voluntarios non est requirenda externa causa: motus enim voluntarius eam naturam ³ in se ipse continet, ut sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine causa; ejus enim rei causa, ipsa natura est. Quod quum ita sit, quid est, cur non omnis pronuntiatio aut vera,

menticia declinatione defendere.

Ursin. Omittit posse & Ven. 1471.

Ibid. Hinc Democritus auctor Atomorum] Id, non hinc, est in omnibus nostris; & ita dedit Lambinus. Non male quidem. Præferenda tamen videtur Ursiniani Codicis lectio, hic Democritus; & ita rescrip-

serim. Davies.

² Communi igitur consuetudine] Omnes nostri dant, *communi enim consuetudine*. Leg. autem. Hasce voculas passim confundi nemo fere nescit. Id.

³ In se ipse continet] Vulgg. *in se ipso*; minus eleganter, contraque quam jubent *Eliaens.*

vera, aut falsa sit, nisi concefferimus fato fieri quæcumque fiant? Quia futura vera, inquit, non possunt esse ea, quæ causas, cur futura sint, non habent; ¹ habeant igitur causas necesse est, ut ea, quæ vera sunt, ita quum evenerint; fato evenerint.

XII. CONFECTUM negotium, si quidem concedendum tibi est, ² aut fato omnia fieri; aut quidquam fieri posse sine causa. An aliter hæc enuntiatio vera esse non potest, *Capiet Numantiam Scipio*, ³ nisi ex æternitate causa causam ferens ⁴ hoc erit effectura? An hoc falsum potuisset esse, si esset sexcentis sæculis ante dictum? &, si tum non esset vera hæc enuntiatio, *Capiet Numantiam Scipio*: ⁵ ne illa quidem eversa vera est hæc enuntiatio, *Cepit Numantiam Scipio*.

Reg. aliique Codices. Davies.

¹ Habeant — fato evenerint] Adeo perplexa est oratio, ut exitum vix invenias. Leg. habeant igitur causas, necesse est, ea quæ vera sunt: ita, cum evenerint, fato evenient; prout Reg. & Cantab. diserte repræsentant, nisi quod in iis sit, & ita. Idem.

² Aut fato omnia, quæ causas habeant cur fiant, fieri] Hæc aberant à libris vulgatis. LAMBIN. Ea nimirum ex ingenio, sed absque fontica, Ciceronis verbis immiscuerat

vir doctus. Davies.

³ Nisi ex æternitate causa causam ferens] Veteres quidam libri habent, nisi ex æternitate causarum series &c. sed hoc puto esse ex annotatione natum. Lambin.

⁴ Hoc erit effectura] Hoc ne Latine quidem dicitur; omnes tamen editiones obsidet. Leg. hoc erat effectura; prout recte legitur in Eliensi nostro. Davies.

⁵ Ne illa quidem eversa, vera est hac enuntiatio, Cepit Numantiam Scipio] Quis non videt

Scipio. Potest igitur quidquam factum esse, quod non verum fuerit futurum esse? nam ut præterita ea vera dicimus, quorum superiore tempore ⁶ vera fuerint instantia: sic futura, quorum consequenti tempore vera erunt instantia, ea vera dicemus. Nec si omne enuntiatum aut verum, aut falsum est, sequitur illico esse causas inmutabiles, easque æternas, quæ prohibeant quidquam secus cadere, atque casurum sit. Fortuitæ sunt causæ, quæ efficiant, ut vere dicantur, quæ ita dicentur, *Veniet in senatum Cato*, non inclusæ in rerum natura, atque mundo. Et tamen tam est inmutabile venturum, quum est verum, quam venisse: nec ob eam causam fatum, aut necessitas extimescenda est. Etenim erit confiteri necesse, ⁷ si hæc enuntiatio, *Veniet in Tusculanum*

videt ita esse legendum? Vult enim ostendere *Cicero*, si hoc verum est de præterito, cepit *Numantiam Scipio*; verum fuisse de futuro, capiet *Numantiam Scipio*. Si hoc non sit verum, ne illud quidem esse: quod absurdum dictu est. *Lambin.*

6 *Vera fuerint instantia: sic futura, quorum consequenti tempore vera erunt instantia*] Si sit in hisce commoda *συνταξις*, nihil equidem mutatum velim. Interea vero mihi fas fit cum *Ven. 1471.* reponere, *vera*

fuerit instantia: sic futura, quorum consequenti (vel, ut *Bal.* noster, subsequenti) tempore vera erit instantia, ea vera dicemus. Instantia mihi videtur nomen substantivum, quod propinquitatem vel imminentiam denotat. Sic certe usus est *Nigidius* apud *Agellium* lib. ix. cap. 12. *Davies.*

7 *Si hæc enunciatio, veniet in Tusculanum Hortensius*, vera non est, verum non esse in Tusculanum venturum *Hortensium*; si verum non est, sequitur] Sic hunc locum, qui in

lanum Hortensius, ¹ vera non est, sequitur ut falsa sit: quorum isti neutrum volunt, quod fieri non potest. Nec nos impedit illa ignava ratio quæ dicitur: appellatur enim quidam à philosophis ² ἀργὸς λόγος, cui si pareamus, nihil omnino agamus in vita. Sic enim interrogant: Si fatum tibi est, ex hoc morbo convalescere; sive medicum adhibueris, ³ sive non adhibueris, convalesces. Item, Si fatum tibi est, ex hoc morbo non convalescere; sive tu medicum adhibueris, sive non adhibueris, non convalesces; & alterutrum fatum est: medicum ergo adhibere nihil adtrinet.

XIII. RECTE genus hoc interrogationis ignavum, atque iners nominatum est, ⁴ quod eadem

in omnibus libris vulgatis erat lacer & mutilus, partim opce veterum Codicum, partim conjectura rediptegravi, ac refarsi. *Lambin.*

¹ Vera non est, sequitur ut falsa sit] Vulgg. *verum non est, sequitur, ut falsum sit.* Nostri vero MSSi lectionem, quam amplexi sumus, præ se ferunt. Insuper, quæ, quæso, in hisce verbis inest constructio, erit confiteri necesse, sequitur? Itaque *Pet. Ramus* legendum vidit, *sequi.* Recte quidem, nisi quod paullo propius ad receptam scripturam

malem, *sequi tum, ut falsa sit.* *Davies.*

² Ἀργὸς λόγος] Huc præprimis facit *Origenes* in *Celsum* lib. II. pag. 73, 74. Ὁ ἀργὸς καλέμινος λόγος, σόφισμα ὢν, τιούτος ἐστὶ, λεγόμενος ἐπὶ υποδείσεως πρὸς τὸ νοεῖντα, καὶ ὡς σόφισμα διατρέπει αὐτοὺς χροῶναι τῶν ἰατρῶν πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἔχει γὰρ οὕτως ὁ λόγος. Εἰ εἰμάρται σοι ἀναστῆναι καὶ τὸ νόσον, ἴαν τι εἰπαζάγῃς τὸν ἰατρῶν, ἴαν τι μὴ εἰπαζάγῃς, ἀναστήσῃ. Ἀλλὰ καὶ εἰ εἰμάρται σοι μὴ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, οὐκ ἀναστήσῃ. Ἦτι, δὲ εἰμάρται σοι ἀναστήσῃ

eadem ratione omnis è vita tolletur actio. Licet etiam inmutare, ut fati nomen ne adjungas, & eandem tamen sententiam teneas, hoc modo: Si ex æternitate verum hoc fuit, Ex isto morbo convalesces; sive adhibueris medicum, sive non adhibueris, convalesces. Itemque, Si ex æternitate, hoc falsum fuit, ⁵ Ex isto morbo ⁶ non convalesces; sive adhibueris medicum, sive non adhibueris, non convalesces. Deinde cetera. Hæc ratio à Chrysippo reprehenditur. Quædam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædam copulata. Simplex est, Morietur eo die Socrates. Huic, sive quid fecerit, sive non fecerit, finitus est moriendi dies. At si ita fatum sit, ⁷ Nascetur Oedipus Laio: non poterit dici, sive fuerit Laius cum muliere, sive

ἡναι ἐκ τῆς νόσου, ἢ εἰμαρταί σι
μὴ ἀναστῆναι μάρτυρ ἄρα νόσι-
γεις τοῦ ἰατροῦ. Ad eundem
locum uterque respicit. *Idem.*

3 Sive non adhibueris] Ultimam vocem ex MSSis & Victor. hic, & paullo post bis, addidimus; præsertim cum huic additamento faveant Græci scriptoris verba. *Idem.*

4 Quod eadem ratione omnis è vita tolletur actio] Aristoteles in libro περὶ ἑρμηνείας. Ὡς οὐκ ἐπιβλήσεται δὲ αὖ, οὐτε πρᾶγμα πύσιθαι. *Ursin.*

5 Ex isto morbo non convalesces] Dēleta negante par-

ticula, legendum, ex isto morbo convalesces; vult enim Cicero, si falsum fuit eum convalesciturum adhibito medico, nequaquam convalescet. Hoc olim vidit Pet. Ramus, & diserte firmant *Ursin. Bal. Reg. & Ven. 1471. Davies.*

6 Non convalesces] Abest non ab antiquo, sententia etiam rejiciente. *Ursin.*

7 Nascetur Oedipus Laio] Præmonuerat Laïum Apollo, si liberos procrearit, fore ut à filio interimeretur. Nihilominus Jocastam uxorem duxit. Ex ea Oedipum suscepit,

sive non fuerit; copulata enim res est, & confatalis: sic enim appellat, quia ita factum sit, & concubiturum ' cum uxore Laium, & ex ea Oedipum procreaturum. Ut si esset dictum, Luctabitur Olympiis Milo: & referret aliquis, Ergo, sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur; erraret: est enim copulatum, Luctabitur, quia sine adversario nulla luctatio est. Omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur: Sive tu adhibueris medicum, sive non adhibueris, convalesces, captiosum: tam enim est fatale, medicum adhibere, quam convalescere. Hæc, ut dixi, confatalia ille appellat.

XIV. CARNEADES genus hoc totum non probat, & nimis inconsiderate concludi hanc rationem putabat: itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat calumniam. Cujus erat hæc conclusio, Si omnia antecedentibus causis fiunt, omnia naturali conligatione conserte, contextequæ fiunt: quod si ita

ab eoque interfectus est. Oraculum autem hoc fuit:

Λαίη Λαβδακίδη, πάντων γίνος
ἑλπίων αὐτῆς.

Δώσω τι φίλον ἑόν· ἅταρ
πιπρωμένοι ἐσὶ

Σοὶ παῖδες χείριστι λαίῳ
Φάος &c.

Hoc est,

Laie Labdacida, prolem pe-
ti; ac tibi prolem

Largiar: at fatale tibi est,
occumbere morti,

Ejus, quem gignes, dextra —
Lambinus.

I Cum uxore] Versus, quem
laudat

si ita est, omnia necessitas efficit. Id si verum est, nihil est in nostra potestate. Est autem aliquid in nostra potestate. ¹ At, si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt: non igitur fato fiunt, quæcumque fiunt. ² Hæc arctius adstringi ratio non potest. Nam si quis velit idem referre, atque ita dicere, Si omne futurum, ex æternitate verum est, ut ita certe eveniat quemadmodum sit futurum, omnia necesse est conligatione naturali conserte, contextequæ fieri, nihil dicat; multum enim differt, utrum causa naturalis ex æternitate futura vera efficiat, an etiam sine æternitate naturali, futura quæ sint, ea vera esse possint intelligi. Itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset. Quid enim spectans Deus ipse diceret Marcellum eum, qui ter consul fuit, in mari esse periturum? Erat hoc quidem verum ex æternitate, sed causas id efficientes non habebat: ita ne præterita

laudat Turnebus, est Euripidis in Phœn. vs. 19. Eum tamen instar Oraculi citant etiam Maximus Tyrius Diff. III. pag. 34. & Origenes in Celsum lib. II. pag. 73. Ipsius responsi verba suppeditabunt auctores Argumentorum Græcorum in

Sophoclis Oedip. Tyrannum, & Euripidis Phœnissas. Davies.

² At, si fato] Vulgg. ac si fato. Perperam, contraque nostrorum Codicum fidem. Idem.

³ Hæc arctius adstringi ratio non potest] In quibusdam libris sic

terita quidem ea, quorum nulla signa, tamquam vestigia, exstarent, Apollini nota esse censebat; ¹ quo minus futura: causis enim efficientibus quamque rem cognitis, posse denique sciri, quid futurum esset: ergo nec de Oedipode potuisse Apollinem prædicere, nullis in rerum natura causis præpositis, cur ab eo patrem interfici necesse esset, nec ² quidquam ejusmodi.

XV. QUOCIRCA si Stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, consentaneum est hujusmodi oracula, cereraque, quæ ad divinationem pertinent, comprobare; iis autem, qui, quæ futura sunt, ea vera esse ex æternitate dicunt, non idem dicendum est: vide, ne non eadem sit illorum causa, & Stoicorum: hi enim urgentur angustius; illorum ratio soluta, ac libera est. Quod si concedatur, nihil posse evenire, nisi causa antecedente: quid proficiatur, si ea causa non ex æternis causis ³ apta dicatur? Causa autem ea est, quæ id efficit, cujus est causa; ut vulnus, mortis; cruditas, morbi; ignis, ardoris. Itaque non sic causa intelligi debet,

sic legitur: *hoc ætius astringi ratione non potest.* Lambinus.

¹ Quo minus futura] Reg. & Cantab. habent *quanto minus*. Hæc sane magis est usitata loquendi ratio; recta tamen, licet paullo rarior, est

& altera. Vide modo Livium lib. vi. cap. 15. Davies.

² Quidquam ejusmodi] Vulgg. *hujusmodi*, contra quam volunt nostri Codices. Idem.

³ Apta dicatur] Sic Eliens. & Ven. 1471. Vulgg. *ducatur*. Male.

bet. ut, quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficienter antecedit: nec, quod in campum descenderim, id fuisse causæ, cur pila luderem: nec Hecubam, causam interitus fuisse Trojanis, quod Alexandrum genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytæmnestram: hoc enim modo viator quoque bene vestitus causa grassatori ⁴fuisse diceretur, cur ab eo spoliaretur. Ex hoc genere illud est Ennii,

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abjegna ad terram
trabes!*

Licuit vel altius, Utinam ne in Pelio nata ulla umquam esset arbor! etiam supra, Utinam ne esset mons Pelius! similiterque superiora repetentem regredi infinite licet.

*Neve inde navis inchoandæ exordium
Cæpisset.*

Quorsum hæc præterita? Quia sequitur illud,
*Nam numquam hera errans mea, domo
efferret pedem,*

Medea, animo ægro, amore sævo saucia,
⁶ non ut eæ res causam adferrent amoris.

XVI.

Male. Idem.

⁴ Fuisse diceretur] MSSStos Eliens. & Bal. sequimur. Vulgò dicitur. A reliquis Codd. longe abit Ven. 1471. quæ dat, *causa foret, cur à grassatore spoliaretur.* Idem.

⁵ Cæsa cecidisset] Nostri MSSSti *cæsa accidissent.* Legendum *cæsa accidisset*, quod etiam Gruterò revocandum videbatur. Vide quæ diximus ad lib. III. N. D. cap. 30. Id.
⁶ Non ut eæ res causam
offer-

XVI. INTERESSE autem aiunt, utrum ejusmodi quid sit, sine quo aliquid effici non possit, an ejusmodi, quo aliquid effici necesse sit. Nulla igitur earum est causa, quoniam nulla eam rem sua vi efficit, cujus dicitur causa: nec id, sine quo quidpiam non fit, causa est; sed id, quod quum accessit, id, cujus causa est, ¹ efficit necessario. Nondum enim ulcerato serpentis morfu Philocteta, quæ causa in rerum natura continebatur, fore, ut is in insula Lemno linqueretur? post autem causa fuit propior, & cum exitu junctior. Ratio igitur eventus aperit causam: sed ex æternitate vera fuit hæc enuntiatio, Relinquetur in insula Philoctetes, nec hoc ex vero in ² falsum poterat convertere: necesse est enim in rebus contrariis duabus (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat) ex his igitur necesse est, invito Epicuro, alterum verum esse, alterum falsum: ut, Sauciabitur Philocteta, omnibus ante sæculis verum fuit; Non sauciabitur, falsum. Nisi forte volumus Epicureorum opinionem sequi,

afferrent amoris] Videntur ante hæc quædam desiderari. *Lambin.*

¹ Efficit necessario] Legendum *efficitur*, quemadmodum *Elensf. Reg. & Cantab.* diserte repræsentant. *Davies.*

² In falsum poterat convertere] *Vulg. converti.* Nos autem a *MSto* statum *Elensf.* Vide nos ad cap. ix, *Idem.*

³ In eloquendo] Sic *Victorius* nostrique *MSti*; non loquendo, prout est in vulgari. *Idem.*

⁴ Tene-

sequi, qui tales enuntiationes nec veras, nec falsas esse dicunt: aut, quum id pudet, illud tamen dicunt, quod est impudentius, veras esse ex contrariis disjunctiones: sed quæ in his enuntiata essent, eorum neutrum esse verum. O admirabilem licentiam, & miserabilem inscientiam differendi! Si enim aliquid ³ in eloquendo nec verum, nec falsum est, certe id verum non est: quod autem verum non est, quum potest non falsum esse? aut quod falsum non est, quum potest non verum esse? ⁴ Tenebitur ergo id, quod à Chrysippo defenditur, Omnem enuntiationem aut veram, aut falsam esse: ratio ipsa coget, & ex æternitate quædam esse vera, & ea non esse nexa causis æternis, & à fati necessitate esse libera.

XVII. Ac mihi quidem videtur, quum duæ sententiæ fuissent veterum philosophorum, una eorum, qui censerent omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis adferret, in qua sententia. ⁴ Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit; altera

⁴ Tenebitur ergo id] Media vox est a Codicibus Fabric. Reg. & Cantab. eam enim prætermittunt vulgati. Idem.

⁵ Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles] De Democrito quidem, Heraclito

& Empedocle res constat. Vide Plutarchum de Plac. Philos. lib. I. capp. 25, 26, 27. Quin & Aristotelem τῇ τῆς ἀμαρμάνης ἀνάγκῃ παραδιδόναι τὴν τῇ μὲν Σιληνίου ἐπιτεγομένην tradit Theodoretus Therap.

altera eorum, quibus viderentur sine ullo fato esse animorum motus voluntarii; Chrysippus, tamquam arbiter honorarius, ¹ medium ferire voluisse: sed applicat se ad eos potius, qui ² necessitate motus animos liberatos volunt. Dum autem verbis utitur suis, delabitur in eas difficultates, ut necessitatem fati confirmet invitus. Atque hoc, si placet, quale sit videamus in adfensionibus, quas prima oratione tractavi: eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbantur, vi effici & necessitate dicebant: qui autem ab his dissentiebant, fato adfensiones liberabant, negabantque fato adfensionibus adhibito, necessitatem ab his posse removeri: ii que ita differebant, Si omnia fato fiunt, omnia fiunt causa antecedente: & si appetitus, illa etiam, quæ appetitum sequuntur: ergo etiam adfensiones. At, si causa appetitus non est sita in nobis, ne ipse quidem appetitus est in nostra potestate: quod si ita est, ne illa quidem, quæ appetitu efficiuntur, sunt sita in nobis:

non

rap. vi. pag. 86. Attamen
ἡμίται Ἀριστοτέλης ἐ πάντα καὶ
ἐμαρμένω παραγίνεσθαι, ἀλλὰ
π καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς,
ὡν ὑπάρχειν μὲν τὸ ἐκούσιον, ut
docet auctor vitæ Homericae,
inter Opuscula Galeana, pag.
336. Idem.

¹ Medium ferire voluisse]

Sic restituit hunc locum Pet. Victorius, cum antea legeretur, medium se ferre voluisse. Est autem medium ferire, mediam quandam sequi sententiam. Lege Victorium lib. I. Var. Lect. cap. 18. Lambin.

² Necessitate motus animos liberatos] Hæc non tentarunt viri

non sunt igitur neque adfensiones, neque actiones in nostra potestate: ex quo efficitur, ut nec laudationes justæ sint, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia. Quod quum vitiosum sit, probabiliter concludi putant, non omnia fato fieri, quæcumque fiant.

XVIII. CHRYSIPPUS autem quum & necessitatem improbare, & nihil vellet sine præpositis causis evenire, causarum genera distinguit, ut & necessitatem effugiat, & retineat fatum. Causarum enim, inquit, aliæ sunt perfectæ, & principales: aliæ adjuvantes, & proximæ. Quamobrem quum dicimus, omnia fato fieri causis antecedentibus, non hoc intelligi volumus, causis perfectis, & principalibus, sed 3 causis adjuvantibus, antecedentibus, & proximis. Itaque illi rationi, quam paullo ante conclusi, sic occurrit, Si omnia fato fiant, sequi illud quidem, ut omnia causis fiant antepositis; verum non principalibus causis, & per-

viri docti, quod vocem *motus* in gignendi casu positam esse censuerunt. Sed ea *corruptæ* absurdum nulloque modo verum parit sensum. Omnino legendum, *motus animi*, prout vidit etiam Mer. Casaubonus ad Antonini lib. III. §. 4. vel

animorum; quemadmodum paullo ante *motus animorum voluntarios* dixit. Davies.

3 Causis adjuvantibus, antecedentibus, & proximis] Rescribendum puto, *causis adjuvantibus & proximis*, deleta voce *antecedentibus*, quæ, si nos

perfectis, sed adjuvantibus, & proximis: quæ si ipsæ non sint in nostra potestate, non sequitur, ut ne appetitus quidem sit in nostra potestate: at hoc sequeretur, si omnia perfectis & principalibus causis fieri dicere-mus, ut, quum hæ causæ non essent in nostra potestate, ne ille quidem esset in nostra potestate. Quamobrem qui ita fatum introducunt, ut necessitatem adjungant, in eos valebit illa conclusio: qui autem causas antecedentes non dicent perfectas neque principales, in eos nihil valebit. Quod enim dicantur adfensiones fieri causis antepositis, id quale sit, facile à se explicari putant: nam quamquam adfensio non possit fieri nisi commota viso, tamen quum id visum proximam causam habeat, non principalem, hanc habet rationem (ut Chrysippus vult) quam dudum diximus, non ut illa quidem fieri possit nulla vi extrinsecus excitata, (neesse est enim adfensionem viso commo-vari) sed revertitur ad cylindrum, & ad turbinem suum, quæ moveri incipere, nisi pulsa, non possunt. Id autem quum accidit, suapte

non prorsus est importuna, certe parum videtur necessaria.
Davies.

1 *Verfari turbinem putat*]
Sic edidit *Victorius & Turne-*
bis; sic legi voluit *Lambinus*;
sic habent *Eliens. Bal. Reg. &*

Cantab. Vulgg. putant. Male; nam de solo loquitur Chrysi-
ippo. Vide sis *Agellium N.*
A. lib. vi. cap. 2. Idem.

2 *Fateantur tamen eas sine*
viso] Sic prorsus legendum
cenico, eas sine viso antece-
dente,

suapte natura, quod superest, & cylindrum volvi, & ¹ versari turbinem putat.

XIX. UT igitur, inquit, qui protrusit cylindrum, dedit ei principium motionis, volubilitatem autem non dedit: sic visum objectum inprimet illud quidem, & quasi signabit in animo suam speciem, sed adsensio nostra erit in potestate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, suapte vi, & natura movebitur. Quod si aliqua res efficeretur sine caussa antecedente, falsum esset, omnia fato fieri: sin omnibus, quaecumque fiunt, verisimile est causam antecedere; quid adferri potest, cur non omnia fato fieri fatendum sit? modo intelligatur, quæ sit caussarum distinctio, ac dissimilitudo. Hæc quum ita sint à Chrysippo explicata, si illi, qui negant adensiones fato fieri, ² fateantur tamen ³ eas sine viso antecedente fieri; alia ratio est: sed si concedunt anteire visa, nec tamen fato fieri adensiones, quod proxima illa, & continens caussa
non

dente, deleta, quæ est in libris vulgatis, negationis particula. Paulo post autem operarii isti contra præscriptum meum olim excuderunt, neque eam causam ad assensendum, cum jussim deleri neque. Lambin.

³ *Eas sine viso antecedente fieri*] Vulgg. immissa particula negante, dant, eas non sine viso antecedente fieri; & ab ea quidem lectione stant nostri Codices. Hoc tamen non impedit, quo minus istam

non moveat adfensionem, vide, ne idem dicant: neque enim Chrysippus concedens adfensionis proximam, & continentem causfam esse in viso positam, ¹ eam causfam ad adfentiendum necessariam esse concedet, ut, si omnia fato fiant, omnia fiant caussis antecedentibus, & necessariis: ² itemque illi, qui ab hoc dissentunt, confitentes non fieri adfensiones sine præcursione visorum, dicent, ³ si omnia fato fierent ejusmodi, ut nihil fieret, nisi prægressione causfæ, confitendum esse fato fieri omnia: ex quo facile intellectu est, quoniam utrique, patefacta, atque explicata sententia sua, ad eundem exitum veniant, verbis eos, non re dissidere. Omninoque quum hæc sit distinctio, ut quibusdam in rebus vere dici possit, quum hæ causfæ antegressæ sint, non esse

istam negationem, cum *Lambino*, deleverimus, siquidem mens auctoris id omnino flagitat. Alioquin enim hæc sententia ab eorum opinione non erit diversa, qui concedunt anteire visa, nec tamen fato fieri adfensiones; adeoque deliravit *Tullius*, & ratiocinandi fuit imperitus; quod de viro omnium seculorum maximo nefas est vel suspicari. *Davies*.

¹ Eam causfam ad adfentiendum } Vulgg. neque eam causfam, & ita MSSci. At seu-

sus, qui libris omnibus potior est, eam vocem non admittit; quapropter illam, præeuntibus *Turnebo* & *Lambino*, delevimus. *Idem*.

² Itemque illi, qui ab hoc dissentunt } Legendum arbitror, neque illi, qui ab hoc dissentunt. *Lambin*.

³ Si omnia fato fierent ejusmodi } Legendum videtur, si omnia ita fierent &c. vel si omnia pacto fierent ejusmodi; vel si omnia ita fato fierent, ut &c. verum tamen nihil auserim

esse in nostra potestate, quin illa eveniant, quorum causæ fuerint: quibusdam autem in rebus, causis antegressis, in nostra tamen esse potestate, ut aliud aliter eveniat; hanc distinctionem utrique approbant: sed alteri censent, quibus in rebus quum causæ antecesserint, & ita, ut non sit in nostra potestate, ut aliter illa eveniant, illas fato fieri: quæ autem in nostra potestate sint, & ab his fatum abesse. * * *

XX. Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus, & de via declinantibus petere præsidium. Declinat, inquit, atomus. Primum cur? & aliam enim quandam vim motus habebunt à Democrito impulsione, quam plagam ille appellat; à te, Epicure, gravitatis, & ponderis. Quæ ergo

sim mutare. *Idem.*

4 Ita ut non sit in nostra potestate] Duas priores voculas omittunt *Eliens.* & *Victor.* Locum igitur sic lege: quibus in rebus, cum causa antecesserint, non sit in nostra potestate, ut aliter illæ eveniant, illas fato fieri. Res est clara. *Lambinus* vero rescribendum conjecit, quibus in rebus causa antecesserint, ita ut non sit in nostra potestate. Sed melior est nostra ratio, quæ *MSStis* Codicibus nititur. *Davies.*

5 Ab his fatum abesse] Quis non vider hic deesse alterum membrum, nempe tale quiddam: alteri, siue hæc siue illa causa antecesserint, à rebus fatum abesse. *LAMBIN.*

Ibid. Deesse aliquid notavit *Regii* Codicis *Librarius*, & manifesta sane est lacuna, cuius nos asteriscis indicium fecimus. *Davies.*

6 Aliam enim] Sic *Eliensis* noster & editio *Turnebiana*; nam vulgg. vocem ultimam nesciunt. *Idem.*

ergo nova causa in natura est, ¹ quæ declinet atomum? aut num fortiuntur inter se, quæ declinet, quæ non? aut cur minimo declinent intervallo, majore non? aut cur declinent uno minimo, non declinent duobus, aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare. Nam neque extrinsecus impulsam atomum loco moveri, & declinare dicis; neque in illo inani, per quod feratur atomus, quidquam fuisse causæ, cur ea non è regione ferretur; nec in ipsa atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita quum adtulisset nullam causam, quæ istam declinationem efficeret, tamen aliquid sibi dicere videtur, quum id dicat, quod omnium mentes ² adspernentur, ac respuant. Nec vero quisquam

¹ *Qua declinet Atomum*]

Aut legendum *qua declinet Atomus*, aut *declinet* idem sonat ac *declinare* faciat. Ea certe potestas verbis non raro tribuitur. *Virgilius* *Æn.* vii, 11.

*Dives inaccessas ubi Solis filia
lucos*

Affiduo resonat cantu.

Ubi *Servius*, *resonat*, inquit, *resonare facit.* *Apollonius Rhodius* *Argon.* I. 477.

— Ζεφὸν μίθ' ὅντα ποσειδάων κῆρ
ΟΙΔΑΝΕΙ ἐν ᾗθ' ἔστι.

Theophilus Antiochenus lib. I. pag. 21. 'Ο συντηράσας τὸ κῶ-
τος τ' ἡλλάσσης, καὶ ἡΧΩΝ τὰ
νόματα αὐτῆς. *Tertullianus*
Apol. cap. xxi. *Elementa ipsa*
FAMULARET, compescens procel-
las & freta ingrediens. Plura
congeremus ad *Tulc.* lib. III.
cap. 31. *Davies.*

² *Aspernentur, & respuant*
Nimirum ut sine causa fiat
aliquid, quod nec *Epicuro* nec
cuiquam *Physico* placet, quem-
admodum loquitur nostra su-
pra cap. 9. *Idem.*

quam magis confirmare mihi videtur non modo fatum, verum etiam necessitatem, & vim omnium rerum, sustulisseque motus animi voluntarios, quam hic, qui aliter obistere fato faretur se non potuisse, nisi ad has commenticias declinationes confugisset: nam ut essent atomi, quas quidem esse, mihi probari nullo modo potest, tamen declinationes istæ numquam explicarentur: nam si atomis, ut gravitate ferantur, tributum est necessitate naturæ, quod omne pondus, nulla re inpediente, moveatur & feratur necesse est; illud quoque necesse est, declinare quibusdam atomis, vel, si volunt, omnibus naturaliter * * *

1 *Omnibus naturaliter* ***] nuia servarunt *Agellius* N. A.
 In fine, non minus ac in reli- lib. vi. cap. 2. & *Macrobius*
 quis partibus, mancus & mu- Saturn. lib. II. cap. 12. quos
 tilus est hicce liber. Ex eo vide. *Davies*.
 tamen fragmenta quædam te-

HADRIANI TURNEBI
COMMENTARIUS

IN

CICERONIS

LIBRUM DE

FATO.

HADRIANI TURNEBI
COMMENTARIUS
IN
CICERONIS
LITURUM DE
F A T O

HADRIANI TURNEBI

COMMENTARIUS IN CICERONIS

LIBRUM de FATO.

CAP. I. **Q**UIA PERTINET] Perscriptis jam tribus à Cicerone de natura Deorum libris, absolutaque de Divinatione duobus libris disputatione, nunc quaestionem de Fato adjungit, ut totus ille philosophiae locus pertractatus sit. Pertinet autem, ut ait, ad partem illam philosophiae quae hominum mores studique conformat. Erant autem duae apud Philosophos affines & propinquae scholae, de quibus magnis contentionibus altercabantur: una *μετ' εὐμαρδίας*, id est de Fato, quae ad mores pertinebat: altera *μετ' ἀναγκῆς*, id est de eo quod fieri potest, aut non potest, quae ad dialecticam spectabat. Utraque quaestio eum ad scribendum impulit. Est autem haec continuatio sine principio, ut totus liber lacerus & mutilus & laciniosus passim est. Neque enim mihi persuadere possum, quia primordium libri apud Ciceronem esse. Suspicionem auget, quod in libris scriptis sic reperi: *Quia pertinet ad mores, quos ἄνθρωποι illi vocant*: ut aliquid antecessisse verisimile sit. Nam ad absolutionem sententiae aliquid deest: verbi gratia: *De fato nobis scribendum est, quia pertinet ad mores*. Reperi apud Macrobiū Saturn. lib. II. cap. 12. locum quendam festivum ex hoc de Fato libro, quem subscribere visum est. Nam cum esset apud se ad lacum Avernū Scipio, unaque Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex iis, qui eum salutatum venerant, invitasset, pluresque etiam invitaturus videretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas: acipenser iste paucorum hominum est. Pertinet autem haec quaestio ad mores, quia, si fatum est, cum in nostra potestate nihil relinquatur, nullus vel laudi, vel vituperationi locus erit: neque nobis ulla libera susceptio, aut voluntarium officium supererit, nulla praecipio proderit.

Moralem] Nomen istud, ut novum & insolens, reformidat: tum enim primum novabatur.

Explican-

Explicanda] Libri scripti habent pendente sententia, *Explicandaque*.

Vis ratioque enunciationum] Qua de re parum inter Chrysippum & Diodorum conveniebat, quemadmodum Cicero scribit lib. IX. Fam. Epist. IV. *Πασι δυνάτωρ με scito κατὰ Διόδωρον κρῖναι*: quapropter si venturus es, scito necesse esse te venire: si autem non es, τῶν ἀδυνάτων est te venire. Nunc vide, utra te *κεῖσιν* magis delectet, *Χρυσίππειά* ne, an hac quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, ociosi cum erimus, loquemur. Hoc etiam *κατὰ Χρυσίππου δυνάτωρ* est. Locus autem intelligendus est de iis enunciationibus, quæ de futuro aliquid, cuius necessarius eventus esse non videtur, pronunciant, ut *Sedebis, non sedebis*: & in proximo exemplo. *De iis rebus loquemur*: ut, si quis locum propius perspiciat, is statim nihil à Cicerone commissum intelligat. De iis autem pronunciatis sic iudicabat Diodorus, ut id solum fieri posse diceret, quod aut esset verum, aut futurum esset verum, ut, quicquid futurum esset, id fieri necesse esset: quicquid futurum non esset, id fieri non posset: Chrysippus autem ab eo dissentiens, quæ non essent futura, posse tamen fieri dicebat.

Ἀξιόμωτον] Vocabulum Stoicum. Stoicorum enim dialectica Ciceronis ætate florebat. *Ἀριστοτελες ἀπόφανον* appellat.

Quam vim habeant] Utrumne quod futurum dicunt sit necessarium, ut vult Diodorus: an fieri possit ut non eveniat, ut censet Chrysippus.

Totaque est λόγικη] Id est, tota istius *ἁπλῆς δυνάτωρ* quæstionis explicatio dialectica quædam est. Locus etiam iste ab *Ἀριστοτελε* in libro de Interpretatione tractatur. Idcirco autem istam *ἁπλῆς δυνάτωρ* controversiam adhibet, quia ad fati confirmationem sumptum Stoicorum erat, Omnem enunciationem veram vel falsam esse: quod in futuro non ita enucleate dilucidetur cernitur.

Quod autem] Disputatio ista Academica est contra propositum, instituto Arcefilæ, ut in Tusculanis disputationibus. Academici autem certamen cum Stoicis potissimum susceperant, quorum illa tempestate philosophia percrebruerat. Hoc libro Cicero contra eos differit, & firmamenta, quibus fatum esse probant, evertit. Nec vero ejus in eam partem accipienda argumentatio est, quasi fatum non esse affirmet, (quod quidem longe ab Academicorum dubitatione abest) verum ex iis, quæ Stoici adferunt, ad liquidum non probari. Quod si quis isti sermoni interfuisset Stoicæ rationis peritus & æmulus, disputationem instituisset, ut fecit in libris de natura deorum, & de Divinatione: in quibus perpetua in utranque partem explicatur oratio. Hirtius autem, qui quæstionem ad quam audiret posuerat,

IN CICERONIS LIBRUM DE FATO. 347

posuerat, institutionis alioqui Stoicæ non admodum fortasse gnarus, aut certe non æmulus, ex fatali calamitate, ut opinor, reipub. Romanæ in eum sermonem devenerat, ut diceret fato geri & evenire propemodum omnia sibi videri, & de fato quid Cicero sentiret, audire se velle. Contra quam sententiam Cicero disputat.

De natura Deorum] Id merito excusat: quia, cum hæc de Fato disputatio ad eundem locum philosophiæ pertineat, aliter tractari non debuit.

Quod cuique maxime] Nam similitudinem veri & probabilitatem sequebantur Academici, qui certo quicquam sciri prorsus negabant.

In Puteolano] Id est fundo, quem in agro Puteolano habebam. Hæc igitur disputatio in Puteolano Ciceronis habita est, ut in Varronis Cumano Academicæ disputationes disceptatæ. Alias etiam villas, Formianam, Pompeianam, Tusculanam possidebat.

Hirtius] Consul designatus cum Panfa. Ejus literatura t, non e postulat, cum ab hirtio deducatur. Proinde à Dione & Xiphilino Ipnos vocatur.

Iis studiis] Ne ineptum esse videatur cum eo habitum esse de philosophia sermonem, qui ab ea abhorreret & alienus esset.

Idque & sape alias] Scilicet fecimus: quod loquendi genus non raro solet in particula, *Idque*, usurpari.

Interventoribus] Qui interveniunt nobis aliquid agentibus interventores vocantur; qui domum nostram frequenter adveniunt, adventores. Hinc meretricula apud Plautum: Ne quis, inquit, adventor gravior abeat, quam adveniat.

Quasi legitima] Usitata nobis velut legis cujusdam præscripto. Nam propter translationem, *Quasi*, addidit.

CAP. II. *Quibus acceptis*] Auditis.

Exercitationes] Quotidianis enim pæne commentationibus declamandi se exercebat, & ad præturam Græce semper declamavit. Latine vero senior quoque. & quidem, Hirtio & Panfa Cofs. Declamandi assiduitatem declarat Tusc. lib. I. c. 4. *Ut enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit, sic hæc mihi nunc senilis est declamatio.*

Aliquid audire] Aliquam tuam scholam & disputationem de philosophia. Auditor Hirtius erit, non disputator.

Vel audire] Ut lubet, vel me dicentem audies, vel ipse declamabis: nam apud eum Hirtius & Panfa declamabant, quos grandes prætextatos appellare solebat. Hirtium & Dolabellam discipulos suos in epistola quadam ad Papyrium Pætum vocat. (IX. Fam. 16.) *Hirtium ego & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim*

enim te audivisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud eos coenitare.

Genere philosophia] Cum Academia nova, quæ contra id, quod se quisque sentire dicat, disputaret; lib. III. de Orat. cap. 19. tradit oratori conjunctissimam esse philosophiam Academicam & Aristoteleam, reliquas ei non necessarias: sed, si eximiam speciem facultatis adamet, aut Carneadeam aut Aristoteleam vim esse comprehendendam.

Subtilitatem] Subtiliter & acute ab Academia nova differere discit, cujus mira solertia & subtilitas erat in excogitandis rationibus & argumentis contra cujusque sententiam.

Possessio] Quoniam Academici & oratores sumus.

Utro frui] Conditio tibi sit optare vel declamantem, vel de philosophia disputantem audire.

Gratissimum] Mihi facis, vel mihi est.

Rhetorica] In neutro genere, ut *dialectica*, *mathematica*, *physica* dicere sæpenumero solet.

Contra propositum] Nam cum certi nihil esse dicerent Academici, quod aut sensibus, aut animo percipi posset, aspernarenturque omne animi & sensuum judicium, reliquum erat ut contra aliorum sententias disputarent. Ita sublata perceptione, contra propositum jam inde ab Arcefila disputare coeperant.

Tusculana] Disputationes potius quam quæstiones inscribi debent, ut ex hoc loco perspicui potest, vel Tusculanæ potius simpliciter, ut à Nonio semper citantur.

Ad quod audiam] Sic Tuscul. I, 23. Ex quo efficitur æternitas, nisi quid habes ad hæc.

Romanum hominum] Nam Græcorum philosophorum istæ disputationes erant, non hominum Romanorum, qui non tantoperè in philosophia versati erant.

Proinde ordire] Plurima hic deesse nemo non videt. Abest enim propositio Hirtii, multaque Stoicorum firmamenta factum probantia: quæ tamen, quia hodieque apud Plutarchum extant, plurimumque Ciceroni sic trunco ac mutilo lucis afferre possunt, à me subscribentur. In adversario genere, inquit, prima ac præcipua captio videtur esse, Nihil absque causa fieri, sed omnia fieri antecedentibus causis: altera, Mundum administrari natura, ipsum sibi consentientem & conspirantem: tertia, testimonium quoddam potius videtur esse. Advocatur enim primum divinatio, qua cum hominum opinione floret, tum in deo opt. max. re vera viget. Deinde in iis qua eveniunt, sapientum hominum approbatio, omnia recte ordineque fieri prædicantium. Postremo pervagatum illud, Pronunciatum omne verum vel falsum esse. Ista enim capita disputationis Stoicæ erant,

erant, quæ, ut captiosa *Plutarchus* censet, ita à *Cicerone* hic refutantur.

CAP. III. *Consideramus Hirti*] Veteres libri, *Constatum* est, ex quo illud, *Consideramus Hirti*, factum est, nec propter tantam loci labem emendatio ex facili fuerit. Hic autem *Cicero* refutat Stoicorum argumentum, quod ex continuatione conjunctioneque naturæ, quam *συμπάθεια* vocant, ad fatum probandum adferebant: sic enim ratiocinabantur, Partes omnes mundi naturali cognatione teneri inter se conspirantes & copulatas: proinde seriem esse causarum perpetuam, vi sese quoquoersum diffundente & propagante quadam contagione, & parte parti respondente, *Cicero* lib. II. de *Divin.* c. 15. *Qua ex conjunctione natura, & quasi concentu atque consensu, quam συμπάθεια Græci appellant, convenire potest fissum jecoris cum lucello meo.*

Antipatro] *Plinius* lib. VII. cap. 51. *Antipater*, inquit, *Sidonius* poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, & eo consumptus est satis longa senectâ. Idem scribitur à *Valerio* lib. I. cap. VIII, 16. extern.

In Brumali die] Id est bruma. *Plinius* lib. II. cap. 41. *Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii.* *Cicero* de *divin.* lib. II. cap. 14. *Pulegium aridum florescere ipso brumali die*, quod ad contagionem refert. Exemplum autem quoddam à *Posidonio* fuerat inductum, in quo valuisse dicebat vim syderis brumalis, eventu in illis hominibus testatam, quod, verbi gratia, frigidis morbis obnoxii fuerint.

Ægrotantibus fratribus] Quos idcirco, ut *Augustinus* lib. V. de *Civitate Dei* c. 2, 5. scribit, geminos esse consecerat *Hippocrates*, cum id ex constitutione & affectione cæli fataliter evenire *Posidonius* postea interpretatus sit. In libris, ut reor, de natura.

In Urina, in Unguibus] Medici ex quibusdam rebus & advenientes & ingravescentes morbos provident, & multas valetudinis secundæ & adversæ significationes & indicia habent, ex urinaque multa augurantur: interdum & ex unguibus. *Celsus* lib. II. cap. 6. *Illæ quoque, inquit, mortis indicia sunt, unguis digiti que pallidi, frigidus spiritus.* Quæ signa Stoici ad consensionem naturæ seriemque causarum consertarum referenda censebant.

Natura contagio] *Συμπάθεια*, id est, consensio convenientiaque naturæ, quæ tanquam contactu afficit. Negat autem ex contagione naturæ, quam concedit, fatum probari.

In aliis] In iis exemplis, quæ nec ad contagionem naturæ, nec ad artem & disciplinam referri possunt; sed quæ casu & forte fortuna evenerunt.

Illo naufrago] *Posidonius* homini cuidam, cujus nomen ne ipse

ipse quidem posuerat, prædictum fuisse scripserat, in aqua esse pereundum: is autem naufragium fecit, & in rivo postea lapsus est: aut, cum ei naufragium letumque ex aqua prædictum esset, in rivo lapsus est.

Icadio] *Icadium* *seuissimum* *piratam* fuisse (piratam enim hic prædonem Cicero vocat) scribit *Sext. Pompeius*. *Eixádior*, nisi fallor, *Suidas* vocat. In ejus crura ex spelunca saxum incidit, cum tamen vitam maritimam coleret.

Daphita] Qui, ut *Valerius* scribit lib. I. c. VIII, 8. extern. cum professione sophista esset, Delphis ad ludibrium *Apollinem* consuluit, an equum invenire posset, quem omnino nullum habebat: edita sors est, eum inventurum equum, quo periret. Itaque cum in regem *Attalum* incidisset, saepe contumeliis à se laceffitum, ejus jussu de saxo, cui nomen *EQUO* erat, præcipitatus est.

Strabo grammaticum fuisse scribit, & in monte *Thorace* suffixum in cruce, quod reges *Pergami* contumeliosis versibus incesleret: unde natum proverbium, *Cave Thoracem*. Refert & hoc in reges maledicum ejus epigramma.

Περφόριοι μὲν ὧλεται, δαπνιτῆματι γὰρ
Ἀστυμάχῳ, Ἀνδρῶν ἀρχῇ δὲ Φρυγίῃ.

Pace magistri] Nam *Posidonium* audierat. Lib. I. de natura Deorum, c. 3. Et principes illi *Diodotus*, *Philo*, *Antiochus*, *Posidonius*, à quibus instituti sumus.

Sunt quidem] Legendum videtur, *Sunt quædam absurda*.

De equo] In monte *Thorace*, qui *Magnesiæ* impendet, saxum, unde præcipitatus est *Daphitas*, equus vocabatur. *Daphidas* à *Valerio* & *Suida* vocatur.

Quadrigulas] *Apollinis* oraculo, ut *Valerius* ait, lib. I. cap. VIII, 9. *Philippus* rex *Macedonum* monitus fuit, ut à *quadriga* violentia salutem suam custodires. Itaque toto regno currus disjungi jusserat, eumque locum, qui in *Beotia* *Quadriga* dicitur, semper vitavit: nec tamen denuntiatum periculum evitare potuit. Nam *Pausanias* in capulo gladii, quo eum occidit, *quadrigam* habuit calatam. Hic autem *quadrigæ* non solum quatuor equos sine curru junctos significant, sed etiam currum, ut *Valerius* interpretatur. Oraculi verba fuerunt, ἀρμὰς φυλάττω. Locus, quem *Philippus* in *Beotia* semper vitabat, Ἀρμὰ dicebatur.

Sine nomine] Cujus nomen *Posidonius* non posuit, ut fortasse commentitium sit ad libidinem exemplum. Quanquam ex eo fatum nihil affirmatur. Nam cum esset prædictum eum in aqua periturum, fortem fides non est secuta, cum in rivo tantum sit lapsus: imo vero, quod naufragus enataverit, in aqua perire non debuit.

Pradonis] *Piratæ*.

Prædictum] Nam ex prædictis & divinatione fatum probari solet, ut contra ex fato divinatio. Igitur in exemplo nulla videtur fati comprobatio, cum divinatio nulla antecesserit: & alioqui enumerarit inter ea quæ præfagium fidem facerent aliquam fati.

Saxum] Non lapidis casu, sed saxi ruina & vastæ molis ei crura fracta comminutaque fuisse dicit.

Lato patebis] Non ad hoc tantum exemplum pertinebit.

Quid ergo] Complexio est, qua, quod in partitione superiore Cicero posuerat, conficit, exempla à Posidonio adducta ad naturam aut fortunam omnino referri posse. Estque locus integerrimus, quod tamen nonnullis non videtur.

CAP. IV. *Cum bona gratia*] Levi ista refutatione in eum contenti sumus, ne, si infestius acriusque instemus, in eum iniquiores esse videamur, quem non offendere, cui parcere, magistro præsertim, debeamus.

Laqueos] Captiosas & fallaces conclusiones: nam hæc argumenta libello de Fato *Plutarchus* etiam *σπρίσματα* vocat.

De ipsa rerum contagione] De qua jam Posidonio respondimus: sed quia à Chrysippo idem argumentum adfertur, diluendum est; reliqua deinceps firmamenta evertemus. Contagionem vocat rerum convenientiam ex conjunctione naturæ & quodam tanquam contactu, cum ipsa rerum natura continuata sit & cohærens. *Συμπύθειαι* appellare solent. Id enim est quod *Plutarchus* ex Stoicorum sententia in libello de Fato scripsit, mundum sibi consentire & conspirare. Eodem autem ad divinationis confirmationem argumento Stoici uti solebant. In quibusdam libris *Cognitione* legitur.

Alios esse salubres] Ut Crotonem urbem.

Pestilentes] Ut Sardiniam.

Redundantes] Superfluentes nimiaque pituita suffusos: quales qui lacustria & palustria incolunt. Varios autem habitus locorum *Hippocratus* diligenter in libello de Aëre, locis, & aquis, notavit.

Tenne cælum] Aër tenuis & liquidus, quia tenue etiam solum est, ut scribit *Thucydides*, ex quo subtilis aspiratio. De salubritate & temperie cœli Attici *Plato* in *Timæo* ita scribit: Ταύτω οὖν διὰ τὴν εὐρυπνοίαν τὴν διακρίσιν καὶ σύνταξιν ἢ πρὸς ἡμᾶς διακρίσιν κατὰ κλίμα, ἐκλεξαμένη τόπον ἐν ᾧ γίγνηται, τὴν εὐκρασίαν τῶν ἀέρων ἐν αὐτῷ κατεδύσκει, ὅτι φρονιμωτέρους ἀνδρας οἶσιν. Cælum autem aër plerunque dicitur. *Plinius* H, N. lib. II. c. 38. Namque & hoc cælum appellavere majores, quod alio nomine aëra.

Crassum Thebis] Hinc Horatianum illud lib. II. Ep. I, 244.

Bæotum in crasso juxares aere natum.

352 HADRIANI TURNEBI Commentarius

In aëre autem crasso stupidi & obtusi plerunque sunt qui nascuntur: quod tamen perpetuum non est: & *Juvénalis* scribit, Sat. X, 50.

Summos posse viros, & magna exempla daturos

Vervecum in patria, crassoque sub aere nasci.

Pingues Thebani] Tardi & hebetes. Cicero: *Quod ipsi Antiocho pingue videbatur.* Horatius Sermon. II. Eclog. VI, 14.

Pingue pecus domino facias, & cætera, præter

Ingenium.

Proinde veteres in Bæotorum stuporem cavillantes, *Suam Bæoticam* dicebant.

Es valentes] Robusti, fortes. Infra: *In qua tibi cum Diodoro valente dialectico magna luctatio est.* In cælo autem crasso & concreto corpora & proceriora, & firmiora adolescunt.

Tenuis cælum] Quavis sit egregia habilitas ingeniorum in tenui cælo ad percipiendam philosophiam, & ex eo proclivitas & propensio, loci tamen contagio à voluntate disjuncta est hunc vel illum audiendi.

Arcefilam] Ἀρκεσίλαος Græce vocatur, qui Dorico more à Latinis Arcefilas appellatur: ut Ἀκυσίλαος à Cicerone in libris de Oratore Acusilas vocatur. Zeno princeps Stoicæ disciplinæ fuit: Arcefilas auctor Academiæ novæ: Theophrastus Peripateticus, auditor Aristotelis fuit. Hos tres nominat, quod eodem tempore philosophiam Athenis docuerunt, quanquam Theophrastus Zenonem, Zeno Arcefilam anteibat ætate.

Neque crassum] In quo valentiores nasci solent, & ad certationes corporum aptiores.

Nemea] Ex Nemeæo potius quam Isthmio certamine.

Adferre potest] Impellere.

In porticu Pompeii] Ambulationem juxta theatrum suum Pompeius centum columnis suspensam extruxerat, amœnam proceritate assitarum platanorum. Propert. lib. II. El. XXIII, 45.

Scilicet umbrosus sordet Pompeia columnis

Porticus, aulais nobilis Attalicis.

Ovidius:

Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra,

Cum sol Herculei terga leonis adis.

In campo] Martio. Cicero: *Ut M. Lepidus, cum cæteris in Campo se exercentibus in herba ipse recubisset.* Vellem hoc esset, inquit, laborare. Illis in locis se plerunque ociosi ambulando delectabant.

Idibus] Medio mense potius quam primo.

Ut igitur] Totus iste locus in Chrysippum, non in Posidonium confertur, quem jam cum bona, ut dixit, gratia dimisit. Contagionem affectionis astrorum, ut loci & cæli, ad quasdam

IN CICERONIS Librum DE FATO. 353

quasdam res pertinere fatetur: ad voluntarias impulsiones negat. Nam Chrysippus in tractanda contagione, qua fatum comprobabat, astrorum affectionem & coeli constitutionem, unde mathematici prædicta sua ducunt, multum posse argumentatus fuerat.

Affectio astrorum] Ποιὰ χρίσις καὶ ἀστέρις, id est, eorum inter se comparatio ex aspectu triquetro, quadrato, sextili, aliisque id genus, quæ solent mathematici in genituris observare.

Ad omnes non valebit] Ad motus voluntarios, qui liberi & arbitrarii, non obnoxii neque coacti.

Quid mirum est has dissimilitudines] Hæc argumentatio non efficit quod vult Chrysippus, quia ista naturales causas habent, quibus obnoxiam docere deberet esse voluntatem.

CAP. V. *Qua de re agatur*] Quid in controversiam veniat, & de quo ambigatur. Verbum jurisconsultorum. Cicero Topic. cap. 25. *Sed quæ ex statu contentio efficitur, eam Græci περιεργασίαν vocant, mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, quæ de re agitur, vocari.* Non videt igitur quid agatur & de quo dubitetur Chrysippus. Quæritur enim, an ut multarum rerum naturales causæ sunt, sic nostrarum appetitionum causæ sint antecedentes & naturales.

Causa consistat] Quæstio & controversia versetur.

Antecedentes] Προγενετικὰ αἰτία significat, quæ etiam ἀνεξαρτήτως dicuntur, differuntque ab iis quæ συνεγενετικὰ dicuntur, id est, continentes causæ, cohibentes in se efficientiam naturalem: suntque vocabula Stoica, quæ à Stoicis medici mutuati sunt. Ab iis autem causis voluntas & appetitio immunis est, cujus libera est & soluta susceptio.

In nostra potestate] Quod ἐφ' ἡμῶν Stoici appellant. Libertatem enim voluntatis Fati assertores nonnulli, ut Chrysippus & plerique Stoici, retinent, qui fatum non ex necessariis & principalibus causis necunt, sed ex iis quæ præcursionem afferunt, & antecessionem, sine quibus res effici non possit. Cicero: *Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum, & quadam afferunt per se adjumenta, etsi non necessaria: ut amor congressio causam attulerit, amor flagitio.* Ex hoc genere causarum ex æternitate pendentium fatum à Stoicis necitur.

In nobis] In nostra potestate.

Cogi] Confici. Cicero de Legibus: *Sunt autem ea quæ posui, ex quibus id quod volumus efficitur & cogitur.*

Ut ne sedeamus quidem] Quod voluntariam causam habet, non naturalem, cum ab appetitione & susceptione animi libera proficiscatur, non à necessaria impulsione.

Principalibus] Κυρίαις καὶ συνεγενετικαῖς αἰτίαις, ut Stoici loquuntur, quæ quidem efficienter rem aliquam antecedunt. Aliud

354 HADRIANI TURNEBI Commentarius
est principale, quo Lucretius utitur V, 247. nam à principio
deducitur.

Principiale aliquod tempus, clademque futuram.

Stilponem] Veteres libri *Stilphonem* habent, ut apud Teren-
tium: *Stilphonem*, inquam, noveras? atque ita hic scribendum
puto. Nam quanquam Σίλπων Græce dicitur, tamen more
Latinis usitato aspiratur anhelaturque Stilpho. Sic ζῦπις à
Latinis dicuntur gryphes, τροφῆται trophæum, Αζυππιῶι apud
Herodotum, à *Mela* Arymphæi. Hic autem Stilbo à Cicerone
in Academicis dicitur, qui non solum Megarensis fuit, verum
etiam secta Megaricus. Nam Megarici quidam philosophi ab
Euclide sunt appellati, qui postea εἰσακτῆς & ἀγλακτῆς vocati
sunt. Hic nescio quis *Megareon* legit: quod etsi non improbo,
tamen, ut in veteribus libris reperi, *Megaricum* lego.

Acutum] Acutus enim disputator fuit subtilisque diale-
cticus.

Ebriosum] Proclivem & propensum ad ebrietatem; quæ e-
tiam in mulieroso proclivitas est: hinc mulierositas & ebrio-
sitas. *Cicero* IV. *Tusculana* cap. XI.

Socratem] Idem à *Cicerone* IV. *Tusculana* c. 37. scribitur, &
ab *Alexandro* Aphrodisiensi p. 164. his verbis, Εἰπόντος τοῦ
Ζωπύρου τῷ φυσιογνώμονος περὶ Σωκράτους τῷ φιλοσόφῳ ἅτοπα πνα
καὶ πλεῖστον ἀφίστηται τῆς σωφροσύνης αὐτοῦ τῆς κατὰ τὸν βίον, καὶ
ἐπὶ τοῦτοις ἔσθ' ὅτι περὶ τοῦ Σωκράτους καταμολυνεῖν, ὅθεν εἶπεν ὁ
Σωκράτης ἐψεύδεται τὸν Ζώπυρον. ἢ γὰρ ἂν τοῦτο ὅσον ἐπὶ τῇ φύ-
σει, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἐκ φιλοσοφίας ἀσκήσεως ἀμείνων ἐγένετο, id est,
Cum igitur Zopyrus physiognomon de Socrate philosopho improba
quidam & ab ejus instituta vita plurimum abhorrentia dixisset,
ab eisque, qui una cum Socrate erant, eo nomine derisus esset,
nihil illum falli Socrates dixit, quod talis per naturam futurus
fuerit, nisi disciplina philosophia & commensatione naturam e-
domuisset. Docet autem in quibusdam quæ antegressas habent
causas, nullam tamen inesse necessitatem fatalem, cum ratione
& consilio & disciplina & studio regi temperarique possint,
atque adeo in totum tolli.

Notaris] Probro coram affecerit, vitiis ejus in conventu
notatis.

Physiognomon] Qui hominum mores naturalesque ex corpore,
oculis, vultu, fronte pernoscere solet. Iis enim ex partibus
potissimum augurantur mores atque naturam physiognomo-
nes, qui & metoposcopi vocantur. *Tranquillus* in *Tito* c. 2.
Quo quidem tempore aiunt metoposcopum à *Narcisso* *Clandii*
liberto adhibitum, ut *Britannicum* inspiceret.

Bardum] Stultum & ingenio tardum. *Sext.* *Pompeius* &
Nonius explicant a vocabulo Græco βάρδος.

Fugula

Jugula] Duo enim homini utrinque solent ad claves esse jugula sese cava: jugula in alio genere animantium non sunt. Plinius XI. 43. *Terrestrium solus homo bipes, uni juguli, humeri: cæteris armi.* Est autem dexter jugulus & sinister. Hinc illud de Adriano imperatore refertur: Ἐδοξε δὲ ὅτι περὶ τῶν ἡμέρων ἐκείνης πῦρ ἐκ τῶ ὕδατος ἐν τῇ αἰθρία ἐκ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν ἀριστέραν αὐτοῦ σφαγὴν ἐμπέσῃ, καὶ ἐπὶ τὴν δεξιὰν παρελθῇ.

Obstructus] Ut interceptus esset spiritus, nec ei liber com-
meatus pateret: eaque esset in eo causa tarditatis.

Alcibiades] Aut quod puerorum amator esset Socrates, aut quod nullum in eo vestigium libidinis Alcibiades sensisset, a quo sic aliquando surrexisset, ut si cum parente cubuisset.

Tolli, ut is ipse] Propensio, quæ a naturalibus causis profiscitur, proclivitas naturæ est: avocatio ab ea, studio & disciplina fit, cum etiam voluntatis inductione emendetur: tantum abest, ut voluntas naturalibus causis obnoxia sit.

Quæ tolluntur omnia] Posito fato & ex divinatione constituto, nullus relinqueretur locus voluntati, studio, disciplinæ. Divinatio enim non erit, nisi quæcunque futura prædicentur, necessario eveniant.

Ex divinationis ratione] Alterum caput, quo Stoici confirmant fatum: Divinatio est, igitur fatum: istudque reciprocatur, si fatum est, esse divinatio videtur. Hujus firmanenti Plutarchus in libello de Fato meminit: locus autem tam de oraculis deorum, quam de mathematicorum prædictionibus intelligi debet. Divinatio autem constat ex earum causarum notatione & observatione, quarum serie fatum conæstitur.

CAP. VI. *Percepta*] Sic veteres libri, magisque vim & significationem vocabuli Græci *perceptum* quam *præceptum* attingere videtur. Sunt igitur *percepta*, observata, notata, spectata præcepta: alioqui apud *Ciceronem* ad comprehensionem hoc verbum pertinet, quam Græci κατέληψιν appellant. Θεωρημα porro vocabulum est mathematicum, ut ex *Euclide* intelligi potest, ut & πρόβλημα. Addit vocabulum Græcum ad ambiguitatem tollendam, ne de comprehensione & perceptione quavis loqui videretur.

Oriente canicula] Quod sidus ferventissimum est, æstuque omnia vaporat, & aquas siccatur.

Cum Diodoro] Diodorus is fuit, qui cognomento Cronus appellatus est, philosophus ex Megarica schola eorum, qui ἱερακίδι & ἀγλαϊκῇ dicebantur: quem sic admiratus, est *Calimachus*, ut in epigrammate scripserit, — Αὐτὸς ὁ Μάμμος

Ἐγράψεν ἐν τοῖς τοῖς, ὁ Κρόνῳ ἐπὶ σφός.

Hujus Diodori dialectica imbutus Arcefilas fuerat, quod declarat Sillographi *παρωδία*. Πρόδῃ Πλάτων, ὅπῃδιν Πύρρων, μέσσοις Διόδωρος; vixitque ante Arcefilam & Chrysippum. Hoc autem loco explicat rationem enunciationum, quæ de re futura, deque eo quod fieri possit, aut non possit, aliquid dicunt, quod in procæmio pollicitus est.

Luctatio] Obtinere enim contendis contra ejus sententiam, quæ non sunt futura, tamen fieri posse, cum ex divinatione nunc ejus sententiam imprudens confirmes.

Connectitur] *Ἐξ συνημμένων* Stoici appellant, quorum dialectica Cicero utitur.

Si Fabius] Nomen Fabii in exemplis hominum liberorum usurpare veteres solebant. Cicero lib. II. de Divin. cap. 34. *Q. Fabi, te mihi in auspicio esse volo.* In Topicis, *Si ita Fabia pecunia legata est à viro.* In servis Manium dicere solebant. Cato de re Rustica: *Cum diviis volentibus, quodque bene eveniat, Mando tibi, Mani.*

Conjunctio] *Συνεπιλεγμένοι* vocatur a Stoicis. Copulationem dicere solemus.

Omne ergo quod falsum] Quod Diodoro videtur, Chrysippo refragante, sed posita divinatione, confirmatoque fato, ista se necessitate constringente, & in has angustias se redigente.

CAP. VII. *Ille enim*] Hac in re quam secum pugnet Chrysippus, nec se explicare queat, sic *Plutarchus* exponit in libro de Repugnantiis Stoicis, p. 1055. Ὁ δὲ τῶν δυνατῶν λόγος πρὸς τὸ εἰμαρμένης λόγον αὐτῶ πῶς ἔμαχόμερός ἐστι; εἰ γὰρ οὐκ ἐστὶ δυνατόν, ὅπερ ἢ ἐστὶ ἀληθές, ἢ ἔστι, κατὰ Διόδωρον, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐπιδεικνύει τὴ γνῶσιν, καὶ μὴ μέλλει γινώσκειν, δυνατόν ἐστι, ἔστι δυνατόν πολλὰ τῶν μὴ κατ' εἰμαρμένην ἀνίκητον ἔστι ἀνικησία καὶ ἀνελπίστη ἀπάντη, ἢ εἰμαρμένης δύναμιν ἀπολλύσιν ἢ πύπτῃ, εἰάν τις Χρύσιππος, εἴη, τὸ ἐπιδεικνύει τὴ γνῶσιν, πελάγεις εἰς τὸ ἀδύνατον ἐμπιστεύει καὶ πᾶν μὲν ἀληθές ἀναγκαῖον ἔστι τῇ κυρωτικῇ πεισῶν ἀνάγκῃ κατεπιλημμένον· πᾶν δὲ ψευδὲς ἀδύνατον, τὴν μετρίαν ἔχον αἰτίαν ἀνελπίστουσαν αὐτῷ πρὸς τὸ ἀληθές γινώσκειν ἢ γὰρ ἐν ψαλᾷ πειρωμένον ἐστὶν ἀποθανεῖν, πῶς οἶόν τι τῷ ἐπιδεικνύειν εἶναι τὸ ἐν γῇ ἀποθανεῖν. Illa autem de eo quod fieri potest disputatio, nonne, obsecro te, plane cum sati disputatione pugnat? Etenim si non est pote quod verum aut est, aut erit, ut Diodorus sensit, sed omne cui contingere potest ut eveniat, etiam si eventurum non sit, fieri tamen potest, multa profecto numerabuntur in iis quæ fieri possunt, quæ non insuperabili, non omnium victori, dormitorique fato obnoxia erunt, vel sati jus omne subverteret: aut si tale sit quale Chrysippus censeat, sapenumero id in quod cadit ut evenire possit, in id quod factu nefas incidet,

ac quicquid verum est, illud idem necessarium erit. necessitateque omnium valentissima & verissima irretitum tenebitur: quicquid falsum, factu nefas, gravissima intercedente causa ne verum evadat: nam cui in mari fatum est mori, quo tandem pacto ei eveniet ut in terra moriatur?

Frangi hanc gemmam] Quam in anulo Cicero habebat.

Cypselum] Nomen habuit a Cypsela, id est cumera, in qua latuit, exploratoresque effugit. *Herodotus*, a quo historia narratur, annorum non meminit, sed sortem primum Bacchiadis, deinde Eetioni Cypseli patri editam refert: ut vel alium scriptorem Cicero sit secutus, vel *millesimo ante anno* pro multo ante dicat, quam sententiam magis omnino probō.

At si ista comprobabis] Si veram statues divinationem vatumque effata & oracula.

Et quæ falsa] Quod paulo ante ex divinatione complectebatur, cum ita scripsit; *Omne igitur quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest.*

In his habemus] Jam enim id confecimus.

Ut si dicatur] Si quæ falsa in futuris dicuntur, fieri non possunt, & si prædicta comprobanda sunt, ut Chrysippus comprobat, in Diodori sententiam invitus incidit. Sensus est, si comprobas divina prædicta, Chrysippe, necessarium dicas eodem modo regnaturum Cypselum Corinthi, (eveniet enim) ut si dicatur, Africanum potiturum Carthagine, quod evenit postea, ea enim potitus est: & si dicatur vere de futuro, idque futurum sit: quæ tota Diodori sententia est, qui verum in futuro censet tantum quod futurum sit, idque necessarium. Ita invitus delaberis in Diodori sententiam.

Carthagine] More antiquo libri quidam veteres *Carthaginem* accusandi casu habent.

Connectitur] Συνημμένον Stoici vocant connexum, nos conditionalem propositionem. Est autem apud Stoicos, quorum dialecticis Cicero imbutus erat, primus conclusionis modus, cum assumitur primum, ut sequatur annexum.

Dissentienti à magistro] Nam propter immutabilitatem præterita censere videbatur necessaria Chrysippus, cum in ea ne deus quidem ullum jus habeat, præterquam oblivionis. At Cleanthes ejus magister necessitatem ex natura rerum potius, quam ex immutabili temporis conditione metiebatur. Itaque natus est Fabius oriente canicula, ei necessarium non videbatur: nec id de liberis tantum causis intelligebat: quod Ciceronis exemplum satis declarat.

Quoniam id Chrysippo] Si necessarium est quod in connexo primum est, quod annectitur etiam necessarium esse tradunt. Quod & hic Cicero argumentatur, cum exceptione

tamen, quod probet acumen Chrysippi, id in omnibus non valere existimantis, sed in multis videri censentis, ex conditione potius quam ex natura: aut aliquas certe argutias adducebat Chrysippus, quales in logicam multas conjecerat, etiam nonnunquam incredibiles & fallas: cujusmodi est istud apud *Plutarchum*: Τὸ γὰρ ὃ λέγεται συμπλεγμένον δι' ἀντικειμένων μὴ φάναι ψεύδους εὐπότως εἶναι, λόγους δὲ πάλιν αὐτὸ φάναι πῶς, ἀληθὲς πὶ ἀληθεύοντα καὶ πῶς ἀγωγὰς ἀληθείας ἔχοντα, ἐπὶ ὅτι καὶ τὰ ἀντικείμενα τῶν συμπλεγμάτων ἔχειν ἀληθῆ, πῶς δὲ ἀληθείας, ἢ πῶς πῶς οὐκ ἀνατρίπτει πρόληψιν.

Sed tamen] Si ex connexo forte necessario non semper sequitur annexum necessarium, argumentabimur, si causa naturalis est cur non moriatur in mari, in mari non moriturum.

Si naturalis] Αἰὼν φυσικόν, quod *Περὶ ἀφροδισιασίων* vocat *Aphrodisiensis*. Causæ autem hæ sunt inclusæ in rerum natura atque mundo, ut Stoici censent. Nec hic Cicero assentitur Diodoro, sed ex divinationis comprobatione docet Chrysippum in Diodori sententiam incidere.

CAP. VIII *Æstuans*] Saragens valdeque laborans, nec tamen se extricans, ab æstu ductum Sic alio hujus libri loco Cicero loquebatur, qui à Gellio affertur: *Chrysippus æstuans laboransque quonam pacto explicet & fato omnia fieri, & esse aliquid in nobis, intricatur hoc modo*. Lib. VI. c. 2.

Falli sperat] Joculariter dicit Chrysippum sperare se fucum esse facturum astrologis. Falli autem pro falsum iri, vel falli posse dixit, ut ad Atticum: *Cato tamen affirmat se vivo illum non triumphare*, id est, non triumphaturum.

Chaldeo] Id est, mathematicos: genethliaci enim omnes, qui ex natalitio sidere futura præfagiunt, Chaldæi vocantur: quod enim illa natio siderum observandorum peritissima fuit, factum est, ut mathematici ita vocarentur. Chaldæorum enim artem per totam Asiam Berosus sparserat, & ex eo vocabulum increbuerat. *Vitruvius*: *Berosus, qui à Chaldæorum civitate sive natione progressus in Asiam, disciplinam Chaldaicam patefecit, ita est professus*.

Conjunctionibus] Conjunctiones copulationes significant, ut in *Topicis*. Deinde addunt conjunctionum negantiam, sic: Non & hoc est & illud non est. Supra, *Ergo hæc quoque conjunctio est ex repugnantibus*, Est Fabius & in mari Fabius morietur. Hic pro connexionibus usus est: quod, ut opinor, eadem utriusque sit necessitas, conjunctionis & connexionis.

Si quis natus] Proinde quasi plus in iis enuntiatis necessitatis lateat quam in aliis, quæ sunt tamen *ισοδυναμούντα*.

Ne ipse incidat] Ne in Diodori sententiam labatur.

Infini-

Infinitarum] Communium & universarum, ut quæstiones infinitæ dicuntur, quæ theses sunt: nisi si quis pro indefinitis forte censeat intelligi.

Conjunctionem] Nam repugnantia pronunciata sunt ex conjunctis, non ex connexis, idcirco dixit *conjunctionum negationem*, in Topicis *conjunctionum negantiam*: hoc modo, Et Fabius sub canicula natus est, & in mari morietur.

Cur idem medici] Nam hoc genus orationis insolens est & ignotum medicis, geometris & reliquis: neque percepta artis quicquam hac formula concepit, quam Chrylippus dicitur.

Perseptum in arte] Quæ antea vocavit percepta: ut locus fidem faciat *percepta* potius quam *præcepta* legi debere.

Vena] Ut apud Satyricum, *Tange mihi venas*. Veteres & vulgus arterias a venis nihil distinguebat. Venas igitur arterias dicit, quæ micant continenter in corpore.

Geometras] Ut apud Fabium libro primo, sic hoc loco, astrologia geometriæ pars est: & in prima Tusculana geometria & arithmetica artes omnes mathematicas complectuntur.

Maximi orbis] Ut æquator, zodiacus, meridianus: alii minores, tropici, arctici.

Medii] In duas æquales partes.

Quid est quod] Cum in iis pronuntiatis locutionis, non sententiæ, mutatio tantum sit: sunt enim, ut jam dixi, *ἰσχυρὰ καὶ ἀντιθέτα*. Quo autem pacto ex connexis repugnantia fiant, explicat Boetius in Topicis.

Distortius] Quod rectum esse videatur in connexis & conjunctis genus orationis, in repugnantibus tanquam depravatum & distortum: quumque in disputationibus genus istud Stoici frequentarent, idcirco in Tusculanis eos contortius concludere dicit: & lib. II. de Divin. c. 51. sic scribit, *Deinde contorquent & ita concludunt*, non igitur sunt dii, nec significant futura. Nec alia de causa *Stoicorum dumeta*, ut arbitror, dicit, quam quod in hoc dicendi genere inest asperitas quædam.

Stoicorum causam] Ne Stoicorum præcepta labefactare videantur, si aliter enuncient.

Majus] Difficilius. In Paradoxis: *Quod eo majus est illi.*

Contortiones] Quæ ex repugnantibus contextuntur. Id genus orationis dilucide declarat Ciceronis locus lib. II. de Divin. cap. 15. *Deinde contorquent, & ita concludunt*: Non igitur sunt dii, nec significant futura.

Signorum] Eorum ars.

CAP. IX. *Sed ad illam*] Explicat sententiam Diodori, qua Chrylippo respondere potest. Diodorus autem fatum non inducit, sed in enunciatis vim verborum interpretatur, non

causarum seriem ponit, cum tamen ex vi verborum & ex enuntiationibus fatum confirmaret Chrysippus. Hæc autem Diodori contentio tota ad logicen, ut initio dixit, pertinet.

Contentionem] Contendit enim, si quid in futuro verum sit, non posse non evenire. Libros ~~de divinatione~~ *de divinatione* Chrysippus scripserat, in quibus magna illi cum Diodoro luctatio erat.

Quod fieri possit] Sitne ejusmodi ut necessario, ut Diodoro videtur, eveniat, an ut non sit necesse evenire, quæ Chrysippi sententia est.

Quid valeat] Quæ vis sit eorum enunciatorum, in quibus quid fieri posse dicitur.

Diodoro] Quod fieri possit, censet Diodorus immutabilitatem & necessitatem habere, nec fieri posse quin eveniat.

Attingit] Ad hanc sententiam, de qua quæri solet, pertinet, quæ sunt necesse esse fieri.

Sed in factis] Non item, ut in præteritis apparere in futuris immutabilitatem & necessitatem, sed latere, cum tamen nihilo minor sit, quæ non esse videbatur in plerisque.

Commutatio] Ut si verum sit futurum aliquid, id omnino evenire sit necesse; & si enunciatum de futuro verum sit, non possit in falsum commutari. Ut enim quærebatur, possetne eloquentia in infantiam commutari, & virtus in vitium converti, in hominum doctorum disputationibus: item quoque possetne verum in falsum converti: quod plane Diodorus negat.

Moriatur Scipio] Æmilianus, qui cum Flacco, Graccho, & Carboni adversatus esset, fortis valensque, in cubiculo mortuus inventus est postridie. Ei vim Carbo attulisse existimatus, ut scribit Cicero ad Pætum: quod & hic sequi videtur. Alii venenum ei ab uxore Sempronîa Gracchi sorore datum suspicati sunt.

Moriatur noctu] Quod tamen in speciem minus necessarium esse videtur, quam Moriatur: propterea quod omnes mortales hac conditione nati sunt, ut moriendum sit eis. Contendit tamen Diodorus non minus esse necesse.

Ex eo quia] Nam ex factis, quæ futura fuerint, intelligimus.

Nec minus necesse] Sic libri veteres habent, ut non sit temere mutanda lectio. Dilucidam sententiam magis reddunt, & aliam faciunt, qui *Magis* legunt. Cæterum sententia esse potest, Nec magis, nec minus esse necessarium, Moriatur, quam, illo modo morietur: legi potest, *Nec minus, quam necesse mori Scipioni, illo modo mori.*

Nec cum hac ita sunt] Quanquam enuntiationes necessitatem veri vel falsi habent, ut Diodorus censet, non tamen ea
de

de causa fatum fuerit: quod dum timeret Epicurus, & omnem enunciationem veram vel falsam esse negavit, & motum quendam commentitium declinationis atomorum induxit.

Extimescat] Quod confirmari putabat, si omnis enunciatio vera vel falsa esset.

Ab atomis] Ab atomorum declinatione, cujus ope fatum tollit, cum declinatio a naturalibus impulsionebus, & necessariis causis voluntatem liberet. *Lucretius* lib. II, 251.

Denique si semper motus connectitur omnis,

Et vetere exoritur semper novus ordine certo,

Nec declinando faciunt primordia motus

Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,

Ex infinito ne causam causa sequatur:

Libera per terras unde hac animantibus extat.

Unde hæc est, inquam, fatis avulsa voluntas,

Per quam progredimur quo ducit quemque voluptas?

De via deducas] Nam via ponderum, ut aromorum, è regione est, & ad perpendicularum: nunc Epicurus declinationem inducit incerta regione, & incerto tempore, ut voluntatis libertatem retineat. *Lucretius* lib. II, 217.

Corpora cum deorsum recta per inane feruntur

Ponderibus propriis, incerto tempore ferme,

Incertisque locis spatio decedere paulum:

Tantum quod momen mutatum dicere possis.

Inenodabiles] Quas enodare nemo possit, quibus se nemo possit expedire.

Ut sine causa fiat] Quia declinationis nullam causam Epicurus affert, ut aliorum motuum. Moveri per inane profundum, verbi gratia, individua corpuscula dicit propter pondus, & refilire in concursibus ex plaga: ut illorum duorum motuum causæ sint, pondus & plaga; declinationis autem quam afferre tandem causam potest? Itaque in ea & a Cicerone, & ab omnibus Stoicis valde exagitur & vexatur: *Plutarchus* τῆς αὐτῆς ψυχῆς ψυχῆς. *Epicurus* μὲν γὰρ ἐπὶ ἀκαρῆς ἐκκλίνας τῇ αὐτῇ συνχωρεῖσιν, ὡς ἀνάγκη ἐκτρέφειν αἰσθησὶν αὐτῶν & μὴ ὄντος, Et Epicurei sibi conscii culpx, timide eam ponebant, & minimam sibi concedi postulabant. *Lucretius* lib. II, 243.

Quare etiam atque etiam paulum inclinare necesse est

Corpora, nec plusquam minimum, ne fingere motus

Obliquos videamur, & id res vera refutet.

Nanque hoc in promptu manifestumque esse videmus.

Pondera quantum in se est non posse obliqua meare,

E supero cum precipitant, quod cernere possis.

Sed nihil omnino recta regione viai

Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?

De nihilo] Nam si declinatio ista sine causa est, de nihilo erit: ex quo fiet ut aliquid de nihilo sit, quod nec physici, nec ipse Epicurus voluit. *Lucretius* lib. I, 151.

Nullam rem de nihilo gigni divinitus unquam.

Per inanitatem] Per inane. Duo enim Epicurus principia ponit, atomos & inane.

E regione] Ad rectas lineas, ad perpendiculum, exadversum, quod Epicurus *κατὰ καθέκαστα* dixit.

Alterum declinat] Non enim causari poterit quid sit quod atomus una recta moveatur, altera oblique, quod tamen ei suscipiendum erit.

Licet enim Epicuro] Quod non concedit tamen, fatum veritus. Putat enim, si omnis enuntiatio sit vera aut falsa, fatum fore, cum esse vera aut falsa sine antegressis causis, & ex naturæ necessitate manantibus non possit: quod falsum est. Nam causæ voluntariæ esse possunt, ut in Academiam descendendi.

Non enim aternis] Ex quibus consertum & contextum fatum esse oportet.

Descendit] Erat enim in declivi Academia, Athenæ in edito.

Carneades] Novæ Academiæ philosophus, disputator acerrimus.

Sine causis] Voluntariis, quæ ab animi inductione, impulsionem & ratiocinationem proficiunt, quæ fortuito antegrediuntur. Nec hic Diodorum Cicero relinquit, cum ex ratione Diodori Epicureos Stoicis respondere nullo negotio posse ostendit: nec Diodorus necessarias causas ponebat, sed quæ vis earum enunciationum esset, in quibus aliquid fieri posse aut non posse dicebatur, quærebat.

Fortuito antegressas] In quibus nulla est necessitas fatalis.

Et inter causas] Quæ necessariæ sunt, & necessario efficiunt.

Cohibentes] Continentes. *Συνεχτικά* *αἴτια* Græci vocant, ab illis, quæ *ἀνταρκατικά* & *τὰ ἐντὸς αἴτια* dicuntur diversa.

Efficientiam] Vim efficiendi. Cicero in Topicis. *Causarum* igitur genera duo sunt: unum quod vi sua id quod sub ea subiectum est certe efficit, ut ignis accendit.

Ita & semper] Sine causis necessariis, ex æterno verum fuit, ut inquit ex sententia Diodori, Morietur Epicurus.

Archonte Pitharaso] Annui archontes apud Athenienses erant, ex quorum nominibus annos numerabant, ut Romani consulum. Nomen Græcum retinuit: non tamen Plinius, qui magistratum vertit. Sic lib. XXXIII. c. 7. *Theophrastus nonaginta annis ante Praxibulum Atheniensem magistratum.* Pitharati autem

autem magistratu mortuum esse Epicurum, etiam *Laetius* scribit.

Nec qui dicunt] Ut *Diodorus*, qui tantum quærit, quid valeant enunciationes de eo quod fieri potest aut non potest, non causas fatales scrutatur.

Verborum vim interpretantur] Veræne sint enunciationes an falsæ.

At qui introducunt] Ut *Stoici*.

CAP. X. *Alia videamus*] Argumenta *Stoicorum*, quibus fatum probant.

Si est motus] Ut appetitio & voluntas: nec contra *Epicurum* ista differuntur, sed ad confirmationem fati. Disputat *Alexander* lib. II. de animo, *αἰσῶνς νῆα ἀνδρῶν εἶναι*.

Dialectici] *Stoici*. Eos enim *Dialecticos* vocabant. *Cicero* in *Topicis*, *Sequitur locus dialecticorum proprius*.

Causis sunt antegressis] Antecedentibus, quas tollunt, qui suoque impulsu aliquando voluntatem moveri dicunt sine antecessione causæ. Has causas *αὐτοπαύσας* vocant & *καταπαύσας*.

Epicuro] Qui negat omnem enunciationem veram aut falsam esse, ne fatum comprobare cogatur, *Epicuro* tamen hac in re non assentietur, sed, si conditio seratur, *Epicurum* sequi mallet quam fatum recipere.

Eam plagam] Nam hac plaga minus se læsum iri censet, quam si fatum comprobet: quod vulnus intolerabile & prope modum letale esset.

Disputationis] In ea aliquid dubium videtur controversum esse: alioqui id non tantopere disputaret *Chrysippus*.

Tolerabilis] Cum ex ea sequatur everio vitæ & morum, & voluntatis servitus.

Itaque contendit] Quod argumentum est, eam rem aliquid disputationis habere, cum in eo probando usque adeo vires suas experiatur.

Veretur] Quod tamen ei verendum non est, cum ex eo non sequatur fatum esse.

Sic Chrysippus] Rem esse sibi factam putat, si doceat omnem enunciationem veram aut falsam esse, sequi enim ex eo censet fatum esse: cum id ex contradictionis vi, non rei natura certum sit.

Sed Epicurus] Motum declinationis excogitavit *Epicurus*, ut voluntatis libertatem retineret, ne, si in primum semper laborentur atomi necessario & naturali motu, fato fierent omnia: nunc enim cum incerto spacio & regione declinent, ex eo efficitur, ut, quodcumque volumus, nobis omnis susceptio & animi inductio libera sit & voluntaria.

Tertius

Tertius quidam motus] Tres atomis motus Epicurus, ut Plutarchus scribit, tribuit: unum κατὰ καθήκον, id est ad lineam: alteram κατὰ περίκλιον, id est per declinationem: tertium κατὰ πλάγιν, id est ex plaga. Ad lineam moventur deorsum per inane profundum: per declinationem, cum minimum declinant, ut complexiones, copulationes & adhesiones atomorum fiant; nam si omnes è regione moverentur, nulla alteram attingeret: ex plaga, cum propter soliditatem ex confictu resultant. *Lucretius lib. II, 83.*

*Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte aliterius, nam cita superne
Obvia cum fluxere, fit ut diversa repente
Diffiliant: neque enim mirum, durissima qua sint
Ponderibus solidis, neque quicquam à tergibus obstet.*

Pondus] Omne corpus Epicuro grave est, deorsumque fertur, etiam ignis. *Lucretius lib. II, 185.*

_____ nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum fieri sursumque meare.

Ne tibi dent, timeo, flammarum corpora fraudem, &c.

Minimo] Libro 1. de Fin. c. 6. Perpaulum, quo nihil posset fieri minus. Tantum quod momen mutatum dicere possis. *Lucretius* dixit. Ita, ut opinor, speravit se vitaturum reprehensionem Epicurus, si pusillam declinationem comminisceretur, & tanquam pro suo jure sumeret. Eaque causa fuit, cur ejus verbum poneret *Cicero*, & ut intelligeretur quid minimum intervallum diceret.

Sine causa] Nam istam declinationem non efficit pondus, è regione enim ferrentur: nec plaga; nondum enim confluerunt atomi, ut ex pulsu declinent.

Nam qui potest pelli] Quo tandem pacto ex plaga motus ille esse possit, cum atomi rectis lineis in præceps ferantur?

Ad perpendicularum] Perpendicularum & linea vocabula sunt architectorum, quæ ab iis mathematici mutuuntur.

Nunquam depellatur] Non depellantur, nec ab aliis declinare coguntur. si recta moventur, qui corporum motus est.

Ne contingat] Contactus enim atomis propter earum soliditatem depulsionem affert: nisi autem se contingant, nihil gignetur, nullæque fient complexiones nullaque concilia rerum. *Lucretius lib. II, 221.*

*Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti gutta, caderent per inane profundum:*

Nec foret offensus natus, nec plaga creata

Principiis: ita nil unquam natura creasset.

Hanc Epicurus rationem] Hanc declinationem atomorum. *Gravitate*] Pondere.

Nihil

Nihil liberum] Lucretius lib. II. 251.

*Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur,
Libera per terras unde hac animantibus extat,
Unde est hac, inquam, fati avulsa voluntas?*

Hinc Democritus] Laertius atomorum auctorem Leucippum fuisse prædicat; Cicero hoc loco Democritum dicit, cujus imitator fuerit Epicurus.

Accipere] Admittere & subire. Cicero Acad. I. 7. *E quibus aer & ignis movendi vim habent & efficiendi: reliqua partes, accipiendi & quasi patiendi.*

Necessitate] Fato.

CAP. XI. *Acutius*] Multo subtilius Carneades pro Epicuro respondebat Stoicis. Docebat enim motum esse posse quandam voluntarium, à se ortum, cujus antegressæ & externæ causæ nullæ essent.

Suam causam] Quæ fatum tollit & libertatem voluntatis constituit.

Motum voluntarium] Qui à voluntatis impulsione & propositione esset.

Antecedentibus] Antegressis, quæ externæ sunt, sed voluntariis & internis.

Communi igitur] Quando libero voluntatis impulsu aliquid susceptum est sine antegressa causa, sine causa aliquid quæpiam velle dicimus: quod tamen falsum est, ut similitudine declaratur.

Ut physici] Illi qui vacuum in rerum natura esse nihil censent, sed omnia conferta & plena: nam Epicurus contra, inane ponit.

De ipsa atomo] Quod item de atomis ab Epicureis dici posset, eas antecedentibus causis non moveri, sed suis & internis, ut pondere & gravitate.

Rursus autem] Ut causa est cur individuum, id est atomus, feratur deorsum, gravitas: ita motus animorum causa fuerit voluntas, non externa causa. Motus autem voluntatis causa est *ὀρεξις*, id est appetitus, & ratio.

Sine causa] *Plutarchus* Stoicorum argumentum esse dicit ad confirmationem fati, τὸ μὴδὲν ἀναγκῆς γίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ ἀρεθουμένης αἰτίας. Illud *sine causa*, quod posuerat, mutat, ne in physicorum irrisionem incidat, qui nullo modo ferre poterant quicquam sine causa fieri dici: ac ut in atomi motu negat extrinsecus quærendam causam, ita quoque in appe-

appetitionibus negat esse querendas antegressiones causarum.

Quod cum ita sit] Verum & falsum in enunciatis nihil adfert causæ cur fatum sit. Fatum enim non fuerit sine necessariis causis: at ut verum & falsum sit, efficere possunt causæ fortuitæ & voluntariæ. Hic igitur argumentatio Chrysippi repetitur, & diluitur.

Futura, inquit] Chrysippus.

Quæ causas] At causas habere possunt fortuitas & voluntarias, non ex æternitate fatas: sic enim respondetur Chrysippo.

CAP. XII. *Confectum negotium*] Cicero de Divin. II, 49. *Quam paucis verbis negotium confectum putant.* Sic Martialis, *Tu factam tibi rem statim putasti.* Ductus est sermo ab hominum pactionibus & negociis.

Sine causa] Quod tibi non concedetur. Nam ut fiat sine causis ex æternitate naturæ manantibus, non fiet tamen sine causis fortuito antegressis.

Causam causæ serens] Ex eo causarum series dicitur fatum, id est, *συνεχὸς αἰτίων.*

Sexcentis] Pro infinitis & innumeris sexcenta Latini dicere solent. Cicero ad Atticum, *Bellī periculum, militum improbitas, sexcenta præterea alia.*

Si tum non esset] Cum esset nondum capta.

Ne illa quidem eversa] Sic locum restitui ex libris scriptis. Sententia est, ne capta quidem urbe, vera fuerit enunciatio. Capiet Scipio Numantiam: non enim id jam futurum, sed præteritum erit.

Potest igitur] Si ex vero in falsum futura mutari possunt, posset aliquid factum esse, quod falsum fuerit futurum esse. Hic enim Cicero ex Diodori sententia Chrysippo respondet, & sine fato docet futura immutabilia esse posse. Locum per interrogationem lego.

Instantia] Præsentia. Cicero de Orat. *Genus causa ex controuersia facti, vel ex futuri, vel ex instantis.*

Consequenti] Futuro, sequenti.

Causas immutabiles] Ut vult Chrysippus. Immutabiles autem causæ fatales sunt & necessariae.

Es tamen tam est immutabile] Quæ sententia est Diodori.

Hortensius] Qui Cicerone hæc condente jam mortuus erat. Habebat autem in agro Tusculano villam Hortensius.

Verum non est] Id est, vera non est. Inconsequens prope oratio ex consuetudine dialecticorum disputantium.

Quorum isti neutrum] Epicurei, qui hujusmodi enunciationes nec veras, nec falsas esse dicunt, ut dicit infra Cicero.

Nec nos impedit] Si in futuris immutabilitatem Diodoream statuamus,

statuamus, non impedit nos ignava ratio, ut eos impedit qui fatum ponunt: nam in dissolvenda valde laborant. Nec hæc ratio fatum confirmabat, sed ex fato ducebatur hoc incommodum, & hinc fatum subvertebatur: proinde sequitur, *Carnades premebat alio modo.*

Αργος λόγος] *Λόγος* Stoicis ratiocinatio est & syllogismus, ut ex *Diogene Laertio* perspicui potest. Hæc ratio ignava dicitur: quia, si ei pareamus, nihil in vita agemus. His autem ratiocinationibus sic nomina imponebant ex re & argumento, *λόγος ὑγκαλυμμένος, λόγος ψεύδους, λόγος ψευδόμενος.* Ignavæ rationis sic meminit *Plutarchus* de Fato p. 574. Πάμπαν δὲ ἐπὶ πάντων εὐχὰς θεῶν καὶ θεοπροπίαν λαμβάνει· ἀργοὶ δὲ καὶ διελλέοντες λόγοι, καὶ ὁ παρὰ τὴν εὐμαρμίην ὀνομαζόμενος, σοφίσματα αἰς ἀληθείας κατὰ τῶν λόγων τυγχάνει ὄντων. Attigit & *Plato* in *Menone* p. 17. Οὐκ ἔν δὲ πύθια πύθω ἐρηπυῖα λόγῳ· ἔτις μὲν γὰρ ἡμᾶς ἀργὸς ποιήσει.

Interrogans] Nam interrogat is cui respondendum est, ut respondendum est ista ratiocinanti.

Si fatum tibi est] Captionem esse censet *Plutarchus* & *σοφίσμα* appellat.

Et alterutrum est fatum] Id est fato decretum, fixum & ratum. Nam fatum hoc loco ita dictum esse videtur ut sit tanquam fatale.

CAP. XIII. *Quod eadem ratione*] Quia quod in morbo dictum est, licet in omni re gerenda eodem modo enuncies: ex quo tolletur omnis actio.

Hæc ratio à Chrysippo] *Chrysippus* etsi fatum affirmabat, tamen & id quod fieri potest, & consilium, & deliberationem & actiones, & officia retinebat, ut docet *Alexander*. Is igitur rationi ignavæ, quæ ad eversionem fati objiciebatur, respondebat.

Simplicia] In quibusdam simplex esse fatum ponit *Chrysippus*: in aliis tanquam duplex & copulatum, ut utrumque confatale sit. Ita ignavam captionem solvit.

Sive fueris Lains] Esse cum muliere honeste & verecunde dicebant Romani, pro cum muliere rem habuisse. Auctor *Varro*.

Sic enim appellat] *Συνεμαρμύειον* *Chrysippus* dixit, quod confatale *Cicero* vertit. Hoc vocabulum apud *Plutarchum* extat in libello de Fato.

Cum uxore] *Jocasta*, quam tamen *Homerus* *Epicastem* vocat. Responderat autem *Apollo* *Laio*, ipsum interfectum iri ab eo quem procreasset. Oraculum est apud *Euripidem*,

Εἰ γὰρ πενήστις παῖδ', ἀπακτινῆ σ' ὁ Φύς.

Milo] *Crotoniates*.

Referret

Referret] Redderet, responderet.

Refelluntur] Quod in eis quiddam copulatum sit & confutale, ut censet Chrysippus.

CAP. XIV. *Carneades genus*] Carneades instituto novorum Academicorum in Stoicos disputabat: sed in oppugnatione fati non probabat ignavam rationem, & Stoicos alio argumento premebat.

Adhibebat calumniam] Nam captio & calumnia inest in ratione ignava.

Conclusio] Argumentatio.

Antecedendibus] Προηγούμεναις αἰτίαις.

Conferre, contextoque] Naturalis quædam est causarum series & colligatio.

In nostra potestate] Quod ἰφ' ἑμῶν dicunt.

Hoc artius] Hæc ratio & conclusio firmissima est. Ductum à fascibus qui vinctulis astringuntur.

Referre] In nos rejicere & retorquere, qui fatum negamus: & tamen immutabilitatem in futuris dicimus ex Diodori sententia.

Nihil dicat] Non enim partium necessaria fuerit colligatio & series causarum, si omne futurum ex æternitate verum sit, cum sine causis necessariis & antegressis verum esse possit.

Naturalis] Ut vult Chrysippus, Diodoreis repugnantibus.

Itaque dicebat] Diodori sententia *ἡ δὲ διῳσιῶν* adversus Stoicos utebantur Academici, ut vera ex æternitate futura essent, sine naturalium causarum antecessione: ac proinde Carneades divinationem esse negabat posse, etsi immutabilitas in futurorum veritate esset, nisi in iis quæ naturalibus & necessariis causis continerentur.

Marcellum eum] Cicero de Divinatione lib. II. c. 5. *Ut si quis M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio esse periturum, divinasset profecto.* Et in Pisonem, *M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute; pietate, gloria militari, periit in mari.* Fuit autem, ut *Asconius* ait, nepos illius Marcelli, qui Syracusas cepit. Is naufragio ad Africam periit paulo ante tertium Punicum bellum.

Ex æternitate] Ex infinito & æterno tempore.

Vestigia] In quibus admonitio esset præteriti.

Quo minus futura] Apollini nota esse, cui ne præterita quidem nota sint.

Posse denique] Posse tum demum.

CAP. XV. *Quocirca*] Colligit omnia esse expeditiora & liberiora Diodoreis quam Stoicis, & eorum sententias valde discrepantes esse: quas tamen quispiam fortasse easdem falso esse putaret,

IN CICERONIS Librum DE FATO. 369

putaret, & nonnulli Stoici clamabant. Non enim necesse est Diodoro divinationem & oracula approbare: necesse est Stoicis, si sibi constare velint.

Iis autem] Diodoreis.

Hi enim] Stoici.

Illorum] Diodoreorum, qui sine causarum antecessione futura ex æterno tempore vera esse dicunt.

Quod si concedatur] Antea negavit omnis motus causas esse antecedentes, unde fatum Stoici argumentabantur: nunc hoc concesso, negat tamen sequi fatum esse.

Ex æternis causis apta] Ex causis in rerum natura, quæ æterna est, positis profecta. Nam hujusmodi causæ vi sua certe efficiunt quod sub eis subjectum est, ut ignis accendit.

Causa autem est] Quæ efficienter rei cuique antecedit. Itaque adjuncta, præcursiones, materiam, ferramenta, sine quibus aliquid effici nequit, in causis hic non numerat.

In campum] Martium, ubi se juvenus Romana exercebat. Cicero de Orat. II, 62. *Ut in illum Tisium, qui cum studiose pilæ luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesque cur in campum non venisset requirerent, excusavit Vespas Terentius, quod eum brachium fregisse diceret.*

Quod Alexandrum] Qui, rapta Helena, Trojæ excidii causa fuit.

Clytemnestram] Quæ Agamemnonem maritum interfecit.

Ex hoc genere] Ex eo genere rerum sine quibus effici non potest. Locus est ex Ennii Medea.

Regredi infinite] In infinitum retroire.

CAP. XVI. *Interesse*] Etiam Stoici, ut proinde ex eorum sententia aliquid antecedere possit, quod causa non sit.

Serpentis] Alii à serpente ulceratum Philoctetem scribunt: alii cecidisse in ejus pedem sagittam hydræ cruore imbutam.

Post autem] Posteaquam Lemnum venit in expeditione belli Trojani.

Ratio igitur] Scimus enim, cur in Lemno relictus sit, ex eventu.

Necesse est enim] In contradictione disjunctionum necessitas est: proinde pars altera vera, altera falsa est. Ea ratio erat Diodori.

Ait quid] Affirmat.

Tales enunciationes] Quæ de futuro aliquid dicunt quod fieri possit, aut non possit, ut Sauciabitur Philoctetes. Nam cum Epicurus omnem enunciationem veram aut falsam esse negabat, id potissimum de his intelligebat.

Ex contrariis] Sauciabitur, aut, Non sauciabitur Philoctetes, verum dicebant; nec tamen Sauciabitur, verum; nec Non sauciabitur, falsum.

In eloquendo] In enunciando.

Nec verum, nec falsum] In Epicureos argumentatur, qui ista enunciata nec vera, nec falsa dicebant. Nam quod nec verum, nec falsum est, verum non est: quod verum non est, id falsum est.

Tenebitur] Non negabimus, ut Epicurei, sed defendemus ex Diodori sententia, omnem enunciationem veram aut falsam esse: nec ex eo tamen sequi fatum esse, quamvis vera sint ex æternitate. Non enim erunt ea ex æternis apta & nexa causis, quæ fati necessitatem habeant.

CAP. XVII. *Ac mihi quidem videtur*] Dux veterum sententiæ fuerunt: una eorum qui fato fieri omnia censebant: altera eorum qui neque fatum ponebant, & voluntarios animi motus esse dicebant. Chrysippus & fatum probavit, & voluntatis libertatem retinuit.

Id fatum] Nam Chrysippus in fato vim necessitatis non ponit, cum aliquid in nostra potestate relinquit.

Aristoteles] In Acroamaticis semper fatum oppugnat *Aristoteles*, & ejus interpretes *Alexander*: sed in Exotericis, ut opinor, etiam fatum posuerat, velut in libro de mundo, c. VII. p. 378. Οἷμαι ὅτι καὶ τὴν ἀνάγκην οὐκ ἔχοντι λεγόμεναι, πλὴν τῶν, οἵοντι ἀκίνητοι εἶναι οὐκ ἔχοντι. εἰμαρμένῳ δὲ λέγει τὸ εἶναι πρὸς τὴν φύσιν ἀκαλύπτου. πεπραμένῳ δὲ καὶ λέγει τὸ πεπραμένον πάντων, & μηδὲν εἶναι τοῖς οὐσι ἀπειρον εἶναι, & cætera. Eam enim Peripateticorum & Academicorum, qui iidem erant, sententiam fuisse, sic in Academicis scribit, *Quam interdum eandem necessitatem appellant, quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit, evenire, quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis semipiterni: nonnunquam quidem eam fortunam, quod efficiat multa improvisa hac nec opinata nobis propter obscuritatem ignoracionemque causarum.* Lib. I. cap. 7.

Chrysippus tanquam] Eam sententiam ferre Chrysippus videtur, & ita rem disceptare, ut & fato omnia fiant, & aliquid sit in nostra potestate.

Honorarius arbiter] Is est quem litigantes honoris causa delegerunt disceptatorem controversiæ suæ, æque ac ab honore prætoris jus prætorium honorarium dicitur. Sic Cicero in Tuscul. V. 41. *Quorum controversiam solebat tanquam honorarius arbiter judicare Carneades.* Sic pro Cecinna honorariam & domesticam amici operam arbitrium appellat.

Medium ferire] Ab ictu ductum & petitione. Mediam quandam secutus est sententiam.

IN CICERONIS Librum DE FATO. 371

sed applicat se] In eorum tamen est sententiam propensior, qui fatum negant, & voluntatis motus liberos, non coactos putant, cum in fato necessitatem non ponat, sed propensionem & inclinationem. Ductum ab alienigenis, qui Romæ ad aliquem patronum se applicabant.

Verbis utitur suis] Quibus uti solet de vi & potestate fati differens. Nam vicissim tantam ei tribuit necessitatem, ut æstuans & laborans retinere vix possit animi libertatem. Ita se induit & implicat. Id ex *Plutarcho* intelligi potest, qui ita scribit: Ο δὲ λέγων, ὅτι Χρυσίππας σὺν αὐτοπλῇ τούτων αἰτίων, ἀλλὰ συγκαταρκεῖν μόνον ἵκναιτο τῇ εἰμαρμένῃ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἀποδίδει μετ' ὁμοῦ αἰτίας αὐτὸν, ὅτι τὸν μὲν Ὀμηροῦ ὑπερφυῶς ἵππῳι σὺν τῷ Διὶ λέγουσιν,

Τῷ ἔχῃ, ὅτι καὶ ὑμῖν κακὸν πέμπουσιν ἑκάστῳ

Ἡ ἀγαθόν. Ἐ τὸν Εὐριπίδην,

Ω Ζεῦ, τί δῆτα τὴν ταλαιπώρου βροτῶς

Φρονίῳ λέγοιμ' ἂν σοὶ ᾗ ἐξητήμιθα,

Δραμὴν πητιάδ', ἃ σὺ τοῖς χῶνεις Φρονίῳ.

Αὐτὸς δὲ πολλὰ τέστις ὁμολογῶμεν χάθει τέλος δὲ, φησὶ μὴδὲ ἔχουσα, μὴδὲ κινῶσα μὴδὲ τοῦλάχιστον ἄλλως ἢ κατὰ τὸν τοῦ Διὸς λόγον, ὃν τῇ εἰμαρμένῃ τὸν αὐτὸν εἶναι.

In assensionibus] Quas *συγκαταβάσεις* vocant, id est approbationes. Visis autem, quæ propriam habent declarationem earum rerum quæ videantur, fides & assensio adjungitur. Ac primum quidem, cum quid objicitur sensibus, phantasia est, id est visum: quam sequitur assensio: assensionem comprehensionem. Nam cum visum acceptum & approbatum erat, comprehensionem vocabant.

Vi effici] Vi quadam fatali & necessaria.

Ique ita diserebant] Ita argumentabantur liberas esse approbationes.

Eis appetitus] Appetitio, quæ ὁρμή dicitur, qua, quod ad naturam suam accommodatum est, expetunt animantes: ut res perspicuas approbant.

Appetitum sequuntur] Actiones.

Etiā assensiones] Quæ appetitum sequuntur, & quibus ante quam agamus approbamus. *Plutarchus*: Καὶ μὴν ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀκαδημαίους ἀγῶνι ὁ πλείους αὐτῶν π. Χρυσίππῳ ἔ. Ἀντιπάτρῳ νίκης γέγονε σὺν τῷ μὴ πρᾶττειν μὴ ὁρμᾶν ἀσυγκαταβάτως.

Causa appetitus] Non est in nostra potestate, sed externa est & fatalis.

Appetitu] Ut assensiones & actiones, quibus appetitus præcurrit, quarumque auctor est.

Nec laudationes] Si necessitate fatali constricti, agimus coacti & inviti, neque virtus laudem, neque vitium vituperatio-

nem meretur: nec optimi cives honore, scelerati supplicio affici debent.

Necessitatem improbare] Fatum enim necit Chrysippus ex causis præcurrentibus, non necessariis tamen. Cicero in Topicis, c. 15. *Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum, & quadam adferunt per se adjumenta, etsi non necessaria, ut amor congressio causam attulerit, amor flagitio.* Ex hoc genere causarum, ex æternitate pendentium, fatum à Stoicis nescitur. Quod idem de Stoicorum sententia etiam à Plutarcho scribitur in cap. de Fato. Ita cum à fato Chrysippus necessitatem removeret, aliquid in nostra potestate relinquebat.

Sine præpositis causis] Sine antecedentibus causis.

Causarum enim] Multa causarum genera ponunt Stoici, αὐτοτελή, συνεκτακτικά, συνάπια, ἐκπικα, συνεκτικά. Perfectas & principales αὐτοτελεῖς αἰτίας καὶ κυρίας vocant, adjuvantes συνάπια; quæ adjumenta quædam afferunt, etsi non necessaria.

Itaque illi rationi] More Stoicorum, qui συλλογισμὸν λόγον, ratiocinationem rationem, sæpenumero vocant.

Paulo ante conclusi] Ea est, Si omnia fato fiunt, omnia fiunt causa antecedente.

Ut ne appetitus] Quia in illis causis nulla necessitas est, ut vis afferatur appetitui.

Perfectis] Quæ efficienter rei cuique antecedunt, & necessitatem afferunt.

Illam conclusio] Non in Chrysippum.

Commota viso] Visum antecedit approbationem: visis enim perspicuis credimus & assentimur. Sic autem interpretari solet Φωτασίαν Cicero.

Proximam causam] Evento & rei propinquiorem: etsi illa antecedens est & externa. Proxima igitur est quæ συνεσχὲς dicitur: eadem etiam interdum continens dicitur, id est coherens & conjuncta cum re, ut paulo post. Continentem aliam posuerunt causam Stoici omnia pervadentem & penetrantem, quem spiritum adpellavere, rei cujusque vñ naturamque foventem & arcentem. Causæ antecedentes & antegressæ sunt προκατακτικά & προηγμένα αἶτια, sive necessariæ sint, sive non sint.

Non ut illa quidem] Ut sine viso fieri non possit, nec tamen in visi impulsione necessaria sit approbationis causa, sed tanquam principium & adjumentum, reliquo animi motu libero & soluto.

Sed revertitur] Gellius libro VI. cap. 2. istam Chrysippi sententiam explicat & laudat. Alexander in libro de fato damnare videtur. Ἀλλὰ ἀφωρισμένως ἔκαστη πράττειν ὡς πράττειν, περὶ πληρώσεως τῆ διανοίας, πρὸς τὴν τῆ λήξεως καὶ καταφύγεως.

μῆτρ, καὶ κατὰ τοῦ πρώτου κυλινδρίου κυλινδρῶ. Sententia est, Ut cylindrus ab impulsione externa principium motus habet, reliquum à sua mobilitate: sic in approbationibus principium est ab objecta extrinsecus specie, reliquum ab animi libero motu.

CAP. XIX. *Et quasi signabit in animo*] Ductum ab annulis signatoriis speciem in cera signantibus. *Diogenes Laert. VII. 45.* Τῇ δὲ φαντασίᾳ αἰνὰ τύπτειν ἐν ψυχῇ, τοῦ ὀνόματος οἰκίῳς μῆτρ, ἡγεμονίᾳ ἀπὸ τῆς τύπης ἐν τῇ καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ δακτυλίου γινώσκων.

Extrinfecus pulsa] Viso commota.

Sine causa antecedente] Quanquam non necessaria, sed præcurrente.

Distinctio] Ut quædam perfectæ sint & principales, αὐτὰρ αἱ καὶ κύρια αἰτίαι: quædam adjuvantes, συνάτια, ex quibus fatum textitur.

Hac cum ita sint] Sic disceptat controversiam Chrysippi fatum ex præcurrentibus causis & non necessariis necentis, voluntatisque libertatem retinentis, & eorum qui fatum negant, ut eos verbis, non re dissidere doceat: quod consequitur, explicata utriusque sententia.

Fato fieri] Sed liberæ esse.

Alia ratio] Non enim tantum verbis, sed re etiam dissentirent, si præcurrere visum negarent, & à se animum liberè sine specie oblata moveri dicerent.

Eam causam] Proximam & continentem.

Ut si omnia fato] Quod fieret, si causa necessaria & principalis esset.

Ab hoc dissentiunt] Qui fato fieri omnia negant.

Ejusmodi] Cujusmodi fatum Chrysippus ponit: contra tamen omnium sententiam, & anteceptam animo informationem fati.

Ominoque] Repetit distinctionem causarum principalium & adjuvantium.

Eas fato fieri] Disputatio de vocabulo est, quid fatum sit. Nam hi, qui fato omnia fieri negant, fatum tantum ponunt in principalibus & necessariis causis: quæ quidem fati vera est notio, cui vim affert Chrysippus, ut aliquid in nostra potestate relinquat: nam contra omnium sententiam fatum necessitate liberat, & in prægressione causarum adjuvantium ponit. In quo ab Alexandro reprehenditur.

Ab iis fatum] In quibus tamen à Chrysippo etiam fatum ponitur. Docuit ergo paulo ante Cicero Chrysippum, dum aliquid in nostra potestate relinquit, in eorum sententiam esse delapsum, qui omnia fato fieri negant. Mox Epicurum dicet fatum sine necessitate sequi potius debuisse, quam commen-

titios motus asferre. Nam ita defendere poffet quendam effe animi motum voluntarium, fi in fato neceffitas nulla effet.

CAP. XX. *Errantibus*] Non recte cadentibus in præcops. *Inquit*] Epicurus.

Primum] Si declinatio motus eft atomorum, cur alius eis & a Democrito, & a te motus tribuitur? a Democrito plagæ, a te ponderis? *Plutarchus*: Δημόκριτος ὁ γένος τῆς κινήσεως τὸ κατὰ πλῆγην. Idem etiam fatum ponebat. Auctor *Plutarchus* in Cap. de neceffitate. Hinc etiam optime explicari poteft locus fuperior, quo motum quendam oriri dicebat extra pondus & plagam: ut pondus ex Epicuri fententia dictum fit, plaga, Democriti: quem tamen locum paulo aliter ex *Plutarcho* fum interpretatus.

Minimo] Quod appellavit Epicurus, ut ait antea Cicero, ἐλάχιστον.

Duobus] Minimis intervallis.

Optare hoc] Voluntatis alicujus & optati potius hoc effe videtur, quam difputationis & doctrinæ. *Cicero* in Lucullo. c. 38. *Somnia cenfet hac effe Democriti non docentis, fed optantis.* Et II. Tufcul. 12. *Optare hoc quidem eft, non docere.*

Inani] In vacuo fpatio, in quo nihil eft quod atomum appellat.

E regione] Ad lineam.

Sui ponderis] Cur, cum declinet, non deorfum feratur fuo pte pondere: funt enim Epicuro omnia corpora gravia, ut docui.

Sibi dicere] Nam fe putat reperiffe fati liberationem.

Non modo fatum] Quando fatum a nonnullis fine neceffitate ponitur, ut paulo ante a Chryfippo.

Ut effent atomi] Individua corpuscula, quæ Epicurus rerum primordia putat, nulla cenfet Cicero.

Nam fi atomis] Ut gravitatis & ponderis motus in atomis neceffarius eft, ita declinationis motus. Ex quo evenit, ut, quo commento fatum fe depulſurum putavit Epicurus, eo imprudens fatum conſtituat. Neceffarium effe motum ponderis non poteft inficias ire, niſi fuorum convellat principiorum motum perpetuum, qui fi non effet neceffarius, non debuit excogitare declinationem ad fati depulſionem.

ADDEN-

A D D E N D A

E T

C O R R I G E N D A.

PAG. 7. *ad finem nota 4.* Vide sis & *Lucianum* in *Pseudomanti* Tom. I. pag. 763, 773.

Pag. 15. lin. 3. *Et in significatione eventus animadversa & notata*] Ita quidem Codices; mihi tamen locus, uti nunc se habet, sensu commodo videtur carere. Est ex amicis nostris vir ingenio & eruditione præstans, qui bene reponit, & significationes eventus animadversa & notata. Ad MSSorum tamen lectionem propius accedes, si rescribas, *dein significatio eventus animadversa & notata.* Vide nos ad hujusce libri cap. XLIX.

Pag. 27. lin. ult. *Luce serenanti*] Hoc M. Herennio, sive, ut eum vocat *Julius Obsequens* cap. cxxii. Vargunteio contigit. Vide *Plinium* H. N. lib. II. cap. 51.

Pag. 29. col. 2. lin. 15. post *vetustas* add. *Juvenalis Satir.* XIII, 148.

Confer & hos, veteris qui tollunt grandia templi

Pocula ADORANDÆ ROBINIS.

Pag. 36. col. 2. lin. 9. post *placuit* add. Idem ex aliis multis veterum locis constat. *Prudentius* *de* *Stroph.* II, 356.

Tunc, si libebit, disputa,

NIL esse Vulcanum meum.

Et III, 76.

Isis, Apollo, Venus NIHIL est;

Maximianus est ipse NIHIL.

Illa NIHIL, quia facta manu,

Hic, manuum quia facta colit;

Frivola utraque & utraque NIHIL:

Vide sis & lib. II. contra *Symmachum* v. 485.

Pag. 37. col. 1. lin. 10. post *habenda* add. Ad rem ipsam quod attinet, *Philo*, postquam notarat *Mosen* è sua Rep. divinos omnes ejecisse, subdit, *στοχασαὶ γὰρ πάντες αὐτοὶ πιθανῶν καὶ σιγῶν, ἄλλοι ἄλλας ἀπὸ τῶν αὐτῶν φαντασίας λαμβάνοντες, ἀλλὰ τὸ μῆτι τὰ ἀποκρίματα φύσιν ἔχει πάλιν, μήτι τὴν*
246-

Ἀλφειὸς ἀγροῦ βασιλεὺς ὁρῶντος, ἢ βασιλεὺς ὁρῶντος τὰ δι-
μα &c. Vide lib. I. de Monarch. pag. 633.

Pag. 52. lin. 2. *Oraculorum veritas excellit*] Novi virum doctum, cui veritate legendum placet.

Pag. 74. lin. 11. *Dormitare cepisse*] Vel cum amico legirim dormire te cepisse; vel potius dormire te cepisse.

Pag. 75. col. 2. lin. 6. post *factum* add. Pari modo *Emilia monumenta* & *monumenta* Cn. Pompeii pro locis, quos struxerant vel refecerant, dixit *Tacitus* *Annae* III, 72. IV, 7.

Pag. 83. col. 1. lin. penult. post *loquitur Poëta* add. Quoniam vero hanc constructionem rejicit *Jac. Perizonius* ad *Sandii* Mm. lib. II. cap. x. pag. 216. *genitivumque* pro *ausferendi casu* negat a *comparativis* recipi, *Grammaticum* paucis agemus, hominemque falli demonstrabimus. *Prudensius* *Cathem.* XI, 77.

O sola magnarum urbium
Major Bethlem.

Idem *id.* *Enq.* v, 193.

O miles invictissime,

FORTISSIMORUM FORTIOR.

Iterum XIV, 115.

Et quod malorum tetricius omnium est.

Sidonius Apollinaris *Carm.* XI, 51.

Qua *focer* *Omatius* *magnorum* *major* *avorum*.

Hinc apud *Hermam* lib. II. Mand. 8. ex MSSis reponendum, *humiliorem fieri omnium hominum*. *Augustinus* tamen de Doct. Christ. lib. II. cap. 13. hujusmodi locutiones vitiosas esse statuit; quod si resciverat *Professor* *Leidensis*, hujus auctoritate se firmiter munitum putavisset. Ego tamen exemplis potius, quam *Episcopo* *Hipponensi*, credendum censeo.

Pag. 94. lin. 8. *At* *Platoni*, *quum* *in* *cunis*] Sic omnes editi; sed male: non enim hoc infanti *Platoni*, verum iis, qui peritos eo nomine consuluerant, est responsum. Itaque legendum, *at*, *Platoni* *quum* *in* *cunis* *parvulo* *dormienti* *apes* *in* *labellis* *consedissens*, *responsum* *est* &c. Scilicet mutandus est virgulæ locus.

Pag. 96. col. 1. lin. 22: post *cap. 93.* add. *Similiaque* tradunt *Aristoteles* & *Strabo*. Vide *Bon. Vulcanium* ad libri de Mundo cap. IV. pag. 135.

Pag. 101. col. 2. lin. 3. post *lib. VIII.* (sic enim corrigendum, nam male *Typographus* dedit *H.*) *cap. 57.* add. nec aliter *Tacitus* *Hist.* lib. I. cap. 18.

Pag. 105. ad finem notæ 5. add. *Festum* *in* *negumate*, *Arnobium* lib. I. pag. 48. *Amm. Marcellinum* lib. XIV. cap. 1. & *Marco*.

Macrobius Saturn. lib. I. cap. xvii. pag. 193.

Pag. 108. col. 1. lin. 8. dele *Legō* — *τίετα*.

Pag. 169. col. 1. lin. 4. post 70. add. Ita vero locutus est iste confarcinator, quod Chaldaea aliaeque regiones Abatica, Persicum jugum subierint. Inde etiam est quod Babylonem, Persarum civitatem vocarit Scholiastes *Juvenalis* ad Sat. x, 171. cui praevit *Propertius* lib. III. Eleg. ix, 21.

Pag. 114. ad finem notæ 2. add. De hujusmodi vero portentis optime *Plutarchus*. Ἰδόντες μὲν γὰρ, inquit, ἀγάλματα φανέναι καὶ διακρυφύντα, καὶ τινὰς μεθυστὰς νοήδας αἰματωδὲς, οἷα ἀδινάτων ἐσὶ καὶ γὰρ ἔχουσιν καὶ λίθοι πολλὰς μὲν εὐεργετίας συνάγουσι γόνιμοι δὲ γένεστος, πολλὰς δὲ χροίας ἀνίστησι ἐξ ἐαυτῶν, καὶ δίκην τινι βαφίαις ἐν τοῦ περὶ χαλκῶ. Vide vit. *Coriolani* pag. 232.

Pag. 129. Sed vigilantes animi] At, pro Quinti sententia, vel in somnis vigent, atque adeo vigilant, animi. Vide cap. 51. Legendum puto, sed vigilantium animi; ut castus animus purusque vigilantis dicitur infra cap. 53.

Pag. 136. col. 2. lin. 3. post *αἰσθητός* add. Vide sis & *Augustinum* de Divin. Dæmon. cap. 17.

Ibid. ad finem notæ 2. addatur *Lambinus*.

Pag. 132. lin. antepenult. AUT variis contingis, AUT dormientibus] Me habet adscientem vir acutissimus, cui placet ET variis — ET dormientibus.

Pag. 133. col. 2. lin. 8. post *jugi puteo* add. Quin & hanc conjecturam, suam facere voluit *Joan. Hardainus* Emend. ad *Plinii* lib. II. n. 70.

Pag. 135. col. 2. lin. 9. post *liberque* inferatur *παραθήκας*, subaudias, vel addas oportet est; nisi forte cum viro erudito quæ deleas.

Pag. 140. lin. 7. Ut videret interitum, non ut caveret] Nam quæ fato morient, quævis significata, non vitantur, ut ait *Tacitus* Hist. lib. I. cap. 18.

Pag. 144. lin. 12. Eadem, quæ ceteri, fugere noluit] Hujusce rei memoriam servavit *Plutarchus* de *Socr.* Genio pag. 581. D.

Pag. 149. lin. 7. Quanta sit animi vis sejuncta à corporis sensibus] Est qui reponit *sejuncti*; nec intercedo.

Ibid. col. 2. lin. 7. pro *libere* leg. *liberi*.

Pag. 151. col. 2. lin. antepenult. post *Hier.* 3. add. Quin & Hanc qui surgentem, primo quum redditur ortus, Montis ab excelsa speculantur vertice *Tauri*, Eventus frugum varios, & tempora dicunt; Quaque valotulo veniat, concordia quanta &c.

Verba

Verba sunt *Manilii* lib. I. pag. 13.

Pag. 153. lin. 2. *Non de circo Astrologos*] Ita loquitur, quod illic pauperioribus responsa dare solebant hi *Nugivenduli*; unde *Juvenalis* Satir. VI, 585.

Plabeium in circo positum est & in aggere fatum.

Vide sis & *Scholiasten* ad vs. 582.

Pag. 168. lin. 11. *Habent aliquam talem necessitatem*] Non male conjecit, qui rescripsit *tamen*.

Pag. 170. lin. penult. *Quid me moveant aut sortes*] Cum viro docto legendum *moveant*.

Pag. 174. col. 1. lin. 7. post *invidit* add. *Pari modo Cneum Pompeium Canopi manu SPADONIS occubuisse* tradit *Am. brosius* in *Symm.* lib. II. pag. 329.

Pag. 189. col. 1. lin. ult. pro *molam* *solam* lege *salsam*.

Pag. 190. lin. 7. *Induxit Epicurus*] Legendum *inducit*, ne tempora confundantur, quod recte monuit amicus.

Pag. 193. ad finem notæ 3. add. & *Tacitum* Hist. lib. I. cap. 18.

Pag. 197. ad calcem notæ 4. add. nisi forsan, omiſſa prima vocola, *malis fulminis icſu*, quod viro docto placuit.

Pag. 214. col. 2. lin. 7. post pag. 88. add. Similiter *Leoty-chidas*, *δρῶναι* τὴν κλιῶν ἐλιχθίῃ, καὶ τὴν μάστιγιν τῆς ἀποφαινομένης εἶναι. Οὐκ ἰμοίγ', ἴφη, δὲ καὶ ἀλλ' εἰ ἡ κλιῶν τῆς *δρῶναι* ἐπιλήξῃ. Refert hoc *Plutarchus* *Apophth. Lacon.* pag. 224.

Pag. 215. col. 1. lin. 5. pro *secuta* lege *insecuta*.

Pag. 228. col. 1. lin. 11. post cap. 2. add. Fatendum tamen rem hoc modo expediri non posse, nisi legas, *conjectura poterat dicere, deinde fortasse casus*. Forſan igitur cum viro docto reponendum *poterant*, quod & olim mihi venerat in mentem.

Pag. 229. ad finem notæ 3. add. *In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, observare se ea negaverint*, ut tradit *Plinius* H. N. lib. xxviii. cap. 2.

Pag. 237. col. 1. lin. 4. post 88. add. Hoc tamen non impediit, quo minus diu postea valeret, & etiam nunc apud multos valeat, ominum auctoritas. *Basilus* in *Esaie* cap. II. p. 876. Πολλοῖς τοῖς Χριστιανῶν ἀδιάφοροι ὡτακιστὴν καὶ φήμας ἡγεῖσθαι, καὶ συμβόλοις προσίχειν. Ἐπεί γε τίς φησιν, ἐπὶ τῷ λόγῳ, καὶ τῷ σημεῖῳ. Κατόπιν μὲν τις ἀνικάλισται, καὶ ἰμπόδιον τῷ πνεύματι. Ὁ πῦρ προστάλλεται ἐξ ἑορτῆς. Τὸ ἰμῶντιον ἀναγίγῃ &c. Tantam vim habet, recepta semel in animos hominum, superstitio! Vide & *Plinium* H. N. lib. II. cap. 7.

Pag.

Pag. 284. lin. 13. *Draco is, quem mater Olympias alebat*] Iis in locis vulgo cicurabantur Dracones, ut patet ex *Luciano* in *Pseudomanti* Tom. I. pag. 751. Vide *sis* & *If. Casaubonum* ad *Suetonii Tiber.* cap. LXXII.

Pag. 250. lin. 9. add. *Ut mihi permirum videatur, quemquam exstare &c.*] Hoc iis mirum non videtur, qui insitam humanæ naturæ superstitionem secum reputent: nam plurimis mortalium non eximitur, quin primo cujusque ortu ventura destinentur; sed quadam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium. Ita corrumpi fidem artis; ut olim observavit *Tacitus Annal.* VI, 22.

Pag. 286. col. 1. lin. 2. post cap. LXVIII. add. Similiter paludibus emersum dixit *Tacitus* lib. I. *Annal.* cap. 65.

Pag. 295. dele notam figura 2. præsignatam.

Pag. 304. *Consideramus hic * * quorum in aliis*] Sic edi debet hic locus, ut indicetur hiatus; aliquid enim manifesto deest, quod notavit etiam *Pal.* secundi *Librarius*. Observat autem *Gruterus* in duobus, quibus usus est, MSSis nescio quos lacunæ supplendæ versus admissos esse. Eosdem credo fuisse, quos *Bal.* etiam noster exhibet:

Sunt qui in fortuna jam casibus omnia ponant,

Et mundum credant nullo rectore moveri,

Natura volvens vices & lucis & anni.

Pater eorum est *Juvenalis Satir.* XIII, 86.

Pag. 332. col. 1. lin. 3. post *Lambin.* add. *Ibid.* Nihil mihi videtur deesse; nam ut causam adferrent amoris, idem valet ac quod causam adferrent amoris. Vide *Joan. Vossium* de *Latin.* falso suspecta cap. XXIV. pag. 193, seqq.

INDEX

I N D E X

AUCTORUM VETERUM,

Qui in NOTIS emendantur aut
notantur.

Numerus paginam significat.

A Elianus	143.
Anianus	296.
Aratus	18.
Athenæus	282.
Augustinus	266.
Cæsar	286.
Celsus (Jul.)	59.
Cicero de Orat.	303.
Acad. Quæst.	9.
Fin.	38.
Tuscul.	157, 301.
Nat. Deor.	193.
Offic.	157.
Clemens Alex.	129, 143, 281.
Clementina	130.
Cyprianus	204.
Diogenes Laert.	252.
Felix (Minucius)	204, 224.
Florus	42, 93.
Hermas	376.
Iamblichus	8, 13.
Isidorus Hisp.	18, 232.
Lactantius	38, 191, 192, 303, 311.
Marcellinus (Amm.)	79.
Nonnus in Gregorium Naz.	109.
Obsequens (Jul.)	116.
Origenes in Celsum	141.
Pacuvius apud Agellium	1.
Philo Judæus	107.

Plinius

INDEX AUCTORUM.

Plinius H. N.	132, 139, 211.
Plutarchus	120, 126.
Polyzon	188.
Porphyrus	8.
Scholiastes Euripidis	2.
Ciceronis	24.
Servius	6, 191.
Sextus Emp.	12, 183.
Stobæus	279.
Suidas	3.
Valerius Max.	286.

FINIS.

